

**Tutu ñanoó ña n̄taa taMoisés,
ña naní GÉNESIS**

**To'on Savi (mixteco)
de Alacatlalzala, Guerrero**

Las ilustraciones de Jim Padgett son propiedad de
©Sweet Publishing (<http://sweetpublishing.com>),
y son usadas bajo la licencia
Atribución-CompartirIgual 3.0 No portada (CC BY-SA 3.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.es>

Primera edición
Génesis
To'on Savi_(mixteco) de Alacatlalzala
mim 22-003 1C

© 2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©Wycliffe Bible Translators, Inc. 2022
www.scriptureearth.org

Licencia Creative Commons (Reconocimiento-NoComercial-
SinObraDerivada 4.0 Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Prólogo

Génesis es el primer libro de la Santa Biblia y fue originalmente escrito por Moisés en el idioma hebreo. Es una joya de la literatura universal que presenta el mensaje de Dios a toda la humanidad como el Creador de todas las cosas que existen.

Al leer este libro, usted se deleitará con el relato de la creación del universo, de todos los seres vivos y del ser humano. Aquí se registra por primera vez la medida del tiempo en días y semanas. Así mismo descubrirá el origen de la familia, el desarrollo de las culturas y el origen de la nación de Israel de donde nacería el Salvador del mundo, Jesucristo.

Dios, por medio de Moisés, presenta también a los lectores la entrada del pecado al mundo y sus consecuencias dramáticas, como lo fue el diluvio universal que es atestado por varias civilizaciones del mundo antiguo.

Es posible afirmar que la mayoría de los demás libros de la Biblia se fundamentan en Génesis, que en hebreo significa “en el principio”. Si usted se acerca a sus páginas con el corazón abierto, sin duda le será una fuente de instrucción, consuelo y edificación.

Aclaraciones sobre el alfabeto del mixteco de Alacatlazala

La mayoría de los sonidos del mixteco de Alacatlazala son semejantes a los del español y se escriben con las mismas letras en los dos idiomas. A continuación se presentan algunas letras del alfabeto mixteco que no se encuentran en el español, y otras que se usan de una manera diferente.

El signo (') representa el “**saltillo**”, un pequeño corte de voz que se hace en la garganta. El saltillo puede encontrarse entre dos vocales, o entre una vocal y una consonante. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre la pronunciación de las palabras de la izquierda (con ') y las palabras de la derecha (sin '):

ve'e	casa	veé	pesado
ñi'ma'	humo	ñima	cera
ya'a'	chile	yaa	canCIÓN
ko'o'	plato	koō	culebra
to'on	palabra	toón	negro

Cuando la **n** se encuentra al final de una palabra, esto indica que la vocal o vocales que la preceden se pronuncian con el aire saliendo por la nariz. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre las palabras de la izquierda (con **n** al final) y las palabras de la derecha (sin **n** al final):

taan	temblará	taa	hombre
yitin	izquierda	yiti	ocote
síkón ra	él es alto	síkó ra	él vende

La letra **nd** se pronuncia como un solo sonido, pronunciando la **n** al mismo tiempo que la **d**. Es muy semejante al sonido **nd** que se encuentra en las palabras en español “tienda” y “cuando”. Ejemplos:

nduchu	frijoles	sindiki	buey, vaca
nda'a ra	su mano	tinduyu	chilacayote

La letra **x** se pronuncia como el sonido que hace un cohete cuando se eleva. Ejemplos:

xa'a ra	su pie	vixin	frío
xiki	loma	nduxú	gallina

El mixteco es un idioma tonal, es decir, cada vocal se pronuncia con un tono distinto. Hay tres niveles de tonos: **alto**, **bajo** y **medio**. El tono **alto** se indica con un acento sobre la vocal. El tono **bajo** se indica subrayando la vocal. El tono **medio** no tiene marca escrita. Ejemplos:

ñoó	noche	yukú	cuál
ñoo	pueblo	yuku	montaña
ñoq̄	palma	yuku	hoja

La mayoría de los verbos en el tiempo futuro empieza con tono **medio**. Es por eso que la primera vocal de los verbos en tiempo futuro no lleva marca escrita. Sin embargo, hay algunos verbos en el tiempo futuro que empiezan con tono bajo, el cual se marca subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos de verbos en tiempo futuro:

sata ra	él comprará	kuxu ra	él comerá
ta'ví na ña	ellos quebrarán una cosa	kusun ra	él dormirá

Los verbos en el tiempo presente empiezan con tono **alto** el cual se escribe con un acento sobre la primera vocal del verbo. Ejemplos:

sáta ra	él compra	xíxi ra	él come
tá'ví na ña	ellos quebran una cosa	kis̄in ra	él duerme

Los verbos en el tiempo pasado empiezan con tono **bajo** el cual se escribe subrayando la primera vocal del verbo. Ejemplos:

s̄ata ra	él compró	x̄ixi ra	él comió
ta'ví na ña	ellos quebraron una cosa	nik̄is̄in ra	él durmió

Para expresar la negación, todos los verbos en el tiempo pasado requieren de prefijo **ni-** o **ní-** que se presenta con un **guion**. Así se distingue de **ni** sin guion que se presenta, también en el tiempo pasado, pero en los verbos sin negación. Ejemplos del negativo de verbos en el tiempo pasado:

ni-sata ra, on vása ní-sata ra	él no compró
ni-xixi ra, on vása ní-xixi ra	él no comió
ni-ndasi ña, on vása ní-ndasi ña	no se cerró
ni-kis̄in yó, on vása ní-kis̄in yó	no dormimos

Tutu ñanoó ña n̄taa taMoisés, ña naní GÉNESIS

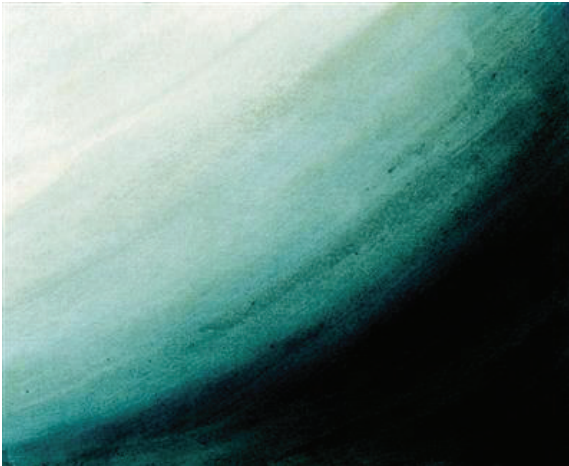

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá kisa va'a Ndios
ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñoyívi síkón

1 Tá on ta'an ka kixá'á koo ña'a,
Ndios kixá'á ra kisa va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i
ñoyívi síkón.

2 On koó ña'a ní-xiyo ñoyívi yó'o,
ña yúyú n̄xiyo ña,
ta naa ní n̄xiyo ña.
Kuiti m̄ji takuí n̄xiyo rá ñoyívi yó'o.
Ta Ním̄a Ndios xíka ña noo takuí.

3 Ta saá Ndios n̄ka'an ra, káchí ra saá:
“Ná koo ña yé'e”, káchí ra.
Ta saá x̄ikoo ña yé'e.

(Génesis 1:3-5)

- 4 Ta xini Ndios ña yé'e, ta va'a ní ña.
Ta ña yé'e yó'o kindoo ña ñii xiiña,
ta saá kindoo ñanaa inká xiiña, saá ke'é Ndios.
- 5 Ta sakunaní ra ña yé'e “ndiví”,
ta sakunaní ra ñanaa “ñoó”.
Ta saá xikoo xikuaa, ta xikoo xitaan kivi noó.
- 6 Ta tuku nika'an Ndios, káchí ra saá:
“Ná koo ña nandika,
ña nata'ví ndi'i takuí yó'o.
Sava takuí kindoo ninoo,
ta sava takuí koo noo síkón”, káchí ra.
- 7 Ta saá kundivi ña.
Kisa va'a ra ña nandika,
ta nata'ví ra takuí,
kindoo takuí ninoo,
ta nakoo takuí noo síkón.
- 8 Ta ña nandika sakunaní ra ña “ño'yívi síkón”.
Ta saá xikoo xikuaa, ta xikoo xitaan kivi ovi.
- 9 Ta tuku nika'an Ndios, káchí ra saá:
“Ná nakutá'an takuí tá kindoo ñoyívi ninoo
ná ko'on rá ñii xiiña,
ta ná tivi ño'o yichí”, káchí ra.
Ta saá nixiyo ña.
- 10 Ta noo yichí yó'o sakunaní ra ña “ño'o”,
ta noo yó'o takuí yó'o sakunaní ra ña “míni”.
Ta xini Ndios va'a ní kindoo ña.
- 11 Ta tuku nika'an Ndios, káchí ra saá:
“Ná koo ndi'i noo yiva xí'in inká yukú kuí ña táxi siva,
ña sakuina ndatan yóo mii tata ña,
ta ná koo ndi'i noo yiton tón koon kuí'i nda'a, kuí'i ña
táxi siva,
ña sakuina ndatan yóo mii tata ña”, káchí ra.
Ta saá kundivi ña kachí Ndios.
- 12 Xikoo ndi'i noo yiva xí'in inká yukú kuí ña táxi siva,
ña sakuina ndatan yóo mii tata ña,
ta xikoo ndi'i noo yiton tón koon kuí'i nda'a, kuí'i ña
táxi siva,

ña sákuina ndatán yóo m̄i t̄at̄a ña.

Ta x̄ini Ndios va'a ní yóo ndi'i ña.

13 Ta saá x̄ikoo x̄ikuaa, ta x̄ikoo x̄itaan k̄ivi un̄i.

14 Ta n̄ika'an tuku Ndios, káchí ra saá:

“Ná koo kua'a ní ña yé'e noo n̄andika ñoyívi s̄ikón,

ña saná'a yu kúu ndiví ta yu kúu ñoó,

ta ña yóo ñoyívi s̄ikón saná'a ña ama koo k̄ivi,

ta ama koo kuiya,

ta ama koo yoó ñomí,

ta ama koo yoó sav̄i.

15 Ta ña kua'a ní ña yé'e ñoyívi s̄ikón,

ná sanaye'e ña noo ño'o”, káchí ra.

Ta saá n̄ixiyo ña.

16 K̄isa va'a ra ovi ña yé'e ná'no,

ta ña ká'no ka yó'o yé'e ña ndiví,

ta ña lo'o yé'e ña ñoó,

ta saá k̄isa va'a ra ndi'i k̄imi.

17 Ta ch̄indoso ra ña yé'e yó'o noo n̄andika ñoyívi s̄ikón

ña sanaye'e ña noo ño'o,

18 ta tax̄i ña koo ndiví ta koo ñoó,

ta saá x̄ikoo ña yé'e ñii x̄iña

(Génesis 1:14-19)

ta xikoo ñanaa inkā xiiña.

Ta xini Ndios va'a ní kindoo ña.

19 Ta saá xikoo xikuaa, ta xikoo xitaan kivi komi.

20 Ta tuku nika'an Ndios, káchí ra saá:

“Ná koo ndi'i noo kití t́ kutaku ini takuií,
ta ná koo ndi'i noo kití t́ kómí ndixin t́ ndachí ñoyívi
síkón”, káchí ra.

21 Ta kisa va'a ra ndi'i noo kití t́ ná'no ñó'o tixin takuií mini,

xí'in ndi'i inkā kití táku tixin takuií,
ta kisa va'a ra ndi'i noo kití t́ kómí ndixin,
ta kuina ñii ñii noo kití yó'o ndatán yoo mii rí.
Ta xini Ndios va'a ní yoo ña.

22 Ta nika'an Ndios ñava'a xí'in ndi'i kití t́ kisa va'a ra,
káchí ra saá xí'in rí:

“Ná kuina ndó, ta kua'a ní nduu ndó tixin takuií,
ta kití t́ kómí ndixin ná kuina ndó, ta kua'a ní nduu ndó
ñoyívi noo ño'o”, káchí ra xí'in kití.

23 Ta saá xikoo xikuaa, ta xikoo xitaan kivi o'on.

24 Ta nika'an Ndios, káchí ra saá:

“Ná koo ndi'i saá noo kití t́ xíka noo ño'o yichí,
ta ná kuina ñii ñii noo kití yó'o ndatán yoo mii rí:

(Génesis 1:24-25)

ná koo kití títatá xí'in kití títukú,
 ná koo kití tí ñóo tixin xíka ñoo ño'ó,
 ta ná koo ndi'i ñoo inka kití xíka ñoo ño'ó yichí", káchí ra.
 Ta saá nixiyo ña.

25 Kísa va'a ra ndi'i ñoo kití yó'o.

Kísa va'a ra kití títukú,
 kísa va'a ra kití títatá,
 ta kísa va'a ra kití tí ñóo tixin xíka ñoo ño'ó,
 ta taxí ra ña nakuina ñii ñii ñoo kití yó'o ndatán yóo mii rí.
 Ta xini Ndios va'a ní yóo ña.

26 Ta tuku níka'an Ndios, káchí ra saá:

"Ná kasa va'a yóo ñivi,
 ndatán yóo mii yó, saá koo na.
 Ta sakuiso chiño yó na ná ka'nda chiño na ñoo ña yóo
 ñoo ño'ó,
 ta ka'nda chiño na ñoo ndi'i tiaká ñó'o ini takuií,
 ta ka'nda chiño na ñoo ndi'i kití tí kómí ndixin,
 ta ka'nda chiño na ñoo ndi'i kití títatá,
 ta ka'nda chiño na ñoo ndi'i kití tí ñóo tixin xíka ñoo
 ño'ó", káchí ra.

27 Ta saá kísa va'a Ndios ñivi, ndatán yóo mii ra;
 kísa va'a ra ta ta kísa va'a ra ña'a, saá kísa va'a ra na.

28 Ta níka'an Ndios ñava'a xí'in ñivi, káchí ra saá:

"Ná kuina ndó, ta kua'a ní nduu ndó ná kutaku ndó ndi'i
 saá xiiña ñoyívi ñoo ño'ó.
 Ta ka'nda chiño ndó ñoo ndi'i ña yóo ñoo ño'ó,
 ta ka'nda chiño ndó ñoo ndi'i tiaká tí ñó'o ini takuií,
 ta ka'nda chiño ndó ñoo ndi'i kití tí kómí ndixin,
 ta ka'nda chiño ndó ñoo ndi'i inka kití tí xíka ñoo ño'ó."

29 Ta tuku níka'an Ndios, káchí ra saá:

"Koto ndó, ndi'i ñoo yiva ña táxi siva,
 xí'in ndi'i ñoo yiton tón koon kui'i nda'a, kui'i ña
 táxi siva,
 yi'i táxi i ña nda'a ndó ña kaxi ndó.

30 Ta táxi i ndi'i ñoo yuku kuií ña kaxi án kaxa'an ndi'i kití
 tí xíka ñoo ño'ó,

kití títatá,
 kití títukú,
 kití tí kómí ndixin,

ta ndi'i kití t_í ñóo t_íxin x_íka n_oo ño'o", káchí ra x_í'in n_ívi.
Ta saá k_undivi ña n_íka'an ra.

31 Ta Ndios x_íni ra ndi'i ña k_ísa va'a ra,
ta ndixa va'a ní yóo ña.

Ta saá x_íkoo xikuaa, ta x_íkoo xitaan k_ívi iño.

2 **1** Ta saá x_íkoo ñoyívi yó'o x_í'in ndi'i ñoyívi síkón,
x_í'in ndi'i ña yóo ñoyívi.

2 Saxino Ndios ndi'i ña k_ísa va'a ra,
ta ñitonda k_ívi uxá, ta saá ñakindée ra.

3 Ta n_íka'an Ndios, káchí ra saá:

"K_ívi uxá kúu ñii k_ívi y_í", káchí ra,

chi xa sandi'i ra k_ísa va'a ra ndi'i ña yóo, ta ñakindée ra.

**Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá xitaku taa noó
ñii xiiña noo naní Edén**

4Ñayó'o tuku ndát_o'on xa'a ndasaá kuva'a ñoyívi síkón x_í'in ñoyívi yó'o. K_ívi Ndios^a k_ísa va'a ra ñoyívi yó'o x_í'in ñoyívi síkón, 5ta on ta'an ká koo yukú kuí x_í'in yiva, ni on ta'an ká nduta ña, chi Ndios on ta'an sakoon ra sav_í noo ño'o, ni on ta'an koo n_ívi na kasa chiño noo ño'o. 6Ta kuiti x_íkanakoo yoko noo ño'o, ta ñayó'o x_íkos_o ndi'i ña noo ño'o. 7Ta x_í'in yaa ño'o Ndios k_ísa va'a ra ñii taa, ta x_í'in tachi ra kee yu'u ra t_ívi ra sitin tayó'o, ta saá nduu ra taa t_í táku, saá ke'é Ndios.

8Ta xa k_ísa ndivi Ndios ñii xiiña noo xa ñataan ra ku'a ní tón yiton, ta xiiña yó'o naní ña Edén, ña nákaa chí noo vaxi kana ño'o, ta Ndios chindú'u ra taa ta k_ísa va'a ra ña kutaku ra Edén yó'o. 9Ta sakua'no Ndios ndi'i saá noo yiton tón livi ní, tón koon kuí'i nda'a kaxi taa. Ta ma'ño ndi'i tón yiton taa yó'o, ñíndichi ñii yiton tón taa tón taxi kutaku n_ívi ndi'i saá k_ívi ña vaxi, ta ñíndichi inká yiton tón taa tón taxi kundaa ini n_ívi yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña on vá'a.

10Noo naní Edén kaku ñii yuta ña kómí ku'a ní takuí, ta takuí yó'o koso rá ndi'i noo yóo yiton tón taa. Nda Edén nata'vi yuta nduu ña komi yuta. 11Yuta noó naní Pisón, ta ku'a'an yuta yó'o yá'a ña noo naní Havila, noo ñó'o ñaoro. 12Ta ñaoro yó'o ña va'a ní kúu ña; ta Havila yó'o ñó'o yuu ña livi ní

^a 2:4 YHWH kúu k_ívi Ndios t_o'on hebreo, ta Jehová kúu k_ívi Ndios t_o'on sá'an.

ña naní ónice, ta yóo xuxa va'a ña xá'an támi. ¹³Yuta ov̄i naní Gihón, ta kua'an yuta yó'o yá'a ña noo naní Cus. ¹⁴Yuta un̄i naní Tigris, ^b ta kua'an yuta yó'o yá'a ña siin ñii xiiña noo ño'o Asiria, ta siin yó'o kíndoo ña chí noo vaxi kana ño'o. Yuta komi naní Éufrates.

¹⁵Ta chindú'u Ndios taa ta kisa va'a ra noo yóo yiton tón tātā noo naní Edén, ña kundaa ra ta kasa ndivi ra xí'in ndi'i ña yóo yó'o ña kua'no ña. ¹⁶Ta xa'nda chiño Ndios, káchí ra saá xí'in taa yó'o:

—Táxi i ña kuchiño ún kaxi ún kui'i nda'a ndi'i saá yiton yó'o. ¹⁷Ta ñii laá yiton tón taxi ña kundaa ini n̄ivi ñava'a ta kundaa ini na ña on vá'a, on kaxi ún kui'i ña yóo nda'a nó. Chi táná kaxi ún kui'i ña yóo nda'a tón yó'o, ta ndixa kivi ún —káchí Ndios xí'in ra.

¹⁸Ta tuku n̄ika'an Ndios, káchí ra saá: “On vása va'a koo mató'on taa yó'o. Ta va'a kasa va'a yó ñii ña'a ñá xini ñó'ó ra, ñá chindeé ña'a ta kutaku ñá xí'in ra”, káchí Ndios. ¹⁹Xí'in yaa ño'o xa kisa va'a Ndios ndi'i noo kit̄i tí xíka noo ño'o yichí xí'in ndi'i noo kit̄i tí kómí ndix̄in. Ta Ndios saya'a ra ndi'i kit̄i yó'o noo taAdán xa'a ña koni ra rí ta chinóo ra kivi ñii ñii noo kit̄i yó'o. Ndatán yóo ña sakunaní ra rí, saá yóo kivi rí. ²⁰Nakaxin tayó'o ndasaá kunaní kit̄i títatā ndatán yóo ñii ñii noo rí, ta ndasaá kunaní kit̄i tíyukú ndatán yóo ñii ñii noo rí, ta ndasaá kunaní kit̄i tí kómí ndix̄in, ndatán yóo ñii ñii noo rí. Ta saá ni, on ta'an koo ñii ña'a ñá xini ñó'ó taAdán, ñá kuu ñá chindeé ña'a ta kutaku ñá xí'in ra. ²¹Ta saá Ndios taxi ra ma'ná ta sakusun ná'ná ra taAdán. Tá mií kisin taAdán, ta Ndios tava ra ñii yikí kándíká tayó'o, ta saá nakasi ra ta sanda'a ra noo kee yikí yó'o. ²²Xí'in yikí kándíká taAdán kisa va'a Ndios ñii ña'a, ta taxi Ndios ñáyó'o nda'a ra.

²³Ta taAdán x̄ini ra ña'a yó'o, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

Ñáyó'o kúu vitin m̄ii yikí i xí'in koñu i.

Ta vitin sakunaní i ñá “ña'a”,^c

chi ñá kixi yikí koñu ñii taa kúu ñá,

káchí ra.

^b 2:14 Yuta Tigris, inka kivi ña kúu Yuta Hidekel. ^c 2:23 To'on hebreo “ixa” kóni kachí ña “ña'a”; ta ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo “ix” ña kóni kachí “taa”.

24Ta saá ñii t̄aa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, ta na ɔv̄i yó'o nduu na ñii n̄ivi.

25Ta t̄aAdán xí'in ñásí'í ra táku yálá na, ta ɔn vása kúka'an ɔo na ɔo tá'an na.

**Ñayó'o ká'an x̄a'a ndasaá k̄isa toon n̄ivi ɔo Ndios
chi n̄i-xiin na chikāa ɔo'ona to'on ra**

3 1Ta t̄ikoo kúu tí máñá ka ɔo ndi'i kit̄i t̄iyukú tí k̄isa va'a Ndios, ta n̄indāka to'on rí ñáña'a, káchí rí saá xí'in ñá:

—¿Án ñandāa k̄iá n̄ika'an Ndios xí'in ndó, ɔn vá'a kaxi ndó kui'i yóo nda'a nda ñii yiton yó'o? —káchí rí xí'in ñá.

2Ta ndakuiin ñá, káchí ñá saá xí'in t̄ikoo:

—Ndios káchí ra va'a kaxi ndi kui'i yóo ndi'i saá nda'a yiton yó'o. 3Ta ñii laá tón ñíndichi ma'ño ndi'i tón yiton yó'o, ɔn vá'a kaxi ndi kui'i nó. Táná kaxi ndi kui'i yóo nda'a tón yó'o, án ná tondāa nda'a ndi kui'i yó'o, ta kivi ndi, káchí Ndios xí'in ndi —káchí ñá xí'in t̄ikoo.

4Ta káchí t̄ikoo saá xí'in ñá:

—¿On ndixa! On vása kivi ndó. 5Ndios xini va'a ra táná kaxi ndó kui'i yóo nda'a tón yó'o, ta kundāa ini ndó koni ndó ñava'a ta koni ndó ña ɔn vá'a, ta ndatán yóo Ndios, saá koo ndó —káchí t̄ikoo xí'in ñá.

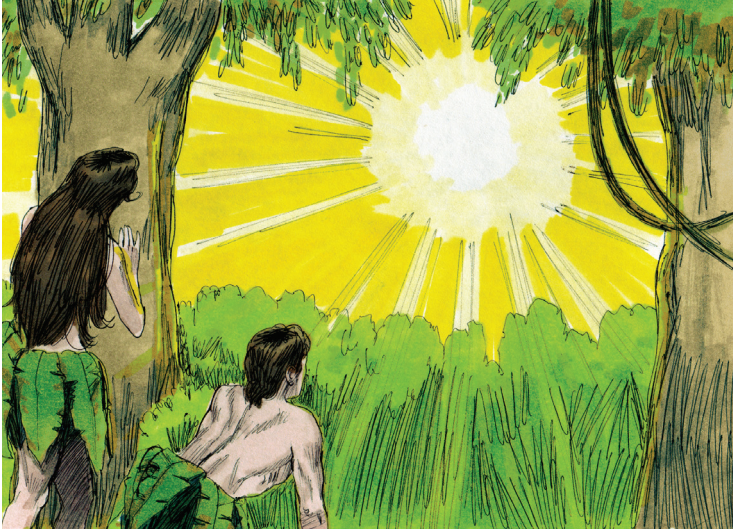
6Ta ñakoto ndaa ñá kui'i nda'a yiton yó'o, ta xani s̄ini ñá livi ní ná'a rí, ta va'a ní rí kaxi ñá, ta ndeé ní kútoo ñá kaxi ñá rí x̄a'a ña kukomí ñá ñandíchi, ña kundāa ini ñá x̄a'a ñava'a ta kundāa ini ñá x̄a'a ña ɔn vá'a. Ta x̄a'nda ñá rí, ta xaxi ñá rí. Ta t̄axi ñá nda'a yi ñá t̄a ñíndichi xí'in ñá, ta xaxi ra rí. 7Ta x̄andikon kundāa ini na ndi ɔn vá'a ke'é na, ta ñakoni na ndi n̄ivi yálá kúu na. Ta x̄a'nda na yuk̄u nda'a tón higo, ta ñikuku na ña, ta ñakasi xí'in m̄iji na.

8Ta xikuaa k̄ixá'á x̄ika t̄achi, ta x̄ini ɔo'ona x̄ika Ndios ɔo yóo yiton tón t̄ata; ta x̄ino na x̄ikoo se'é na ma'ño yiton yó'o, koto koni Ndios na. 9Ta n̄ika'an Ndios^d kana ra t̄aAdán, káchí ra saá:

—¿Míkíá yóo ún?

10Ta saá ndakuiin t̄ayó'o, káchí ra:

^d 3:9 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

(Génesis 3:6-11)

—Tata Ndios, x̄in̄i s̄o'ò ì t̄ach̄i ún x̄íka ún n̄oò yóo tón t̄ata yó'o, ta n̄iyi'ví ní ì n̄oò ún chi yóo yálá ì, ñ̄akán x̄ikoo se'é ì —káchí t̄aAdán.

11 Ta n̄indaḡa t̄o'on Ndios ra:

—¿Yo n̄ika'ḡan x̄í'in ún yóo yálá ún? ¿Án x̄axi ún kui'i nda'ḡa yiton tón n̄ika'ḡan ì x̄í'in ún, on kaxi ún kui'i nda'ḡa? —káchí Ndios.

12 Ta nd̄akuiḡn t̄ayó'o, káchí ra saá x̄í'in Ndios:

—Ñ̄a'ḡa ñ̄á t̄axi ún nda'ḡa ì kutak̄u x̄í'in ì, t̄axi ñ̄á kui'i nda'ḡa ì, ta x̄axi ì rí —káchí ra.

13 Ta saá Ndios n̄indaḡa t̄o'on ra ñ̄aña'ḡa yó'o:

—¿Yukía ke'é ún?

Ta nd̄akuiḡn ñ̄á, káchí ñ̄á saá x̄í'in Ndios:

—Tata Ndios, tíkoo kúu tí s̄andá'ví yi'i, ñ̄akán x̄axi ì kui'i —káchí ñ̄á.

14 Ta saá Ndios n̄ika'ḡan ra, káchí ra saá x̄í'in tíkoo:

X̄a'ḡa ñ̄a s̄andá'ví ún n̄iyi yó'o,

tí n̄itavi chi'ña k̄a kúu yó'ó n̄oò ndi'i kit̄i títata x̄í'in tíyukú.

Ta vitin kuñoò ún t̄ixin ún kaka ún n̄oò ñ̄o'ò, ta kaxi ún yaḡ ñ̄o'ò ndi'i saá k̄iyi ñ̄a kutak̄u ún.

15 Ta chindú'u i ndí yó'ó xí'in ña'a on kua'a ndó koni tá'an ndó,
 ta ñii ki'va saá koo ña xí'in sa'ya ñani síkuá ndó.
 Ta sa'ya ñani síkuá ña'a ndukú na kundoso na sini sa'ya
 ñani síkuá ún,
 ta sa'ya ñani síkuá ún ndukú rí kaxi rí xa'a sa'ya ñani
 síkuá ña'a,
 káchí Ndios xí'in tíkoo.

16 Ta tuku nika'an Ndios, káchí ra saá xí'in ña'a:
 Chindú'u i ña ndeé ní kuki'v*í* ún tá ñó'o sa'ya ún,
 ta ndeé ní xo'v*í* ún tá káku sa'ya ún.
 Ta saá ni, kusii ini ún koo ún xí'in yii ún,
 ta yii ún ka'nda chiño ra noo ún,
 káchí ra xí'in ña'a.

17 Ta nika'an Ndios, káchí ra saá xí'in ta:
 Xa'a ña kándixa ún ña nika'an ñásí'í ún xí'in ún,
 ta xaxi ún ku'i tí nika'an i on vá'a kaxi ún,
 ta ña nitavi chi'ña kúu ño'o ndi'i saá kivi.
 Ta kutaku ún xí'in ña ndeé ní xo'v*í* ún kasa chiño ún
 noo ño'o xa'a ña koo ña kaxi ún.

18 Ta noo ño'o noo kasa chiño ún,
 nduta ndi'i saá noo ñiño,
 ta kaxi ún yiva kuí ña nduta yuku.

19 Xa'a ña koo ña kaxi ún,
 ndeé ní kasa chiño ún anda kutaka tatii noo ún.
 Saá koo anda kixa kivi ña kivi ún,
 ta tuku ndikó ún nduu ún yaa ño'o,
 chi xí'in yaa ño'o kuva'a ún,

káchí Ndios xí'in ra.

20 Ta taAdán^e sakunaní ra ñásí'í ra Eva,^f chi si'í ndi'i nivi na
 kutaku ñoyívi kuu ñáyó'o. 21 Ta Ndios kisa va'a ra tikoto xí'in ñii
 tíkiti ña kundixin na noo ñayálá yíkí koñu na, ta saá sakundixin
 ra na xí'in ñayó'o. 22 Ta nika'an Ndios, káchí ra saá: “Vitin nivi

^e 3:20 To'on hebreo “adam” kóni kachí ña “ta” án “nivi”; ta ñii kóni
 kutá'an ña xí'in to'on hebreo “adama” ña kóni kachí “ño'o”. ^f 3:20 Eva:
kivi yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña kóni kachí ña “ñá táku”.

yó'o xa nduu na ndatán yóo mji yó, xínj na ñava'a ta xínj na ña on vá'a. Ta yóo ñii yiton ma'ño tón tata tón taxi ña kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi, ta on kivi na. On vása va'a tonda nda'a na ka'nda na ku'i tón yó'o, ta kaxi na, ta kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi", káchí Ndios.

²³Ta saá Ndios tava ra taAdán xí'in ñásí'í ra noo yóo tón tata noo naní Edén, ña ku'a'an na ta kasa chiño tayó'o noo ño'o, saá chi xí'in yaa ño'o kuv'a'a taa. ²⁴Ndios tava ra nayó'o noo naní Edén, ta sakuita ra naángel naní na querubín ñii xiiña siin chí noo vaxi kana ño'o. Ta yatin noo yóo naángel, kani ndichi ra espada ña náye'e táxa ndatán yóo ña xíxi, ta káva tíkuíta ña ndi'i saá xiiña, ña ndáa ña yichí ku'a'an kivi noo yóo yiton tón taxi kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xa'a taCaín xí'in taAbel

4 ¹Ta taAdán níksin ra xí'in ñásí'í ra ñáEva, ta níkee sa'ya ñá, ta kaku sa'ya na, ta chinoo na kivi ra, naní ra Caín.⁸ Ta níka'an ñáEva saá: "Ndios chindeé ra yi'i, ta xa yóo ñii taa sa'ya i."

²Ta saá niya'a, ta kaku inka sa'ya ñá, ta chinoo na kivi ra, naní ra Abel, ñani taCaín kúu ra. Ta saá xa'no nataa yó'o, ta taAbel xikuu taa ta xindaa ta sakuina ra ndikachi, ta taCaín xikuu taa ta kisa chiño noo ño'o.

³Ta saá ñii kivi taCaín xa'nda ra lo'o ña nixino noo ña chí'i ra noo ño'o, ta kee ra ku'a'an ra ta nisoko ra ña noo Ndios. ⁴Ta saá taAbel kee ra ku'a'an ra ta nisoko ra ndikachi tinoo noo ndi'i kití sana ra, tí ndu'u ní kúu rí. Ta Ndios^h kusij ní ini ra xini ra taAbel xí'in ña nisoko ra, ⁵ta on vása ní-kusij ini Ndios xini ra taCaín xí'in ña nisoko ra. Ta saá taCaín ndeé ní nisaa ini ra, ta kini ní nakoto noo ra.

⁶Ta níka'an Ndios xí'in taCaín, káchí ra saá:

—¿Ndachun saa ní ini ún, ta kini ní nákoto noo ún? ⁷Tá ñava'a ké'é ún, ¿án on ndixa kusij ini i koni i yó'ó, níkuu? Tá on vása ké'é ún ñava'a, ta xa yóo ña on vá'a ka'nda chiño ña noo níma ún. Ta saá ni, xínj ñó'ó ka'nda chiño ún noo ña on vá'a ña on taxi ún ka'nda chiño ñayó'o noo ún —káchí Ndios xí'in ra.

⁸ 4:1 Caín: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña káchí "naki'in i". ^h 4:4 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

(Génesis 4:1-7)

⁸Ñii kivi taCaín nika'an ra xí'in ñani ra taAbel, káchí ra saá:
—Ñani i, na'a ko'yo yuku vitin —káchí ra.

Ta saá kee ovi ra saá ku'a'an ra, ta tá ñó'o ovi ra saá yuku, ta taCaín xandikon kani ra ñani ra taAbel, ta xa'ni ña'a ra.

⁹Ta ndi'i ñayó'o, ta saá Ndios nindaqa to'on ra taCaín:
—¿Míkía yóo ñani ún taAbel?

Ta ndakuiin taCaín, káchí ra saá:

—On vása xini i. ¿An yili kuu ta ndaa ñani i? —káchí ra.

¹⁰Ta nika'an Ndios, káchí ra saá:

—¿Yu kuu ña ke'é ún yó'o? Saá chi nii ñani ún ña xa'ta ún noo ño'o kána ña yili ña kasa nani i xa'a ña xa'ni ún ra. ¹¹Ta vitin ta ta nitavi chi'ña kuu ún noo ño'o noo xa'ta ún nii, chi ño'o xili ña nii ñani ún ta xa'ni ún. ¹²Ta xa'a ñayó'o, vará kasa chiño ún noo ño'o, ta saá ni, lo'o ní ña taxi ña kaxi ún. Ta ta kaka na'a ñoyivi noo ño'o kuu ún, nda ñii kivi on vása kukomí ún ve'e ún —káchí Ndios xí'in taCaín.

¹³Ta saá taCaín ndakuiin ra, káchí ra saá xí'in Ndios:

—Tata, on kivi kundeé ini i noo ña ndeé ní saxo'vi ún yili saá. ¹⁴Saá chi táva ún yili noo ño'o yó'o, ña kee i ko'on i xiká noo ún, ta ta kaka na'a ñoyivi yó'o kuu i, ta saá anda yu kuu na nakutá'an xí'in i, ta ka'ni na yili —káchí ra.

15 Ta Ndios ndakuijn ra, káchí ra saá:

—Tá ñii ñivi ka'ni yó'ó, ta saxo'vi i ñivi yó'o uxá yichi ka ñoo ña saxo'vi i yó'ó —káchí Ndios xí'in ra.

Ta Ndios xakjn ra marca taCaín, ta nda yu kúu ñivi na nakutá'an xí'in ra ta on ka'ni na ra. 16 Ta saá kee taCaín kuxíká ra ñoo Ndios ta kuá'an ra, ta ñixaa ra xikoo ra ñii xiiña naní Nod,ⁱ ña nákaa chí ñoo vaxi kana ño'o ñoo naní Edén.

17 Ta saá taCaín ñikjsin ra xí'in ñásí'í ra, ta ñikee sa'ya ñá, ta kaku sa'ya na, ta chínóo na kivi ra, naní ra Enoc. Ta taCaín kisa va'a ra ñii ñoo ká'no, ta chínóo ra kivi ña naní ña Enoc, ndatán naní sa'ya ra. 18 Ta saá taEnoc xikuu yivá taIrad. Ta taIrad xikuu yivá taMehujael, ta taMehujael xikuu yivá taMetusael, ta tayó'o xikuu yivá taLamec.

19 Ta taLamec xikomí ra ovi násí'í ra; ñii ñá xinaní Ada, ta inka ñá xinaní Zila. 20 ÑáAda kaku sa'ya ñá xinaní ra Jabal, ta tayó'o xikuu xii síkuá ñivi na táku ve'e mandiado, ta sakuina na kití saná na. 21 Ta taJabal ñixiyo ñii ñani ra xinaní ra Jubal, ta xikuu ra xii síkuá ñivi na sáká'a arpa xí'in ñivi na tívi tilalí. 22 Ta saá ñáZila kaku sa'ya ñá taTubal-caín, ta xikuu ra ta kisa va'a ndi'i saá ñoo nda'a chiño, ta xini ñó'ó ra kaa ña kúu bronce ta kaa ña kúu hierro xa'a ñayó'o. Ta taTubal-caín ñixiyo ñii ki'va ra xinaní ñá Naama.

23 Ta kixaa ñii kivi ta taLamec ñika'an ra xí'in ovi násí'í ra ñáAda xí'in ñáZila, káchí ra saá:

¡Koni so'o va'a ndó ña ká'an i xí'in ndó!

Tá koo ñii ta ta satakué'e ra yi'i,

ta yi'i ka'ni i tayó'o,

tá koo ñii talo'o ta kuiti kani ra yi'i,

ta yi'i ka'ni i talo'o yó'o.

24 “Tá ñii ta ná ka'ni ra taCaín,

ta xo'vi ka ra uxá yichi”, saá káchí Ndios.

Ta yi'i káchí i saá:

Tá ñii ta ná ka'ni ra yi'i,

ta nda ñii yichi on ndi'i ña xo'vi tayó'o,

chi xo'vi ní ka ra ñoo ta ta ka'ni taCaín,

káchí taLamec.

ⁱ 4:16 Nod: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ñoo xíka na'á ñivi”.

²⁵Tuku níkisín táAdán xí'in ñásí'í ra, ta ñáyó'o níkée inká sá'ya ñá, ta káku ñii taló'o, ta chínóo na kiví ra, naní ra Set,^j ta káchí ñáEva saá: “Ndios taxi ra inká sá'ya i nda'a i noo táAbel tá nixi'i, ke'é táCaín.” ²⁶Ta niya'a kuiya, ta saá táSet nixiyo ñii sá'ya ra ta sakunaní ñá'á ra Enós. Ta kiví ña táku táEnós, kixá'á nivi ká'an na xí'in Ndios ta kísa ká'no na ra.

Ñáyó'o ká'an xa'a nasá'ya ñani síkuá táAdán

5 ¹Ñáyó'o ndátó'on xa'a nivi nasá'ya ñani síkuá táAdán. Kiví kísa va'a Ndios nivi, kísa va'a ra na ndatán yóo mij ra. ²Taa xí'in ña'a kísa va'a ra na, ta nika'an ra ñava'a xí'in na. Ta kiví kuvá'a na, Ndios sakunaní ra na “nivi”.^k

³Ta táAdán kómí ra ñii ciento okó uxu kuiya, ta saá káku sá'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta sakunaní ñá'á ra Set; ndatán yóo mij ra, saá yóo táSet. ⁴Ta táAdán xítaku ra inká oná ciento kuiya, ta nixiyo kuá'a ká sá'ya ra, táa xí'in ña'a. ⁵Ta ndi'i kuiya xítaku ra xikuu ña iin ciento okó uxu kuiya, ta nixi'i ra.

⁶Ta táSet kómí ra ñii ciento o'on kuiya, ta saá káku sá'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kiví ra, naní ra Enós. ⁷Ta táSet xítaku ra inká oná ciento uxá kuiya, ta nixiyo kuá'a ká sá'ya ra, táa xí'in ña'a. ⁸Ta ndi'i kuiya xítaku ra xikuu ña iin ciento uxu ovi kuiya, ta nixi'i ra.

⁹Ta táEnós kómí ra komí sikó uxu kuiya, ta káku sá'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kiví ra, naní ra Cainán. ¹⁰Ta táEnós xítaku ra inká oná ciento xa'on kuiya, ta nixiyo kuá'a ká sá'ya ra, táa xí'in ña'a. ¹¹Ta ndi'i kuiya xítaku ra xikuu ña iin ciento o'on kuiya, ta nixi'i ra.

¹²Ta táCainán kómí ra uní sikó uxu kuiya, ta káku sá'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kiví ra, naní ra Mahalaleel. ¹³Ta táCainán xítaku ra inká oná ciento ovi sikó kuiya, ta nixiyo kuá'a ká sá'ya ra, táa xí'in ña'a. ¹⁴Ta ndi'i kuiya xítaku ra xikuu ña iin ciento uxu kuiya, ta nixi'i ra.

¹⁵Ta táMahalaleel kómí ra uní sikó o'on kuiya, ta káku sá'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kiví ra, naní ra Jared.

^j 4:25 Set: Tó'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in tó'on hebreo ña káchí “ña sání'í na”. ^k 5:2 Tó'on sá'an “Adán” ñii kúu ña xí'in tó'on hebreo “adam”, ña kóni kachí “táa” án “nivi”.

16Ta taMahalaleel xitaku ra inkā onā ciento oko uxu kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, taā xí'in ña'a. 17Ta ndi'i kuiya xitaku ra xikuu ña onā ciento komi siko xa'on kuiya, ta nixi'i ra.

18Ta taJared kómí ra ñii ciento uní siko ovi kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi ra, naní ra Enoc. 19Ta taJared xitaku ra inkā onā ciento kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, taā xí'in ña'a. 20Ta ndi'i kuiya xitaku taJared xikuu ña iin ciento uní siko ovi kuiya, ta nixi'i ra.

21Ta taEnoc kómí ra uní siko o'on kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi ra, naní ra Matusalén. 22Ta taEnoc xinata'an ra xí'in Ndios ta xitaku ra ndatán kóni mii Ndios. Ta ndi'i kaku taMatusalén, ta saá taEnoc xitaku ra inkā uní ciento kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, taā xí'in ña'a. 23Ta ndi'i kuiya xitaku ra xikuu ña uní ciento uní siko o'on kuiya. 24Ta xa'a ña xitaku ra xí'in ña sakusii ra ini Ndios, ta saá kixaa ñii kivi ta on vása ní-xiyo ka ra ñoyívi yó'o, chi mii Ndios naki'in táku ña'a ra kuā'an ra xí'in ra ñoyívi nino.

25Ta taMatusalén kómí ra ñii ciento komi siko uxā kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi ra, naní ra Lamec. 26Ta taMatusalén xitaku ra inkā uxā ciento komi siko ovi kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, taā xí'in ña'a. 27Ta ndi'i kuiya xitaku ra xikuu ña iin ciento uní siko iin kuiya, ta nixi'i ra.

28Ta taLamec kómí ra ñii ciento komi siko ovi kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra. 29Ta chínóo na kivi ra, naní ra Noé,¹ chi taLamec nika'an ra, káchí ra saá: “Ndios satavi chi'ña ra ño'o yó'o, ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó ndeé ní kasa chiño yó ña koo ña kaxi yó. Ta talo'o yó'o taxi ra ña nduva'a ini yó”, káchí taLamec. 30Ta ndi'i kaku taNoé, ta saá taLamec xitaku ra inkā o'on ciento komi siko xa'on kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, taā xí'in ña'a. 31Ta ndi'i kuiya xitaku ra xikuu ña uxā ciento uní siko xa'on ovi kuiya, ta nixi'i ra.

32Ta taNoé kómí ra o'on ciento kuiya, ta saá nixiyo sa'ya ra xí'in ñásí'í ra; nayó'o xikuu taSem, taCam xí'in taJafet.

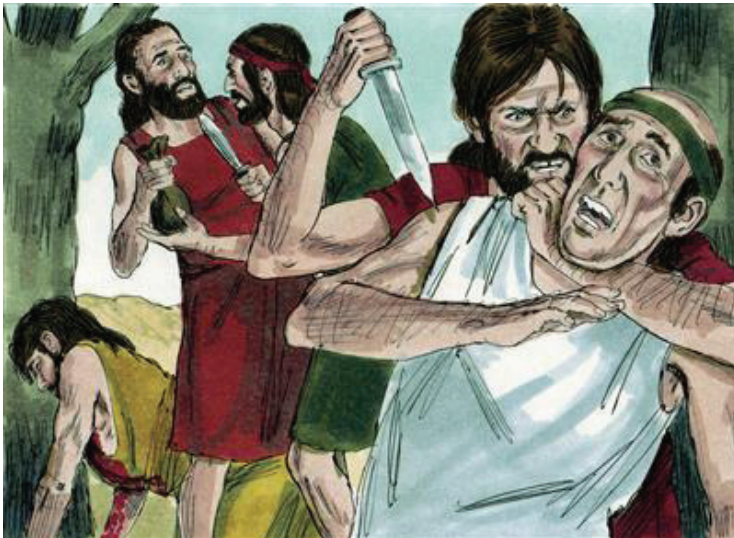
¹ 5:29 Noé: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña káchí “ña sandúva'a ini”.

Ñayó'o ká'an xá'a ña on vá'a ña ké'é ñivi

6 ¹Ta kixá'á kuá'a ní ñivi ñixina ñoyívi yó'o, ta kaku kuá'a ní násí'í sa'ya na. ²Ta naníma na ná'a ndatán ná'a nataa^m xito na násí'í yó'o livi ní ná, ta saá nakaxin na ná kúsij ini na xini na, ta tonda'a na xí'in ná. ³Ta Ndiosⁿ ñika'an ra, káchí ra saá: “On taxi i ña kutaku ndi'i ñivi ndi'i saá kivi ñoyívi ñoo ño'o, chi kómí na yíkí koñu na ña ndi'i xá'a, ta ndasaá kuiti kutaku na ñii ciento oko kuyá ñoyívi ñoo ño'o”, káchí Ndios.

⁴Ta naníma tonda'a na xí'in násí'í sa'ya ñivi na xitaku kuyá yó'o, ta kaku sa'ya na xí'in ná. Ta sa'ya nayó'o xikuu ñivi na síkón ní ñixiyo, na xikanóo to'on xá'a, ndaku ní na ta téé ní ñixiyo na xitaku na kuyá xina'á.

⁵Ta Ndios xito ra ndeé ní ké'é ñivi ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta ñivi yó'o kuiti xáni siní na ta nákaa ña níma na ke'é na kuá'a ní ña on vá'a ndi'i saá kivi. ⁶Ta xá'a ñayó'o kúchuchú ní ini Ndios xá'a ña kisa va'a ra ñivi. Ta ndeé ní ñika'un níma ra.

(Génesis 6:5-8)

^m 6:2 To'on hebreo yó'o ña káchí “sa'ya Ndios” kóni kachí ña xá'a níma ña kisa va'a Ndios, ta on vása ká'an ña xá'a ñivi na ndíkõn Ndios.

ⁿ 6:3 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'án.

7Ta nika'an ra, káchí ra saá: “Vitin sandi'i yó x̣a'a n̄ivi na k̄isa va'a yó, sandi'i yó x̣a'a ndi'i kit̄i tí x̄íka n̄o n̄o'ŋ, x̄í'in ndi'i kit̄i tí n̄o t̄ixin x̄íka n̄o n̄o'ŋ, x̄í'in ndi'i kit̄i tí kómí nd̄ix̄in, chí kúchuchú ní ini yó x̣a'a ña k̄isa va'a yó n̄ivi x̄í'in ndi'i kit̄i yó'o”, káchí ra. 8Ta saá ni, Ndios kusij̄ ní ini ra x̄íni ra taNoé.

Ñayó'o ká'an x̣a'a barco tón k̄isa va'a taNoé

9Ñayó'o ndát̄o'on x̣a'a yuk̄ía n̄indo'o taNoé. TaNoé va'a ní t̄a x̄ikuu ra, ta ch̄ikaá s̄o'ŋ ní ra ña ká'an Ndios. Ta n̄o ndi'i n̄ivi na x̄itaku ñoyívi kuiya yó'o, ndasaá kuiti taNoé x̄inata'an ra x̄í'in Ndios ta x̄itaku ra ndatán kóni m̄ij̄ Ndios. 10Ta taNoé kómí ra un̄i sa'ya ra, na kúu taSem, taCam x̄í'in taJafet.

11Ta Ndios x̄ito ra ñoyívi yó'o chútú ña ŋn vá'a x̄í'in ña káni tá'an n̄ivi. 12Ta x̄ito Ndios ndi'i n̄ivi ndeé ní kélé na ña ŋn vá'a, chí na n̄it̄iví kúu ndi'i na.

13Ta nika'an ra x̄í'in taNoé, káchí ra saá:

—Vitin ch̄ikaá ini i sandi'i i x̣a'a ndi'i n̄ivi, chí ndiva'a ní táku na káni tá'an na x̣a'a kuachi na, ta saá sandi'i i x̣a'a na ta sandi'i i x̣a'a ndi'i ña yóo n̄o n̄o'ŋ. 14Vitin kasa va'a ún ñii tón barco x̄í'in yiton va'a naní nó gofer; koo cuarto ini nó, ta x̄í'in ña kisín ndut̄a toón tá naní brea, nakasi ndi'i ún nó n̄o nákutá'an vit̄i nó, ta chí ini nó x̄í'in sat̄a nó koo ndi'i saá, ña ŋn k̄i'vi takuií ini nó. 15Ta x̄í'in k̄i'va yó'o kasa va'a ún tón barco: koo nó ñii ciento ŋko x̄a'ŋ metro^o ñakán̄i nó, ta koo nó ŋko ŋvi metro ñandíka nó, ta ux̄u un̄i metro koo nó ñasíkón nó. 16Kasa va'a ún tón barco ña kukomí nó un̄i piso, ta kukomí nó ñii ventana ña sava metro ña koo n̄o nákutá'an kándíka x̄í'in s̄ijn̄i tón barco; ta kukomí tón barco ñii yé'é nó ña koo ñii tá'ví s̄ijn̄i nó. 17Chí ȳi'ñi ndixa sakoon i sav̄i ndiví na'á ñoyívi n̄o n̄o'ŋ, ta kutú rá n̄o n̄o'ŋ, ta ndaa rá n̄o yuk̄u síkón, ta ndi'i x̣a'a ta kivi ndi'i ña táku ndi'i saá x̄i'ña n̄o n̄o'ŋ yó'o. 18Ta chindú'u i to'ŋn ña kindoŋ i x̄í'in ún, ta k̄i'vi ún ini tón barco x̄í'in ñásí'í ún, x̄í'in nasa'ya ún, x̄í'in náx̄ano ún. 19Ta taxi ún k̄i'vi kit̄i ini tón barco, ñii chéé x̄í'in ñii sí'í ndi'i saá n̄o kit̄i tí yóo ñoyívi n̄o n̄o'ŋ ña k̄aku rí x̄í'in ndó ta ŋn ndi'i x̣a'a rí. 20Ñakán̄i k̄i'vi ñii ñii n̄o kit̄i ndatán yóo m̄ij̄ rí, saá k̄i'vi ndi'i kit̄i x̄í'in ún, ŋvi ŋvi n̄o ndi'i kit̄i tí kómí nd̄ix̄in, x̄í'in ŋvi ŋvi n̄o ndi'i kit̄i tí x̄íka n̄o n̄o'ŋ, x̄í'in ŋvi ŋvi n̄o ndi'i

o 6:15 Ñii “codo” kúu ŋvi s̄iko ŋ'ŋn centímetro.

kití tí ñóo tìxin xíka ñoo ño'ò, ña kàku rí ta on ndi'i xà'a rí. ²¹Ta xínì ñó'ó nakaya ún ndi'i ña kaxi ndó ta ndi'i ña kaxi kiti, ta taan va'a ún ndi'i ña ini tón barco —káchí Ndios.

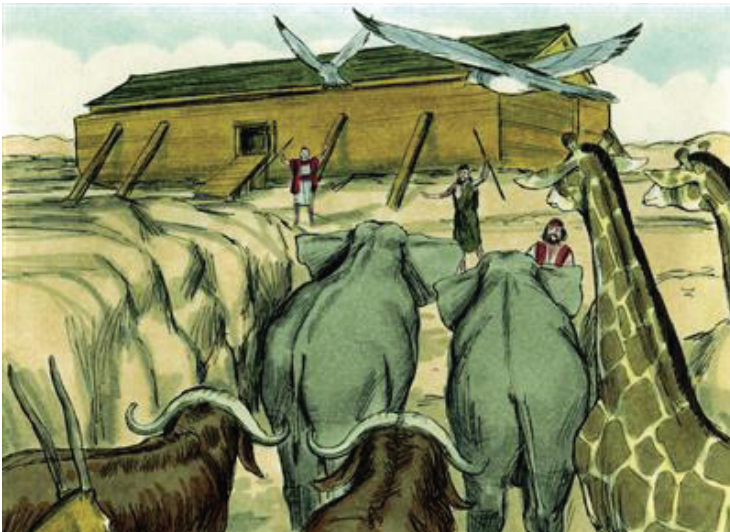
²²Ta saá taNoé kisa ndivi ra ndatán yóo ndi'i ña xà'nda chiño Ndios ñoo ra.

**Ñayó'o ká'an xà'a ndasaá ndi'i xà'a ñoyívi yó'o
xí'in savì ndiví na'á**

7 ¹Ta ndi'i kuva'a tón barco, ta saá nika'an Ndios^p xí'in taNoé, káchí ra saá:

—Vitin kivi ún ini tón barco xí'in ndi'i nave'e ún. Saá chi ñoo ndi'i nivi na táku ñoyívi ñoo ño'ò, ñii laá yó'ó kúu taa ta va'a ñoo i. ²Taxi ún ña kivi ini tón barco ndi'i ñoo kití tí ká'an i va'a soko ndó ñoo i, uxà pare kivi, uxà tichéé xí'in uxà tísi'í ñii ñii ñoo ndi'i kití yó'o. Ta kití tí on vá'a soko ndó ñoo i, ñii pare kivi, ñii chée xí'in ñii si'í, ñii ñii ñoo títíyó'o. ³Ta tuku kivi uxà pare ndi'i saá ñoo kití tí kómí ndixin, chée xí'in si'í, saá ke'é ún xà'a ña kàku ndi'i saá ñoo kití ta on ndi'i xà'a rí.

⁴Chi tìxin ña uxà kivi vitin sakoon i savì ñoo ño'ò, ovi siko

(Génesis 7:1-10)

^p 7:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

ndiví xí'in oví s̄ikō ñóó sakoon í rá. Ta saá sandi'i í xa'a ndi'i ña táku ña kisa va'a í ñoyívi noo ño'o —káchí Ndios.

⁵Ta taNoé kisa ndivi ra ndatán yóo ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noo ra.

⁶Ta ñii kivi tixin kuiya ña kómí taNoé ĩño ciento kuiya, ta Ndios sakoon ra savi ndiví na'á noo ño'o. ⁷Ta on ta'an koon savi, ta taNoé nikí'vi ra ini tón barco xí'in ñásí'í ra, xí'in nasa'ya ra, xí'in náxano ra ña sakaku xí'in mji na noo savi ndiví na'á. ⁸Kiti tí nika'an Ndios va'a sokō nivi noo ra, xí'in kiti tí on vá'a sokō na, xí'in kiti tí kómí ndixin xí'in kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, ⁹nindee ndi'i rí xí'in taNoé ini tón barco, oví oví rí, ñii chée xí'in ñii si'í, nindee rí ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in ra. ¹⁰Ta nija'a uxa kivi, ta kixá'á kóon ní savi, ta vaxi nakutú takuí noo ño'o.

¹¹Tá'an mií saá taNoé kómí ra ĩño ciento kuiya, ta tá kivi xa'on oví ku'a'an yoo oví, tá mií kivi yó'o chútú takuí noo kónó noo ño'o, ta kanakoo rá noo ño'o, ta nixona ñoyívi síkón, ta kixá'á kóyo takuí noo ño'o. ¹²Oví s̄ikō ndiví ta oví s̄ikō ñóó kóon savi ndiví na'á noo ño'o. ¹³Ta si'a nixiyo kivi nikí'vi taNoé ini tón barco xí'in ñásí'í ra, xí'in sa'ya ra taSem, xí'in taCam xí'in taJafet, xí'in uní xano ra. ¹⁴Ta nindee ndi'i saá noo kiti xí'in na, ñii ñii noo kiti ndatán yóo mji rí, kiti tíyukú, kiti títata, xí'in kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, xí'in kiti tí kómí ndixin. ¹⁵Saá chi kixaa ndi'i noo kiti noo taNoé, ta oví oví rí kixaa, ta nindee rí xí'in taNoé ini tón barco. ¹⁶Nikí'vi ñii chée xí'in ñii si'í ndi'i saá noo kiti yó'o, ñii ki'va ndatán yóo ña xa'nda chiño Ndios noo taNoé. Ta saá Ndios nakasi ra yé'é tón barco.

¹⁷Ta savi ndiví na'á kóon rá oví s̄ikō kivi. Ta chútú takuí ndi'i noo ño'o, ta tón barco kixá'á nákanóo nó nino noo takuí. ¹⁸Ta kixá'á takuí ndeé ní ku'a'an ndaa ka rá, ta tón barco kánóo nó noo takuí. ¹⁹Ta takuí ku'a'an ndaa ka rá, ta nakasi ndi'i rá nda sini yuku ña síkón ka ñoyívi yó'o. ²⁰Ta nakasi ndi'i rá nda sini yuku, tanda nija'a rá uxa metro ña síkón ka noo ndi'i yuku. ²¹Ta saá nixi'i ndi'i nivi na xitaku ñoyívi yó'o, ta ndi'i kiti tí kómí ndixin, ta ndi'i kiti títata xí'in tíyukú, ta ndi'i kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, nixi'i ndi'i rí. ²²Ta ndixa nixi'i ndi'i nivi ta nixi'i ndi'i kiti tí xitaku noo ño'o yichí.

(Génesis 7:17-24)

²³Saá ndi'i x̄a'a ndi'i ña táku; ndi'i n̄ivi, x̄i'in ndi'i kit̄i tí x̄íka noo ño'o, x̄i'in kit̄i tí kómí nd̄ix̄in, x̄i'in ndi'i kit̄i tí ñoo t̄ixin x̄íka noo ño'o, ndi'i x̄a'a ndi'i ña. On koó ka nda ñii ña n̄indoo ñoyívi noo ño'o. Ndasáa taNoé x̄i'in n̄ivi ta x̄i'in kit̄i n̄ik̄i'vi x̄i'in ra ini tón barco táku. ²⁴Chi noo ño'o x̄indasi ndi'i ña x̄i'in takuíi sav̄i ñii ciento ov̄i s̄iko ux̄u k̄iv̄i.

8 ¹Ta saá Ndios ñaká'an ra x̄a'a taNoé ta kúndá'ví ini ra x̄íni ña'á ra, x̄i'in ndi'i kit̄i tí ñó'o ini tón barco, tíyukú x̄i'in títata. Ta Ndios ke'é ra ña ndeé ní káni tach̄i noo ño'o, ta k̄ix̄á'a v̄axi noo takuíi. ²Ndasi ñakóno noo ño'o noo kanakoo takuíi, ta ndasi tuku ñoyívi s̄ikón noo kee takuíi tá n̄ikoyo, ta niyaa sav̄i ndiv̄i na'á. ³Ta k̄ix̄á'a kuee kuee v̄axi noo takuíi ñoyívi noo ño'o. Ta xa n̄ix̄in̄o ñii ciento ov̄i s̄iko ux̄u k̄iv̄i ña v̄axi noo takuíi. ⁴Ta k̄iv̄i x̄a'on ov̄i kua'an yoo ux̄a, ta tón barco x̄ikanóo nó noo yukú s̄ikón ñii x̄i'ña x̄inani Ararat. ⁵Tanda k̄iv̄i noo kua'an yoo ux̄u, takuíi v̄axi noo ka rá, ta xa va'a x̄ito na s̄ini yukú ña s̄ikón ka.

⁶Ta niya'a ov̄i s̄iko k̄iv̄i, ta taNoé ñakuiná ra ventana ini tón barco, ⁷ta saña ra ñii t̄ikaká kua'an rí, ta n̄ix̄a'an rí ta nd̄ikó rí, ta on v̄asa ní-ki'vi ka rí ini tón barco, ndákuiti ndáchí rí noo takuíi n̄ix̄iyo rí, anda ndoko takuíi noo ño'o. ⁸Ta saá taNoé saña ra ñii s̄ata kua'an rí koto rí án xa yoo ño'o ȳichí. ⁹Ta s̄ata yó'o nd̄ikó rí nd̄ix̄aa rí, chi on v̄asa ní-naní'í rí noo kanóo rí nakindée

rí, chi noo ño'o ndási ní ká ña xí'in takuíí. Ta saá taNoé tava ra nda'a ra naki'in ra sata ña ná ndi'vi rí ini tón barco.

10Ta taNoé xindati ra inká uxá kivi, ta tuku saña ra sata kua'an rí. 11Xa kixá'á kóni kunaan, ta ndikó rí nákaa ñii yuku tón olivo te'e yu'u rí, kixaa rí. Ta saá taNoé kundaa ini ra ndí xa kua'an ndoko takuíí noo ño'o. 12Ta xindati ra inká uxá kivi, ta tuku saña ra sata kua'an rí, ta ni-ndikó ká rí.

(Génesis 8:1-12)

13Ta saá taNoé kómí ra ñño ciento ñii kuiya, ta xa ndoko takuíí noo ño'o. Ta kivi noo kixá'á yoo noo kuiya yó'o, taNoé kindaa ra ñii tá'ví ña ndási sñi tón barco, ta xini ra noo ño'o xa yichí ña.

14Ta kivi oko uxá kua'an yoo ovi xa niyaa ndi'i noo ño'o.

15Ta saá ñika'an Ndios xí'in taNoé, káchí ra:

16—Vitin kee ún ini tón barco xí'in ñásí'í ún, xí'in nasa'ya ún, xí'in náxano ún. 17Tava ndi'i ún kití tí ñikí'vi xí'in ún ini tón barco, ndi'i kití tí kómí ndixin, ndi'i kití tí xíka noo ño'o, ta ndi'i kití tí ñoo tixin xíka noo ño'o. Ta kee rí ko'on rí ndi'i saá xiiña ñoyívi noo ño'o, xa'a ña kuina rí ta kua'a ní nduu rí noo ño'o —káchí Ndios.

18Ta saá taNoé xí'in ñásí'í ra ta nasa'ya ra ta náxano ra kee ndi'i na ini tón barco. 19Ta kee ndi'i kití tí xíka noo ño'o, ta kití tí ñoo tixin xíka noo ño'o, ta kití tí kómí ndixin, ñii ñii noo kití ndatán yoo mii rí, kee ndi'i rí.

²⁰Ta saá taNoé kisa va'a ra ñii nama xí'in yuu noo kasa to'ó ra Ndios.^q Ta noo ndi'i kití t'í kómí ndixin xí'in inka noo kití t'í nika'an Ndios va'a soko ra, taNoé nakaxin ra ndasaá kuiti t'í xíní ñó'ó soko ra, ta saá xa'ni ra rí, ta xa'mi ra rí noo nama yuu yó'o ña soko ra rí noo Ndios. ²¹Ta nixaá siko ña xa'an támi noo Ndios, ta sakusij ña ini ra, ta Ndios nika'an ra xí'in mji ra, káchí ra saá: “Vará nda válí nivi xa xáni siní na ta xa nákaa ña níma na ke'é na ña on vá'a, ta mji yó nda ñii kivi on satavi chi'ña tuku yó ñoyivi noo ño'o xa'a kuachi nivi. On sandi'i ka yó xa'a ndi'i ña táku noo ño'o.

²²Ta tá yóo ka ñoyivi noo ño'o,
 on vása ndi'i ña chí'i nivi,
 ni on vása ndi'i ña nákaa nivi noo ño'o,
 ni on vása ndi'i ña vixin xí'in ña ñi'ni,
 ni on vása ndi'i yoo koon savi xí'in yoo ñomí,
 ni on vása ndi'i ña kúu ndiví xí'in ño'o”,
 káchí Ndios.

**Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá chindú'u Ndios
 to'on ña kindoo ra xí'in taNoé**

9 ¹Ta Ndios nika'an ra ñava'a xí'in taNoé ta xí'in nasa'ya ra, káchí ra saá:

—Ná koo ku'a ní sa'ya ndó ña kutaku na ndi'i xiiña noo ño'o. ²Ta ndi'i kití kuyi'ví rí noo ndó'ó; ta kukomí ndó ndayí noo ndi'i rí, kití t'í xíka noo ño'o, kití t'í kómí ndixin, kití t'í ñoo tixin xíka noo ño'o, xí'in ndi'i kití t'í táku ini takuí. ³Va'a kuxu ndó ndi'i noo kití. Ndatán xa taxí i va'a kaxi ndó ndi'i noo yuku kuí xí'in kui'i, ñii ki'va saá táxi i ndayí ña va'a kuxu ndó ndi'i noo kití. ⁴Ta ndasaá kuiti on vá'a kuxu ndó koñu kití tá ñó'o ka ñii rí xí'in ña, chi ñii rí kúu ña táku rí. ⁵Yi'i kasa nani i kuenda. Tá ñii kití xa'ta rí ñii ta xa'ni rí ñii nivi, ta kití yó'o xíní ñó'ó kivi rí. Tá nivi xa'ta na ñii ta xa'ni na inka nivi, ta nivi xa'ni yó'o xíní ñó'ó kivi na.

⁶Tá yóo nivi xa'ni na inka nivi,
 ta inka nivi xíní ñó'ó ka'ni na nivi xa'ni yó'o,
 saá chi yi'i kúu ta'a ta kisa va'a nivi ndatán yóo mji i.

^q 8:20 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

7Ta ndó'ó, ná kuɪnā ndó ta nduu ndó kuá'a ní nivi, ña kutaku ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi noo ño'ó —káchí Ndios.

8Ta tuku nika'an Ndios xí'in taNoé ta xí'in nasa'ya ra, káchí ra saá:

9—Koto ndó, yi'i vitin chindú'u i ñii to'on ña kindoo i xí'in ndó'ó ta xí'in ndi'i sa'ya ñani síkuá ndó, 10ta chindú'u i ña xí'in ndi'i kití tí niki'vi ini tón barco xí'in ndó, kití tí kómí ndixin, kití títata xí'in tíyukú, xí'in ndi'i inka kití tí kutaku ñoyívi noo ño'ó kivi ña vaxi.

11 To'on ña chindú'u i xí'in ndó kúu ñayó'o:

nda ñii ka kivi ña vaxi on sakoon ka i saví ndiví na'a ña sandi'i i xa'a ndi'i nivi xí'in ndi'i kití.

On sakoon ka i saví ndiví na'a

ña sandi'i i xa'a ndi'i ña yóo noo ño'ó

—káchí Ndios.

12Ta tuku nika'an Ndios:

—Ñayó'o kúu ñii seña ña saná'a ña chindú'u i ñii to'on ña kindoo i xí'in ndó ta xí'in ndi'i kití, ta to'on yó'o kindoo ña ndi'i saá kuiya ña vaxi: 13Ta kani ndichi i ñii kuá'nkú' noo viko, ta ñayó'o kuu ña saná'a to'on ña kindoo i xí'in ñoyívi

(Génesis 9:8-17)

r 9:13 Kuá'nkú, inka kivi ña kúu koo yá'nkí.

noo ño'ó. ¹⁴Ndi'i saá yichi chikaá i viko kixaa ña ñoyívi síkón, ta nativi kua'nkú ma'ño viko yó'o, ¹⁵ta saá naká'an i to'on ña kindoo i xí'in ndó ta xí'in ndi'i saá noo kití. On sagoon ka i saví ndiví na'á ña sandi'i i xa'a ndi'i nivi xí'in ndi'i kití ñoyívi noo ño'ó. ¹⁶Tá nativi kua'nkú noo viko, ta koto i ña, ta naká'an i to'on ña kindoo i xí'in ndi'i ndó, ta xí'in ndi'i kití tí táku ñoyívi noo ño'ó. Ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a to'on ña kindoo i xí'in ndó. ¹⁷Kua'nkú kuu ñii ña saná'a ña kindoo i to'on yó'o xí'in ndi'i nivi ta xí'in ndi'i kití táku ñoyívi noo ño'ó —saá nika'an Ndios xí'in taNoé.

Ñayó'o ká'an xa'a taNoé xí'in nasa'ya ra

¹⁸Ta nasa'ya taNoé na kee ini tón barco xí'in ra kúu taSem, taCam xí'in taJafet. Ta taCam xikuu yivá taCanaán. ¹⁹Nayó'o kúu uní sa'ya taNoé, na xikuu xii síkuá ndi'i nivi na nixina ñoyívi yó'o.

²⁰Ta taNoé kixá'á kisa chiño ra noo ño'ó, ta chi'i ra kua'a ní tón uva. ²¹Ñii kivi taNoé xí'i ra vino, ta nixiini ra, ta kándú'u yálá ra tixin ve'e mandiado ra, kisin ra. ²²Ta taCam, ta kúu yivá taCanaán, xini ra kándú'u yálá yivá ra, ta saá kee ra kua'an ra ta ndato'on ra xí'in ovi ñani ra na yoo ke'e. ²³Ta taSem xí'in taJafet k'in na ñii tikoto ndíka noo, ta chinóo na ña soko mji na, ta niki'vi síma na noo kándú'u yivá na tixin ve'e mandiado, ta nakasi na yiki koñu yivá na xí'in tikoto yó'o, ta na ovi yó'o on vása ní-xini na ñayálá yivá na.

²⁴Tá nakaxín ini taNoé ña xí'i ra, ta saá kundaá ini ra yukía ke'é sa'ya ra talo'o xí'in ra, ²⁵ta nika'an ra xa'a sa'ya ra taCam, káchí ra saá:

¡Ta nitavi chi'ña kúu taCanaán!

¡Kuu ra taesclavo,^s

ta ninoo ka noo ndi'i naesclavo na kisa chiño noo
nañani ra!,

saá káchí taNoé.

²⁶Ta tuku nika'an ra, káchí ra saá:

Ta Ndios,^t taá ta kisa to'ó i, ná ke'é ra ñava'a xí'in taSem.

^s 9:25 Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí ña sandakoo na chiño ña kisa ndivi na noo napatrón na. ^t 9:26 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

Ta taCanaán kuu ra taesclavo noo tayó'o.

²⁷Ná taxi Ndios ña nandika kua'a ka nduu ño'o noo

kutaku taJafet,

ná koo ra xí'in ñani ra taSem,

ta taCanaán kuu ra taesclavo noo taJafet,

káchí taNoé.

²⁸Tá ndi'i niya'a koon savi ndivi na'á, taNoé xitaku ka ra uni ciento ovi siko uxu kuiya. ²⁹Ta ndi'i kuiya xitaku ra xikuu ña ñin ciento ovi siko uxu kuiya, ta saá nixi'i ra.

**Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá taNoé
ta xa'a nave'e nayó'o**

10 ¹Nayó'o kúu nasa'ya ñani síkuá taSem, taCam xí'in taJafet, na kúu sa'ya taNoé; ta ndi'i niya'a koon savi ndivi, ta uni nataa yó'o nixina kua'a ní sa'ya na.

²Sa'ya^u taJafet xikuu taGomer, taMagog, taMadai, taJaván, taTubal, taMesec xí'in taTiras. Ta nayó'o xikuu naxii síkuá ti'vi nivi na xinani mji kivi yó'o. ³Sa'ya taGomer xikuu taAskenaz, taRifat xí'in taTogarma. ⁴Sa'ya taJaván xikuu taElisa, taTarsis, taQuitim xí'in taDodanim. ⁵Ndi'i nivi yó'o xikuu nasa'ya ñani síkuá taJafet, ta nixita ní'no na xitaku na yu'u mini; kua'a ní ti'vi xikuu na, ñii ti'vi ñii ti'vi xitaku na ñoo na, ta xikomí na ño'o mji na, ta nixiyo to'on mji na ña nika'an na.

⁶Sa'ya taCam xikuu taCus, taMizraim,^v taFut xí'in taCanaán. Ta nayó'o xikuu naxii síkuá ti'vi nivi na xinani mji kivi yó'o. ⁷Sa'ya taCus xikuu taSeba, taHavila, taSabta, taRaama xí'in taSabteca. Sa'ya taRaama xikuu taSeba xí'in taDedán. ⁸TaCus xikuu xii síkuá^w taNimrod, ta tayó'o xikuu ñii ta ta si'na kixá'á noó ta ndeé ní ndaku nixiyo ra noo ndi'i nivi. ⁹Ta taNimrod ta ta va'a ní xikiní kití xikuu ra, ndatán kóni Ndios.^x Ñakán tá nivi kóni na ka'an va'a na xa'a inka ta, yóo ñii to'on yó'o ña ká'an na, káchí na saá: “Ndatán taxi Ndios ndee va'a nda'a taNimrod ña xikuu ra ta ta va'a

^u **10:2** To'on hebreo yó'o ña káchí “sa'ya” kúchiño kachí ña “sa'ya yó”, án “sa'ya ñani síkuá yó”, án “nivi na nixina táku ñii ñoo”. ^v **10:6** Mizraim, inka kivi ña kúu Egipto. ^w **10:8** To'on hebreo yó'o ña káchí “yivá” kúchiño kachí ña “yivá yó”, án “xii síkuá yó”. ^x **10:9** YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

ní xikiní kití, saá yóo tayó'o." ¹⁰Noo ñanoó noo xa'nda chiño taNimrod xikuu ñoo Babel, ñoo Erec, ñoo Acad xí'in ñoo Calne ña kíndo noo ño'o Sinar.^y ¹¹Kee taNimrod ñoo yó'o ta nixaa ra noo ño'o Asiria, noo xakin ra ñoo Nínive, ñoo Rehobot, ñoo Cala, ¹²ta ñoo Resén. Ta ñoo Resén yó'o nákaa ña ma'ño oví ñoo ña kúu ñoo Nínive xí'in ñoo ká'no Cala.

¹³TaMizraim xikuu xii síkuá naLud xí'in naAnam, xí'in naLehab, xí'in naNaftu, ¹⁴xí'in naPatrus, xí'in naCaslu xí'in naCaftor. Ta naCaslu yó'o xikuu xii síkuá nivi naFilistea.

¹⁵TaCanaán xikuu yivá taSidón, sa'ya ra tañoó, ta nixiyo inka sa'ya ra taHet. Ta nayó'o xikuu naxii síkuá ti'vi nivi na xinaní mii kivi yó'o. ¹⁶Ta taCanaán xikuu xii síkuá nivi naJebus, xí'in naAmor, xí'in naGerges, ¹⁷xí'in naHev, xí'in naArac, xí'in naSin, ¹⁸xí'in naArvad, xí'in naZemar xí'in naHamat. Ta saá ndi'i nave'e naCanaán nixita ní'no na ndi'i saá xiiña noo ño'o. ¹⁹Ta ndi'i ño'o naCanaán kixá'a ña ñoo Sidón, ta naxaa ña nda ñoo Gaza ña nákaa noo yóo yichi ña kua'an ñoo Gerar, ta ño'o nivi yó'o niya'a ña naxaa noo ña nda ñoo Lasa ña nákaa yichi ña kua'an chí ñoo Sodoma, ñoo Gomorra, ñoo Adma xí'in ñoo Zeboim. ²⁰Ndi'i nivi yó'o xikuu nasa'ya ñani síkuá taCam, ta kua'a ní ti'vi xikuu na, ñii ti'vi ñii ti'vi xitaku na ñoo na, ta ñii ti'vi ñii ti'vi xikomí na ño'o mii na, ta nixiyo to'on mii na ña nika'an na.

²¹Ta taSem, ta kúu ñani ta ká'no ka noo taJafet, nixiyo sa'ya ra. Ta taSem xikuu ra xii síkuá ndi'i nasa'ya taHeber. ²²Ta sa'ya taSem xikuu taElam, taAsur, taArfaxad, taLud xí'in taAram. Ta nayó'o xikuu naxii síkuá ti'vi nivi na xinaní mii kivi yó'o. ²³Sa'ya taAram xikuu taUz, taHul, taGeter xí'in taMas. ²⁴TaArfaxad xikuu yivá taSala. Ta taSala xikuu yivá taHeber. ²⁵Ta taHeber nixiyo oví sa'ya ra; ñii ra xinaní Peleg,^z chi kuyá xitaku ra, nivi ñoyívi yó'o nata'vi tá'an na ta nduu na kua'a ní ti'vi nivi; ñani taPeleg xinaní Joctán. ²⁶Ta taJoctán xikuu yivá taAlmodad, taSelef, taHazar-mavet, taJera, ²⁷taAdoram, taUzal, taDicla, ²⁸taObal, taAbimael, taSeba, ²⁹taOfir, taHavila xí'in taJobab. Ndi'i nayó'o xikuu sa'ya taJoctán. ³⁰Ta ño'o noo xitaku na, kixá'a ña ñoo Mesa, ta naxaa noo ña anda ñoo Sefar,

^y 10:10 Sinar, inka kivi ña kúu Babilonia. ^z 10:25 Peleg: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña ká'an xa'a "ña ta'vi tá'an nivi".

ña nákaa noo yóo kuá'a ní yuku chí noo vaxi kana ño'o. ³¹Ndi'i nayó'o xikuu nasa'ya ñani síkuá taSem, ta kuá'a ní ti'vi xikuu na, ñii ti'vi ñii ti'vi xitaku na ñoo na, ta xikomí na ño'o mji na, ta nixiyo to'on mji na ña nika'an na.

³²Ndi'i nivi yó'o xikuu nasa'ya ñani síkuá taNoé, ta nduu na kuá'a ní ti'vi nivi. Tá ndi'i nija'a ña koon savi ndiví na'á, ta nixita ní'nó ñii ñii ti'vi nivi yó'o, ta kisa va'a na ñoo mji na, ta nixina ní na ndi'i saá xiiña ño'yivi noo ño'o.

Ñayó'o ká'an xa'a torre ñoo Babel

11 ¹Ta kuiya xina'á, ndi'i nivi na xitaku ño'yivi yó'o nika'an na ñii laá kuiti noo to'on. ²Ta kivi kee nivi chí noo vaxi kana ño'o, ta vaxi na ta naní'i na ñii yoso noo ndíka ní kúu ña, ta nákaa yoso yó'o ñii xiiña noo ño'o naní Sinar,^a ta kindoo na kutaku na yoso yó'o.

³Ta ñii kivi nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ná kasa va'a yó ndo'o, ta ka'mi yó ña xí'in ño'o xíxi
—káchí na.

Ta saá xini ño'ó na ndo'o yó'o, noo ña koni ño'ó na yuu, ta xini ño'ó na ña kisín nduta toón tá naní asfalto, noo ña koni ño'ó na nda'yi, ña sanakutá'an na ndo'o ña kasa va'a na ña kóni na. ⁴Ta káchí na saá:

—Vitin ná kixá'á yó kasa va'a yó ñii ñoo xí'in ñii torre ña tondaa sini torre anda ño'yivi síkon. Ta saá ná kanóo va'a ní to'on xa'a yó, ta on vása xini ño'ó kuita ní'nó yó ko'on yó ndi'i saá xiiña ño'yivi yó'o —káchí na.

⁵Ta Ndios^b kee ra ño'yivi nino, ta noo ra xíto ra ñoo xí'in torre ña kisa va'a nivi. ⁶Ta saá Ndios ndikó ra ño'yivi nino, ta nika'an Ndios, káchí ra saá: “Ñii ñoo kúu nivi, ta ká'an na ñii laá noo to'on. Ta kixá'á na kisa chiño na, ta on koó ña kuchiño kasi noo na ña on ke'é na ndi'i ña kóni mji na. ⁷Ta vitin ná noo yó nda noo yóo na, ta nasama yó to'on ká'an na ña nataxi yó kuá'a ní noo to'on ña ka'an nivi yó'o, ta on kundaa ka ini na xí'in ña ká'an na xí'in tá'an na”, káchí Ndios.

⁸Saá nixiyo ña, ta Ndios sakuita ní'nó ra ndi'i nivi, ta kuá'an na kutaku na ndi'i saá xiiña ño'yivi noo ño'o. Ñakán sandakoo

^a 11:2 Sinar, inka kivi ña kúu Babilonia. ^b 11:5 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

(Génesis 11:1-9)

na ña kisa va'a na ñii ñoo ká'no yó'o. ⁹Ta xa'a ñayó'o ñoo yó'o naní ña Babel. ^c Saá chi ñoo yó'o Ndios nasama ra to'on ká'an ndi'i nivi ta nataxi ra kua'a ní noo to'on ña ka'an nivi yó'o. Ta saá Ndios sakuítá ní'no ra nivi kua'an na ndi'i saá xiiña ñoyívi noo ño'o.

Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá taSem

¹⁰Nayó'o xikuu nasa'ya ñani síkuá taSem. Niy'a ovi kuiya ña ndi'i koon saví ndiví na'á, ta taSem kómí ra ñii ciento kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chinóo na kivi sa'ya na, naní ra Arfaxad. ¹¹Ta saá taSem xitaku ka ra inka o'on ciento kuiya, ta nixiyo kua'a ka sa'ya ra, ta xí'in ña'a, ta saá nixi'í ra.

¹²Ta taArfaxad kómí ra oko xa'on kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chinóo na kivi sa'ya na, naní ra Sala. ¹³Ta saá taArfaxad xitaku ka ra inka komi ciento uní kuiya, ta nixiyo kua'a ka sa'ya ra, ta xí'in ña'a, ta saá nixi'í ra.

¹⁴Ta taSala kómí ra oko uxu kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chinóo na kivi sa'ya na, naní ra Heber. ¹⁵Ta saá

^c 11:9 Babel: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo "balal" ña káchí "ña nasaka ní noo to'on ká'an na".

taSala xitaku ka ra inkā komi ciento unī kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

16Ta taHeber kómí ra oko uxu komi kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi sa'ya na, naní ra Peleg. 17Ta saá taHeber xitaku ka ra inkā komi ciento oko uxu kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

18Ta taPeleg kómí ra oko uxu kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi sa'ya na, naní ra Reu. 19Ta saá taPeleg xitaku ka ra ovi ciento iin kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

20Ta taReu kómí ra oko uxu ovi kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi sa'ya na, naní ra Serug. 21Ta saá taReu xitaku ka ra inkā ovi ciento uxā kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

22Ta taSerug kómí ra oko uxu kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi sa'ya na, naní ra Nacor. 23Ta saá taSerug xitaku ka ra inkā ovi ciento kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

24Ta taNacor kómí ra oko iin kuiya, ta kaku sa'ya ra xí'in ñásí'í ra, ta chínóo na kivi sa'ya na, naní ra Taré. 25Ta saá taNacor xitaku ka ra inkā ciento xa'on komi kuiya, ta nixiyo kuā'a ka sa'ya ra, ƚaa xí'in ña'a, ta saá nixi'i ra.

26Ta taTaré kómí ra unī siko uxu kuiya, ta saá nixiyo sa'ya ra xí'in ñásí'í ra; nayó'o xikuu taAbram, taNacor xí'in taHarán.

Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá taTaré

27Nayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taTaré, ƚa xikuu yivá taAbram xí'in taNacor xí'in taHarán. TaHarán xikuu yivá taLot, 28ta taHarán si'na ra nixi'i noo yivá ra taTaré. Ta taHarán kaku ra mji ñoo naní Ur ña nákaa noo ño'o naní Caldea, ta mji ñoo noo kaku ra yó'o, nixi'i ra.

29Ta taAbram tonda'a ra xí'in ñii ña'a ñá naní Sarai, ta taNacor tonda'a ra xí'in ñii ña'a ñá naní Milca, ñá xikuu sa'ya taHarán, ta xikuu ñá kivi ñáIsca. 30Ta ñáSarai xikuu ñáña'a ñá ni-kuchiño koo sa'ya.

31Ta taTaré kee ra ñoo Ur ña nákaa noo ño'o Caldea ta kuā'an ra koo ra noo ño'o naní Canaán. Kuā'an sa'ya ra taAbram, xí'in sa'ya ñani ra taLot ƚa kúu sa'ya taHarán, xí'in xano ra ñáSarai ñá kúu ñásí'í taAbram, kuā'an nayó'o xí'in ra.

Vará on ta'án xaá na noo ño'o Canaán, ta nixaa na ñii ñoo naní Harán, ta chikaa ini na kindoo na kutaku na ñoo yó'o.
 32 Ta taTaré kómí ra ovi ciento o'on kuiya, ta saá nixi'i ra ñoo Harán.

Ñayó'o ká'an xa'a Ndios, nakaxin ra taAbram

12 1 Ta Ndios^d xa nika'an ra xí'in taAbram, kachí ra saá: “Kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún xí'in nave'e yivá ún, ta ko'on ún kutaku ún inká xiiña ña saná'a i noo ún.

2 Ke'é i ña nasa'ya ñani síkuá ún kuu na ñii ñoo ká'no, ta ke'é i ñava'a xí'in ún, ta kuu ún ñii ta kánóo síkón ñato'ó, ta yó'ó kuu ún ñii tava'a, ta ke'é ún ñava'a xí'in kua'a ní nivi.

3 Ta ke'é i ñava'a xí'in nivi na ké'é ñava'a xí'in ún, ta nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ún, ta yi'i satavi chi'ña i nayó'o.

Ta xa'a mji ún, nivi na ndi'i saá ñoyivi naki'in na ñava'a ke'é i xí'in na”,

kachí Ndios.

4 Ta saá taAbram kee ra kua'an ra, ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in ra. Ta taLot kua'an ra xí'in ra. Kivi kee taAbram ñoo Harán ta kua'an ra, kómí ra uní siko xa'on kuiya. 5 Ta ñásí'í ra ñáSaraí, xí'in xaxin ra taLot kua'an na xí'in ra, ta naki'in ra ndi'i ña kómí ra kua'an ña xí'in ra, ta naesclavo ra naño Harán na kisa chiño noo ra kua'an na xí'in ra noo ño'o Canaán, ta nixaa na.

6 Ta taAbram niya'a ra noo ño'o Canaán, ta nixaa ra nda ñoo naní Siquem, noo ñíndichi ñii tón ká'no naní tatá ta naní nó More. Ta kuiya yó'o nivi naCanaán xitaku na noo ño'o yó'o.

7 Ta nativi Ndios noo taAbram, ta kachí Ndios saá xí'in ra:

—Ño'o yó'o taxi i nda'a nasa'ya ñani síkuá ún ña kutaku na —kachí ra.

Ta taAbram kisa va'a ra ñii nama xí'in yuu noo kasa to'ó ra Ndios, chi yó'o kuu noo nativi Ndios noo ra. 8 Ta saá kee ra kua'an ra yuku ña yóo chí noo vaxi kana ño'o, ta nixaa

^d 12:1 YHWH kuu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kuu kivi Ndios to'on sá'an.

ra ma'ñó nōo yóo ñoo nani Bet-el xí'in ñoo ña nani Hai, ta taAbram kata ndichi ra yiton ta katon ra ve'e mandiado nōo kandú'u ra. Ta ñoo Bet-el kindo ña chí nōo kua'an ketá ño'o, ta ñoo Hai kindo ña chí nōo vaxi kana ño'o. Ta yukū yó'o kisa va'a ra inkā namā xí'in yuu, ta nika'an ra xí'in Ndios ta kisa to'ó ña'a ra. 9Ta saá taAbram kee ra kua'an ra yichi ña kua'an nōo yóo ño'o nani Neguev.

Ñayó'o ká'an xa'a yukia nindo'o taAbram nōo ño'o Egipto

10Ta kuiya yó'o xinakaá ní soko nōo ño'o Canaán, on koó ña kuxu nivi ní-xiyo, ta saá taAbram xí'in natá'an ra kua'an na kutaku na nōo ño'o Egipto. 11Ta on ta'an ka xaa na kivi na nōo ño'o Egipto, taAbram nika'an ra xí'in ñási'í ra ñáSarai, kachí ra saá xí'in ñá:

—Xini i ndí yó'ó kúu ún ña'a ñá livi ní, 12ta nataa nōo ño'o Egipto kivi koni na yó'ó, ta ka'an na saá xa'a ún, kachí na: “Ñaña'a yó'o kúu ñási'í ra”, kachí na. Ta saá ka'ni na yi'i xa'a ún, ta yó'ó taxi na kutaku ún. 13Ñakán ka'an ún xí'in nivi ndí kiva i kúu ún, ña koo va'a i ña on ka'ni na yi'i xa'a ún —kachí taAbram.

14Ta saá nixaá taAbram nōo ño'o Egipto, ta naEgipto xini na ñáSarai livi ní ñá. 15Ta nataa ná'no na kisa chiño xí'in tarey Faraón xini na ñáSarai, ta nixa'an na ndato'on na xí'in taFaraón ndí livi ní ñá. Ta saá taFaraón xa'nda chiño ra kixi ñá ve'e ra, ta kixaá ñá.

16Ta taFaraón ke'é ra ñava'a xí'in taAbram xa'a ña kúsiini ra xini ra ñáSarai. Ta saní'i ra taAbram kua'a ní ndikachi, xí'in sindiki, xí'in burro chée, xí'in burro si'í, xí'in tícamello, xí'in nivi na kisa chiño nōo ra, ta xí'in ña'a. 17Ta xa'a ñáSarai ñási'í taAbram, Ndios saxo'vi ra taFaraón xí'in nave'e ra, taxi ra ndeé ní ndó'o na kue'e. 18Ñakán taFaraón kana ra taAbram, ta kixaá ra nōo ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—¿Ndachun ke'é ún saá xí'in i? ¿Ndachun on vása ní-ka'an ún xí'in i ndí ñási'í ún kúu ñá? 19Nika'an ún kiva ún kúu ñá, ta saá xani ini i kuu ñá ñási'í i. Vitin, jná ki'in ún ñá, ta ko'on ñá xí'in ún! —kachí ra.

20Ta saá xa'nda chiño taFaraón nōo natropa ra, ña taxín na taAbram kee ra nōo ño'o Egipto ta ko'on ra, ta saá kua'an taAbram ta kua'an ñási'í ra xí'in ndí'i ña kómí ra xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá nata'vi tá'an taAbram xí'in taLot

13 ¹Ta taAbram xí'in ñásí'í ra kee na noo ño'o Egipto, ta ndi'i ña kómí na ku'a'an ña xí'in na, ta ku'a'an na yichi ña yá'a noo ño'o Neguev. Ta xaxin ra taLot ku'a'an ra xí'in na. ²Ta taAbram takuíká ní kúu ra. Kómí ra ku'a'a ní kití sana ra, xí'in ku'a'a ní ñaplata ta ku'a'a ní ñaoro. ³Ta nda Neguev kixá'á ra lo'o lo'o ndikó ra anda ndixaa ra ñoo Bet-el. Ta ndixaa ra noo si'na nixiyo ve'e mandiado ra ma'ño ñoo Bet-el xí'in ñoo Hai. ⁴Ta noo ndikó ra ndixaa ra yó'o xa yóo ñii nama xí'in yuu ña xa kisa va'a ra, ta tuku nika'an ra xí'in Ndios^e ta kisa to'ó ña'á ra.

⁵Ta taLot xíka ra xí'in sito ra taAbram, ta kuíká ní ra. Kómí ra ku'a'a ní ndikachi, xí'in tjsú'u, xí'in sindiki, xí'in ku'a'a ní ve'e mandiado. ⁶Ta saá on vása ní-kunani ka kaxa'an ndi'i kití sana na, ni ni-kivi kutaku ndi'i na noo ño'o yó'o. ⁷Ta nataa na ndaa sana taAbram káni tá'an na xí'in nataa na ndaa sana taLot. Ta naCanaán xí'in naFerez táku ka na noo ño'o yó'o.

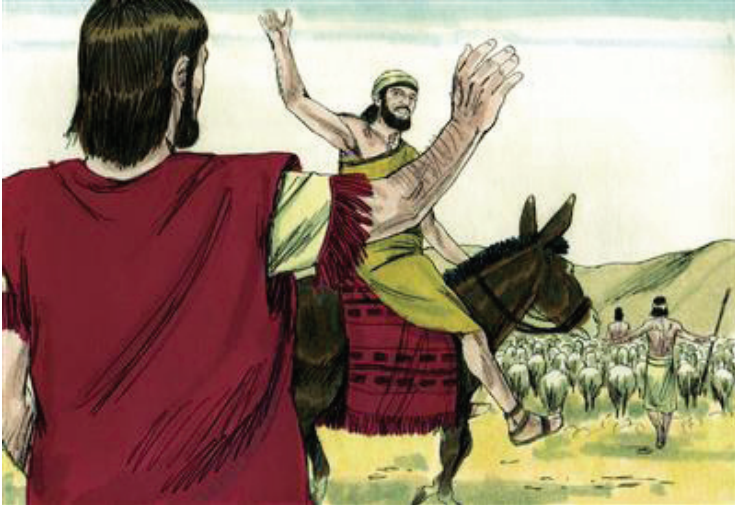
⁸Ta saá ñii kivi taAbram nika'an ra xí'in taLot, káchí ra saá:

—Nave'e ní kúu yó, ta saá on vása va'a koo kuachi xí'in yó, ta on vása va'a naa xí'in tá'an nataa na ndaa kití sana yó. ⁹Yó'o yóo ndi'i ño'o, ta kaxin ún ndá xiiña va'a kóni ún ko'on ún kutaku ún. Vitin keta síin ún ko'on ún kutaku ún inka xiiña. Tá kóni ún ko'on ún chí yitin, ta yi'i ko'on i chí kua'á; tá yó'ó kóni ún ko'on ún chí kua'á, ta yi'i ko'on i chí yitin —káchí taAbram xí'in taLot.

¹⁰Ta saá nakoto taLot ndi'i yoso yu'u yuta Jordán, nda ñoo Zoar ña nákaa chí sur, ta xini ra yóo ku'a'a ní takuí. Ndatán livi ní ná'a noo nixiyo tón tata noo naní Edén kuiya xina'á, saá ná'a ña. Ta ná'a ño'o yó'o ndatán ná'a noo ño'o Egipto ña nákaa yatin yuta Nilo. Saá ná'a laton ño'o yó'o noo xito taLot, chi kivi on ta'an ka sandi'i Ndios xa'a ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kúu ña. ¹¹Ta saá taLot nakaxin ra kutaku ra yoso yu'u yuta Jordán, ta kee ra ku'a'an ra chí noo vaxi kana ño'o. Saá ke'é taAbram xí'in taLot kivi nata'vi tá'an na. ¹²Ta taAbram kindoo ra noo ño'o Canaán, ta

^e 13:4 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

taLot nixaa ra ta kixá'á ra táku ra yatin ñoo ña ñó'o yoso, ta kata ndichi ra yiton noo katón ra ve'e mandiado ra yatin noo nákaa ñoo Sodoma. ¹³Ta ndi'i nañoo Sodoma xikuu na nivi na on vá'a, na niki'vi kuachi ná'no ní noo Ndios xikuu na.

(Génesis 13:1-13)

¹⁴Tá ndi'i nata'vi tá'an taLot xí'in taAbram, ta Ndios nika'an ra xí'in taAbram, káchí ra saá:

Koto ún ndi'i saá xiiña noo ño'o yó'o,
koto ún chí noo vaxi kana ño'o,
chí noo kua'an ketá ño'o,
chí yitin, ta chí kua'á.

¹⁵Ndi'i saá ño'o yó'o ña xító ún vitin taxi i ña nda'a ún,
ta xí'in nda'a nasa'ya ñani síkuá ún,
ta kuu ña ño'o ndó ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁶Ke'é i ña koo kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún,
nda'tán yóo yaa noo ño'o, saá koo na.

Nda ñii nivi on kivi ka'vi na ndasaá kúu yaa noo ño'o,
ta saá on kivi ka'vi na ndasaá kuu sa'ya ñani síkuá ún.

¹⁷Nakundichi ún ta ko'on ún ndi'i saá noo ndíka xí'in noo
kánj noo ño'o yó'o,
chi taxi i ña nda'a ún,

káchí Ndios.

¹⁸Ta saá taAbram ndaní'i ra ve'e mandiado ra, ta kee ra kua'an ra kutaku ra noo yoo ní yiton tón naní tatá, yiton yó'o yoo nó noo ño'o taq ta naní Mamre, ña nákaa yatin ñoo Hebrón. Ta taAbram nixaa ra, ta kisa va'a ra ñii nama xí'in yuu noo kisa to'ó ra Ndios.

**Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá nikaaku taLot,
ke'é taAbram xí'in ra**

14 ¹Ta kuiya yó'o taAmrafel xikuu ra tarey ñoo Sinar; ta taArioc xikuu ra tarey ñoo Elasar; ta taQuedorlaomer xikuu ra tarey ñoo Elam; ta taTidal xikuu ra tarey ñoo Goim. ²Ta kixá'a ñii kuachi ká'no ta káni tá'an komi narey yó'o xí'in inka narey na xikuu taBera ta xikuu tarey ñoo Sodoma, xí'in taBirsá ta xikuu tarey ñoo Gomorra, xí'in taSinab ta xikuu tarey ñoo Adma, xí'in taSemeber ta xikuu tarey ñoo Zeboim, xí'in tarey ñoo Bela. Ta ñoo Bela xikomí ña inka kivi ña, xinaní ña Zoar.

³⁻⁴Saá chi xa uxu ovi kuiya xá'nda chiño tarey Quedorlaomer noo o'on narey yó'o, ta nitondaa kuiya uxu uni, ta o'on saá narey yó'o ni-xiin ka na ka'nda chiño tarey Quedorlaomer noo na, ta chikaa ini na kani tá'an na xí'in ra. Ta saá nakoo yu'ú o'on narey yó'o, ta nakaya na natropa ña nakutá'an na ñii yoso naní ña Sidim, noo yoo Mini Yo'va.

⁵Ta nitondaa inka kuiya, kuiya uxu komi, ta taQuedorlaomer xí'in narey tá'an ra kee na kua'an na kani tá'an na, ta kündeé nayó'o noo naRefa ñoo Astarot Karnaim; ta kündeé na noo naZuz ñoo Ham; ta kündeé na noo naEm ñoo Save-quiriatim, ⁶ta kündeé na noo naHor yuku Seir, ta kuchiño na taxín ña'a na anda yoso naní Parán, ña yoo yatin noo ño'o yichí. ⁷Ta ndikó taQuedorlaomer kua'an ra xí'in natá'an ra, ta kixaa na ñoo En-mispat, ta yoo inka kivi ñoo yó'o naní ña Cades. Ta kündeé na noo ndi'i naAmalec ta sandi'i na xa'a ndi'i ña nixiyo noo ño'o noo xitaku na, ta kündeé na noo ndi'i naAmor na xitaku ñoo Hazezontamar.

⁸Ta saá o'on narey na xá'nda chiño noo ñii ñii ñoo mi na, ña kúu Sodoma, Gomorra, Adma, Zeboim xí'in Bela, ta ñoo Bela inka kivi ña kúu Zoar, kua'an narey yó'o xí'in ndi'i natropa na anda yoso naní ña Sidim. ⁹Ta yoso yó'o o'on saá narey yó'o kani tá'an na xí'in komi narey na kúu taQuedorlaomer, taTidal, taAmrafel xí'in taArioc, ta ñii ñii narey yó'o xá'nda chiño na

noo ñoo mji na, ña kúu Elam, Goim, Sinar xí'in Elasar. ¹⁰Ta ndi'i noo yoso Sidim yó'o nixiyo kuá'a ní pozo noo nixino nduta toón tá kisín naní asfalto. Ta narey ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kóni na sakaku xí'in mji na noo káni tá'an na, ta xino na ta sava natropa nikojo na ini pozo yó'o. Inka na sakaku xí'in mji, xino na kuá'an na yuku. ¹¹Ta saá komi narey yó'o nakuiso na ndi'i ñakuíká xí'in ñaxixi ña nixiyo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra, ta kee na kuá'an no'o na. ¹²Ta taLot xaxin taAbram nixiyo ra ñoo Sodoma; ta tiin na ra ta kisa nduxa na xí'in ra kuá'an ra xí'in na ta kuá'an ndi'i ñakuíká ra xí'in na.

¹³Ta nixiyo ñii ta ta nika ku noo kani tá'an na, ta xino ra nixa'an ra ndato'on ra xí'in taAbram ndi'i ña nindo'o ñaño yó'o. Ta taAbram, ta xikuu tahebreo, xitaku ra noo yóo kuá'a ní tón naní tatá, yiton tón yóo noo ño'o taMamre, ta xikuu taño Amor. Ta taMamre xikuu ñani taEscol xí'in taAner, ta ndi'i nataa yó'o xa kindoo yu'ú na xí'in taAbram ña chindeé tá'an na. ¹⁴Ta xini so'o taAbram yukia nindo'o xaxin ra, ta nakaya ra ndi'i na kisa chiño noo ra na kaku ve'e ra, na xa sakuá'á kani tá'an, ta uní ciento xal'on uní ta xikuu na, ta kee na kuá'an na xí'in ra sata narey anda ñoo naní Dan. ¹⁵Ñii ñoo kúu ña, ta taAbram xí'in natropa ra nixa na noo ndoo komi narey yó'o, ta kani tá'an na ta kuchiño na taxin na narey yó'o, ta kuá'an na sata nayó'o anda ñoo naní Hoba ña nákaa chí norte ñoo Damasco. ¹⁶Ta naki'in na ndi'i ñakuíká ña kindaa narey yó'o ñoo Sodoma. Ta saá taAbram sakaku ra xaxin ra taLot xí'in ndi'i ñakuíká ra. Ta sakaku ra ndi'i násí'í xí'in inka niyi.

**Ñayó'o ká'an xa'a taMelquisedec,
ndukú ra noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbram**

¹⁷Ta ndikó taAbram kuá'an no'o ra chi kundeé ra noo tarey Quedorlaomer xí'in inka narey tá'an ra, ta tarey ñoo Sodoma keta ra ña naki'in va'a ra taAbram noo yóo yoso naní ña Save, inka kivi ña kúu Yoso taRey. ¹⁸Ta taMelquisedec, ta xikuu tarey noo ñaño Salem,^f ta xikuu ra tasutu ta kisa chiño noo Ndios, Ta ta kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo, ta kee ra ta nakutá'an ra xí'in taAbram yichi noo vaxi ra, ta tava ra sita va'a xí'in vino ndiso ra ta xixi ra ta xii ra xí'in taAbram. ¹⁹Ta nika'an ra ñava'a xí'in taAbram, káchí ra saá:

^f 14:18 Salem, inka kivi ña kúu Jerusalén.

Ta Ndios, Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo, ná ke'é ra ñava'a
 xí'in ún,
 chi ta kisa va'a ñoyívi síkón xí'in ñoyívi yó'o kúu ra;
 20 ná kasa to'ó yó Ndios Taa taKá'no yó'o,
 chi ke'é ra ña kündeé ún noo nivi na on xijn koni yó'ó,
 káchí taMelquisedec.

Ta taAbram, ndi'i ña kuá'a ní ñakuíká xa ñaki'in ra noo
 kani tá'an ra tá kündeé ra noo narey, ta saá ndi'i ña ñaki'in ra
 yó'o ta'ví ra ña uxu ko'ndo, ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra ña nda'a
 tasutu Melquisedec.

21 Ta taBera tarey ñoo Sodoma nika'an ra xí'in taAbram,
 káchí ra saá:

—Tata, nataxi ún ndi'i nivi nañoo i nda'a i, ta saá ná kindoo
 ndi'i ñakuíká nda'a ún —káchí ra.

22 Ta ndakuiin taAbram, káchí ra saá:

—Tata, xa ndani'i i nda'a i noo Ndios,[§] Taa ta kúu taKá'no
 noo ndi'i ña yóo, ta kisa va'a ra ñoyívi síkón xí'in ñoyívi yó'o,
 ta ndixa nika'an i xí'in ra, 23 ndi nda ñii ñakuíká ún on ki'in i
 nda'a ún, ni nda ñii yi'va, ni nda ñii ña nó'ni nduxan on ki'in i
 nda'a ún, koto ka'an ún xí'in inká nivi ndí yó'ó kúu ta ta kisa
 kuíká yi'i. 24 On xijn i ki'in i nda ñii ñakuíká xa'a mji i, ta
 ndasaá kuiti ña xixi natropa i yichi kúu ña ñaki'in i. Ta nivi
 natá'an i na nixa'an xí'in i na kúu taAner xí'in taEscol xí'in
 taMamre, va'a ná ki'in na sava ñakuíká nda'a ún
 —káchí taAbram.

**Ñayó'o ká'an xa'a Ndios ña chindú'u ra
 ñii to'on ña kindoo ra xí'in taAbram**

15 1 Ta ñii kivi Ndios^h xí'in ñii xani nika'an ra xí'in
 taAbram, káchí ra saá:

Abram, on kuyi'ví ún,
 chi yi'i kúu ta ta kunda yó'ó.

Yi'i kúu ta taxi ñava'a nda'a ún,

káchí Ndios.

2-3 Ta taAbram ndakuiin ra:

§ 14:22 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on
 sá'an. ^h 15:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi
 Ndios to'on sá'an.

—Tata Ndios, Taa tãKá'no noo i kúu yó'ó, ¿ndachun ví taxi ún ñava'a ká'no nda'a i tá on koó nda ñii sa'ya i kómí i? Tá on taxi ún ñii sa'ya i nda'a i, ta saá ñii tã kisa chiño noo i naní ra Eliezer, tañoo Damasco kúu ra, táná kivi i ta tayó'o naki'in ra ndi'i ñakuíká i —káchí tãAbram.

4Ta Ndios ndakuijn ra saá, káchí ra:

—¡On sívi saá! Ndixa taa tã naki'in ñakuíká ún táná kivi ún, tayó'o kuu sa'ya mii ún, ta on sívi tã kisa chiño noo ún kuu ra —káchí Ndios xí'in ra.

5Ta saá tãAbram kee ra ke'e xí'in Ndios, ta nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Koto ún ñoyívi síkón kaq. Tá kuchiño ún, ka'vi ún ndasaá kúu kimi xito ún kaq. Ta ñii ki'va saá koo kuq'a ní sa'ya ñani síkuá ún —káchí ra.

(Génesis 15:1-6)

6Ta tãAbram kandixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o, Ndios nika'an ra ndí tãAbram kúu taa tandii tã on koó kuachi ndíso noo ra.

7Ta nika'an Ndios saá:

—Yi'i kúu Ndios. Yi'i tava i yó'ó ñoo Ur ña nákaq noo ño'o Caldea, xa'a ña taxi i ño'o yó'o nda'a ún, xí'in nda'a nasa'ya ñani síkuá ún —káchí Ndios.

8Ta tãAbram ndakuijn ra, káchí ra saá:

—Tata Ndios, taa tãKá'no noo i kúu ún, ¿ndasaá kuchiño kundaa ini i ndí yi'i ndixa naki'in i ño'o yó'o? —káchí ra.

⁹Ta Ndios ndakuiin ra, káchí ra saá:

—Ta xa'a ña kunakaa ña kundaa ini ún ndí kasa ndivi i to'on ña kindoo i xí'in ún, ñayó'o xíni ñó'ó ke'é ún. Taxi ún nda'a i ñii sindiki si'í lo'o, xí'in ñii tisú'u si'í, xí'in ñii ndikachi chée, tí unj kuyja kúu ñii ñii rí, ta taxi ún ñii sata xí'in ñii ndúlú ña kixi rí xí'in ún noo i —káchí Ndios xí'in ra.

¹⁰Ta taAbram nakaxin ra ndi'i kitj yó'o ta ku'a'an rí xí'in ra noo Ndios, ta nixa'a ra ta xa'ni ra rí, ta xa'nda sava ra ñii ñii rí, ta chínóo ra ñii sava ñii ñii rí noo ño'o, ta ña inká sava ñii ñii rí chínóo ra inká tá'ví yatin. Ta ma'ño noo ndóo ovi saá ñayó'o, kindoo ñii ñandíka lo'o ña ñata'ví ña'a. Saá xa'nda ma'ño ra ñii ñii kitj ná'no yó'o, ta on vása saá ní-ke'é ra xí'in tísata ni tándúlú, táyó'o chínóo ní ra ñii ñii rí, ñii tá'ví chínóo ní ra tísata, ta inká tá'ví chínóo ní ra tándúlú, ndíkõn rí ndóo rí xí'in tíkitj ná'no yó'o. ¹¹Ta ku'a'a títioko chée án mbe'lo ndáchí rí káva rí vaxi noo rí yatin noo ndóo tí nixi'i yó'o, ta taAbram táxín ra ndi'i táyó'o.

¹²Ta kixá'á kúnaa, ta ndeé ní kani ma'ná taAbram, ta nikjisin ra. Ta xini ra ndeé ní kini naa noo yóo ra, ta niyi'ví ní ra. ¹³Ta Ndios nika'an ra, káchí ra saá:

Xíni ñó'ó kundaa ini ún ndí nasa'ya ñani síkuá ún kutaku na inká ñoo xíyo,

ta komj ciento kuyja xo'vi na ñoo yó'o.

Saá chi nduu na esclavo ña kasa chiño na noo napatrón na, ta on vása kukomí na ndayí ña sandakoo na chiño yó'o.

¹⁴Tá ndi'i ya'a komj ciento kuyja,

ta yi'i Ndios saxo'vi i nivi na ñoo xíyo yó'o,

na kuu na saxo'vi nasa'ya ñani síkuá ún.

Ta saá taxi i ña kee nasa'ya ñani síkuá ún ña ko'on ndíka na xí'in ku'a'a ní ñakuíká ñoo xíyo yó'o.

¹⁵Ta yó'ó, on xo'vi ún ndatán xo'vi nasa'ya ñani síkuá ún,

ta va'a kutaku ún ku'a'a ní kuyja,

ta saá kivi ún,

ta sandúxun na yó'ó.

¹⁶Ta komj ciento kuyja xo'vi nasa'ya ñani síkuá ún,

chi naAmor na táku noo ño'o yó'o on ta'an xinõ sakutú na ña on vá'a ke'é na noo i,

anda tondaa na ña on kundeé ka ini i xí'in na,

ta saá kixa'a kivi ña ndixa'a nasa'ya ñani síkuá ún noo

ño'o yó'o,

ta saxo'v̄i i n̄ivi naAmor
 ta taxín i na ña kee na noo ño'o yó'o,
 káchí Ndios.

¹⁷Ta n̄iketá ño'o ta naa ní, ta naṭivi ñii ña tá káa k̄isi ta noo ña kána ñi'ma noo x̄ixi ño'o, ta naṭivi ink̄a ñii ñakáni síkón ta noo ña yóo ño'o x̄ixi, ta ov̄i ño'o x̄ixi yó'o yá'a ma'ño ña noo k̄indoo ndík̄a naṭa'ví kit̄i tí n̄ixi'j̄i ndóo noo ño'o. ¹⁸Tá mií k̄iv̄i yó'o Ndios ch̄indú'u ra to'on ña k̄indoo ra x̄i'in taAbram, káchí ra saá:

Nda'a nasa'ya ñani síkuá ún taxi i ño'o yó'o ña kutaku na, ño'o ña yóo nda yuta noo ño'o Egipto taṇḍa yuta ká'no naní ña Éufrates.

¹⁹Ño'o yó'o kúu noo táku naCen x̄i'in naCenez x̄i'in naCadmon,

²⁰x̄i'in naHet x̄i'in naFerez x̄i'in naRefa,

²¹x̄i'in naAmor x̄i'in naCanaán x̄i'in naGerges x̄i'in naJebus, káchí Ndios x̄i'in taAbram.

Ñayó'o ká'aṇ xa'a ña kaku sa'ya taAbram x̄i'in ñaAgar

16 ¹Ta ñaSarai ñásí'í taAbram on vása k̄iv̄i koo sa'ya ña, ta yóo ñii ña'a ñaesclava ña kisa chiño noo ñaSarai naní ña Agar; ñaño Egipto kúu ña. ²Ta ñaSarai n̄ika'aṇ ña x̄i'in taAbram, káchí ña saá:

—Tata, x̄ini ún ndí Ndios' on vása táxi ra koo sa'ya i, ta xáku ndá'ví i noo ún ná tondaa ún ña'a ña kisa chiño noo i ñaAgar, ta saá kivi kaku sa'ya ña ta ñapá'a kaku yó'o kuu ña sa'ya i —káchí ñaSarai.

Ta taAbram n̄ixiyo yu'ú ra x̄i'in ña n̄ika'aṇ ñaSarai x̄i'in ra. ³Ta saá ñaSarai taxi ña ñaAgar nda'a taAbram. Ñayó'o ke'é na k̄iv̄i xa niya'a uxu kuiya táku na noo ño'o Canaán. ⁴Ta saá taAbram n̄ik̄is̄in ra x̄i'in ñaAgar, ta n̄ikee sa'ya ña, ta k̄iv̄i k̄undaa ini ñayó'o ño'o sa'ya ña, ta k̄ixá'a ñaAgar ch̄ikaa n̄in̄o ini ña x̄ini ña ñaSarai. ⁵Ta saá ñaSarai n̄ika'aṇ ña x̄i'in taAbram, káchí ña saá:

—Tata, yó'o ndíso kuachi xa'a ña ch̄ikaa n̄in̄o ini ñaAgar x̄ini ña yi'i. Taxi i ñayó'o nda'a ún, ta vitin xa k̄undaa ini ña ndí ño'o

¹ 16:2 YHWH kúu k̄iv̄i Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu k̄iv̄i Ndios to'on sá+'án.

sa'ya ñá, ta saá chíkaa n̄iñō ini ñá xini ñá yi'i. Ta va'a Ndios ná ka'an ra án yó'ó án yi'i kómí kuachi xa'a ñáy'o'o —káchí ñá.

6Ta ndakuijn ta Abram, káchí ra saá:

—ÑáAgar yó'o kúu ñaesclava m̄i ún. Ta va'a ke'é ún xí'in ñá ndatán káchí ini m̄i ún —káchí ra.

Ta ñáSarai kixá'á ñá sáxo'vi ñá ñáAgar, ta ni-kundeé ka ini ñáAgar ta kee ñá xino ñá ku'an ñá.

7Ta nixaa ñá noo yóo ñii pozo takuií ña nákaa noo ño'o yichí, ta pozo yó'o yóo ña noo yá'a yichí ña ku'an ñoo Shur. Ta ñaáangel ña xíka chiño noo Ndios nakutá'an ña xí'in ñáy'o'o,

8ta ñaáangel n̄indaqa to'on ña ñáAgar, káchí ña saá xí'in ñá:

—Nana Agar, yó'ó kúu ñá kisa chiño noo ñáSarai. ¿Míchí kixi yó'ó, ta míchí ko'on ún vitin? —káchí ñaáangel xí'in ñá.

Ta ndakuijn ñá, káchí ñá saá:

—Yi'i kée i xino i noo ñáSarai ñáká'no noo i —káchí ñáAgar.

9Ta saá ñaáangel n̄ika'an ña, káchí ña saá xí'in ñá:

—Vitin ndikó ún no'o ún ve'e ña'a ñá kisa chiño ún noo, ta kasa ndivi ún ndi'i ña ka'an ñáy'o'o xí'in ún —káchí ñaáangel.

10Ta tuku n̄ika'an ñaáangel, káchí ña saá:

—Ta to'on yó'ó ká'an Ndios xí'in ún:

Yi'i taxi i ña koo ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá ún,
ta nda ñii n̄ivi on kuchiño ka'vi na ndasaá kuu na.

11 Vitin ñó'o sa'ya ún ta kaku ñii talo'o,

ta sakunaní ún ra Ismael,^j

saá chi yi'i Ndios xini so'o i ña xáku ní ún xa'a ña
xó'vi ún

ndúkú ún ña chindeé i yó'ó.

12 Sa'ya ún kuu ra ta'a ta ndeé ní kue'e,

koo ra ndatán yóo ñii burro yukú;

kani tá'an ra xí'in ndi'i n̄ivi,

ta ndi'i n̄ivi kani tá'an na xí'in ra;

on vása koo va'a ra xí'in nda ñii ñani ra, káchí Ndios
xí'in ún

—káchí ñaáangel xí'in ñáAgar.

13 Xa'a ña n̄ika'an Ndios to'on yó'o xí'in ñáAgar, ñáy'o'o sakunaní ñá Ndios: “Yó'ó kúu ún Ndios ta'a ta xíto”, káchí ñá, chi xani sini ñá: “Xa xito yó Ndios, ta'a ta xíto noo m̄i yó”.

^j 16:11 Ismael: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “Ndios xini so'o”.

¹⁴Ñakán pozo yó'o naní ña Pozo Ndios, ɬaa ɬa táku ta xító ra yí'i. Ta nákaa pozo yó'o yatin ñoo Cades xí'in ñoo Bered.

¹⁵Ta saá ndikó ñáAgar naɬaa ñá ve'le ñáSarai, ta kaku sa'ya ñáAgar xí'in ɬaAbram, ta sakunaní ra ɬalo'o Ismael, ndatán nika'an Ndios xí'in ñáAgar. ¹⁶Ta kivi kaku ɬaIsmael xa kómí ɬaAbram komi siko iño kuiya.

Ñayó'o ká'an xa'a to'on ña nika'an Ndios xí'in ɬaAbram,
ña kasa ndivi ra circuncisión

17 ¹Ta ɬaAbram kómí ra komi siko xa'on komi kuiya, ta tuku nativi Ndios^k noo ra, ta nika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá:

—Yí'i kúu Ndios, ɬaa ɬa Kómí Ndi'i Ndee, ta yí'i ké'é i ndi'i ñava'a. Ta xini ñó'ó kandixa ún yí'i, ta vivii ndii kutaku ún noo i. ²Ta chindú'u i to'on ña kindoo i xí'in ún. Taxi i ña koo kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún —káchí Ndios.

³Ta saá xikuxítí ɬaAbram anda nitondaa ɬa'ya ra noo ño'o. Ta kixá'a Ndios ká'an ka ra xí'in ra, káchí ra saá:

⁴Tata, ñayó'o kúu to'on ña kindoo i xí'in ún:
yó'ó kuu ún yivá kua'a ní ti'vi nivi na kuu kua'a ní ñoo,
⁵ta on kunaní ka ún Abram.^l

Ta vitin chinóo i kivi ún kunaní ún Abraham,^m
chi taxi i ña kuu ún yivá kua'a ní nivi na kutaku ndi'i saá
xiiña noo ño'o.

⁶Taxi i ña koo kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún
ña kutaku na ndi'i saá xiiña noo ño'o,
ta nduu na ñoo ná'no,
ta tixin nivi yó'o nakuíta nataa na kuu rey.

⁷Vitin chindú'u i to'on ña kindoo i xí'in yó'ó,
ta xí'in ndi'i nas'ya ñani síkuá ún na kutaku kuiya ña vaxi,
ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a to'on yó'o.

Ta to'on yó'o káchí ña
ndí yí'i kúu Ndios noo yó'ó
ta noo ndi'i nas'ya ñani síkuá ún ndi'i saá kuiya ña vaxi.

^k 17:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an. ^l 17:5 Abram: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “yivá ɬa kánóo síkón ñat'ó”. ^m 17:5 Abraham: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on ña ká'an “yivá kua'a ní nivi”.

8 Ta ndi'i saá ño'ọ Canaán noo táku ún vitin,
 taxi i ña nda'a ún
 xí'in nda'a nasa'ya ñani síkuá ún
 ña kuu ña ño'ọ na ndi'i saá kivi;
 yi'i kuu i Ndios noo nasa'ya ñani síkuá ún ndi'i saá kuiya
 ña vaxi,

káchí Ndios xí'in taAbraham.

9Ta tuku ñika'an ka Ndios, káchí ra saá xí'in taAbraham:

—Ta yó'ó xí'in ndi'i nasa'ya ñani síkuá ún na kaku kuiya ña vaxi, xini ñó'ó kasa ndivi ndó to'on kíndoo i xí'in ún. 10Nayó'o kuu ña saná'a ndí ndixa yóo yu'ú ndó xí'in to'on ña kíndoo i xí'in ndó: Ndi'i nataa xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión. 11Xini ñó'ó ta'nda lo'o ñii sini ñatee ndi'i taa, ta ñayó'o kuu ñii seña ña saná'a ndí ndixa yóo to'on ña kíndoo i xí'in ndó. 12-13Ta nda kivi vitin tанда ndi'i kivi ña vaxi, xini ñó'ó ta'nda ndi'i taválí sa'ya ndó ta xa nixino ona kivi kaku. Ñii kiva saá kasa ndivi ndó xí'in ndi'i taesclavo,ⁿ án ta kaku ve'e ndó kúu ra, án ta sata ndó inká xiiña kúu ra. Ña ta'nda ndó kuu ñii seña ña kindoo ña koñu ndó xa'a ña naká'án ndó ndí yóo to'on ña kíndoo i xí'in ndó, ta on ndi'i xa'a to'on yó'o nda ñii kivi. 14Tá yóo ñii taa, tá on vása ní-ta'nda lo'o ñii sini ñatee ra, ta saá xini ñó'ó taxín ndó ra ña ná kee ra ko'on ra, chi tayó'o niya'a ndoso ra to'on ña kíndoo i xí'in ndó —káchí Ndios.

15Ta tuku ñika'an Ndios xí'in taAbraham:

Ta ñásí'í ún, on kunaní ka ñá Sarai.

Ta vitin kunaní ñá Sara.^o

16 Ta ke'é i ñava'a xí'in ñá,

ta koo ñii taa sa'ya ún xí'in ñá.

Ndixa ke'é i ñava'a xí'in ñá.

Kuu ñá si'í ku'a ní ñivi na kutaku ndi'i saá xiiña noo ño'ọ,

ta tixin nasa'ya ñani síkuá ñá nakuita nataa na kuu rey,

káchí Ndios.

17Ta xikuxítí taAbraham tанда ñitonda ta'ya ra noo ño'ọ,
 ta nixaku siji ní ra, xáni ini ra saá: “¿Án ndixa kuchiño koo

ⁿ 17:12-13 Naesclavo kúu ñivi na on vása kómí ndayí ña sandakoo na chiño ña kisa ndivi na noo napatrón na. ^o 17:15 Sara: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña'a sa'ya tarey”.

sa'ya ñii taa ta xa kómí ñii ciento kuiya? ¿Án ndixa kuchiño koo sa'ya ñáSara ñá xa kómí komi siko uxu kuiya?", saá xáni ini ra. ¹⁸Ta saá nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Ndios, tá kuchiño ví, ta yi'i kóni i ña naki'in taIsmael ñava'a ká'an ún xa'a —káchí taAbraham.

¹⁹Ta ndakuijn Ndios:

—iOn sivi saá! Ndixa yi'i nika'an i xí'in ún ndí kaku ñii talo'o sa'ya ñáSara, ta sakunaní ún ra Isaac.^p Xí'in tayó'o ta xí'in ndi'i nasa'ya ñani síkuá ra kasa ndivi i to'on ña kíndoo i xí'in ún, ta to'on yó'o koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. ²⁰Ta taIsmael, xini so'o i ña ndúkú ún xa'a ra, ta yi'i ke'é i ñava'a xí'in ra. Taxi i ña koo ku'a ní sa'ya ra xí'in nasa'ya ñani síkuá ra. Kuu taIsmael yivá uxu ovi taa naná'no na ka'nda chiño, ta taxi i ku'a ní sa'ya ñani síkuá ra ña nduu na ñii ñoo ká'no. ²¹Ta saá ni, to'on ña kíndoo i xí'in ún kúu ña kíndoo i xí'in taIsaac, ta kuu sa'ya ñáSara xí'in ún ta kaku ra tixin kuiya vitin —káchí Ndios.

²²Ta ndi'i nika'an Ndios xí'in taAbraham, ta kee Ndios ku'a'an ra.

²³Tá mií kivi yó'o taAbraham xa'nda ra lo'o ñii sini ñatee sa'ya ra taIsmael, ta ñii ki'va saá ke'é ra xí'in ndi'i nataa naesclavo na kisa chiño noo ra, án na kaku ve'e ra kúu na, án nataa na sata ra inká ñoo xiyó kúu na. Ta saá kisa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in ndi'i nataa ve'e ra, ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in ra. ²⁴Ta kómí taAbraham komi siko xa'on komi kuiya ta xa'nda xí'in mii ra lo'o ñii sini ñatee ra. ²⁵Ta kómí taIsmael uxu uní kuiya ta nita'nda ra. ²⁶Mii kivi yó'o nita'nda taAbraham xí'in sa'ya ra taIsmael, ²⁷ta ñii ki'va saá ndi'i nataa váli xí'in nataa ná'no na táku ve'e ra, ta kisa chiño na noo ra, án nataa na kaku ve'e ra kúu na, án nataa na sata ra inká ñoo xiyó kúu na, nita'nda ndi'i na mii kivi yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nika'an Ndios ndí koo sa'ya taAbraham

18 ¹Ta nixiyo taAbraham noo ño'o taMamre noo yóo ní yiton tón naní tatá. Ndeé ní ñi'ni ma'ño ndivi, ta nákindée taAbraham yé'é ve'e mandiado ra, ta si'a nixiyo nativi Ndios^q noo ra. ²Ta nakoto taAbraham yíta uní taa yatin

^p 17:19 Isaac: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ta xáku sij ini”.

^q 18:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

noo yoo ra. Ta nakundichi ra ta xino ra kuqa'an ra naki'in ña'á ra, ta nixaá ra ta kisa to'ó ra na xí'in ña chindee ra noo ra noo uní nataa yó'o, ³ta káchí ra saá xí'in ñii taa yó'o:

—Tata, ta xáku ndá'ví i ña ke'é ún ñava'a xí'in i, ta on kama ní ya'a ndó ko'on ndó noo i. ⁴Va'a kindoo lo'o ndó ta ná kixi lo'o takuií ndoo xa'a ndó, ta nakindée ndó kundaṭi yiton yó'o, ⁵ta ko'on i ki'in i lo'o ña kuxu ndó ña ná koo ndeṭ ndó, ta saá tá kóni ndó, ta naki'in ndó yichi ko'on ndó, saá chi yi'i kúu taa ta kisa chiño noo ndó —káchí ra.

—Va'a, kasa ndivi ún ña nika'an ún xí'in ndi —káchí na.

⁶Ta taAbraham kuqa'an ra ta niki'vi ra ini ve'e mandiado ra, ta nika'an ra xí'in ñáSara, káchí ra saá:

—Kama ní ki'in ún oko kilo' trigo ña va'a ní, ta kasa va'a ún sita va'a —káchí ra xí'in ñá, ta saá kisa ndivi ñáSara ñayó'o.

⁷Ta saá taAbraham xino ra kuqa'an ra noo ndoo sindiki sana ra, ta nakaxin ra ñii sindiki tí sakán lo'o kuiya, tí yúta kúu rí ta ndu'u ní rí, ta taxi ra rí nda'a ta kisa chiño noo ra, ta xa'nda chiño ra noo tayó'o kasa ndivi ra rí ña kuxu nataa kixaá ve'e ra. ⁸Ta taxi ra leche xí'in koñu sindiki yó'o, taxi ra ña kuyúu noo leche, ta chindoso ra ndi'i ñayó'o noo uní nataa, ta xixi na. Ta taAbraham yoo ra xí'in na kundaṭi tón yiton, ta yoo ti'va ra ndáti ra taxi ra yukú ka ña xini ñó'ó noo na kuxu na.

⁹Ta nataa kixaá ve'e ra nindaqa to'on na taAbraham:

—¿Míchí yoo ñás'í ún ñáSara?

Ta ndakuiin taAbraham:

—Yoo ñá ini ve'e mandiado ñíndichi kaá, tata —káchí ra.

¹⁰Ta ñii taa kixaá yó'o kúu Ndios, ta nika'an Ndios xí'in taAbraham, káchí ra saá:

—Tá ya'a ñii kuiya ta saá ndixa ndikó i koto i yó'ó, ta ñás'í ún ñáSara xa yoo sa'ya ñá ñii talo'o kivi saá —káchí ra.

Ta ñáSara xini so'o ñá ndi'i to'on yó'o, yoo ñá yé'é ve'e mandiado yatin sata taAbraham. ¹¹Ta taAbraham xí'in ñáSara nivi naxikuqa'a ní kúu na, ta xa niya'a kuiya ña kuchiño kaku sa'ya ñáSara. ¹²Ta ñáSara xáku ndaa ñá xí'in mii ñá, xáni ini ñá saá: “¿Án taxi Ndios kusii ini yó xí'in ñii sa'ya yó, ta ña'a ñáxikuqa'a ní kúu mii yó, ta taa taxikuqa'a ní kúu yii yó?”

r 18:6 Oko kilo ñii kúu ña xí'in uní ki'va trigo.

(Génesis 18:1-15)

13 Ta Ndios nika'an ra xí'in ta Abraham:

—¿Ndachun xaku ñáSara?, káchí ñá: “¿Án ndixa koo sa'ya i ta ña'a ñáxiku'a'á ní kúu i?”, káchí ñá. 14 ¿Án yóo ñayo'vi ní ña on kivi kasa ndivi yí'i Ndios xa'a ún? Kuiya ña vaxi ndikó i koto i yó'o, ta xa yóo ñii tal'o sa'ya ñáSara —káchí ra.

15 Ta niyi'vi ní ñáSara xini so'o ñá ñayo'o, ta saá nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Tata, on vása ní-xaku i —káchí ñá.

Ta Ndios nika'an ra xí'in ñá:

—On sivi ñandaa kúu ña ndakuijn ún, ndixa xini i nixaku ún —káchí ra xí'in ñá.

Ñayo'o ká'an xa'a ña xaku ndá'vi ta Abraham noo Ndios xa'a ñoo Sodoma

16 Ta saá na uni taa yó'o nakuita na, ta kóni na kee na ko'on na yichi, ta naku na chí ñoo Sodoma. Ta saá kee na ku'a'an na, ta ta Abraham ku'a'an lo'o ra xí'in na ña naki'in na yichi na. 17 Ta saá xani ini Ndios: “Xini ñó'o ndato'on yó xí'in ta Abraham yukia ke'é yó, 18 chi tayó'o kuu ra yivá ku'a'a ní nivi, ta nivi yó'o nduu na ñii ñoo ká'no ña ndeé ní. Nika'an yó xí'in ra ndixa ndí xa'a ra ke'é yó ñava'a xí'in ndi'i nivi ñoyívi yó'o. 19 Nakaxin yó ra xa'a ña ka'nda chiño ra noo nasa'ya ra

xí'in nasa'ya ñani síkuá ra ña vivíi kundikōn na yichí yó, ña kasa ndivi na ñava'a ta ke'é na ñandaá, ta saá tá kasa ndivi na ñayó'o, ta m̄i yó kasa ndivi yó to'on ña k̄indoŋo yó xí'in na", xani ini Ndios.

²⁰Ta n̄ika'an Ndios, káchí ra saá xí'in taAbraham:

—N̄ivi naño Sodoma xí'in n̄ivi naño Gomorra kue'e ní kánóo to'on xa'a na, chi ndeé ní ké'é na ña on vá'a ñii ñii k̄ivi.

²¹Ta saá vitin ko'on i koto i n̄ivi yó'o án ndixa ke'é na ña on vá'a ndatán yóo ña x̄ini so'o i. Ta saá kundaá ini i xa'a na —káchí Ndios.

²²Ta saá ovi nataa náta'an xí'in Ndios kee na ku'a'an na nda ñoo Sodoma, ta taAbraham n̄indoŋo ra xí'in Ndios. ²³Ta n̄itondaá yatin taAbraham noo Ndios, ta n̄indaŋa to'on ña'á ra, káchí ra saá:

—Tata Ndios, ¿án ñii k̄i'va sandi'i ún xa'a n̄ivi na va'a xí'in n̄ivi na on vá'a? ²⁴Tá kuiti yóo ovi s̄iko uxu n̄ivi va'a ñoo yó'o, ¿án sandi'i ún xa'a ndi'i ñoo yó'o? ¿Án on kasa ká'no ini ún xa'a n̄ivi ñoo yó'o ña kúnda'ví ini ún ña táku ovi s̄iko uxu n̄ivi va'a? ²⁵Yó'ó kúu taá tava'a, ñakán on k̄iví taxi ún k̄ivi n̄ivi na va'a xí'in n̄ivi na on vá'a; on k̄iví ñii k̄i'va saxo'vi ún na va'a xí'in na on vá'a. Chi yó'ó kúu ta kasa nani xa'a ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o, ta on k̄iví ke'é ún ña on vása ndaa —káchí taAbraham.

²⁶Ta ndakuiin Ndios, káchí ra saá:

—Tá kuiti táku ovi s̄iko uxu n̄ivi va'a ñoo Sodoma, ta xa'a n̄ivi yó'o kasa ká'no ini i xa'a ndi'i naño yó'o —káchí ra.

²⁷Ta tuku n̄ika'an taAbraham:

—Kasa ká'no ini ún xa'a i ña ká'an i xí'in ún, Tata, chi yi'i kuiti yaá ño'o kúu i, ta yó'ó kúu Ndios. ²⁸Tá táku ovi s̄iko o'on n̄ivi na va'a ñoo Sodoma, ¿án ndixa sandi'i ún xa'a ndi'i ñoo yó'o? —káchí taAbraham.

Ta ndakuiin Ndios:

—Tá táku ovi s̄iko o'on n̄ivi na va'a, ta on sandi'i i xa'a ndi'i ñoo —káchí Ndios.

²⁹Ta saá tuku n̄ika'an taAbraham xí'in Ndios:

—Tá táku ovi s̄iko n̄ivi na va'a, ¿yukía ke'é ún xí'in ñoo? —káchí taAbraham.

—Xa'a ovi s̄iko n̄ivi na va'a, on sandi'i i xa'a ndi'i n̄ivi ñoo yó'o —káchí Ndios.

30 Ta tuku xaku ndá'ví t̄Abraham ñoo ra:

—On sā ún koni ún yi'i ña tuku ká'an i xí'in ún, Tata. Tá yóo oko uxu ñivi na va'a, ¿án sandi'i ún xa'a ñoo yó'o? —káchí ra.

Ta tuku ñika'an Ndios:

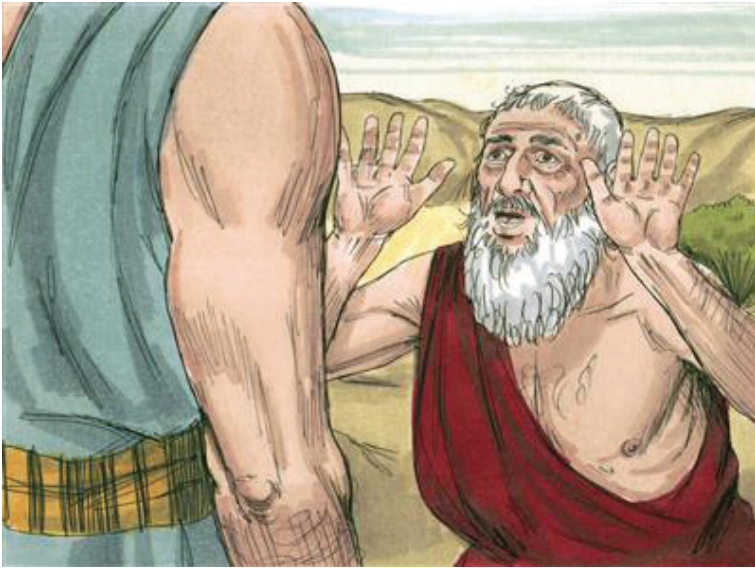
—Xa'a oko uxu ñivi va'a, kasa ká'no ini i xa'a ñivi ñoo yó'o —káchí Ndios.

31 Ta ñika'an tuku t̄Abraham:

—Tata, ndixa ndeé ní ñoo i chi xa kua'a ní yichi ndáka to'on i yó'ó xa'a ñivi yó'o, ta, ¿yukía kundo'o ñivi ñoo yó'o tá ndasaá kuiti yóo oko ñivi va'a? —káchí ra.

Ta ndakuiñ Ndios:

—Xa'a oko ñivi va'a, on sandi'i i xa'a ñoo yó'o —káchí Ndios.

(Génesis 18:16-33)

32 Ta saá tuku káchí t̄Abraham xí'in Ndios:

—Tata, ndixa on sā ini ún chi s̄in laá kuiti yichi ndáka to'on i yó'ó. Tá yóo uxu ñivi va'a ñoo yó'o, ¿yukía ke'é ún xí'in ñoo? —káchí ra.

Ta ndakuiñ Ndios:

—Xa'a uxu ñivi va'a, on sandi'i i xa'a ñoo yó'o —káchí Ndios.

33 Ta saá sandi'i Ndios ñika'an ra xí'in t̄Abraham, ta kee ra kua'an ra; ta kua'an no'o t̄Abraham ñoo yóo ve'e mandiado ra.

Ñayó'o ká'an, Ndios sandi'i ra xa'a
ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra

19 ¹Ta xikuaa kivi yó'o ovi nataa na kúu naángel noo Ndios kixaa na ñoo Sodoma. Ta taLot yóo ra noo táyi yé'é namā ña xíno nduu ñoo yó'o. Ta xini ra ovi nataa yó'o, ta nakundichi ra ña naki'in ña'á ra, ta kisa to'ó ra na xí'in ña chindee ra noo ra noo ovi nataa yó'o, ²ta káchí ra saá xí'in na:

—Tata, yí'i kúu ta kisa chiño noo ndó. Xáku ndá'ví i noo ndó ná kindoo ndó ve'e i ñoo vitin. Saá kuchiño nakata ndó xa'a ndó, ta nakindée ndó, ta tá kóni ndó, ta xitaan ní naki'in tuku ndó yichi ko'on ndó —káchí ra.

Ta ndakuiin nayó'o:

—Táxa'vi ún, tata. Va'a ka ná kusun ndi ke'e yó'o va —káchí na.

³Ta saá ni, taLot ni-xiin ra taxi ra kusun na ke'e, ta ñii toon nika'an ra ko'on na xí'in ra ve'e ra. Ta saá ku'a'an na xí'in ra ta nixaa na, ta niki'vi na xí'in ra ve'e ra, ta taLot kisa ndivi ra ña xixi na, kisa va'a ra sita va'a ña on koó levadura kómí, ta xixi na.

⁴Ta on ta'an ka ko'on na kusun na, ta kixaa ndi'i nataa na táku ñoo yó'o, nda ta válí tãnda ta ná'no ka, ta xino nduu nayó'o ve'e taLot, ⁵ta kixá'á na kána na taLot, káchí na saá:

—¿Mí ku'a'an ovi nataa na kixaa ve'e ún ndive'e? ¿Tava ún na ta ná taxi ún na nda'a ndi, chi kóni ndi kusun ndi xí'in na! —káchí nataa ñoo yó'o xí'in taLot.

⁶Ta saá keta taLot ve'e ra, ta nakasi kútu ra yé'é ra, ta ñindichi ra ke'e, ⁷ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó nañani mii i, xáku ndá'ví i noo ndó, on ke'é ndó ña on vá'a xí'in nataa kixaa ve'e i. ⁸Yóo ovi náña'a sa'ya i, ná on ta'an koni ta kúu ná; va'a tava i ná ña ke'é ndó ña káchí ini ndó xí'in ná, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in nataa kixaa ve'e i, saá chi ve'e i kixaa na ta ndakuiin i xa'a na —káchí ra.

⁹Ta ndakuiin nataa ñoo yó'o:

—¿Kuta'a ún! On vása xini ñó'ó ndi yó'ó ña ka'nda chiño ún noo ndi, chi ni on sivi tatá'an ndi kúu ún, ta ta kixi inkā ñoo kúu ún. ¿Ta vitin kini ka ke'é ndi xí'in ún noo nataa kixaa ve'e ún! —káchí na xí'in taLot.

Ta xandikon kixá'á nataa yó'o kini ké'é na xí'in taLot, ta nitonda yatin na noo ndási yé'é ra, ña ta'ví na tón yé'é ra

ta kǐ'vi na ini ve'e ra. ¹⁰Ta ɔvǐ naáŋgel ñó'o ini ve'e yó'o ñii kama ñakuiná na yé'é ta sanakaá na nda'a na, ta ñasita na taLot, ta ñindǐ'vi ra ini ve'e xí'in na, ta ñakasi kútu na yé'é. ¹¹Naáŋgel ke'é na ña ndukuáá nduchu ñoo ndǐ'i nataa na yíta ke'e yó'o; saá ndo'o nda ta válí tãnda ta ná'no, ndǐ'i na ndukuáá nduchu ñoo na. Ta ñixika ní nakuáá yó'o nándukú na yé'é ve'e taLot, ta ñi-kuchiño na naní'i na yé'é ta saá kũnaa na. ¹²Ta saá ñika'an naáŋgel xí'in taLot, káchí na saá:

—¿Án yóo ka nave'e ún ñoo yó'o? Tava ún nasa'ya ún, nataa xí'in náña'a, xí'in nakasá ún, xí'in ndǐ'i ñivi na kómí ún ñoo yó'o, ná kee ndǐ'i na, ¹³chi sandǐ'i ndǐ xǎ'a ñoo yó'o. Xǐni so'o Ndios^s ndeé ní ké'é ñivi ñoo yó'o ña on vá'a, ñakán tǐ'ví ra ndǐ'i sandǐ'i ndǐ xǎ'a ña —káchí naáŋgel.

¹⁴Ta saá ñixa'an taLot ñika'an ra xí'in nataa kasá ra, nataa na kĩndoɔ tondǎ'a xí'in nása'ya ra, ta káchí ra xí'in nataa yó'o:

—¿Xandikɔn nakuita ndó ta kee ndó ñoo yó'o, chi Ndios sandǐ'i ra xǎ'a ña vitin! —káchí ra.

Ta nataa yó'o ñi-xiin na kandixa na ña ká'an taLot xí'in na, xáni sǐni na ndí ndasaá kuiti ta sásíki kúu ra. ¹⁵Ta xitaan ta naa ka, ta kóni ka tǐvi inkǎ kǐvi, ta naáŋgel ñika'an na xí'in taLot:

—Kama ní nakundichi ún ta naki'in ún ñásí'í ún xí'in ɔvǐ náña'a sa'ya ún, kee ndó ko'on ndó ñoo yó'o koɔ kivi ndó, chi saxo'vi ndǐ ñivi ñoo yó'o vitin —káchí na.

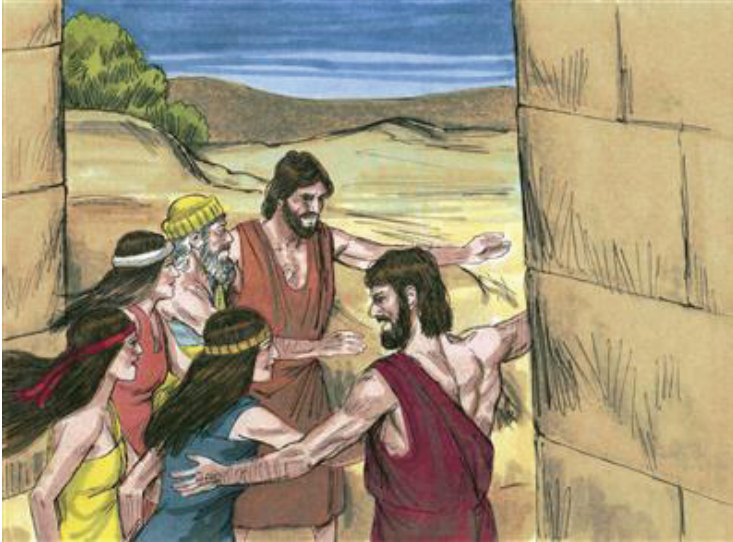
¹⁶Ta kũkuáchǐ ka taLot, ta naáŋgel tǐin na nda'a taLot xí'in nda'a ñásí'í ra xí'in nda'a nása'ya ra, ta tava ña'á na kee na yé'é ñama ñoo yó'o, ta va'a ñikaku na, chi kúndá'ví ini Ndios xíni ra taLot xí'in nave'e ra. ¹⁷Tá xa tava ña'á na, ta ñika'an naáŋgel xí'in na:

—Vitin kono ndó ko'on ndó ña sakaku xí'in mǐi ndó. On ndikó koo ndó koto ndó satǎ ndó, ta ni nda lo'o on kuita ndó yoso yó'o. Kama kuá'an ndó yukũ, ña sakaku xí'in mǐi ndó —káchí na.

¹⁸Ta káchí taLot saá:

—On kuchiño saá, tata mǐi i, xáku ndá'ví i ñoo ndó ña taxi ndó inkǎ ñoo ko'on ndǐ. ¹⁹Xa ke'é ndó ku'a ní ñava'a

^s 19:13 YHWH kúu kǐvi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kǐvi Ndios to'on sá'an.

(Génesis 19:12-26)

xí'in i, ta saḱaḱu ndó yí'i, ta saá vitin on kundee i ko'on i nda yuku, chi yiyo ní ñii káchí ndi'i xa'a i xí'in nivi ñoo kaḱ. ²⁰Yatin yó'o yóo ñii ñoo lo'o noo kundee i xaḱ i. ¿An on sivi ndixa ñii ñoo lo'o kúu ña? Va'a taxi ndó ná ko'on i ña saḱaḱu xí'in mii i ta nave'e i nda ñoo lo'o kaḱ —káchí ra.

²¹Ta ñii ñaángel ndakuiin ña, káchí ña saá:

—Xini so'o i ña nika'an ún, ta taxi i ña ndukú ún noo i. On sandi'i i xa'a ñoo ña ká'an ún xa'a. ²²Kua'an ún vitin, kama koo ún; on kivi sandi'i i xa'a ñoo Sodoma, chi si'na xini ñó'o xaḱ ún nda ñoo lo'o kaḱ, saá kixá'a i sandi'i i xa'a ñoo Sodoma —káchí ñaángel.

Ta ñoo yó'o vitin naní ña Zoar.^t

²³Ta saá xa nitivi, xa keta ño'o, xa niye'e ña noo ño'o, ta nixaḱ taLot ñoo Zoar. ²⁴Ta saá Ndios nda ñoyivi nino, ndatán koon savi, saá saḱoon ra ño'o xixi xí'in ño'o ká'ndi naní ña azufre, koon ña noo yóo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra. ²⁵Ta sandi'i ra xa'a ovi ñoo yó'o xí'in ndi'i nivi na xitaku ñoo yó'o, ta ndi'i xa'a ndi'i ña xa'no nixiyo noo yoso yatin ñoo Sodoma xí'in Gomorra. ²⁶Ta on ta'an ka xaḱ taLot xí'in nave'e ra ñoo

^t 19:22 Zoar: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “lo'o”.

Zoar, ta ñási'í t̄Lot ñá ndik̄on kūa'an s̄ata ra, ndik̄o koo ñá x̄ito ñá chí s̄ata ñá ñoo yóo ñoo x̄ixi, ta x̄andik̄on ȳikí koñu ñá nduu ña ñii.

²⁷Ta ink̄a k̄ivi t̄Abraham ndik̄o ra n̄ixaa ra ñoo n̄ixiyo ra n̄ika'an ra x̄i'in Ndios; ²⁸ta x̄ito ni'ni ra ñoo ndi'i yoso ñoo x̄iño'o ñoo Sodoma x̄i'in ñoo Gomorra, ta x̄ini ra kána ní ñi'ma, ndatán kána ñi'ma ñii x̄iton, saá kána ña. ²⁹Saá n̄ixiyo k̄ivi sandi'i Ndios xa'a ñoo yoso ñoo x̄itaku t̄Lot, ta Ndios naká'án ra xa'a t̄Abraham ta sakaku ra t̄Lot ña ni-xi'i ra x̄i'in ñivi ñoo yó'o.

³⁰Ta ñiyi'v̄i t̄Lot kutaku ra ñoo Zoar, ta kee ra ta kūa'an ov̄i náña'a s̄a'ya ra x̄i'in ra, ta kūa'an na yuku ta n̄ixaa na ta x̄itaku na ñii t̄ixin kavua. ³¹Ñii k̄ivi ña'a s̄a'ya ra ñánoo n̄ika'an ñá x̄i'in k̄i'v̄i ñá, káchí ñá saá:

—T̄aa tax̄ikūa'a ní kúu yivá yó, ta on koó ink̄a t̄aa yuku yó'o ña tonda'a ra x̄i'in yó ña kuchiño koo s̄a'ya yó. ³²Ta saá va'a taxi yó nduta vino tá s̄ax̄iini ko'o yivá yó, ta kusun yó x̄i'in ra, ña koo s̄a'ya ra x̄i'in yó —káchí ñá.

³³Ta saá m̄ii ñoo yó'o nása'ya ra tax̄i ná nduta vino tá s̄ax̄iini x̄i'i yivá ná, ta ña'a s̄a'ya ra ñánoo ñik̄isin ñá x̄i'in ra; ta yivá ñá ni-kunda'a ini ra ama x̄ikandú'u ñá ñik̄isin ñá x̄i'in ra, ni ni-kunda'a ini ra ama ndakoo ñá. ³⁴Ta ink̄a k̄ivi n̄ika'an ñá x̄i'in k̄i'v̄i ñá ñálo'o, káchí ña saá:

—Ñoo koni ñik̄isin i x̄i'in yivá yó, ta saá ñoo vitin ná taxi tuku yó nduta vino tá s̄ax̄iini ko'o ra ta saá kuchiño kusun yó'o x̄i'in ra; ta saá koo s̄a'ya ra x̄i'in yó —káchí ñá.

³⁵Ta ñoo yó'o tuku nása'ya ra tax̄i ná nduta vino x̄i'i yivá ná, ta ñasa'ya ra ñáov̄i ñik̄isin ñá x̄i'in ra; ta ni-kunda'a ini t̄Lot ama x̄ikandú'u ñá ñik̄isin ñá x̄i'in ra, ni ni-kunda'a ini ra ama ndakoo ñá. ³⁶Ta saá ov̄i náña'a s̄a'ya ra ñó'o s̄a'ya ná x̄i'in yivá ná. ³⁷Ta k̄ixaa k̄ivi k̄aku t̄alo'o s̄a'ya ñánoo, ta chinoo ñá k̄ivi ra naní ra Moab; tayó'o kuu yivá ñivi naMoab. ³⁸Kaku t̄alo'o s̄a'ya ñáov̄i, ta chinoo ñá k̄ivi ra naní ra Ben-ammi; tayó'o kuu yivá ñivi naAmon.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄Abraham x̄i'in t̄Abimelec

20 ¹Ta t̄Abraham kee ra kūa'an ra ñoo ño'o Neguev, ta n̄ixiyo ra ñii ñoo naní Gerar, ña nákaa ma'ño ñoo Cades x̄i'in ñoo Shur. ²Ta n̄ika'an ra x̄i'in ñivi na táku ñoo yó'o ndí ñáSara kúu k̄i'va ra. Ta saá t̄Abimelec t̄arey ñoo

Gerar x̄a'nda chiño ra ña kixi ñáSara kuu ñá ñásí'í ra. ³Ta ñii ñoó Ndios xí'in ñii x̄ani k̄ixāa ra ñōo t̄aAbimelec, ta ñika'̄an ra xí'in ra, káchí ra saá: “Ndixa kivi ún vitin, chi ña'a ñá ñaki'in ún kuu ñásí'í ún, ñáyó'o ndixa kúu ñá ñásí'í inkā t̄aa.”

⁴Ta saá ni, t̄aAbimelec on t̄a'an̄ t̄ondaa ra kusun ra xí'in ñá, ta ndakuiin ra, káchí ra saá: “Tata Ndios, ¿án xani ini ún ka'ni ún ñii t̄aa t̄a on koó kuachi kómí? ⁵M̄i t̄aAbraham ndato'on ra xí'in i ndí k̄i'va ra kúu ñá, ta ñáSara ñii káchí saá ñika'̄an ñá ndí k̄i'va ñá kúu ra. Ni-xani sin̄i i ke'é i ña on vá'a xí'in ñá, ta xí'in ña ndino'o ini i ñaki'in i ñá, ta vitin on koó kuachi ndiso i xí'in ñá.”

⁶Ta Ndios ndakuiin ra, ñika'̄an ra xí'in ra: “X̄ini va'a i ndí ndino'o ini ún ke'é ún ñáyó'o. Ñakán ni-taxi i t̄ondaa ún ñáSara, kōto k̄i'vi ún kuachi xí'in ñá ñōo i. ⁷Ta vitin nataxi ún ñá nda'a t̄aAbraham, chi t̄ayó'o kúu t̄aprofeta, t̄a ká'an ndoso to'on i, ta ndukú ra ñōo i x̄a'a ún ña kutakū ka ún. Ta tá on x̄iin ún nataxi ún ñá nda'a ȳii ñá, ta ndixa yó'o xí'in nave'e ún kivi ndi'i ndó.” Ñáyó'o ñika'̄an Ndios xí'in t̄aAbimelec t̄ixin ñii x̄ani.

⁸Ta inkā kivi x̄itaan̄ ndakoo t̄aAbimelec, ta k̄ana ra nataa na kisa chiño xí'in ra, ta k̄ixāa na, ta ndato'on ra xí'in na ndi'i ña ñixan̄i ra. Ta ñiyi'ví ní na x̄ini so'o na ñáyó'o. ⁹Ta k̄ana t̄aAbimelec t̄aAbraham, ta k̄ixāa ra ñōo ra, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, ¿ndachun ke'é ún ñáyó'o xí'in ndi? Ta, ¿yukú ña on vá'a ke'é i xí'in ún, ñakán ní'i ún kuachi yó'o k̄ixāa ña ñōo i xí'in ñōo ñivi nañōo i? On vása va'a ke'é ún xí'in ndi, tata.

¹⁰¿Yukiā x̄ani sin̄i ún ña ke'é ún ña on vá'a yó'o xí'in ndi? —káchí t̄aAbimelec xí'in t̄aAbraham.

¹¹Ta ndakuiin t̄aAbraham, káchí ra saá:

—Tata, x̄ani sin̄i i: “On koó ñivi na kisa to'ó Ndios ñoo yó'o, ta ka'ni na yi'i x̄a'a ñásí'í i”, saá x̄ani sin̄i i. ¹²Ñandaa k̄ia k̄i'va i kúu ñáSara; sa'ya yivá i kúu ñá, ta on s̄ivi sa'ya sí'í i kúu ñá; ta t̄onda'a i xí'in ñá. ¹³Kivi ñika'̄an Ndios xí'in i ña kee i ve'e yivá i, ta ñika'̄an i xí'in ñáSara ndí ka'an ñá k̄i'va ñá kúu i, nda mí ka ñōo xāa ndi —káchí ra.

¹⁴Ta saá nataxi t̄aAbimelec ñáSara nda'a t̄aAbraham. Ta san'i ña'a ra ndikachi xí'in s̄indiki xí'in na kisa chiño ñōo ra, nataa xí'in náña'a, ¹⁵ta ñika'̄an ra saá xí'in ra:

—Koto ún, ndi'i ño'ḡ yó'o kúu noḡ xá'nda chiño ḡ; ta vitin kaḡin ún míchí kóni ún kutaku ún, tata —káchí ra.

¹⁶Ta xí'in ñáSara nika'an ra saá:

—Nana, taxi ḡ nda'a kiva ún taAbraham ñii mil si'ún ñaplata, ta xí'in ñayó'o kundaḡ ini nivi ndí on koḡ ña on vá'a ní-ke'é ún, ta ña ké'é ḡ saá, taxi ña kanóo va'a to'on miḡ ún noḡ ndi'i na táku ve'e ún —káchí taAbimelec xí'in ñáSara.

¹⁷Ta saá nika'an taAbraham xí'in Ndios, ta sandúva'a Ndios taAbimelec xí'in ñásí'í ra xí'in ná kisa chiño noḡ ra, ña kuchiño kukomí na sa'ya na, ¹⁸chi xa'a ñáSara Ndios" xa ke'é ra ndí nda ñii ña'a ná táku ve'e taAbimelec ni-kuchiño kukomí ná sa'ya ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaḡu taIsaac

21 ¹Ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in taAbraham, ta Ndios" kisa ndivi ra ñava'a xí'in ñáSara. ²Ta saá nikee sa'ya ñáSara, ta kaḡu ñii ta'lo'o sa'ya ñá xí'in yiḡ ñá taAbraham, ta kivi kaḡu sa'ya na, taAbraham ta taxiku'a ní kúu ra. Kivi kaḡu ta'lo'o yó'o kúu kivi ña nika'an Ndios xí'in na kaku sa'ya na. ³Ta taAbraham chinóo ra kivi ta'lo'o sa'ya ra xí'in ñáSara, naní ra Isaac;" ⁴ta kivi nixiḡ taIsaac ona kivi, ta taAbraham kisa ndivi ra costumbre ña naní circuncisión xí'in ta'lo'o, ndatán yóo ña xa'nda chiño Ndios noḡ ra. ⁵Xa kómí taAbraham ñii ciento kuiya ta kaḡu taIsaac.

⁶Ta xani sini ñáSara saá: "Ndios sakusiḡ ra ini yó, ta ndi'i nivi na koni so'o xa'a ta'lo'o sa'ya yó, xí'in ñasiḡ ini na kuaku na xí'in yó. ⁷Yukú na kivi kani sini ña kuchiño koo sa'ya taAbraham xí'in yó? Vitin ta taxiku'a ní kúu ra, ta kaḡu ta'lo'o sa'ya ra xí'in yó."

Ñayó'o ká'an xa'a ña tava taAbraham ñáAgar xí'in taIsmael ve'e ra

⁸Ta ta'lo'o taIsaac kama vaxi kua'no ra ta kivi nindaa ra ña on vása ní-chichín ka ra, ta sakana taAbraham ñii viko ká'no. ⁹Ta ñáSara xini ñá ta'lo'o sa'ya ñáAgar xí'in taAbraham, kusiki

"20:18 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'án. "21:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'án. "21:3 Isaac: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña "ta xáku siḡ ini".

taḷo'o yó'o taḷsaac. ¹⁰Ta saá ndato'on ñá xí'in taḷAbraham, káchí ñá xí'in ra:

—Tata, ¡tava ún ñáña'a kisa chiño yó'o xí'in sa'ya ñá, ná ko'on na! On vása ñii ki'va naki'in sa'ya ñáyó'o ñakuiká xí'in sa'ya i taḷsaac —káchí ñá.

¹¹Ta kúchuchú ní ini taḷAbraham xini so'o ra to'on yó'o, chi sa'ya mii ra kúu taḷIsmael ta kúu sa'ya ñáAgar. ¹²Ta ñika'an Ndios xí'in ra:

—On kund'i ini ún xa'a taḷo'o, xí'in xa'a ñá kisa chiño noo ún. Kasa ndivi ún ña ñika'an ñáSara xí'in ún, chi kuiti sa'ya ñani síkuá taḷsaac kuu sa'ya ñani síkuá ndino'o ún. ¹³Ta xa'a taḷIsmael sa'ya ñá kisa chiño noo ún, ke'é i ña kuu ra yivá ñivi ñii ñoo ká'no, chi sa'ya ún kúu ra —káchí Ndios.

¹⁴Ta saá inká kivi xitaan ní, taḷAbraham tjin ra sita va'a xí'in takuií tá ñó'o ini ñii, ta sakuiso ra ndi'i ñáyó'o satá ñáAgar, ta nataxi ra taḷo'o Ismael ku'a'an ra xí'in ñá, ta ñindayi tá'an ra xí'in ñá. Ta kee ñá ku'a'an ñá, ta xíka ñá noo ño'o yichí ñani ña Beerseba. ¹⁵Ta saá ndi'i ndaa takuií ñó'o ini ñii ndiso ñá, ta sandakoo ñá taḷo'o kándú'u ra kundangi xa'a ñii yiton lo'o, ¹⁶ta ku'a'an ñá ta xikoo ñá ñii xíká lo'o, chi ni-xiin ñá koto ñá ndasaá kivi taḷo'o. Ta kixá'a taḷo'o ndeé ní xáku ra.

¹⁷Ta xini so'o Ndios xáku taḷo'o, ta nda ñoyivi ñino ñaáangel noo Ndios kana ña ñáAgar, káchí ña saá xí'in ñá:

—Ndios káchí ra saá xí'in ún: “¿Yukia ndó'o ún?, nana. On kuyi'ví ún, chi yi'i Ndios xini so'o i xáku taḷo'o noo kándú'u ra. ¹⁸Nakundichi ún ta ko'on ún ndani'i ún taḷo'o ta tiin ún nda'a ra, on sandakoo ún ra, chi yi'i ke'é i ña kuu ra yivá ñivi ñii ñoo ká'no”, káchí Ndios xí'in ún —káchí ñaáangel xí'in ñáAgar.

¹⁹Ta saá taxi Ndios ña xini ñáAgar ñii pozo takuií. Ta ñixa'an ñá sakutú ñá takuií ini ñii ndiso ñá, ta taxi ñá rá nda'a taḷIsmael ko'o ra. ²⁰⁻²¹Ta Ndios yóo ra xí'in taḷo'o ta chindeé ña'a ra. Ta taḷo'o xa'no ra ta táku ra noo ño'o yichí ñani ña Parán, ta nduu ra ñii ta va'a ní kini kiti xí'in kuxun. Ta ñáAgar ñakaxin ñá ñii ña'a ñáEgipto ña tonda'a ñá xí'in taḷIsmael.

**Ñáyó'o ká'an xa'a ña kindoo taḷAbraham
ñava'a xí'in taḷAbimelec**

²²Kuiya yó'o taḷAbimelec ñixa'an ra ñika'an ra xí'in taḷAbraham. Ta taḷFicol, ta ndiso chiño xí'in natropa taḷAbimelec ñixa'an ra xí'in ra. Ta káchí taḷAbimelec saá xí'in taḷAbraham:

—Yi'i xini i ndí Ndios chíndeé ra yó'ó xí'in ndi'i ña ké'é ún, tata. ²³Ta vitin chiná'a ún Ndios noo i ña on ke'é ún ñandiva'a xí'in i, ni xí'in nasa'ya i, ni xí'in nasa'ya ñani síkuá i. Ka'an ún xí'in i, ndí ndatán ké'é i ñava'a xí'in ún, saá ke'é ún ñava'a xí'in i, ta ñii k'i'va saá ke'é ún xí'in ñivi na ndóo noo táku ún —káchí ra.

²⁴—Ndixa ká'an i ndí saá ke'é i xí'in ún, tata —káchí taAbraham.

²⁵Ta taAbraham taxi ra kuachi nda'a taAbimelec xa'a ñii pozo; chi na kisa chiño noo taAbimelec xa k'inda na ña nda'a taAbraham. ²⁶Ta ndakuijn taAbimelec:

—On ta'an koni so'o i xa'a ñayó'o anda kivi vitin, chi on vása ní-ndato'on ún xí'in i xa'a ña. On vása xini i yukú na ke'é saá —káchí ra.

²⁷Ta saá ki'in taAbraham ndikachi xí'in sindiki sana ra, ta taxi ra rí nda'a taAbimelec; tá mií kivi yó'o ovi nataa yó'o saá kindoo na ñii ñava'a xí'in tá'an na. ²⁸Noo tí kua'a ní kúu ndikachi sana taAbraham, tava síin ra uxá tísi'í válí, ²⁹ta n'indaka to'on ña'a taAbimelec:

—¿Ndachun chindoo síin ún uxá ndikachi si'í válí yó'o?

³⁰Ta ndakuijn taAbraham:

—Tata, kóni i ña naki'in ún uxá ndikachi yó'o, ta xí'in ña ke'é ún saá, saná'a ún ndí kúndaá ini ún ndí yi'i kúu ta ta kisa va'a pozo yó'o —káchí ra.

³¹Ñakán xiiña yó'o naní ña Beerseba,^x chi kán ovi nataa yó'o kindoo na ñii ñava'a.

³²Ta ndi'i kindoo ra ñava'a xí'in taAbraham, ndikó taAbimelec xí'in taFicol, ta ta ndiso chiño xí'in natropa ra kua'an no'o na noo ño'o naFilistea. ³³Ta xiiña Beerseba yó'o chi'i taAbraham ñii yiton tón naní tamarisco, ta nika'an ra xí'in Ndios, ta ta táku ndi'i saá kivi, ta kisa to'ó ña'a ra. ³⁴Ta kua'a ní kuiya xitaku taAbraham noo ño'o ña kúu ño'o naFilistea.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá xito ndoso Ndios taAbraham

22 ¹Niya'a kua'a ní kuiya, ta xito ndoso Ndios taAbraham, xito ra án ndixa kándixa ña'a ra. Ta kana Ndios nika'an ra kivi ra, ta ndakuijn taAbraham, káchí ra saá:

^x 21:31 Beerseba: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “pozo uxá kití”, án kóni kachí ña “pozo noo chiná'a na Ndios”.

—Yó'o yóo i, Tata —káchí ra.

²Ta nika'an Ndios xí'in ra:

—Naki'in ún ta Isaac ta kúu ñii laá sa'ya ún, talo'o ta kí'vi ní ini ún xíni ún, ta ko'on ra xí'in ún nda noo ño'o Moriah. Ta noo xiki ña saná'a i yó'ó, kán xaá ra xí'in ún ta ka'ni ún ra ta ka'mi ún ra, saá soko ún ra noo i —káchí Ndios xí'in ta Abraham.

³Inka kivi xitaan ní, ndakoo ta Abraham, xa'nda ra titon tón koko ño'o, sakaá ra táyi burro sana ra, ta kee ra kua'an ra noo nika'an Ndios xí'in ra, ta ñivi na kua'an xí'in ra kúu sa'ya ra ta Isaac xí'in ovi nataa kisa chiño noo ra. ⁴Kivi uní kua'an ra yichi, nakoto ta Abraham nda xíká ka yóo xiiña ña nika'an Ndios xíni ñó'ó xaá ra, ⁵ta nika'an ra xí'in nataa kisa chiño noo ra:

—Kindoo ndó yó'o xí'in burro sana i. Talo'o xí'in yi'i, ko'on ndi nda kaá kasa to'ó ndi Ndios, ta ndi'i kisa to'ó ndi ta ndikó ndi xí'in ndó —káchí ra xí'in na.

⁶Ki'in ta Abraham titon tón koko ño'o ta sakuiso ra nó ta Isaac; ki'in ra cuchillo ta ki'in ra ño'o xixi ní'i ra kua'an ra xí'in sa'ya ra. ⁷Tá kua'an na yichi, ta nika'an ta Isaac xí'in ta Abraham:

—Tata mii i —káchí ra.

—¿Yukia kóni ún?, sa'ya i —ndakuiin ta Abraham.

Ta káchí ta Isaac saá:

—Tata, koto ún yó'o yóo titon xí'in ño'o xixi, ta, ¿mí yóo ndikachi tí soko yó? —káchí ra.

⁸Ta ndakuiin ta Abraham:

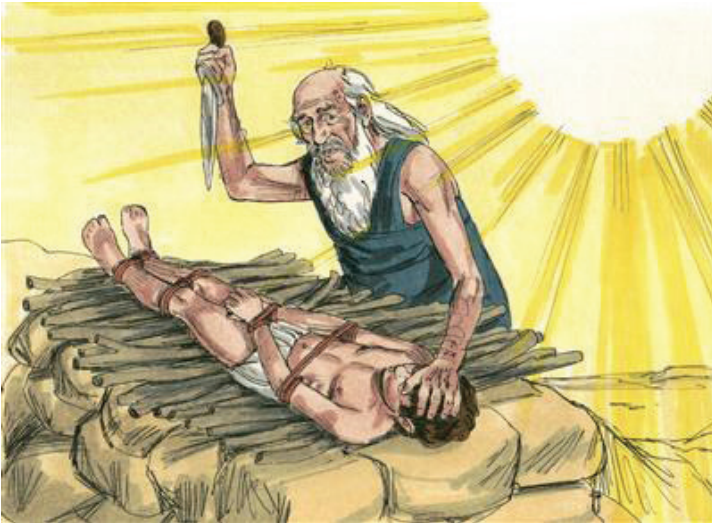
—Sa'ya mii i, on kundi'i ini ún, Ndios taxi ra koo ndikachi xa'a ña soko yó —káchí ra.

Ta kua'an ovi na saá yichi yó'o. ⁹Ta nixaa na noo xa nika'an Ndios xí'in ra xaá ra soko ra, ta ta Abraham kisa va'a ra ñii namá xí'in yuu, ta chiso ra titon noo namá yó'o, ta saá katón ra sa'ya ra ta Isaac, ta chinoo ña'a ra noo titon tón ndoso noo nama. ¹⁰Ta ki'in ra cuchillo, ta sanakaá ra nda'a ra ña ka'ni ra sa'ya ra. ¹¹Ta nda ñoyívi ñino ñaángel noo Ndios' nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Abraham! ¡Tata Abraham!

—Yó'o yóo i, Tata —káchí ra.

† 22:11 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

(Génesis 22:1-18)

12 Ta ñaángel nika'an ña xí'in ra:

—Ndios káchí ra saá xí'in ún: “On ka'ni ún sa'ya ún, ni on sataku'e ún ra, saá chi vitin kúndaq ini i ndí ndixa kándixa ún yi'i, chi vará ñii laá kúu sa'ya ún noq ún, on vása ní-ka'an ún xí'in i ndí on soko ún sa'ya ún noq i”, káchí Ndios xí'in ún —káchí ñaángel xí'in taAbraham.

13 Ta saá nakoto taAbraham, ta xini ra ñíndichi ñii ndikachi chée nitiin ndiki rí nda'a tón ñiño. Ta nixa'an ra tjin ra ndikachi, ta xa'ni ra rí ta nisoko ra rí noq Ndios, ta on vása ní-soko ka ra sa'ya ra. 14 Ta saá chinoo ra kivi yuku yó'o Ndios táxi ña xini ñó'ó. Ñakán anda vitin ká'an nivi saá: “Ndios táxi ra ña xini ñó'ó nivi noq yuku yó'o.”

15 Ta nda ñoyívi nino tuku nika'an ñaángel xí'in taAbraham, 16 ta káchí ña saá:

Si'a nika'an Ndios xí'in ún:

“Xa'a ña chikaq so'o ún ña nika'an i xí'in ún,
ta kisa ndivi ún ña nisoko ún noq i sa'ya ún ta ñii laá,
ndixa kasa ndivi i ña ká'an i xí'in ún,

17 ke'le i ku'a ní ñava'a xí'in ún.

Koo ku'a ní sa'ya ñani síkuá ún,
nda'tán yoo ku'a ní kimi ñoyívi síkón saá koo na,
nda'tán yoo ku'a ní yotí yu'u mini saá koo na.

Ta ndi'i saá yichí ndixa kundeé na noo ndi'i nivi na kani tá'an xí'in na.

18 Ta chindeé i ndi'i nivi ñoyívi noo ño'o, ta ke'é i ñava'a xí'in nivi yó'o xá'a nasa'ya ñani síkuá ún, chi chikaá so'o ún ta kisa ndivi ún ña nika'an i xí'in ún”, káchí Ndios xí'in ún,

káchí ñaángel xí'in taAbraham.

19 Ta ndikó taAbraham kixaa ra noo nindo na kisa chiño noo ra. Ta saá naki'in ndi'i na ku'a'an no'o na Beerseba, chi yó'o xitaku taAbraham.

Ñayó'o ká'an xá'a sa'ya taNacor

20 Kivi ndi'i ndo'o taAbraham ñayó'o, ta ndato'on na xí'in ra xa yóo ku'a'a nataa sa'ya ñaMilca xí'in taNacor, ñani taAbraham. 21 Sa'ya nayó'o kúu: tanoó naní Uz, ta inká ra naní Buz, ta inká ra naní Kemuel, yivá taAram. 22 Inká na naní Quesed, Hazo, Pildas, Jidlaf, xí'in Betuel. 23 Ta taBetuel xikuu yivá ñaRebeca. Nayó'o xikuu ona sa'ya ñaMilca xí'in taNacor, ñani taAbraham.

24 ÑaReúma xikuu inká ñási'í taNacor, ta kaku komi ta sa'ya na; nayó'o naní: Teba, Gaham, Tahas xí'in Maaca.

Ñayó'o ká'an xá'a ña nixi'i ñaSara ta ninduxun ña

23 1 ÑaSara kómí ña ñii ciento oko uxá kuiya, 2 ta nixi'i ña ñoo Quiriat-arba, ta yóo inká kivi ñoo yó'o naní ña Hebrón, ña nákaa noo ño'o Canaán. TaAbraham xáku ní ra xá'a ñaSara, ta ndeé ní kúchuchú ini ra. 3 Ta nakundichi taAbraham noo kándú'u yikí koñu ñaSara, ta kee ra ku'a'an ra ta nika'an ra xí'in naHet na táku noo ño'o yó'o, káchí ra saá xí'in na:

4—Tata, yili ta inká ñoo kúu i noo ndó, ta táku i noo ño'o ndó, ta vitin xáku ndá'ví i noo ndó, ke'é ndó ñava'a xí'in i síkó ndó ñii ño'o noo sanduxun i ñási'í i ña nixi'i —káchí ra.

5 Ta ndakuijn naHet, káchí na saá:

6—Tata, koni so'o ún ña ka'an ndi xí'in ún. Yó'o kúu ta taká'no, saá yóo ún noo ndi. Ta kaxin ún kavua ña va'a ní ka ta sanduxun ún yikí koñu ñási'í ún, chi nda ñii ndi on ka'an ndi xí'in ún ndi on vása kúchiño sanduxun ún yikí koñu ñási'í ún yó'o —káchí na.

7Ta saá nəkundichi t̄aAbraham, ta ch̄indee ra n̄oō ra ña kisa t̄o'ó ra naHet yó'o, 8ta káchí ra saá xí'in na:

—Tata, tá ndixa kóni ndó ña nduxun yíkí koñu ñásí'í i n̄oō ño'o yó'o, ta ka'an ndó xa'a i n̄oō t̄aEfrón, sa'ya t̄aZohar kúu ra, 9ña s̄ikó ra ki'in i kavua ña nákaa n̄oō naní Macpela, kavua ña nákaa yatin xí'in ño'o ra. Yi'i cha'vi i ndi'i ña kúu ya'vi kavua n̄oō nduxun yíkí koñu nave'e i, ta saá nduu ña kavua m̄i i ña kukomí i n̄oō ño'o ndó yó'o —káchí ra.

10Ta t̄aEfrón yóo ra x̄ini so'o ra xí'in na, ta ndakuiin ra n̄ika'an ra xí'in t̄aAbraham, ta ndeé ní ndaní'í ra t̄ach̄i ra ka'an ra, ña koni so'o ndi'i na ndóo yó'o xí'in ndi'i na v̄axi k̄i'vi yé'é n̄ama ña x̄ino nduu ñoo yó'o, ta káchí ra saá:

11—Ó'on, tata. Saní'í i yó'ó ño'o xí'in kavua ña yóo n̄oō ña. Ta natá'an i kúu na ndakuiin xa'a i ña saní'í i ña yó'ó. Ta va'a sandúxun ún yíkí koñu ñásí'í ún ini kavua yó'o —káchí ra.

12Ta t̄aAbraham tuku ch̄indee ra n̄oō ra ña kisa t̄o'ó ra n̄ivi ñoo yó'o, 13ta n̄oō ndi'i na, ndakuiin ra n̄ika'an ra xí'in t̄aEfrón, káchí ra saá:

—Tata, koni so'o lo'o ún ña ka'an i xí'in ún. Xáku ndá'ví i n̄oō ún ña ki'in ún s̄i'ún xa'a ño'o yó'o, ta saá sandúxun i yíkí koñu ñásí'í i —káchí ra xí'in t̄aEfrón.

14Ta saá ndakuiin t̄aEfrón:

15—Va'a tata, ño'o yó'o yá'vi ña komi ciento s̄i'ún ñaplata ña naní siclo. Lo'o ní kúu s̄i'ún yó'o ta on ka'an ka yó xa'a ña, ta sandúxun ún yíkí koñu ñásí'í ún —káchí ra.

16Ta k̄indoō ini t̄aAbraham cha'vi ra s̄i'ún ña ndukú t̄aEfrón n̄oō ra, ta ñii k̄i'va ndatán ké'é n̄ivi na s̄ikó xí'in na sáta ñoo yó'o, saá cho'on ra komi ciento s̄i'ún ñaplata yó'o, ta x̄ito ndi'i naHet yíta na yó'o. 17-18Saá niya'a ño'o t̄aEfrón, ña kómí kavua xí'in ndi'i yiton xí'in ndi'i ink̄a ña kómí ña, ta nduu ña ño'o t̄aAbraham; ño'o yó'o nákaa ña n̄oō naní Macpela siin Mamre n̄oō v̄axi kana ño'o. NaHet yó'o xí'in ndi'i ink̄a na v̄axi k̄i'vi yé'é n̄ama ña x̄ino nduu ñoo yó'o x̄ini na ña s̄ata t̄aAbraham ño'o nda'a t̄aEfrón.

19Ta saá sandúxun t̄aAbraham yíkí koñu ñásara ini kavua ña nákaa n̄oō naní Macpela, siin Mamre n̄oō v̄axi kana ño'o, ta ink̄a k̄ivi ñoo yó'o kúu Hebrón, ña nákaa n̄oō ño'o Canaán. 20Ta saá kuenda t̄aAbraham nduu ño'o xí'in kavua ña yóo n̄oō ño'o yó'o, ña n̄isikó naHet nda'a ra ña nduxun yíkí koñu nave'e ra.

Ñayó'o ká'aṅ xa'a ña ndukú taAbraham ñásí'í taIsaac

24 ¹TaAbraham taṅ taṅikua'a ní kúu ra, ta Ndios^z xa ke'é ra ndi'i ñava'a xí'in ra. ²Ñii kivi kana ra ñii ta kisa chiño noo ra, tayó'o kúu taṅ taṅikua'a ní ka noo ndi'i inka nataa kisa chiño noo ra, ta kúu ra ta ndiso chiño xí'in ndi'i ña kómí taAbraham, ta kixaa tayó'o, ta nika'aṅ taAbraham xí'in ra, káchí ra saá:

—Tata, vitin ndino'o ini ún chiná'a ún ña ndixa kasa ndivi ún ña ndukú i noo ún, ³ta noo i chiná'a ún Ndios, taṅ taṅ xa'nda chiño noo ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o, ña on taxi ún tonda'a sa'ya i taIsaac xí'in ñii ña'a ñáCanaán yó'o. ⁴Ta ko'on ún ñoo i noo kaku i, noo táku ka nave'e i, ta kaxin ún ñii ñálo'o ñá tonda'a xí'in sa'ya i taIsaac, ta kixi ñá xí'in ún —káchí taAbraham.

⁵Ta ndakuin ta kisa chiño noo ra:

—Tata, tá ñálo'o yó'o on kua'a ñá kixi ñá xí'in i, ta, ¿yukía ke'é i? ¿An ndikó i xí'in sa'ya ún anda ñoo ún noo kixi ún? —káchí ra.

⁶Ta taAbraham nika'aṅ ra:

—On taxi ún ko'on sa'ya i ñoo kán. ⁷Chi Ndios, taṅ taṅ yóo ñoyívi ñino, xa taṅ ra yi'i ve'e yivá i, taṅ ra yi'i ñoo nave'e i, ta nika'aṅ ra xí'in i ña taxi ra ño'o yó'o nda'a nasaya ñani síkuá i. Ta Ndios yó'o ti'ví ra ñaángel ko'on si'na ña noo ún ña chindeé ña yó'o naní'i ún ñásí'í sa'ya i. ⁸Ta tá naní'i ún ñálo'o yó'o ta on xiin ñá kixi ñá xí'in ún, ta saá yó'o saña ndíka ún noo ña chiná'a ún Ndios, ta on kundi'i ka ini ún xa'a ñayó'o. Ta nda lo'o on taxi ún sa'ya i ko'on ra ñoo kán —káchí taAbraham xí'in ta kisa chiño noo ra.

⁹Ta saá taṅ taṅ kisa chiño noo taAbraham ndino'o ini ra chiná'a ra Ndios, ña ndixa kasa ndivi ra to'on ña nika'aṅ tapatrón ra xí'in ra. ¹⁰Ta ta kisa chiño nixa'aṅ ra tiin ra uxu tícamello sana tapatrón ra, ta nixa'aṅ ra nakaxin ra ña va'a ka noo ndi'i ña kómí tapatrón ra, ña saní'i ra ñivi ve'e noo ko'on ra, ta kee ra ku'aṅ ra ñoo noo táku taNacor, ña nákaa noo ño'o Mesopotamia. ¹¹Ta kixaa ra yatin noo ñoo ta kixá'a ku'aṅ kuaa. Ta hora yó'o kúu ña kixaa nási'í ki'in ná takuii pozo. Ta

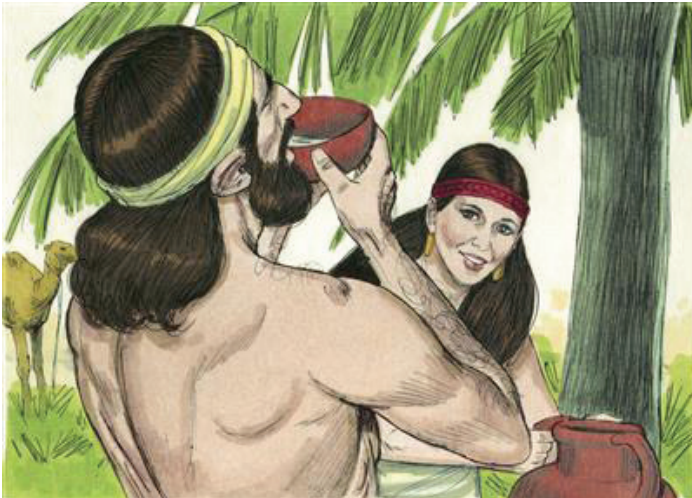
^z 24:1 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

tā kisa chiño yó'o taxi ra nakindée tícamello s̄ana ra yatin yu'u pozo. ¹²Ta kixá'á ra ká'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Ndios, t̄aa t̄a kisa t̄o'ó t̄apatrón i t̄aAbraham kúu ún, chindeé ún yī'i n̄a keta va'a chiño v̄axi i, ta ke'é ún n̄ava'a xí'in t̄apatrón i. ¹³Koto ún, yó'o yóo i yatin yu'u pozo noo kixaa násí'í sa'ya nataa n̄oo yó'o ki'in ná takuií. ¹⁴Táná ka'an i xí'in n̄ii n̄álo'o kachí i si'a xí'in n̄á: “N̄álo'o, xáku ndá'ví i noo ún, sanoo lo'o ún yoo ndiso ún n̄a ko'o i takuií”, ta ndakuiin n̄á yu'u i, kachí n̄á saá: “Ko'o ún takuií yó'o, tata, t̄anda taxi i takuií ko'o ndi'i tícamello s̄ana ún”, ta xí'in n̄a kachí n̄álo'o yó'o saá, kundaa ini i ndí n̄álo'o yó'o kúu n̄a naqaxin ún kuu n̄ásí'í t̄aIsaac. Tá kasa ndivi ún n̄a ndúkú i noo ún yó'o, saá kundaa ini i ndí ke'é ún n̄ava'a xí'in t̄apatrón i —káchí t̄a kisa chiño yó'o.

¹⁵On t̄a'an ka sandi'i ra ká'an ra saá xí'in Ndios, ta x̄ito ra kixaa n̄ii n̄álo'o, kánóo n̄ii yoo s̄oko n̄á. N̄áRebeca kúu n̄á, sa'ya t̄aBetuel kúu n̄á. Ta t̄aBetuel kúu sa'ya n̄áMilca xí'in t̄aNacor, t̄a kúu n̄ani t̄aAbraham. ¹⁶Ta n̄áRebeca livi ní n̄á, ta nd̄a n̄ii t̄aa on t̄a'an t̄ondaa n̄a'á. Ta noo n̄á pozo ki'in n̄á takuií, ta s̄akutú n̄á yoo ndiso n̄á, ta saá kixá'á n̄á ku'a'an ndaa n̄á n̄a ku'a'an no'o n̄á, ¹⁷ta t̄a kisa chiño yó'o xíno ra n̄ixaa ra nakutá'an ra xí'in n̄á, ta káchí ra saá:

—N̄álo'o, xáku ndá'ví i noo ún, taxi lo'o ún takuií n̄ó'o yoo ún ko'o i —káchí ra xí'in n̄á.

(Génesis 24:1-27)

18—Tata, va'a ko'o ún takuií —káchí ñá, ndakuijn ñá.

Ta kama sanoo ñá yoo ñá noo nda'a ñá, ta taxi ñá takuií ko'o ra. 19Ta ndi'i xi'i ra takuií, ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Tata, ko'on i ki'in i takuií ko'o ndi'i tícamello sana ún nda ná xaa ini rí —káchí ñá.

20Ta xandikon kama taan ñá ndi'i takuií ñó'o yoo ndiso ñá noo xí'i kiti, ta xino ñá nixa'an tuku ñá pozo xa'a takuií, ta tava ñá ku'a ka takuií, ta taxi ñá xí'i ndi'i tícamello nda nixaa ini rí. 21Ta ta kisa chiño xito ra ña ke'é ñálo'o yó'o, ta on vása ní-ka'an ra nda ñii to'on, tásin yóo ra, chi kóni ra kundaa ini ra án ndixa kisa ndivi Ndios ña va'a keta chiño tapatrón ra.

22Ta ndi'i xi'i tícamello takuií, ta tava ra ñii se'e ñaoro ña veé iño gramo^a xí'in ovi ñaná'no ñaoro ña veé ñii ciento gramo ña kunakaa sikon nda'a ñá, ta saní'i ra ña ñálo'o yó'o, 23ta káchí ra saá xí'in ñá:

—Ñálo'o, ka'an ún xí'in i, ¿ndasaá naní yivá ún? ¿Án yóo lo'o ñii xiiña noo kindoo i xí'in natá'an i ñoo vitin ve'e yivá ún? —káchí ra xí'in ñá.

24Ta ndakuijn ñá, káchí ñá saá:

—Sa'ya taBetuel kúu i, ta taBetuel kúu sa'ya ñáMilca xí'in taNacor. 25Ndixa yóo noo kivi kindoo ndó ñoo vitin ve'e ndi, ta yóo yita ña kaxa'an tícamello sana ndó —káchí ñá.

26Ta saá ta kisa chiño chindee ra noo ra, ta kisa ká'no ra Ndios, 27káchí ra saá:

—Ndios, ta kisa ká'no tapatrón i taAbraham, jná naki'in ún ñato'ó, chi ke'é ún ñava'a xí'in tapatrón i, ta kisa ndivi ún to'on ña nika'an ún xí'in ra, ta saná'a ún yi'i yichi ña kixaa i noo táku nave'e tapatrón i! —káchí ra.

28Ta ñáRebeca xino ñá ku'a'an no'o ñá ve'e ñá, ta naxaa ñá ta ndato'on ñá xí'in nave'e ñá ndi'i ña ndo'o ñá. 29-30Yóo ñii ki'va ñáRebeca naní ra Labán, ta xini ra se'e xí'in inká ovi ñaná'no ña ñó'o sikon nda'a ñáki'va ra, ta xini so'o ra ña ndato'on ñá ta yu kúu ndi'i ña nika'an ta kisa chiño. Ta saá taLabán xino ra ku'a'an ra nandukú ra ta kisa chiño yó'o, ta tayó'o yóo ra xí'in ndi'i tícamello sana ra yatin yu'u pozo, ta taLabán nitondaa yatin ra noo ta kisa chiño, 31ta nika'an taLabán xí'in ta kisa chiño, káchí ra saá:

^a 24:22 Ñii “siclo” kúu 11.5 gramo.

—Tata, Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ún, na'a ko'yo xí'in i ve'e i. ¿Ndachun kíndoó ún yó'o?, chi xa kisa ndivi i ve'e mii ndi ña kíndoó ún, ta xa yóo noo nakindée tícamello sana ún —káchí ra.

³²Ta saá ta kisa chiño kee ra ta nixaa ra ve'e taLabán ta nixaa natá'an ra xí'in ra ta xí'in tícamello sana ra. Ta taLabán sanoo ra ña ndíso tícamello, ta taxi ra ña kaxa'an rí, ta saá taxi ra takuí ña ndoo xa'a ta kisa chiño xí'in xa'a natá'an ra.

³³Ta saá nave'e taLabán chiso na ña kuxu na kixaa yó'o, ta ta kisa chiño noo taAbraham nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tata, si'na ndato'on i xí'in ndó ña xini ñó'ó ka'an i, ta saá kuxu i —káchí ra.

—Va'a, tata, ka'an ún xí'in ndi vitin —káchí taLabán.

³⁴Ta ta kisa chiño káchí ra saá:

—Tata, ta kisa chiño noo taAbraham kúu i. ³⁵Ta Ndios xa ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in tapatrón i, ta kisa kuíka ña'a ra. Taxi ra nda'a ra ku'a ní tándikachi, xí'in tísú'u, xí'in tísindiki, xí'in tícamello xí'in tiburro, xí'in ñaplata xí'in ñaoro, xí'in na kisa chiño noo ra, nataa xí'in náña'a. ³⁶Ta ñásí'í ra ñaSara ñaxiku'a ní kúu ñá, ta kaku ñii talo'o sa'ya ñá xí'in tapatrón i, táná tonda ña kivi tapatrón i, ta talo'o yó'o naki'in ra ndi'i ñakuíka kómí tapatrón i. ³⁷Ta tapatrón i ke'é ra xí'in i ña ndino'o ini i chiná'a i Ndios, ña kasa ndivi i to'on ña nika'an ra xí'in i, káchí ra saá: “Ndixa on taxi ún tonda'a sa'ya i xí'in ñii ña'a ñáCanaán yó'o. ³⁸Ta va'a ka ko'on ún ñoo i noo kaku i, noo táku ka nave'e i, ta kaxin ún ñii ñálo'o ñá kuu ñásí'í sa'ya i”, káchí ra. ³⁹Ta yi'i nika'an i xí'in ra, káchí i saá: “Tata, ¿yukía ke'é i tá on xiin ñálo'o kixi ñá xí'in i?” ⁴⁰Ta ndakuiin ra yu'u i: “Yi'i kúu ta ta xíka yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ti'ví ra ñaángel ko'on ña xí'in ún, ña keta va'a chiño ún, ta naní'i ún ñii ñásí'í sa'ya i ñá kúu ñá ve'e i noo táku nave'e yivá i. ⁴¹Tá on xiin nave'e i taxi na ñálo'o kixi ñá xí'in ún, ta saá yó'ó sana ndíka ún noo ña chiná'a ún Ndios, ta on kundí'i ka ini ún xa'a ñayó'o”, káchí ra xí'in i.

⁴²Ta saá kivi vitin kixaa i noo yóo pozo, ta nika'an i xí'in Ndios, ta taká'no noo tapatrón i, káchí i saá xí'in ra: “Tata Ndios, tá ndixa taxi ún ña keta va'a chiño yó'o, ⁴³ta xáku ndá'ví i noo ún ña kundivi ña ndúkú i. Yi'i yóo i yatin yu'u

pozo takuí yó'o, tá kixaa ñii ñálo'o ki'in ñá takuí, ta ka'an i xí'in ñá: Taxi ún ko'o i lo'o takuí ñó'o yoo ndíso ún, ⁴⁴ta ndakuijn ñá, kachí ñá saá xí'in i: Ko'o ún takuí, tata, tãda taxi i takuí ko'o ndi'i tícamello sana ún, ta xí'in ña kachí ñálo'o yó'o saá kundaa ini i ndí ñálo'o yó'o kúu ñá nakaxin ún kuu ñásí'í sa'ya tapatrón i", kachí i xí'in Ndios. ⁴⁵On ta'an ka sandi'i i ká'an i xí'in Ndios, ta xini i kixaa ñáRebeca, kánóo yoo soko ñá. Ta noo ñá pozo ki'in ñá takuí, ta nika'an i xí'in ñá: "Ñálo'o, taxi lo'o ún takuí ko'o i." ⁴⁶Ta sanoo ñá yoo ndíso ñá noo nda'a ñá, ta nika'an ñá xí'in i: "Ko'o ún takuí, tata, tãda sako'o i takuí ndi'i tícamello sana ún", kachí ñá xí'in i. Ta taxi ñá takuí xi'i i ta taxi ñá takuí xi'i ndi'i tícamello sana i. ⁴⁷Ta saá nindakã to'on i ñá: "¿Ndasaá naní yivá ún?" Ta ndakuijn ñá: "Yivá i kúu taBetuel, ta kúu sa'ya taNacor xí'in ñáMilca." Ta saá chikaa i ñii se'e sitin ñá xí'in ovi ñaná'no sikon nda'a ñá, ⁴⁸ta chindee i noo i, ta kisa to'ó i Ndios. Kisa ká'no i Ndios taã ta kisa ká'no tapatrón i taAbraham, chi saná'a ra yi'i yichi ndakú ña kixaa i noo yóo ñálo'o sa'ya nave'e tapatrón i ñá kuu ñásí'í sa'ya ra —káchí ta kisa chiño.

Tá ndi'i ndato'on ra xí'in nave'e ñáRebeca, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

⁴⁹—Ta ndó'ó, vitin ka'an ndó xí'in i, ¿án kuchiño ke'é ndó ñava'a ña kundá'ví ini ndó koni ndó tapatrón i? Tá on kivi ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ra, ta saá ka'an ndó xí'in i, ta kundaa ini i yukia ke'é i —káchí ra xí'in na.

⁵⁰Ta saá taLabán xí'in taBetuel ndakuijn na, káchí na saá xí'in ta kisa chiño:

—Tata, ndi'i ña ndato'on ún xí'in ndi, Ndios xa kisa ndivi ndi'i ra, ta vitin mi ndi on vása xini ka ndi to'on va'a án on vá'a ndakuijn ndi yu'u ún. ⁵¹Koto ún, yó'o ñíndichi ñáRebeca, va'a ki'in ún ñá, ta ndikó ún no'o ún, ta ná ko'on ñá xí'in ún ta ná kuu ñá ñásí'í sa'ya tapatrón ún, chi saá chitóni Ndios —káchí na.

⁵²Tá xini so'o ta kisa chiño ña nika'an na xí'in ra, ta chindee ra noo ra ña kisa to'ó ra Ndios. ⁵³Ta tava ra ku'a ní ña'a ndíso ra, ñaplata xí'in ñaoro xí'in tikoto, ta taxi ra ña nda'a ñáRebeca. Ta saní'i ra ñakuiká yá'ví ní nda'a ki'va ñá xí'in si'í ñá. ⁵⁴Ta saá xixi ra xí'in natá'an ra, ta nikisín na ve'e yó'o. Ta inkã kivi xitaan ní ndakoo na, ta ta kisa chiño nika'an ra, káchí ra saá xí'in nave'e ñálo'o:

—Va'a vitin, taxi ndó ndikó i ve'e tapatrón i —káchí ra.

⁵⁵Ta takivva ñáRebeca xí'in sí'í ñá nika'an na, káchí na saá:

—Ná kindo'o ñálo'o xí'in ndi inka uxu kivi, ta saá ko'on ñá xí'in ún —káchí na.

⁵⁶Ta ta kisa chiño nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Xáku ndá'ví i noo ndó on ke'é ndó ña kundati ka i. Ndios ke'é ra ña kundivi va'a chiño kixi i, ta saá taxi ndó no'o i ve'e tapatrón i xí'in ñáRebeca —káchí ra.

⁵⁷Ta ndakuijn na yu'u ra:

—Va'a ná kana ndi ñálo'o, ta ná koto yó yukía ka'an ñá —káchí na.

⁵⁸Ta kana na ñáRebeca, ta kixaa ñá ta nindaqa to'on ñá'a na, káchí na saá xí'in ñá:

—¿An kóni ún ko'on ún xí'in tayó'o vitin? —káchí na.

—Va'a va, ko'on i xí'in ra —káchí ñá.

⁵⁹Ta saá taxi na ku'a'an ñáRebeca xí'in ta kisa chiño noo ta Abraham xí'in natá'an ra. Ta ku'a'an ñii ñá'a ñá kisa chiño noo ñáRebeca xí'in ñá. Náyó'o kúu ñá saku'a'no ñá'a, kivi nixiyo lo'o ñá tанда xa'no ñá. ⁶⁰Ta nave'e ñá nika'an na to'on ñava'a ní xa'a ñáRebeca, káchí na saá:

Kivva yó, jná kuu ún sí'í ku'a'a ní nivi!

jNá kundeé nas'ya ñani síkuá ún kani tá'an na xí'in

nañoo noo táku nivi na on xijn koni ñá'a!,

káchí nave'e ñá xí'in ñá.

⁶¹Ta saá ñáRebeca xí'in ná kisa chiño noo ñá nakoso ná tícamello, ta ndíkõn ná sata ta kisa chiño noo ta Abraham, ta ku'a'an na.

⁶²Ta kuiya yó'o taIsaac táku ra noo ño'o naní Neguev. Ta kee ra noo yóo pozo naní ña Pozo Ndios, ta táku ta xito ra yij. ⁶³Xa nikuaa kúu ña, ta ku'a'an ra yukú kani sinj ra. Ta saá nakoto ra ta xini ra vaxi ku'a'a ní tícamello. ⁶⁴Ta ñáRebeca nakoto ñá ta xini ñá taIsaac, ta noo ñá sata tícamello, ⁶⁵ta nindaqa to'on ñá ta kisa chiño:

—Tata, ¿yu kúu takaa, ta vaxi ra noo yó? —káchí ñá.

—S'ya tapatrón i kúu ra, ñálo'o —ndakuijn ta kisa chiño.

Ta saá tijn ñá paño ñá, ta nakasi ñá noo ñá.

⁶⁶Ta ta kisa chiño ndato'on ra xí'in taIsaac ndi'i ña nindo'o ra. ⁶⁷Ta saá ñáRebeca ku'a'an ñá xí'in taIsaac ve'e mandiado noo xitaku sí'í ra ñáSara, ta tonda'a ra xí'in ñá.

Ta kí'vi ní ini ra xíni ra ñáRebeca, ta saá nduᵛᵛa'a ini ra noᵛ ña nixi'i si'í ra.

**Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá
taAbraham xí'in ñáCetura**

25 ¹Ta nixiyo inka ñási'í taAbraham, naní ñá Cetura. ²Sa'ya ra xí'in ñáyó'o xikuu taZimram, taJocsán, taMedán, taMadián, taIsbac, inka taSúa. ³TaJocsán xikuu yivá taSeba xí'in inka taDedán. Sa'ya ñani síkuá taDedán kúu naAsur, naLetus xí'in naLeum. ⁴Sa'ya taMadián xikuu taEfa, taEfer, taHanoc, taAbida xí'in taElda. Ndi'i nayó'o xikuu sa'ya ñani síkuá ñáCetura.

⁵⁻⁶Tá táku ka taAbraham, saní'i ra ñava'a nda'a sa'ya ra na kaku xí'in inka náña'a ná xikuu násí'í ra, ta ti'ví ra sa'ya ra yó'o kua'an na kutaku na inka xiiña ña yóo chí noᵛ vaxi kana ño'o, ta kindoo taIsaac xí'in yivá ra. TaAbraham nika'an ra ndí táná kixaa kivi kivi ra, ta sa'ya ra taIsaac naki'in ra ndi'i ñakuíka xikomí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá nixi'i taAbraham ta ninduxun ra

⁷Ta ndi'i kuiya xitaku taAbraham xikuu ña ñii ciento uní siko xa'on kuiya, ta nixi'i ra. ⁸TaAbraham xikuu ra ta on koó kue'e ní-xikomí, ta nitondaa ra xikuu ra ta taxiku'a ní, ta nixi'i ra. ⁹Ta nasa'ya ra taIsaac xí'in taIsmael sanduxun na ra ini kavua ña nákaa noᵛ ño'o naní Macpela ña nákaa yatin ñoo Mamre, ta ño'o yó'o xikuu ño'o taEfrón, sa'ya taZohar ta kúu sa'ya ñani síkuá taHet. ¹⁰Ta ño'o yó'o kúu ña sata taAbraham nda'a nasa'ya ñani síkuá taHet. Ta kavua yó'o ninduxun taAbraham yatin siin ñási'í ra ñáSara ña nixi'i tá si'na. ¹¹Niya'a ña nixi'i taAbraham, ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taIsaac, ta kindoo ra xitaku ra noᵛ yóo pozo naní Pozo Ndios, ta táku ta xíto ra yi'i.

Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá taIsmael

¹²Nayó'o xikuu nasa'ya taIsmael, ta xikuu sa'ya taAbraham xí'in ñáAgar ñáño Egipto, ña xikuu ña kisa chiño noᵛ ñáSara. ¹³Nayó'o kúu kivi nasa'ya taIsmael, ta ndasaá kaku na nda taño tañda tañondí'i: taNebaiot xikuu sa'ya ra taño; ta kaku taCedar, taAdbeel, taMibsam,

14taMisma, taDuma, taMassa, 15taHadar, taTema, taJetur, taNafis xí'in taCedema. 16Ñayó'o kúu kivi na uxu ovi sa'ya taIsmael, ta kivi ñii ñii mji na sakunaní na kivi ñoo ñoo xitaku na. Ta ñii ñii na xa'nda chiño na ñoo ti'vi ñivi naño mji na.

17Ta ndi'i kuiya xitaku taIsmael xikuu ña ñii ciento oko xa'on ovi kuiya, ta ñixi'i ra ta sandúxun na ra. 18Ta nasa'ya ñani síkuá ra kindoo na ñoo ño'o ña nákaa ma'ño ñoo Havila xí'in ñoo Shur, ña xito ndaa ñoo ño'o Egipto, yó'o yá'a yichi ña ku'a'an chí ñoo Asiria. Kán xitaku na, ta on vása ní-xiin na koni tá'an na.^b

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku taJacob xí'in taEsau

19Ñayó'o ndáto'on ña xa'a taIsaac, sa'ya taAbraham. 20Ta taIsaac kómí ra ovi siko kuiya, ta tonda'a ra xí'in ñáRebeca, ñá kúu sa'ya taBetuel, ki'va taLabán kúu ñá. TaBetuel yó'o kúu ñii taa tatá'an naAram, ta taño Padan-aram kúu ra. 21Ta ñáRebeca ña'a ña on kivi koo sa'ya kúu ñá, ta saá taIsaac xaku ndá'ví ra ñoo Ndios^c xa'a ñá. Ta Ndios xini so'o ra ña ñika'an taIsaac xa'a ñáRebeca, ta ñikee sa'ya ñá. 22Ta saá kunda ini ñá ndí ovi nakuálí ño'o tixin ñá ta káni tá'an na tixin ñá, ta xani siní ñá saá: “¿Ndachun ndó'o yó saá?”, xani siní ñá. Ta saá ñixa'an ña ñindaqa to'on ñá Ndios xa'a ña ndó'o ñá, 23ta ndakuiñ Ndios, káchí ra saá xí'in ñá:

Ñó'o ovi nakuálí tixin ún,
ta ovi ñoo kuu na,
ta nda tixin ún kixá'á ñoo yó'o nata'vi tá'an ña.
Ta ñii ñoo ndeé ka koo ña ñoo inka ñoo,
ta ñivi sa'ya ñani síkuá taño kasa chiño na ñoo ñivi
sa'ya ñani síkuá taovi,

káchí Ndios.

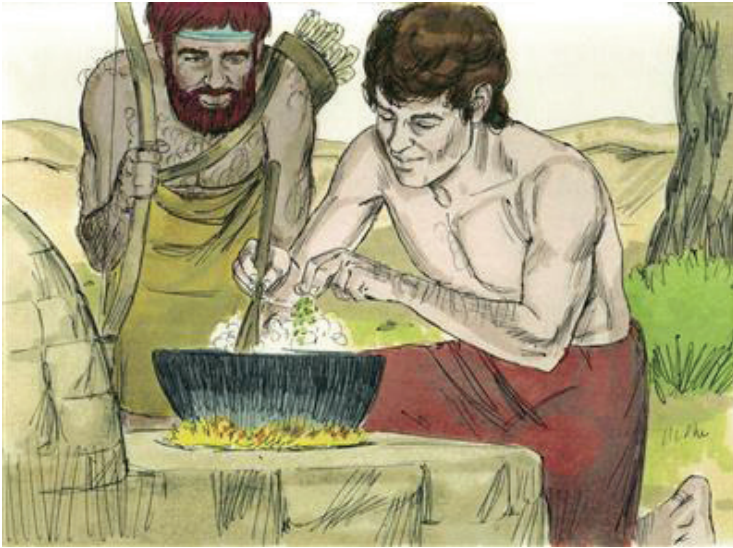
24Ta ñitonda kivi ña kaku sa'ya ñáRebeca, ta kaku sa'ya ñá, ovi taa kúu na. 25Ta taño kaku, yóo ní yisi kuá'á ñii ra, ta sakunaní na ra Esau.^d 26Ta saá kaku ñani ra, ta nda'a taovi

^b 25:18 Inka tutu ñayatá ká'an ña saá “Ta ñixi'i taIsmael ta yíta ndi'i nañani ra xito na ñixi'i ra”. ^c 25:21 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an. ^d 25:25 Esau: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña káchí “yisi”.

yó'o t̄j̄in kútu ña xa'a t̄aEsaú, ta saá s̄akunaní na t̄aov̄i Jacob.^e
Ta t̄aIsaac kómí ra un̄i s̄iko kuiya kivi kaku nasa'ya ñaRebeca.

**Ñayó'o ká'an, nis̄ikó t̄aEsaú ñava'a naki'in ra
xa'a ña kaku noó ra**

27Ta t̄akuálí yó'o xa'no na, t̄aEsaú nit̄ondaa ra x̄ikuu ra t̄a x̄íka yuku, ta va'a ní kíní ra kiti; ta t̄aJacob t̄aa t̄a yaa ní x̄íka kúu ra, ta saá kúsij̄ ini ra kuiti koo ra ini ve'e mandiado. 28Ta t̄aIsaac kúsij̄ ka ini ra x̄íni ra t̄aEsaú chi kútoo ní ra kuxu ra koñu kit̄i tí xa'ni tayó'o, ta ñaRebeca kúsij̄ ka ini ña x̄íni ña t̄aJacob.

(Génesis 25:27-34)

29Ñii kivi t̄aJacob kisa va'a ra ña kuxu na, ta t̄aEsaú k̄unaa ní ra ña nd̄ikó ra n̄ixa'an ra yukú, 30ta saá n̄ika'an ra x̄í'in ñani ra, káchí ra saá:

—Taxi lo'o ún kando kuá'a kisa va'a ún ná kuxu lo'o i, chi x̄í'j̄ ní j̄ s̄oko —káchí ra.

Ñakán t̄aEsaú kómí ra ink̄a kivi ra naní ra Edom.^f

^e 25:26 Jacob: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña x̄í'in to'on hebreo ña ká'an “ko'ndo xa'a yó”. Ta tuku kóni kachí ña “t̄aa t̄a sándá'ví”.

^f 25:30 Edom: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña x̄í'in to'on ña káchí “ña kuá'a”.

³¹Ta ndakuijn taJacob, káchí ra saá:

—Si'na sikó ún nda'a i ndayí ña taxi naki'in i ñava'a xa'a ña nduu i tanoó sa'ya yivá yó, ta saá va'a kuxu ún —káchí ra.

³²Ta ndakuijn taEsaú, káchí ra saá:

—Koto ún, xí'i ní i soko anda xa kóni kivi i xí'in soko.

Ta saá táná kivi i tandá lo'o chíin on vása ndáya'ví ñava'a naki'in i xa'a ña kúu i tanoó sa'ya yivá yó —káchí ra.

³³Ta tuku nika'an taJacob:

—Si'na chiná'a ún Ndios noo i ña sikó ún nda'a i ndayí ña taxi naki'in i ñava'a xa'a ña nduu i sa'ya tanoó —káchí ra.

Ta saá taEsaú chiná'a ra Ndios ña nisikó ra nda'a ñani ra ndayí ña taxi ña nduu ra tanoó sa'ya yivá ra. ³⁴Ta taJacob taxi ra sita va'a xí'in kando kuá'a noo ñó'o lenteja nda'a taEsaú kuxu ra. Ta taEsaú, tá sandi'i ra xixi ra, ta nakundichi ra ta ku'a'an ra, chi nixaa noo ra ndasaá ndáya'ví ña xikuu ra tanoó sa'ya yivá ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ku'a'an taIsaac ñoo Gerar

26 ¹Ta kuiya yó'o nákaa ní soko ndi'i saá noo ño'o yó'o, ndatán yóo ña nindo'o na kivi xitaku taAbraham, saá yóo ña. Ñákán taIsaac kee ra ku'a'an ra ñoo Gerar noo nixiyo taAbimelec, tarey noo naFilistea. ²Ta nativi Ndios^s noo taIsaac, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—On ko'on ka ún noo ño'o Egipto. Ta va'a ka kutaku ún noo ño'o noo ka'an i xí'in ún. ³Ta vitin kindoo ún kutaku ún noo ño'o yó'o ña on ta'an kuu ño'o mji ún. Ta yi'i yóo i xí'in ún ta ke'é i ñava'a xí'in ún. Chi taxi i ño'o yó'o ta taxi i ndi'i ño'o ña yóo yatin xí'in ña nda'a mji ún ta nda'a nasa'ya ñani síkuá ún. Ta saá kasa ndivi i ndi'i to'on ña chindú'u i kindoo i xí'in yivá ún taAbraham. ⁴Taxi i ña koo ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá ún ndatán yóo ku'a'a ní kimi ñoyívi síkón, saá koo na. Ta taxi i ndi'i ño'o yó'o nda'a ndó. Ta ke'é i ñava'a xí'in ndi'i saá nivi ñoyívi noo ño'o xa'a nasa'ya ñani síkuá ún, ⁵chi taAbraham kandixa ra yi'i, ta kisa ndivi ra ndi'i ndayí i xí'in ndi'i ña nika'an i xí'in ra —káchí Ndios xí'in taIsaac.

⁶Ta saá taIsaac kindoo ra táku ra ñoo Gerar. ⁷Ta natqa táku ñoo yó'o nindaká to'on na ra xa'a ñásí'í ra ñáRebeca, ta

^s 26:2 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

nika'an ra xí'in na ndí kiva ra kúu ñá, chi yí'ví ra ndato'on ra xí'in na ndí kúu ñá ñásí'í ra. Saá chi livi ní ñáRebeca, ta xáni ini taIsaac nataa ñoo yó'o kivi ka'ni na ra xa'a ñá.

⁸Ta niya'a kua'a ní kivi, ta saá ñii kivi tarey Abimelec ñoo yóo ventana ve'e ra ñíndichi ra xíto ra, ta xini ra taIsaac nómi ra ñásí'í ra ñáRebeca. ⁹Ta xandikon taAbimelec kana ra taIsaac, ta kixaa tayó'o ñoo ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, ndixa ñásí'í ún kúu ñáRebeca. Ta, ¿ndachun nika'an ún xí'in ndi ndí kiva ún kúu ñá? —káchí ra xí'in taIsaac.

Ta ndakuijn taIsaac, káchí ra saá:

—Tata, xa'a ña yí'ví i ka'ni ndó yi'i xa'a ñásí'í i kúu ña nika'an i saá —káchí ra.

¹⁰Ta nika'an taAbimelec xí'in ra:

—¿Ndachun ke'é ún ñayó'o xí'in ndi? Salo'o ní níkúu, ta kusun ñii taño yó'o xí'in ñásí'í ún, ta saá yó'o kuu ta taxi nakava ndi kuachi, níkúu —káchí ra.

¹¹Ta taAbimelec xa'nda chiño ra ñoo ndi'i naño yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—Tá ñii ndó'o satá'an ndó tayó'o án ñásí'í ra, ta ndixa kivi ndó —káchí tarey.

¹²Ta kuiya yó'o chi'i taIsaac ñoo ño'o yó'o, ta va'a ní nikee ra xí'in ña chi'i ra, chi Ndios chindee ña'a ra ña kua'a ní naki'in ra ñoo ñii ñii ña chi'i ra. ¹³Ta kukuíká ní ra, ta nitondaa ra xikomí ra kua'a ní ñava'a, ta xikuu ra taká'no ní ñoo ñivi. ¹⁴Ta yóo kua'a ní ndikachi sana ra, ta kua'a ní tisú'u sana ra, xí'in sindiki sana ra, xí'in na kisa chiño ñoo ra, ta saá naFilistea kixá'a kisa kuíni ini na xini na ra. ¹⁵Kuiya niya'a tá'an xitaku ka yivá ra taAbraham, ñivi na kisa chiño ñoo tayó'o kisa va'a na kua'a ní pozo takuí. Ta vitin xí'in ña kisa kuíni ini na xini na taIsaac, naFilistea nakasi na ndi'i pozo yó'o xí'in ño'o. ¹⁶Ta saá nika'an taAbimelec xí'in taIsaac:

—Tata, vitin kee ún ñoo ño'o ndi, chi yó'o nitondaa ún kúu ún ñii ta ta kómí kua'a ní ka ndee ñoo ndi'i ndi na táku yó'o —káchí ra.

¹⁷Ta saá kee taIsaac kua'an ra, ta nixaa ra yoso ña yóo yatin ñoo Gerar, ta kindoo ra táku ra yó'o. ¹⁸Nakuiná tuku ra ndi'i pozo ñoo ñó'o takuí, pozo ña kuva'a kuiya xitaku ka yivá ra kúu ña, ta niya'a nixi'i taAbraham ta naFilistea nakasi na pozo yó'o. Ta taIsaac sakunaní ra ndi'i pozo yó'o ndatán yóo

kiví ña sākunaní yivá ra ña. ¹⁹Ñii kiví ñivi na kisa chiño ñoo taIsaac xáta na kisa chiño na ñoo ño'ò yoso yó'o, ta ñan'í na mji ñoo káku takuí va'a. ²⁰Ta ñivi na ndáa ndikachi xí'in tísú'u saná naFilistea na ndóo yoso yó'o kani tá'an na xí'in ñivi na ndáa ndikachi xí'in tísú'u saná taIsaac, chi ñika'an naFilistea xa'a takuí ndí takuí mji na kúu rá. Ñakán taIsaac chinóo ra kiví pozo yó'o, ñaní ña Esek,^h chi káni tá'an na xa'a takuí pozo yó'o. ²¹Ta na kisa chiño ñoo ra kisa va'a na inká pozo, ta tuku naFilistea kixá'a na káni tá'an na xí'in nayó'o xa'a pozo, ta saá taIsaac chinóo ra kiví pozo yó'o, ñaní ña Sitna.ⁱ ²²Ta saá taIsaac kee ra ku'a'an ra ndá xíká ka, ta ñixaa ra, ta kisa va'a ra inká pozo. Ta on vása ní-kani tá'an ñivi xí'in ra xa'a ña, ta chinóo ra kiví pozo yó'o, ñaní ña Rehobot,^j chi ñika'an ra: “Vitin Ndios táxi ra ño'ò ñoo xíka ndíka yó, ta ñoo ño'ò yó'o va'a kutaku yó”, káchí taIsaac.

²³Ta taIsaac kee ra ku'a'an ra yichi ku'a'an ndaa ñoo Beerseba. ²⁴Ta xa ñoó kúu ña ta nativi Ndios ñoo ra, ta káchí Ndios saá xí'in ra:

Yí'i kúu Ndios taa taká'no ñoo yivá ún taAbraham.

On kuyi'ví ún,
chi yóo i xí'in ún.

Xa'a ña kandixa taAbraham yí'i,

ke'é i ñava'a xí'in ún,

ta taxi i ña koo ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá ún,

káchí Ndios.

²⁵Ta saá taIsaac kisa va'a ra ñii ñama xí'in yuu mji xiiña yó'o, ta ñika'an ra xí'in Ndios ta kisa to'ó ña'a ra. Ta katón ra ve'e mandiado ra ta kani ndichi ra ña ña kindoo ra yó'o, ta na kisa chiño ñoo ra kisa va'a na inká pozo.

²⁶Ñii kiví taAbimelec kee ra ñoo Gerar, ña ku'a'an ra ka'an ra xí'in taIsaac. Ta ku'a'an taAhuzat ta táxi siní ra xí'in ra, ta ku'a'an inká taFicol, ta ndíso chiño xí'in natropa taAbimelec kúu ra, ta ñixaa na. ²⁷Ta ñika'an taIsaac xí'in na, káchí ra saá:

—Tata, ¿ndachun kixaa ndó ñoo i?, chi ñi-xiin ndó koni ndó yí'i, ta taxín ndó yí'i ñoo ño'ò ñoo ndó —káchí ra xí'in na.

^h 26:20 Esek: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña káni tá'an na”.

ⁱ 26:21 Sitna: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “sáa ini na xíni tá'an na”.

^j 26:22 Rehobot: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ñoo yóo ndíka”.

28 Ta ndakuijn na, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, kúndaq ini ndi ndí Ndios yóo ra xí'in ún, ta saá vitin xáni sijní ndi va'a kindoo yó ñii ñava'a. Ta ñava'a kindoo yó kúu ñayó'o: 29 On ke'é ún nda ñii ña on vá'a xí'in ndi, chi ndi'i on vása ní-satá'an ndi yó'ó. Ndi'i saá kivi niya'a, ndixa va'a nixiyo ndi xí'in ún, ta va'a nindayi tá'an ndi xí'in ún kivi kee ún, ta vitin yó'ó taa ta náki'in ñava'a noo Ndios kúu ún —káchí na xí'in ra.

30 Ta saá taIsaac sákana ra ñii viko ká'no xa'a na, ta xixi ndi'i na noo viko yó'o. 31 Ta nitivi inká kivi ta ndakoo na xitaan ní, ta chiná'a na Ndios xí'in tá'an na xa'a ñava'a kindoo na. Ta taIsaac nindayi ra na, ta saá nayó'o va'a nindayi na ra ta kee na ku'aan no'o na.

32 Tá mií kivi yó'o nivi na kisa chiño noo taIsaac kixaa na ndato'on na xí'in ra xa naní'i na takuí ini pozo ña nakuiná na. 33 Ta taIsaac chinóo ra kivi pozo yó'o, naní ña Seba. Saá chi kivi ñoo yó'o kúu Beerseba^k anda kivi vitin.

34 Ta taEsaú kómí ra ovi siko kuiya, ta tonda'a ra xí'in ñáJudít, ñá kúu sa'ya taBeerí, sa'ya ñani síkuá taHet kúu ra. Ta tuku tonda'a taEsaú xí'in ñáBasemat, sa'ya inká sa'ya ñani síkuá taHet ta naní Elón. 35 Ta taIsaac xí'in ñáRebeca kúchuchú ní ini na chi násí'í taEsaú on vá'a táku ná xí'in nayó'o.

Ñayó'o ká'an, taIsaac ndukú ra ñava'a xa'a taJacob xí'in taEsaú

27 1 Ta nitondaq kivi taxiku'a ní kúu taIsaac, ta on vása tívi ka nduchú noo ra koto ra. Ñii kivi kana ra taEsaú, sa'ya ra tanoó, ta kixaa ra noo ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—Sa'ya mii i —káchí ra.

—Ka'an ún xí'in i, tata —káchí taEsaú.

2 Ta nika'an taIsaac, káchí ra saá:

—Xa kúndaq ini ún taa ta xa ku'a ní kuiya kúu i, ta on vása xini i ama kivi i. 3 Ta vitin kóni i ña ko'on ún yuku, kuni'i ún kuxun ña ka'ni ún ñii kití kuxu i. 4 Ta yasín ní kasa ndivi ún koñu rí ndatán káchí ini i, ta taxi ún ña kuxu i. Ta vitin ña on ta'an ka kivi i, kixi ún noo i ta ndukú i ñava'a noo Ndios xa'a ún —káchí taIsaac xí'in taEsaú.

^k 26:33 Beerseba: Tq'on hebreo yó'o kóni káchí ña “pozo noo chiná'a na Ndios”, án kóni káchí ña “pozo uxá kití”.

⁵Ta ñáRebeca yóo ñá xínj sɔ'o ñá ña nɪkɑ'ɑn tɑIsaac xí'in tɑEsau. Ta saá kee tɑEsau kuɑ'ɑn ra yukɔ ka'ni ra kitj kuxu yivá ra, ⁶ta ñáRebeca nɪkɑ'ɑn ñá xí'in tɑJacob, sa'ya ñá tɑɔvi, káchí ñá saá:

—Xínj sɔ'o i nɪkɑ'ɑn yivá ún xí'in ñani ún tɑEsau, káchí ra saá xí'in ra: ⁷“Ka'ni ún ñii tɪyukú, ta kasa ndivi ún koŋu rí ña yɑsɪn ní kuxu i, ta vitin ña ɔn tɑ'ɑn kɑ kivi i, ta ndukú i ñava'a noo Ndios' xɑ'a ún”, káchí yivá ún. ⁸Ta vitin, sa'ya mji i, konj sɔ'o va'a ún, ta kasa ndivi ún ña xá'nda chiño i noo ún. ⁹Kuɑ'ɑn ún noo ndoo kitj sana yó ta kaxin ún ɔvi tɪsú'u vǎlɪ tí ndu'u ní ta kixaa rí xí'in ún yó'o. Yí'i yɑsɪn ní kasa ndivi i rí kuxu yivá ún ndatán yóo ña kútoo ra. ¹⁰Ta yó'ó taxi ún ña kuxu ra, ta saá ña ɔn tɑ'ɑn kɑ kivi ra ndukú ra ñava'a noo Ndios xɑ'a ún —káchí ñáRebeca.

¹¹Ta tɑJacob nɪkɑ'ɑn ra xí'in si'í ra, káchí ra saá:

—Nana, ñani i yóo ní yisi ñii ra, ta yí'i ɔn koó yisi ñii i. ¹²Ta yivá i va kivi tɔndaɑ nda'a ra yí'i ta nakoni ra yí'i, ta kani sɪnj ra sándá'vɪ i ra, ta saá noo ña ndukú ra ñava'a noo Ndios xɑ'a i, ta nda víka satavi chi'ña ra yí'i —káchí tɑJacob.

¹³Ta si'í ra ndakuijn ñá, káchí ñá saá:

—Sa'ya mji i, táná satavi chi'ña ra yó'ó, ta mji i nakuiso chi'ña yó'o. Yó'ó vitin kasa ndivi ún ña ká'ɑn i, ta ko'ɔn ún ki'in ún ɔvi tɪsú'u vǎlɪ ta kixaa rí xí'in ún noo i —káchí ñá.

¹⁴Ta saá kee tɑJacob kuɑ'ɑn ra ta tɪjn ra tɪsú'u vǎlɪ, ta taxi ra rí nda'a si'í ra. Ta ñáy'óo yɑsɪn ní kɪsa ndivi ñá koŋu rí ndatán kúsiɪ ini tɑIsaac kuxu ra. ¹⁵Ta noo ñó'o tikoto tɑEsau sa'ya ñá tɑnoó, tava ñá tikoto va'a tayó'o, ta taxi ñá ñayó'o kundixin tɑJacob sa'ya ñá tɑɔvi. ¹⁶Ta saá chisúku ndaa ñá ñii tɪsú'u vǎlɪ chí noo yóo yisi rí kindoo ña sata nda'a tɑJacob xí'in sɪkɔn ra noo ɔn koó yisi kómɪ ra, ¹⁷ta taxi ñá koŋu xí'in sɪta va'a ña yɑsɪn ní kɪsa ndivi ñá nda'a ra.

¹⁸Ta saá tɑJacob ní'i ra ñaxíxi yó'o nɪki'vi ra noo yóo yivá ra, ta nɪkɑ'ɑn ra, káchí ra saá:

—Tata yivá mji i —káchí ra.

Ta ndakuijn tɑIsaac, káchí ra saá:

—Yó'o yóo i. ¿Yu kúu yó'ó?, sa'ya mji i —káchí ra.

¹ 27:7 YHWH kúu kivi Ndios tɔ'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios tɔ'on sá'án.

19 Ta ndakuijn taJacob, káchí ra saá:

—Yi'i kúu taEsaú, sa'ya ún tanoó. Xa kisa ndivi i ña nika'an ún xí'in i. Ta vitin ndakoo ún ta kuxu ún koñu kití tí xa'ni i xa'a ún, ta saá ndukú ún ñava'a noo Ndios xa'a i —káchí ra.

20 Ta saá taIsaac nindaka to'on ra sa'ya ra, káchí ra saá:

—¿Ndasaá kama ní naní'i ún tíyukú?, sa'ya mij i —káchí ra.

—Ndios ta taká'no noo ún chindeé ra yi'i naní'i i rí —káchí taJacob.

21 Ta nika'an taIsaac, káchí ra saá:

—Vitin kixi ta'a ún noo i ña tondaa nda'a i yó'ó ta koto i án ndixa taEsaú sa'ya i kúu ún —káchí ra.

22 Ta saá taJacob nitondaa yatin ra noo yivá ra ña tondaa nda'a yivá ra nakoni ña'a ra. Ta nika'an taIsaac xí'in ra:

—Tachí taJacob kúu ña ká'an ún, ta nda'a ún kúu nda'a taEsaú —káchí ra.

23 Ta ni-kuchiño nakoni ña'a ra chi yóo ní yisi nda'a ra ndatán yóo nda'a ñani ra taEsaú. Ta saá sakán kixá'a taIsaac ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a sa'ya ra, 24 ta tuku nindaka to'on ña'a ra:

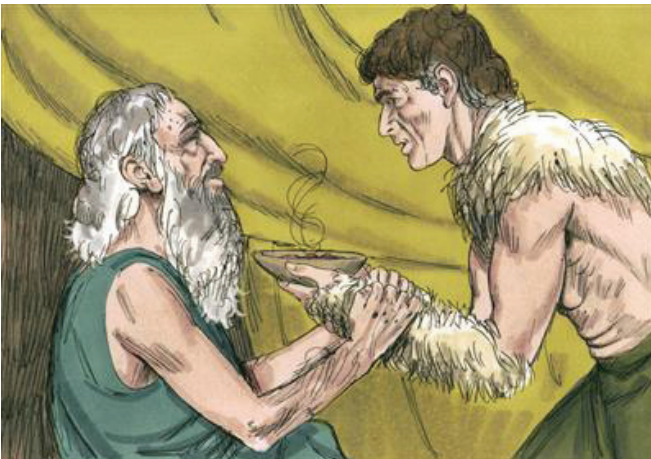
—¿Án ndixa sa'ya i taEsaú kúu ún? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJacob, káchí ra saá:

—Ndixa yi'i kúu taEsaú —káchí ra.

25 Ta saá nika'an taIsaac xí'in ra, káchí ra:

—Chikaá ún lo'o koñu kití tí xa'ni ún kuxu i, ta ndukú i ñava'a noo Ndios xa'a ún —káchí ra.

(Génesis 27:1-29)

Ta taJacob taxi ra ña kuxu yivá ra, ta taxi ra vino, ta xixi taIsaac ta xi'i ra, ²⁶ta taIsaac nika'an ra xí'in sa'ya ra, káchí ra saá:

—Sa'ya mii i, vitin kixi ta'a ún noo i, ta chito ún noo i —káchí ra.

²⁷Ta kixi ta'a taJacob ta nichito ra noo yivá ra, ta saá taIsaac ta'mi ra tikoto ndixin taJacob. Ta nika'an ra ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a sa'ya ra, káchí ra saá xí'in taJacob:

Ñasiko yó'o kúu siko ña xá'an sa'ya i.

Ndatán támi xá'an siko yukú noo kélé Ndios ñava'a, saá va'a támi xá'an siko sa'ya i.

²⁸Ndios ná sakoon ra saví noo ño'o ún, ná taxi ra va'a ní kee ña chi'i ún, ña nakaya ún ku'a ní trigo, ta ná ka'nda ún ku'a ní tíuva tí táxi vino.

²⁹Ná koo ku'a ní nivi na kasa chiño noo ún; ta ná kuxítí nivi na inká ñoo noo ún. Ta ka'nda chiño ún noo nañani ún, ta kuxítí nayó'o noo ún.

Ta nivi na ká'an ña on vá'a, án kélé ña on vá'a xí'in ún, ta nivi na nitavi chi'ña kuu nayó'o, ta nivi na ká'an ñava'a, án kélé ñava'a xí'in ún, ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nivi yó'o,

káchí taIsaac xí'in taJacob.

³⁰Ta sandi'i taIsaac ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a sa'ya ra, ta sakán kee taJacob noo yóo yivá ra, ta kixaa taEsaú ña nixa'an ra yukú. ³¹Ta saá taEsaú yasín ní kisa ndivi ra koñu kití xa'ni ra, ta ní'i ra ña ku'a'an ra, ta niki'vi ra noo yóo yivá ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Ndakoo ún, tata yivá mii i, ta kuxu ún koñu kití tí xa'ni i xa'a ún, ta ndukú ún ñava'a noo Ndios xa'a i —káchí ra.

³²Ta saá nindaqa to'on taIsaac ta kixaa yó'o, káchí ra saá: —¿Yu kúu yó'o?

Ta ndakuiin ra:

—Yi'i kúu taEsaú, sa'ya ún tanoo —káchí ra.

³³Ta naka'nda ini taIsaac nda nikisin xí'in mii ra, ta nika'an ra saá:

—Ta saá, ¿yu kúu ta nixa'an yukú xa'ni ra kití ta kixi ra taxi ra koñu rí xixi i ndive'e? Ta xa xixi ndi'i i koñu yó'o ña

on ta'án ka kixaá ún, ta xa nika'an i ndukú i ñava'a noo Ndios xa'a ra, ta vitin xa kómí ra ñava'a yó'o —káchí ra.

³⁴Ta taEsaú xini so'o ra ña nika'an yivá ra, ta kixá'á ra ndeé ní ndá'yi ra, ta yova ní ta xí'in ndi'i ña kúchuchú ini ra, xáku ra, káchí ra saá:

—Ta vitin, tata yivá mii i, ta tuku yi'i ndukú ún ñava'a noo Ndios xa'a i —káchí ra.

³⁵Ta ndakuiin taIsaac, káchí ra saá:

—Xa kixi ñani ún, ta sandá'ví ra yi'i, ta xa naki'in ra ñava'a ún ña naki'in ún, níkuu —káchí ra.

³⁶Ta taEsaú káchí ra saá:

—Va'a ní sakunaní ún ra Jacob,^m chi xa ovi yichi sandá'ví ra yi'i. Ñanoó kindaa ra ndayí i ña kúu i sa'ya ún tanoo, ta vitin kindaa ra ñava'a ña xini ñó'ó taxi ún nda'a i. ¿An on koó ka inká ñava'a kómí ún taxi ún nda'a i?, tata mii i —káchí taEsaú xí'in yivá ra.

³⁷Ta saá nika'an taIsaac, káchí ra:

—Xa taxi i ndayí nda'a taJacob ña ka'nda chiño ra noo ún; saá ndi'i natá'an ra kasa ndivi na chiño noo ra, ta nika'an i xí'in ra ná nakaya ra ku'a ní trigo ta ku'a ní uva tí táxi vino. Ta yó'ó sa'ya mii i, ¿yu kúu ñava'a kúchiño ke'é i xí'in ún vitin? —káchí ra.

³⁸Ta taEsaú xaku ndá'ví ra ta ñii toon yóo ra, káchí ra saá:

—Tata yivá mii i, ¿án on koó ka inká ñava'a kómí ún ka'an ún xí'in i? Saá tuku yi'i, kivi va ndukú ún ñava'a xa'a i, tata yivá mii i —káchí ra.

Ta tuku kixá'á ra ndeé ní ka ndá'yi ra xáku ra.

³⁹Ta saá yivá ra taIsaac nika'an ra xí'in ra:

Vitin yó'ó kutaku ún noo yóo ño'o va'a,
noo sachii saví tá kee nda ñoyívi síkón.ⁿ

⁴⁰Ta ña va'a kutaku ún,

koní ñó'ó ún espada sijn ña kani tá'an ún xí'in na sáa ini
xíni yó'ó

ta kasa chiño ún noo ñani ún;

^m 27:36 Jacob: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña ká'an “ko'ndo xa'a yó”. Ta tuku kóni káchí ña “ta ta sandá'ví”.

ⁿ 27:39 To'on hebreo, ta tuku inká kúchiño káchí ña “Vitin xíká ní kutaku ún noo yóo ño'o va'a, noo nda lo'o on vása sachii saví tá kee nda ñoyívi síkón”.

ta kixaā kivī nduu ún̄ t̄a t̄andeé ní,
 ta ɔn kasa chiñō k̄a ún̄ noō ñani ún̄,
 ta saá̄ ko'ɔn ndíkā ún̄,
 káchí̄ t̄aIsaac xí'in̄ t̄aEsaú̄.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'ā t̄aJacob, x̄ino ra noō t̄aEsaú̄

⁴¹Ta saá̄ t̄aEsaú̄ kixá'á̄ s̄aā ní ini ra xíni ra t̄aJacob, chi naki'in̄ ra ñava'ā ña ndukú̄ yivá ra noō Ndios x̄a'ā ra, ta xáni ini ra saá̄: “Salo'o kuiti tákū yivá yó ta kivī ra, ta saá̄ kuchiñō ka'ni yó ñani yó t̄aJacob”, xáni ini ra.

⁴²Ta ñáRebeca kundaā ini ñá x̄a'ā to'on̄ n̄ika'an̄ t̄aEsaú̄ sa'ya ñá t̄anoó̄, ta k̄ana ñá t̄aJacob sa'ya ñá taov̄i, ta kixaā ra noō ñá, ta n̄ika'an̄ ñá xí'in̄ ra, káchí̄ ñá saá̄:

—Ñani ún̄ t̄aEsaú̄ xa ndasā va'ā ra ini ra chi ch̄ikāā ini ra ka'ni ra yó'ó. ⁴³Ta vitin̄ konī so'ō ún̄ ña ka'an̄ i xí'in̄ ún̄. Kama ní kono ún̄ ta ko'ɔn̄ ún̄ ñoo Harán̄ noō yóo ve'ē k̄i'vā i t̄aLabán̄. ⁴⁴Kindoō ún̄ kutakū ún̄ xí'in̄ ra and̄a ná ya'ā ña s̄aā ini ñani ún̄ xíni ra yó'ó, ⁴⁵t̄and̄a ná nandoso ñani ún̄ x̄a'ā ña ke'é̄ ún̄ xí'in̄ ra. Ta saá̄ kana i yó'ó ndikó̄ ún̄ ndixaā ún̄ yó'ó. Chi ɔn̄ vása kóni i ña ndañó'ó̄ ov̄i ndó'ó̄ sa'ya i noō i ñii laá̄ kivī —káchí̄ ñáRebeca.

⁴⁶Ta saá̄ n̄ika'an̄ ñáRebeca xí'in̄ t̄aIsaac, káchí̄ ñá saá̄:

—ɔn̄ vása kúndeé ini i xí'in̄ náña'ā sa'ya ñani síkuá̄ t̄aHet ná tákū ñoo yó'o. Tá t̄aJacob kóni ra tonda'ā ra xí'in̄ ñii ñáñōo yó'o, ta tá saá̄ ke'é̄ ra, ta va'ā k̄a ná kivī i noō ña kutakū i —káchí̄ ñá.

28 ¹Ta saá̄ t̄aIsaac k̄ana ra t̄aJacob, ta kixaā ra noō ra, ta n̄ika'an̄ ra ñava'ā xí'in̄ ra, ta x̄a'nda chiñō ra noō ra, káchí̄ ra saá̄:

—ɔn̄ vá'ā tonda'ā ún̄ xí'in̄ nd̄a ñii ña'ā ñáCanaán̄ yó'o. ²Ta ko'ɔn̄ ún̄ nd̄a ñoo Padan-aram, ko'ɔn̄ ún̄ ve'ē t̄aBetuel t̄a kúu yivá si'í ún̄, ta tonda'ā ún̄ xí'in̄ ñii ña'ā sa'ya t̄aLabán̄ t̄a kúu k̄i'vā si'í ún̄. ³Ta Ndios t̄a Kómí̄ Ndi'ī Ndee, ná chindeé ra yó'ó, ná taxi ra ku'ā ná sa'ya ñani síkuá̄ ún̄ ña nduu ún̄ yivá ku'ā ñi ñoo. ⁴Ná taxi ra nda'ā ún̄ xí'in̄ nda'ā ndi'ī sa'ya ñani síkuá̄ ún̄ ndatán̄ yóo ndi'ī ña n̄ika'an̄ ra xí'in̄ t̄aAbraham. Ta saá̄ ño'o noō tákū yó yó'o vitin̄ ɔn̄ vása yóo ña ndatán̄ yóo ño'o m̄i yó. Ta ñii kivī kixaā ña kuu ña ño'o m̄i ndó, chi ño'o ña kindoō Ndios taxi ra nda'ā t̄aAbraham kúu ña —káchí̄ t̄aIsaac xí'in̄ t̄aJacob.

⁵Ta saá taIsaac ti'ví ra taJacob kuá'an ra ñoo Padan-aram. Ta taJacob naki'in ra kuá'an ra ve'e taLabán, ta kúu sa'ya taBetuel, ñii tatá'an naAram. Ta ki'va taLabán yó'o kúu ñáRebeca, ñá kúu si'í taJacob xí'in taEsaú.

⁶Ta taEsaú xini so'o ra ndí taIsaac nika'an ra ñava'a xí'in taJacob ta xa'nda chiño ra ñoo taJacob ña on tonda'a ra xí'in nda ñii ña'a ñáCanaán, ta va'a ka ti'ví ña'a ra kuá'an ra tonda'a ra ñoo Padan-aram, ⁷ta saá taJacob kisa ndivi ra ña nika'an yivá ra ta si'í ra xí'in ra, ta kee ra kuá'an ra ñoo Padan-aram. ⁸Ta taEsaú kunda'a ini ra ndí on vása kúsii ini yivá ra ndí náña'a náCanaán tonda'a ná xí'in nda ñii sa'ya ra. ⁹Ta saá taEsaú nixa'an ra ve'e taIsmael, sa'ya taAbraham, ta tonda'a ra xí'in ñáMahalat sa'ya taIsmael, ta ki'va taNebaiot kúu ñá. Ta kivi tonda'a ra xí'in ñáyó'o, taEsaú xa kómí ra inka násí'í ra.

Ñáyó'o ká'an, nativi Ndios ñoo taJacob

¹⁰Ta saá taJacob kivi kee ra ñoo Beerseba, kuá'an ra yichi ña kuá'an ñoo Harán. ¹¹Ta nixa'a ra yuku ta xa niketá ño'o kúu ña, ta kindoo ra yó'o kusun ra ñoo. Chindú'u ra ñii yuu ña kanoo sini ra sata ña, ta xikandú'u ra kisin ra. ¹²Ta nixani ra xini ra ñíndichi ñii ndiyo síkón ní ña, ta kixá'a ña nda ñoo ño'o tanda ñoyívi ñino xaa ña, ta naángel na xika chiño ñoo Ndios kuá'an ndaa na ta vaxi noo na ñoo ndiyo yó'o. ¹³Ta saá xini ra Ndios^o ñíndichi ra nda ñoo síkón ñoo xaa ndiyo, ta nika'an Ndios xí'in ra saá:

Yi'í kúu Ndios taká'no ñoo xii ún taAbraham ta taká'no ñoo yivá ún taIsaac.

Ndi'i ño'o Canaán xí'in ñoo kándú'u ún vitin,
taxi i ña nda'a ún xí'in nda'a nasa'ya ñani síkuá ún ña
kutaku ndó ñoo ña.

¹⁴Koo kuá'a ní sa'ya ñani síkuá ún,
ndatán yoo kuá'a ní ya'a ñoo ño'o saá koo na,
ña kuita ní'no na kutaku na ndi'i saá xiiña ñoo ño'o.
Ta ndi'i saá ñivi ñoyívi ñoo ño'o ke'é i ñava'a xí'in na,
xa'a yó'ó xí'in xa'a nasa'ya ñani síkuá ún.

^o 28:13 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

15 Ndixa yi'i yóo i xí'in ún,
 ta kundaa i yó'ó nda mí kò'on ún,
 ta saá taxi i ña nandikó ún ndixaa ún noo ño'o yó'o.
 On sandakoo i yó'ó,
 ta kasa ndivi ndi'i i to'on yó'o ña ká'an i xí'in ún,

káchí Ndios xí'in ra ña nixaní ra.

16 Ta taJacob ndi'i nixaní ra ta nakáxín ini ra, ta xani siní ra saá: “Mii ñandixa Ndios yóo ra yó'o, ta on vása ní-nakoni yó ta saá yóo ña.” 17 Ta niyi'ví ní ra ta xani ini ra saá: “Mii yó'o kúu ñii xiiña noo yii ní. ¡Yó'o kúu ve'e Ndios! ¡Yó'o yóo yélé ñoyívi nino!” káchí ra.

18 Ta nitivi inká kivi, ta taJacob ndakoo ra xitaan ní, ta k'i'in ra yuu noo xinóo siní ra, ta kani ndichi ra ña, ta sakuchu ra ña xí'in aceite. 19 Ta mii yó'o nixiyo ñii ñoo xinaní ña Luz, ta taJacob nasama ra kivi ñoo yó'o, ta chinóo ra kivi ña Bet-el.^p

20 Ta taJacob nika'an ra to'on ña ndixa kasa ndivi ra, káchí ra saá:

Tá kò'on Ndios xí'in i
 ta kundaa ra yi'i noo kua'an i vitin,
 ta taxi ra ña kuxu i,
 ta taxi ra ña kundixin i,

21 ta va'a ndikó i ve'e yivá i,
 ta saá nduu ra Ndios mii i
 ta kasa ká'no i ñii laá mii ra.

22 Yuu ña kani ndichi i yó'o ndatán yóo ñii seña saá yóo ña,
 chi yó'o kasa to'ó nivi Ndios;
 ta kíndoo i xí'in Ndios ke'é i saá:
 ndí ndi'i ña taxi Ndios nda'a i,
 ta'ví i ndi'i ña uxu ko'ndo,
 ta ñii ko'ndo yó'o sandikó i ña nda'a Ndios,

káchí taJacob.

Ñayó'o ká'an xa'a taJacob, kivi kixaa ra ñoo Harán

29 1 Ta taJacob naki'in tuku ra kua'an ra noo táku nivi chí noo vaxi kana ño'o noo ño'o Canaán.

2 Ta xini ra yóo ñii pozo, ta ndóo uni ti'vi ndikachi xí'in tísú'u nákindée rí, chi noo pozo yó'o xí'i rí takuí. Ta ñii yuu ká'no ní

^p 28:19 Bet-el: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ve'e Ndios”.

kánóo ndásì yu'u pozo yó'o. ³Saá chi ndi'i saá kivi nivi na ndáa ndikachi xí'in tísú'u ndáti na kixaa ndi'i tikitì yó'o nakutá'an rí, ta saá kindaa na yuu yu'u pozo ta táva na takuíí táxi na xí'i rí, ta saá tuku nákasi na yu'u pozo yó'o. ⁴Ta taJacob nindaká to'on ra nataa na ndáa kitì yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—Ñani yó, ¿ndá ñoo kixi ndó? —káchí ra.

Ta ndakuiin na:

—Naño Harán kúu ndi, tata —káchí na.

⁵Ta tuku nindaká to'on ra na:

—¿Án xínì ndó taLabán, sa'ya ñani taNacor?^q

Ta ndakuiin na:

—Xínì ndi ra, tata —káchí na.

⁶Ta saá nindaká to'on ra na:

—¿Án yóo va'a ra?

Ta na ndáa ndikachi xí'in tísú'u nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, yóo va'a va ra. Koto ún, yó'o vaxi sa'ya ra ñáRaquel xí'in ndikachi ta xí'in tísú'u sana ra —káchí na.

⁷Ta saá taJacob nika'an tuku ra xí'in na:

—Ñani yó, yachì ní kúu ña, síkón ní ka kánóo ño'o kaa, on ta'an kixaa hora ña nákutá'an ndi'i ti'vi tikitì. ¿Án va'a taxi ndó takuíí ko'o tikitì tí xa ndóo yó'o vitin, ta saá ná ndikó rí ko'on rí kaxa'an tuku rí? —káchí ra xí'in na.

⁸Ta ndakuiin na, káchí na saá xí'in ra:

—On kuchiño ke'é ndi saá, tata. Xínì ñó'ó kundati ndi anda nakutá'an ndi'i ti'vi tikitì, saá kindaa ndi yuu yu'u pozo ña kivi taxi ndi takuíí ko'o rí —káchí na ndáa tikitì.

⁹Tá míí ká'an ka taJacob xí'in na, ta kixaa ñáRaquel xí'in ndikachi ta xí'in tísú'u sana yivá ñá taLabán, chi ñáyó'o kúu ñá ndáa rí. ¹⁰Tá taJacob xini ra ñá xí'in tikitì sana sito ra, ta nixa'an ra kindaa ra yuu yu'u pozo, ta taxi ra takuíí ko'o tikitì sana taLabán ta ta kúu ki'va sí'i ra. ¹¹Ta saá chindeé ra ñáRaquel, ta nichito ra noo ñá, ta kixá'á nákutú tánoo ra, ta kixá'á ra xáku ní ra. ¹²Ta taJacob ndato'on ra xí'in ñáRaquel ndi xaxin taLabán kúu ra chi sa'ya ñáRebeca kúu ra, ta saá ñáRaquel xíno ñá ku'a'an no'o ñá ndato'on ñá xí'in yivá ñá.

^q 29:5 To'on hebreo yó'o ña káchí "sa'ya" kuchiño kachí ña "sa'ya yó", án "sa'ya ñani yó", án "sa'ya ñani síkuá yó".

(Génesis 29:1-12)

13 Ta t̄aLabán, tá x̄in̄i s̄o'o ra xa'a t̄aJacob t̄a kúu sa'ya k̄i'v̄a ra, ta saá kee ra x̄ino ra ku'a'an ra nakutá'an ra x̄i'in t̄aJacob, ta n̄ixāa ra ta n̄omi ñá'a ra, ta n̄ich̄ito ra noo ra, ta t̄aLabán na'ki'in ra t̄aJacob k̄ixāa ra ve'e ra x̄i'in ra. Ta saá t̄aJacob ndato'on ra x̄i'in t̄aLabán ndi'i ña n̄indo'o ra. 14 Ta t̄aLabán n̄ika'an ra x̄i'in ra:

—Tata, m̄ji ñandixa yó'ó kúu ún ndino'o ȳik̄i ta s̄uku m̄ji i —káchí ra.

Ta t̄aJacob k̄indo'o ra ñii yo'o ve'e t̄aLabán.

15 Ta saá t̄aLabán n̄ika'an ra x̄i'in t̄aJacob:

—Vará xax̄in m̄ji i kúu ún, on vása va'a kasa chiño man̄i ún noo i. Ka'an ún x̄i'in i ndasaá cha'vi i yó'ó —káchí ra.

16 Ta t̄aLabán yóo ovi ña'a sa'ya ra; ñánoo nan̄i ñá Lea, ta ñáovi nan̄i ñá Raquel. 17 Ta ñáLea livi ní yút̄a nduch̄u noo ñá, ta ñáRaquel ndino'o livi ndi'i ñá. 18 Chi t̄aJacob x̄i'in ndino'o níma ra kí'vi ní ini ra x̄ini ra ñáRaquel, ta saá ndakuiin ra yu'u t̄aLabán, káchí ra:

—Tata, xa'a sa'ya ún ñáovi ñáRaquel kasa chiño i x̄i'in ún ux̄a kuiya —káchí ra.

19 Ta t̄aLabán ndakuiin ra:

—Va'a ka taxi i ñá nda'a yó'ó, ta on taxi i ñá nda'a inka t̄a t̄a on vása x̄ini i. Va'a k̄indo'o ún kasa chiño ún x̄i'in i —káchí ra.

20Ta saá taJacob kisa chiño ra uxá kuiya xa'a náRaquel, ta uxá kuiya yó'o lo'o ní kúu ña noo ra tívi ra, chi xí'in ndi'i níma ra kí'vi ní ini ra xíni ra ñá. 21Tá nixino uxá kuiya yó'o, ta taJacob nika'an ra xí'in taLabán, káchí ra saá:

—Tata, vitin taxi ún nási'í i nda'a i ná tonda'a i xí'in ñá, chi xa nitondaa uxá kuiya ña kindoo i xí'in ún kisa chiño i xa'a ñá —káchí taJacob.

22Ta saá taLabán kana ra ndi'i natá'an ra vaxi na viko tonda'a, ta kixaa na. 23Ta ñoo kivi yó'o, taLabán taxi ra sa'ya ra náLea nda'a taJacob, ta taJacob nikisin ra xí'in ñá. 24Ta saá tuku taLabán taxi ra ñii ña'a ñá kisa chiño noo ra naní ñá Zilpa nda'a náLea ña kasa chiño ñá noo ñá. 25Ta inka kivi xitaan ní taJacob xini ra náLea kúu ñá nikisin xí'in ra, ta nika'an kuáchí ra xí'in taLabán, káchí ra saá:

—¿Yukía ke'é ún xí'in i? ¿Án on sivi xa'a náRaquel kúu ñá kisa chiño i xí'in ún? ¿Ndachun sandá'ví ún yi'i? —káchí taJacob.

26Ta ndakuiin taLabán, káchí ra:

—Saá yóo ña ké'é ndi ñoo ndi: on vása si'na tonda'a sa'ya ndi ñáovi noo ñánoo. 27Xí'in náLea kasa ndivi ún ñii semana viko tonda'a, ta saá taxi tuku ndi náRaquel nda'a ún, ta xini ñó'ó kasa chiño ún noo i inka uxá kuiya xa'a náRaquel —káchí ra.

28Ta kindoo ini taJacob kasa ndivi ra ña nika'an taLabán, ta ndi'i nixino ñii semana viko tonda'a xa'a náLea, ta taLabán taxi ra sa'ya ra náRaquel nda'a taJacob. 29Ta taLabán taxi ra inka ña'a ñá kisa chiño noo ra naní ñá Bilha nda'a náRaquel ña kasa chiño ñá noo ñá. 30Ta taJacob nikisin ra xí'in náRaquel, ta kí'vi ní ka ini ra xíni ra náyó'o noo náLea. Ta kisa chiño ra xí'in taLabán inka uxá kuiya.

Ñáyó'o ká'an xa'a nasa'ya taJacob

31Tá Ndios' xito ra ndi taJacob lo'o kuiti kí'vi ini ra xíni ra náLea, ta saá taxi Ndios ña koo sa'ya ñá, ta náRaquel ñánoma, on kivi koo sa'ya kúu ñá. 32Ta nkeee sa'ya náLea, ta kaku sa'ya ñá, ta sakunaní ñá ra Rubén,^s chi nika'an ñá saá: “Ndios

^r 29:31 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an. ^s 29:32 Rubén: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “koto ndó, yóo ñii sa'ya i”. Ta ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña káchí “xito ra ña kuchuchú ní ini i”.

x̄iṭo ra ña k̄uchuchú ní ini ṭ. Ta vitin ȳiṭ ṭ taJacob kuki'vi ka ini ra koni ra ȳi'ṭ", káchí ñá.

³³Ta tuku n̄iṭee sa'ya ñá, ta kaḱu inka sa'ya ñá, ta saḱunaní ñá ra Simeón,^t ta káchí ñá saá: "Ndios x̄ini so'o ra ña lo'o kuiti kúsiṭ ini ȳiṭ ṭ x̄ini ra ȳi'ṭ, ta saá taḱi ra inka sa'ya ṭ nda'a ṭ", káchí ñáLea.

³⁴Ta tuku n̄iṭee sa'ya ñá, ta kaḱu inka sa'ya ñá, ta saḱunaní ñá ra Leví,^u chi káchí ñá saá: "Vitin ȳiṭ ṭ kusiiṭ ka ini ra ta yatin ka koo ra x̄i'in ṭ, chi yóo un̄i ta sa'ya ṭ", káchí ñá.

³⁵Ta inka yich̄i n̄iṭee sa'ya ñá, ta kaḱu sa'ya ñá, ta saḱunaní ñá ra Judá,^v chi káchí ñá saá: "Vitin kasa ká'no ṭ Ndios", káchí ñá. Ta saá niyaḱ lo'o, ta ni-kaku ka sa'ya ñá.

30 ¹Tá ñáRaquel kúndaḱ ini ñá on k̄iví koo sa'ya ñá x̄i'in taJacob, ta k̄ixá'á kuñi ini ñá x̄ini ñá k̄i'vi ñá ñáLea, ta n̄iḱa'an ñá x̄i'in ȳiṭ ñá:

—Taxi ún sa'ya ṭ, chi tá on kóo sa'ya ṭ kaku ta kiviṭ ṭ —káchí ñá.

²Ta taJacob n̄isaḱ ini ra ña x̄ini so'o ra ña n̄iḱa'an ñá, ta n̄iḱa'an ra saá:

—¿Án ȳi'ṭ kúu Ndios? Ndios kúu ta on x̄in taxi koo sa'ya ún —káchí ra.

³Ta n̄iḱa'an ñáRaquel x̄i'in ra:

—Vitin taxi ṭ ñáBilha ñá kisa chiño noḱ ṭ, ña koo ún x̄i'in ñá. Tá kaku sa'ya ñá, ta ndatán koo sa'ya m̄iṭ ṭ, saá koo na —káchí ñá.

⁴Ta saá ñáRaquel taḱi ñá ñáBilha nda'a taJacob. Ta taJacob n̄iḱis̄in ra x̄i'in ñáBilha, ⁵ta n̄iṭee sa'ya ñá, ta kaḱu ñii sa'ya ñá x̄i'in ra. ⁶Ta saá n̄iḱa'an ñáRaquel, káchí ñá saá: "Ndios x̄ini so'o ra ña ndukú ṭ noḱ ra, ta taḱi ra ñii sa'ya ṭ nda'a ṭ", káchí ñá. Ta saá saḱunaní ñá ra Dan.^w

⁷Ta tuku n̄iṭee sa'ya ñáBilha, ta kaḱu inka sa'ya ñá x̄i'in taJacob, ⁸ta ñáRaquel n̄iḱa'an tuku ñá: "K̄ani tá'an ṭ x̄i'in

^t 29:33 Simeón: Tḱ'on hebreo yó'o kóni káchí ña "Ndios x̄ini so'o".

^u 29:34 Leví: Tḱ'on hebreo yó'o kóni káchí ña "ñii yu'ú yóo yó", án tuku kóni káchí ña "ñii káchí k̄i'vi ini yó x̄ini tá'an yó". ^v 29:35 Judá: Tḱ'on hebreo yó'o kóni káchí ña "ña kisa ká'no yó". ^w 30:6 Dan: Tḱ'on hebreo yó'o kóni káchí ña "k̄isa nani ra x̄i'in ñandaḱ".

kí'vì ì ta kùndeé ì noo ñá”, káchí ñá. Ta saá sàkunaní ñá ra Neftalí.^x

⁹Ta xito ñáLea ña on kaku ka sa'ya ñá, ta nda'a ta Jacob taxi ñá ñáZilpa xa'a ña kuu ñá ñásí'í ra, ñáyó'o kúu ñá kisa chiño noo ñáLea. ¹⁰Ta saá kaku sa'ya ñáZilpa xí'in ta Jacob, ¹¹ta ñáLea nika'an ñá: “Kee va'a ì”, káchí ñá. Ta saá sàkunaní ñá talo'o Gad.^y

¹²Ta tuku kaku inka sa'ya ñáZilpa xí'in ta Jacob, ¹³ta káchí ñáLea: “Kúsiì ní ini ì. Chi inka násí'í ka'an ná xí'in ì ñá siji ini kúu ì”, káchí ñá. Ta saá sàkunaní ñá talo'o Aser.^z

¹⁴Nii kivi ña náka'nda na trigo, kee ta Rubén ku'a'an ra yuku, ta naní'í ra kui'i naní mandrágora,^a ta saá ní'í ra rí taxi ra nda'a sí'í ra ñáLea. Tá ñáRaquel xini ñá kui'i yó'o, ta nika'an ñá xí'in ñáLea, káchí ñá saá:

—Ke'é ún ñava'a taxi ún nda'a ì lo'o kui'i mandrágora tí ní'í sa'ya ún kixaa ra —káchí ñá.

¹⁵Ta ñáLea ndakuiin ñá, káchí ñá:

—Xa kindaa ún yii ì. Ta vitin kóni ún kindaa ún mandrágora tí taxi sa'ya ì kaxi ì —káchí ñá.

Ta saá nika'an ñáRaquel xí'in ñá:

—Tá taxi ún kui'i mandrágora nda'a ì, ta va'a kusun ta Jacob xí'in ún ñoó vitin —káchí ñá.

¹⁶Ta xikuaa yó'o ndikó ta Jacob nixa'an ra yuku, ta ñáLea nakutá'an ñá xí'in ra, ta nika'an ñá saá xí'in ra:

—Ñoó vitin kusun ún xí'in ì, chi cha'vi ì xa'a ún xí'in kui'i mandrágora tí kaya sa'ya ì yuku —káchí ñáLea.

Ta saá mii ñoó yó'o ta Jacob nikisin ra xí'in ñáLea, ¹⁷ta nikee sa'ya ñá, ta kaku sa'ya ñá tao'on, chi Ndios xini so'o ra ña ndukú ñá noo ra. ¹⁸Ta nika'an ñáLea saá: “Ndios taxi ra ñava'a nda'a ì chi taxi ì ñá kisa chiño noo ì nda'a yii ì”, káchí ñá. Ta saá sàkunaní ñá talo'o Isacar.^b

¹⁹Ta tuku nikee sa'ya ñá, ta kaku sa'ya ñáLea taiño xí'in ta Jacob, ²⁰ta nika'an ñá saá: “Ndios saní'í ra yi'i ñii ñava'a ní.

^x 30:8 Neftalí: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “káni tá'an ì”. ^y 30:11 Gad: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña kee va'a”. ^z 30:13 Aser: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ñasiì ini”. ^a 30:14 Kuiya xina'á xáni sijnì nivi ña kui'i naní mandrágora chindeé ña násí'í ña koo sa'ya ná. ^b 30:18 Isacar: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña náki'in nivi xa'a ña va'a ké'é na”.

Ta vitin yii i chinóo ka ra ñato'ó i ta koo yatin ka ra xí'in i, chi xa yóo iño taa sa'ya i xí'in ra", káchí ñá. Ta saá sakunaní ñá t̄alo'o Zabolón.^c

²¹Ta saá ñáLea kaku ñii ña'a sa'ya ñá, ta sakunaní ña'a ñá Dina. ²²Ta Ndios naká'an ra xa'a ñáRaquel; xini so'o ra ña ndúkú ñá noo ra, ta taxi ra koo sa'ya ñá. ²³Ta n̄ikee sa'ya ñá, ta kaku sa'ya ñá t̄anoó, ta n̄ika'an ñá saá: "Ndios kindaa ra ña kúka'an noo i ña on koó sa'ya i", káchí ñá. ²⁴Ta sakunaní ñá t̄alo'o yó'o José,^d káchí ñá saá: "Ná taxi Ndios inka sa'ya i nda'a i."

**Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá sandá'vi tá'an
taJacob xí'in taLabán**

²⁵ÑáRaquel kaku sa'ya ñá taJosé, ta niya'a lo'o kivi, ta n̄ika'an taJacob xí'in taLabán:

—Tata, vitin taxi ún ña ndikó i no'o i ñoo i. ²⁶Taxi ún nasa'ya i xí'in násí'í i nda'a i chi xa'a nayó'o xa kisa chiño i noo ún, ta vitin taxi ún no'o i. Chi xini va'a ún ndí va'a ní kisa chiño i noo ún, tata —káchí ra.

²⁷Ta taLabán ndakuiin ra, káchí ra saá:

—Ta ndúkú i ñava'a noo ún ña kindoo ka lo'o ún xí'in i, tata. Saá chi xa kúndaq̄ ini i ndí xa'a yó'o Ndios^e ké'é ra ñava'a xí'in i. ²⁸Ta vitin ka'an ún xí'in i ndasaá kóni ún koo ya'vi ún, ta ndixa taxi i ña nda'a ún, tata —káchí ra.

²⁹Ta saá n̄ika'an taJacob xí'in ra:

—Tata, xini va'a ún ndasaá kisa chiño i noo ún, ta x̄indaa i kit̄i sana ún. ³⁰Lo'o ñava'a kómí ún kivi k̄ixa'a i yó'o, ta vitin ndeé ní xa'no ñakuíká ún; nda kivi k̄ixá'a i kisa chiño i noo ún, nda kivi saá k̄ixá'a Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ún; ta vitin, ¿an on vása va'a k̄ixá'a i kasa chiño i xa'a nave'e m̄i i? —káchí taJacob.

³¹—¿Ndasaa kóni ún ña cha'vi i yó'o? —tuku n̄indaqa t̄o'on taLabán ra.

Ta ndakuiin taJacob:

—Tata, on cha'vi ún yi'i. Táná kasa ndivi ún t̄o'on yó'o ña ndúkú i noo ún, ta saá kundaa ka i ndikachi xí'in t̄isú'u

^c 30:20 Zabolón: T̄o'on hebreo yó'o kóni kachí ña "ñato'ó". ^d 30:24 José: T̄o'on hebreo yó'o kóni kachí ña "ná taxi ra inka ra". ^e 30:27 YHWH kúu kivi Ndios t̄o'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios t̄o'on sá'an.

ṣana ún. ³²Ñayó'o kúu ña ndúkú i noo ún: vitin taxi ún ña k'i'vi ma'ño i kití ṣana ún, ta ta'ví i ndikachi tí kuín xí'in tísú'u tí kuín xí'in ndikachi tí toón. Ta ndi'i tí tava sín i yó'o kuu ya'vi i. ³³Tata, nda ndá kivi kóni ún va'a kixi ún koto ún kití tí nakaxin i, ta saá kundaa ini ún on vása ní-sandá'ví i yó'ó. Tá ma'ño kití ṣana i naní'i ún tísú'u tí on vása kuín án ndikachi tí on vása toón, ta saá kundaa ini ún tí kisa kuí'ná i noo ún kúu rí —káchí taJacob.

³⁴Ta nika'an taLabán xí'in ra:

—Va'a va. Ná koo ña ndatán nika'an mii ún —káchí ra.

³⁵Tá mií kivi yó'o taLabán ta'ví ra ndi'i tísú'u chée tí kuín, xí'in ndi'i tísú'u sí'í tí kuín, xí'in ndi'i tísú'u tí kómí kuiti lo'o ña yaa ñii rí, ta ta'ví ra ndi'i ndikachi tí toón, ta taxi ra ndi'i kití yó'o nda'a nasa'ya ra ña kundaa na rí. ³⁶Ta taLabán xí'in nasa'ya ra kee na noo nixiyo taJacob ta ku'a'an na, ta nixaa na ñii xiiña ña kúu uní kivi ñaxí'ká, ta nixaa kití ṣana na xí'in na.

Ta taJacob kindoo ra ndáa ra tí nindoo ṣana taLabán. ³⁷Ta saá taJacob xa'nda ra nda'a yiton tón álamo, xí'in tón almendro^f xí'in tón castaño, ta tava ra ndakuá sata nó ña nativi yaa sata nó. ³⁸⁻³⁹Ta saá káta ndichi ra tón tava ra ndakuá sata noo vaxi kití ṣana taLabán ko'o rí takuí, ta xíto rí tón yiton yó'o. Ta saá nákutá'an tichéé xí'in tísí'í; ta kivi kaku sa'ya rí kaku tí kuín xí'in tí kómí chichi sata. ⁴⁰Ta saá taJacob tava ra tikití válí tí kuín xí'in tí toón yó'o, ta sanakutá'an ra rí xí'in kití ṣana mii ra. Ñakán kixá'á xína kití ṣana taJacob, ta ndóo sín rí noo kití ṣana taLabán. ⁴¹Ndi'i saá yichi kivi nákutá'an kití tí ndu'u ní xí'in tá'an rí ña koo sa'ya rí, ta taJacob tuku káta ndichi ra yiton tón tava ra ndakuá sata, yíta nó noo xí'i rí takuí, ta saá xíto rí yiton yó'o kivi nákutá'an rí ña kaku sa'ya rí. ⁴²Ta kivi vaxi kití tí leke kóni ña nakutá'an rí ña kaku sa'ya rí, ta on vása káta ndichi ra yiton noo rí. Ñakán tí leke ní kóni kúu ṣana taLabán, ta kití tí ndu'u ní kúu ṣana mii taJacob. ⁴³Xa'a ñayó'o kukuí'ká ní taJacob ta nitondaa ra xikomí ra ku'a'a ní ndikachi xí'in tísú'u, xí'in tícanello, xí'in tiburro ṣana ra, ta xikomí ra ku'a'a ní nivi na kisa chiño noo ra, nataa xí'in náña'a.

31 ¹Ta taJacob xini so'o ra ña ká'an nasa'ya taLabán, káchí na saá: “TaJacob xa k'i'in ra ku'a'a ní ña xikomí

^f 30:37 Inka tutu ká'an ña xa'a yiton tón naní avellano.

yivá yó, ta xí'in ñayó'o kukuíká ní ra", káchí na. ²Ta taJacob xito ra noo taLabán, ta on vá'a ka ná'a noo taLabán ndatán va'a xina'a noo ra tá yachi, chi on vása siji ka yoo noo ra xito ra noo taJacob. ³Ta saá Ndios[§] nika'an ra xí'in taJacob:

—Vitin kee ún ndikó ún no'o ún ñoo yivá ún noo táku nave'e ún, ta yi'i ko'on i xí'in ún —káchí Ndios.

⁴Ta ti'vi taJacob na kisa chiño noo ra ña kana na ñaRaquel xí'in ñaLea kixi ná noo ra. Ta kixaá náyó'o noo yoo ra ndaa ra ndikachi xí'in tisú'u sana ra, ⁵ta nika'an ra xí'in náyó'o, káchí ra saá:

—Xito i ndí tata yivá ndó on vása va'a xito ra noo i ndatán va'a nixiyo noo ra tá'an yachi. Ta saá ni, xini i ndí Ndios ta kúu Ndios noo yivá i, xa yoo ra xí'in i ndi'i saá kivi. ⁶Vitin mji ndó xini va'a ndó ndí xí'in ndi'i ndee i kisa chiño i noo tata yivá ndó, ⁷ta tayó'o kua'a ní yichi sandá'vi ra yi'i, chi uxu yichi nasama ra ña chá'vi ra yi'i. Ta Ndios on vása ní-taxi ra yivá ndó ke'é ra ña on vá'a xí'in i. ⁸Ta kivi nika'an yivá ndó xí'in i: “Cha'vi i yó'o xí'in kití tí kuín”, káchí ra, ta ndi'i tisú'u si'i xí'in ndikachi si'i kaku sa'ya rí nina tí kuín. Tá nika'an tuku ra xí'in i: “Cha'vi i yó'o xí'in kití tí kómí chichi sata”, káchí ra, ta ndi'i tisú'u si'i xí'in ndikachi si'i kaku sa'ya rí nina tí kómí chichi sata. ⁹Si'a ke'é Ndios kindaa ra sana yivá ndó, ta taxi ra rí nda'a i.

¹⁰Kivi kixaá ña nákutá'an tíkiti si'i xí'in tíkiti chée, ta ñii ñoo nixani i ñii xani, ta xini i tisú'u chée tí nákutá'an xí'in tisú'u si'i, ta tíchée yó'o nina tí kuín xí'in tí kómí chichi sata kúu ndi'i rí. ¹¹Xí'in xani yó'o ñaángel ña xí'ka chiño noo Ndios nika'an ña kána ña yi'i xí'in kivi i, ta saá ndakuiin i: “Yó'o yoo i, tata.” ¹²Ta nika'an ñaángel saá xí'in i: “Saá káchí Ndios xí'in ún: Koto ún, ta kundaa ini ún, ndi'i saá tíkiti tíchée tí nákutá'an xí'in tíkiti tísi'i kúu tí kuín án tí kómí chichi sata, chi yi'i kúndaa ini i xa'a ndi'i ña ke'é taLabán xí'in ún. ¹³Yi'i kúu Ndios ta nativi noo ún ñoo Bet-el, noo sakuchu ún aceite sata yuu ta kindoo ún ñii ñava'a xí'in i. Vitin nakundichi ún ta kee ún ñoo yó'o; ta ndikó ún no'o ún ñoo noo kaku ún, káchí Ndios xí'in ún”, káchí ñaángel xí'in i —káchí taJacob xí'in násí'í ra.

¹⁴Ta saá ñaRaquel xí'in ñaLea ndakuiin ná, káchí ná saá xí'in taJacob:

§ 31:3 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'án.

—Va'a va, chi mji ndi on vasa ndati ka ndi naki'in ndi ñakuíká nda'a yivá ndi. ¹⁵Tata yivá ndi ndatán ké'é ra xí'in nivi na on vasa xíni ra, saá ké'é ra xí'in ndi. Nisikó ra ndi'i, ta va'a táku ra, chi ndasaá mji ra kuiti naki'in ra ndi'i ya'vi ña kisa chiño ún noo ra xa'a ndi. ¹⁶Ta ñakuíká ña kɛndaa Ndios nda'a tata yivá ndi, ndixa ñakuíká mji ndi xí'in nasa'ya ndi kúu ndi'i ña. Ta va'a kasa ndivi ún ndi'i ña nika'an Ndios xí'in ún —káchí násí'í taJacob xí'in ra.

**Ñayó'o ká'an xa'a taJacob kee ra
ñoo Padan-aram ta ku'a'an no'o ra**

¹⁷Ta saá nakundichi taJacob ta naválí sa'ya ra xí'in násí'í ra, chiso ra na yóso na sata ku'a'a tícamedlo. ¹⁸Ta ndi'i kití sana ra ku'a'an rí xí'in ra, kití tí k'i'in ra ña kisa chiño ra ñoo Padan-aram. Ta ku'a'an ndi'i ña kómí ra xí'in ra, ta kee ra ku'a'an no'o ra noo ño'o Canaán noo yóo yivá ra taIsaac. ¹⁹Ta taLabán on koó ra ve'e ra chi xa kee ra ku'a'an ra ñii xiiña noo xátá ra yisi tindikachi sana ra. Ta saá ñáRaquel kisa kuí'na ñá ña kúu ndios válí ña nixiyo ve'e yivá ñá. ²⁰TaJacob on vasa ní-ndato'on ra xí'in taLabán ta kúu tatá'an naAram, ña kee ra ku'a'an no'o ra, ta ndi'i nave'e ra ku'a'an na xí'in ra; si'a kee se'é na ku'a'an na. ²¹Ta saá taJacob xí'in nave'e ra xíno na ku'a'an na nikaaku na xí'in ndi'i ña kómí na. Niya'a na yuta Éufrates, ta naki'in na ku'a'an na noo yóo yuku Galaad.

²²Ta saá niya'a uni kivi ta taLabán kundaa ini ra xa ku'a'an taJacob xí'in ndi'i nave'e ra. ²³Ta saá kee ra xí'in natá'an ra xikundikon ra sata taJacob, ta niya'a uxá kivi ta naní'i ra taJacob noo yóo yuku Galaad. ²⁴Tá xa kunaa ñoo yó'o, ta nikisin taLabán ta nixaní ra ndí Ndios nativi ra noo ra, ta nika'an Ndios xí'in ra saá: “Vitin koto va'a ún ña on ka'an ún to'on yo'vi xí'in taJacob, ta ni on ka'an ún to'on ña kasa ká'no ún ra”, káchí ra.

²⁵Ta nixaá taLabán yatin noo yóo taJacob yuku Galaad, noo xa yita ve'e mandiado taJacob noo kindoo ra xí'in nave'e ra. Ta saá taLabán kata ndichi ra yiton ta katón ra ve'e mandiado ra noo kindoo ra xí'in natá'an ra. ²⁶Tá ndi'i kisa ndivi ra chiño yó'o, ta nixaá ra noo taJacob ta nika'an taLabán xí'in ra:

—¿Yukía ke'é ún? ¿Ndachun sandá'ví ún yi'i? Chi tijn ún nasa'ya i vaxi ná xí'in ún, ta ndatán yóo nivi na tijn ún xí'in

nda'a ún noo na kani tá'an xí'in ún, ta nduu na preso vitin, saá yoo náña'a sa'ya i noo ún. ²⁷¿Ndachun sandá'vi ún yi'i? Chi kee se'é ún noo i, ni ni-ka'an ún xí'in i ndí kóni ún sandakoo ún yi'i. Tá ní kundaa ini i ndí ta kee ko'on kuu ún, níkuu, ta ndayi i yó'o xí'in ñii viko ña sii ini yó, ta xí'in ña xíta na yaa livi, ta xí'in ña sáká'a na tón caja ta xí'in arpa, níkuu. ²⁸¿Ndachun ni-taxi ún ndayi i xí'in ña chito i noo náña'a sa'ya i xí'in nasa'ya ñani i? Ta yó'o ke'é ún xí'in i ndatán ké'é ñii taa ta naa ini. ²⁹Yi'i kuchiño ke'é i ña on vá'a xí'in ndó, ta ñoo ndive'e Ndios taká'no noo yivá ún nativi ra noo i, ta nika'an ra xí'in i, kachí ra saá: “Koto va'a ún ña on ka'an ún to'on yo'vi xí'in taJacob, ta ni on ka'an ún to'on ña kasa ká'no ún ra”, kachí ra xí'in i. ³⁰Tata, kúndaa ini i ndí ndixa kachí ní ini ún no'o ún ve'e yivá ún, ta on vása kúndaa ini i ndachun kisa kuí'ná ún ñandios válí ña kisa to'o i —kachí taLabán.

³¹Ta saá taJacob ndakuiin ra, kachí ra saá xí'in taLabán:

—Tata, on vása ní-ka'an i xí'in ún ña kee i no'o i, chi ta niyi'ví kúu i koto xí'in ñanduxa kindaa ún nasa'ya ún nda'a i, saá xani sini i. ³²Tata, vitin tá nda'a ñii natá'an i yó'o naní'i ún ñandios válí ña kisa to'o ún, ta va'a ná kiví na. Ta saá natá'an yó na ndóo yó'o vitin xito na, tá naní'i ún ña xini ún kúu kuenda mji ún ndíso i ña, ta va'a naki'in ún ña —kachí taJacob.

Chi taJacob on vása xini ra ndí ñáRaquel xa kisa kuí'ná ña ñandios válí ña kisa to'o yivá ña.

³³Ta saá niki'vi taLabán tixin ve'e mandiado noo yoo taJacob xí'in ve'e mandiado noo yoo ñáLea xí'in ve'e mandiado noo ndóo ovi náña'a kisa chiño noo na, ta on vása ní-naní'i ra ñandios válí. Ta sondi'i niki'vi ra tixin ve'e mandiado ñáRaquel. ³⁴Ta ñáRaquel xa kii'ni ña ñandios válí, ta taan ña ña tixin táyi tícacello ta xikoo ña sata táyi yó'o. Ta taLabán ndi'i saá tixin ve'e mandiado yó'o nandukú ra ñandios válí ña kisa to'o ra, ta on vása ní-naní'i ra ña. ³⁵Ta saá nika'an ñáRaquel xí'in ra:

—Tata yivá i, on kusaa ini ún koni ún yi'i ña on kivi nakundichi i noo ún, chi kivi vitin kúu ña ndeé ndó'o i kue'e násí'i —kachí ña.

Ta taLabán nandukú ka ra ndi'i saá xiiña ñandios válí, ta on vása ní-naní'i ña'á ra. ³⁶Ta taJacob nisaa ní ra, ta nika'an ra to'on yó'o xí'in taLabán:

—¿Yukú ña on vá'a ke'é i? ¿Ndá kuachi niki'vi i ña ñii toon vaxi ún sata i? ³⁷Xa xito ndi'i ún ve'e i, ta, ¿yukú kuenda ún naní'i ún ve'e i? Vitin chinóo ún ña naní'i ún kúu kuenda ún ña koto ndi'i natá'an ún xí'in natá'an i, ta ñayó'o saná'a án yó'ó án yi'i kúu ta tandaa. ³⁸Yi'i oko kuiya kisa chiño i noo ún, ta nda ñii ndikachi sana ún ta nda ñii tisú'u sana ún on vása ní-noo sa'ya rí; nda ñii yichi ni-xixi i koñu kití sana ún; ³⁹nda ñii yichi ni-nataxi i nda'a ún kití sana ún tí xa'ni tíyukú, chi mji i taxa'vi i ndi'i tí ndañó'ó yó'o; tá nivi kisa kui'ná na kití sana ún, án ndiví kúu ña án ñoo kúu ña, ta mji ún naki'in ún ya'vi rí nda'a i. ⁴⁰Ndiví xá'ni ní ka'ni yi'i, ta ñoo xá'ni ní kaxin yi'i, ta ku'a'a ní ñoo xíno ma'ná i noo i xa'a ña viví xindaa i kití sana ún. ⁴¹Oko kuiya nixiyo i ve'e ún; ta uxu komi kuiya kisa chiño i xa'a ovi nána'a sa'ya ún, ta ñno kuiya kisa chiño i xa'a kití sana i; ta uxu yichi nasama ún ña chá'vi ún yi'i. ⁴²Ta Ndios taká'no noo taAbraham ta kúu ra taká'no noo yivá i taIsaac, tá on vása ní-xiyo ra xí'in i, níkúu, ta taxín ún yi'i ve'e ún ta nda ñii ñava'a on taxi ún nda'a i no'o xí'in i ve'e i. Ta Ndios xito ra ndí nixoví ní i ta ndeé ní kisa chiño i noo ún, ta saá ñoo ndive'le nika'an yoví ra xí'in ún —káchí taJacob xí'in taLabán.

⁴³Ta saá ndakuijn taLabán, káchí ra xí'in taJacob:

—Nána'a yó'o, sa'ya mji i kúu ná. Ta naválí yó'o, sa'ya ñani mji i kúu na. Ta ndikachi yó'o xí'in tisú'u yó'o, sana mji i kúu rí. Ndi'i ña xíto ún yó'o kuenda mji i kúu ña. Ta saá ni, nána'a sa'ya i ta naválí sa'ya ná, on koó ka nda ñii ña kúchiño ke'é i xa'a ña kindoo nayó'o xí'in i. ⁴⁴Ta vitin yó'ó xí'in yi'i, ná kindoo yu'ú yó ña ndasaá viví koni tá'an yó. Ñayó'o ndakuijn ña xa'a yó —káchí taLabán.

⁴⁵Ta saá taJacob ki'in ra ñii yuu ká'no ta kani ndichi ra ña xa'a ña naká'án na to'on ña kindoo yu'ú ovi ra saá. ⁴⁶Ta nika'an ra xí'in natá'an ra, káchí ra saá:

—Nakaya ndó ku'a'a ka yuu kundoo ña yó'o —káchí ra.

Ta ndi'i nivi yó'o nakaya na yuu ta chindoo ti'vi na ña, ta saá ndi'i na xikundoo na ta xíxi na noo ndóo ti'vi yuu yó'o. ⁴⁷Ta taLabán sakunaní ra noo ndóo yuu yó'o to'on mji ra Jegar Sahaduta, ta taJacob sakunaní ra ña to'on mji ra Galaad.^h

^h 31:47 To'on arameo “Jegar Sahaduta” xí'in to'on hebreo “Galaad” kóni kachí ña “ñii ti'vi ña ndakuijn xa'a ñii ña kindoo yó”.

48Ta saá nika'an taLabán:

—Vitin yuu ña ndóo ti'vi yó'o kúu ña ndakuiin xa'a ña kindoo yu'ú yó —káchí ra.

Ñakán noo ndóo yuu yó'o naní ña Galaad, 49ta tuku naní ña Mizpa, ⁱ chi taLabán nika'an ra:

—Ta Ndios, ná kundaa ra ña kindoo yu'ú yó xa'a, koto ya'a ndoso yó ña, chi vitin ta'vi tá'an yó ta on kuchiño kundaa ini yó yukú ña ke'é ñii ñii yó. 50Tána saxo'vi ún náña'a sa'ya i, án tonda'a ún xí'in inká náña'a, vará nda ñii ñivi on vása xító na ñayó'o, ta Ndios kúu ta xító ndi'i ña k'é'é ún —káchí ra.

51Ta nika'an ka taLabán xí'in taJacob, káchí ra:

—Koto ún, yó'o ndóo ti'vi yuu yó'o xí'in yuu ña kata ndichi i xa'a ña ká'an yó. 52Ta ti'vi yuu ndóo yó'o xí'in yuu ká'no ñíndichi yó'o kúu ña taxi naká'an yó xa'a ña kindoo yu'ú yó yó'o. Yi'i on ya'a i yuu yó'o ña sataku'e i yó'o, ni yó'o on ya'a ún yuu yó'o ña sataku'e ún yi'i. 53Ndios, ta kúu taká'no noo naxii síkuá yó, ta kúu ra taká'no noo xii ún taAbraham, ta kúu ra taká'no noo xii i taNacor, ná kasa nani ra xa'a yó —káchí ra.

Ta saá taJacob chiná'a ra Ndios taká'no noo yivá ra taIsaac.

54Ta saá taJacob xa'ni ra kití ta nisoko ra rí noo Ndios yukú yó'o, ta kana ra natá'an ra kuxu na. Ndi'i nayó'o xixi na, ta saá kuñoó ta nikisin na yukú yó'o.

55Ta inká kivi nitivi, ta taLabán ndakoo ra ta nichito ra noo naválí sa'ya ñani ra, ta nichito ra noo náña'a sa'ya ra; ta nika'an ra ñava'a xí'in nayó'o xa'a ña va'a kutaku na, ta saá ndikó ra ku'an no'o ra ñoo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nakutá'an taJacob xí'in taEsau

32 1Ta saá taJacob naki'in ra ku'an tuku ra, ta nakutá'an naángel na xíka chiño noo Ndios xí'in ra. 2Tá xini taJacob naángel, ta nika'an ra saá: “Nayó'o kúu natropa Ndios”, káchí ra. Ñakán sakunaní ra Mahanaim' xiiña noo nakutá'an ra xí'in naángel.

3Ta taJacob ti'vi ra na xíka chiño noo ra ku'an na noo ñani ra taEsau, ta yóo ñoo Seir ña nákaa noo ño'o Edom, 4ta nika'an ra to'on yó'o xí'in na:

ⁱ 31:49 Mizpa: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “noo síkón noo va'a xító yó ndíka ní xiiña”. / 32:2 Mahanaim: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ovi ti'vi natropa”.

—Ka'an ndó xí'in ñani i taEsaú saá: “Tata, ñani ún taJacob káchí ra ndí kúu ra ta kása chiño noo ún, ta káchí ra saá xí'in ún: Ta ndi'i kuiya ña ni-xini tá'an yó, ta nixiyo i xí'in taLabán. ⁵Ta vitin yóo kití sana i: sındiki, burro, ndikachi xí'in tjsú'u. Ta yóo ku'a ní nivi na kása chiño noo i, nataa xí'in náña'a. Tí'ví i to'on yó'o xaá ña noo ún ña ndukú i noo ún ña va'a naki'in ún yi'i, chi yó'ó kúu taká'no noo i, tata”, saá ka'an ndó xí'in taEsaú —káchí taJacob xí'in na xíka chiño noo ra.

⁶Ta saá nixa'an nivi na xíka chiño yó'o noo taEsaú ta kisa ndivi na chiño, ta nandikó na noo taJacob, ta káchí na saá xí'in ra:

—Tata, nixa'an ndi nika'an ndi xí'in ñani ún taEsaú, ta xa vaxi mji ra nakutá'an ra xí'in ún, ta vaxi komi ciento ta xí'in ra —káchí na xí'in taJacob.

⁷Ta xini so'o taJacob ñayó'o, ta niyi'ví ní ra, ta kixá'á ndi'í ní ini ra. Ta nivi na ndóo xí'in ra, nata'ví ra na ovi ti'vi, ta ovi ti'vi nata'ví ra ñii ñii noo kití sana ra tí kúu ndikachi, tjsú'u, sındiki xí'in tícamello, ⁸chi xáni ini ra saá: “Tá kixaá taEsaú noo ñii ti'vi nivi xí'in kití sana yó ta kani tá'an ra xí'in nivi, ta inká ti'vi nivi xí'in kití kuchiño sakaku xí'in mji na”, saá xáni ini ra.

⁹Ta kixá'á taJacob ká'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Ndios, taká'no noo xii i taAbraham, ta taká'no noo yivá i taIsaac kúu ún, yó'ó kúu ún Ndios^k mji i, ta xa nika'an ún xí'in i ña ndikó i no'o i ñoo i xí'in ndi'i nave'e i, ta nika'an ún va'a kasa ndivi ún xí'in i; ¹⁰ta ta ninno ní kúu i: vará on vása kómí i ndayí ke'é ún ñava'a xí'in i, ta táxi ún ñava'a nda'a i ndi'i saá kivi. Ta kivi kee i ve'e i ta niya'a i yuta Jordán, ta on koó nda ñii ñava'a ní-xikomí i, ñii laá taton xini'í i, ta vitin nitondaa i kómí i ovi ti'vi ná'no nivi xí'in ku'a ní kití. ¹¹Ndukú i noo ún ná sakaku ún yi'i noo ñani i taEsaú. Yí'ví ní i ña kixaá ra ka'ni ra yi'i, ta ka'ni ra nás'í yó'o xí'in naválí. ¹²Mji ún kúu ta nika'an ndí ke'é ún ñava'a xí'in i, ta koo ku'a ní sa'ya ñani síkuá i, ndatán yóo yotí yu'u mñi, saá koo na, chi nda ñii nivi on kivi ka'vi na yotí yó'o —káchí taJacob xí'in Ndios.

^k 32:9 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sálán.

13 Ta ɔn taʼán ka kusun taJacob ñoo yó'o, ta chikaa ini ra saní'i ra kua'a ñava'a kómí ra ñani ra taEsaú, ta saá nakaxin ra ñava'a saní'i ra, ña kúu: 14 ɔvi ciento tisú'u sí'í, ɔko tisú'u chée, ɔvi ciento ndikachi sí'í, ɔko ndikachi chée; 15 ɔko uxu camello sí'í xí'in sa'ya rí, ɔvi siko sindiki sí'í, uxu sindiki chée, xí'in ɔko burro sí'í xí'in uxu burro chée. 16 Ta saá nataxi ra rí nda'a na kisa chiño noo ra, ñii ñii ti'vi kití yó'o, ta nika'an ra xí'in na saá:

—Vitin ko'on ndi'i ti'vi kití yó'o xí'in ndó. Ta ti'vi noo kití ko'on ta ñivi na ndaa rí kundikon na sata rí, ta saá tá xa kuxiká lo'o kua'an rí, ta kundikon inka ti'vi kití ko'on rí, ta ñivi na ndaa rí kundikon na ko'on na sata rí. Ta saá tá xa kuxiká lo'o kua'an ti'vi yó'o, ta saá kundikon inka ti'vi anda xing, saá koo ya'a ndi'i ti'vi —káchí ra.

17 Nika'an taJacob xí'in ta kua'an xí'in ti'vi noo, káchí ra saá:

—Tá nakutá'an ún xí'in ñani i taEsaú, ta ndaka to'on ra yó'ó, káchí ra saá: “¿Yukú ta kisa chiño ún noo?, ta, ¿mí ko'on ún?, ta, ¿yo sana kúu kití kua'an xí'in ún?”, 18 ta ndakuijn ún, káchí ún saá xí'in ra: “Tata, tíyó'o kúu kití saní'i ñani ún taJacob yó'ó, ta kisa chiño noo ún kúu ra. Ta ndixa vaxi ra sata ndi vitin”, saá káchí ún xí'in taEsaú —káchí taJacob.

19 Ta xa'nda chiño ra noo taovi xí'in tauni xí'in ndi'i inka na tí'ví ra kua'an xí'in kití, káchí ra saá xí'in na:

—Tá naní'i ndó taEsaú, ta ñii káchí ka'an ndó xí'in ra, ndatan ka'an tanoo, saá ka'an ndó. 20 Ta tuku ka'an ndó: “TaJacob ta kisa chiño noo ún, vaxi ra sata ndi”, káchí ndó —káchí taJacob.

Chi taJacob xáni ini ra saá: “Xí'in ña saní'i yó ndi'i kití tí kua'an si'na yó'o ñani yó taEsaú, ta sanoo yó ña sáa ní ini ra xíni ra mii yó, ta saá ko'on mii yó koto yó ra. Ta kuiti kuchiño naki'in va'a ra mii yó”, saá xáni ini ra. 21 Ta kití tí saní'i ra ñani ra kua'an si'na rí, ta ñindoo ra kusun ra yukú ñoo yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJacob, ñii ñoo kani tá'an ra xí'in ñii ta

22 Tá míí ñoo yó'o taJacob ndakoo ra ta naki'in ra ɔvi násí'í ra xí'in ɔvi ná kisa chiño noo ra xí'in uxu ñii sa'ya ra, ta

saya'a ra ndi'i nayó'o noo yásin takuí yuta naní Jaboc. ²³Ta saá saya'a ra ndi'i ña kómí ra. ²⁴Ta Jacob ndikó ra ta nindo mató'on ra, ta xa ñoó ní kúu ña ta ñii taa kixaa ra noo ra ta káni tá'an ra xí'in ra anda niṭivi. ²⁵Tá tayó'o kúnda*ḡ* ini ra on vása kúndeé ra noo ta Jacob, ta kani ra noo si'in ra, ta niya'a noo yiki xí'in tuchu ta kuvitá sa'nda ta Jacob. ²⁶Ta saá nika'an taa yó'o xí'in ta Jacob:

—Saña ún yí'i chi xa kóni ṭivi va —káchí ra.

—On saña i yó'ó, tá on ka'an ún to'on ñava'a xa'a i —káchí ta Jacob xí'in ra.

²⁷Ta ninda*ka* to'on taa yó'o:

—Yukía naní ún? —káchí ra.

—Jacob naní i —nda*ku*iin ta Jacob.

²⁸Ta saá nika'an taa yó'o, káchí ra saá:

—On kunaní ka ún Jacob, vitin kunaní ún Israel,¹ chi xa kani tá'an ún xí'in Ndios ta xí'in nataa, ta kúndeé ún —káchí ra.

²⁹Ta ninda*ka* to'on ta Jacob, káchí ra saá:

—Vitin ka'an ún xí'in i, yukía naní ún? —káchí ta Jacob.

Ta nda*ku*iin ra, káchí ra saá:

—Nda*chun* nda*ka* to'on ún kivi i? —káchí ra.

Ta saá taa yó'o nika'an ra to'on ñava'a xa'a ta Jacob mij xiiña noo yíta ra yó'o. ³⁰Ta ta Jacob sakunaní ra xiiña noo yíta ra yó'o Peniel,^m chi nika'an ra: “Xini i mij noo Ndios xí'in nduchú noo i, ta saá ni, táku ka i”, káchí ra.

³¹Tá ta Jacob niya'a ra Peniel yó'o ta xa vaxi kana ño'o kúu ña. Chi si'in ra niya'a tá'an ña ta kuvitá sa'nda ra, ñakan kání'i ra ku'a'an ra. ³²Xa'a ñayó'o anda kivi vitin sa'ya ñani síkuá naño Israel on vása xíxi na koñu si'in kiti, chi taa yó'o kani ra noo si'in ta Jacob.

Ñayó'o ka'an xa'a ta Jacob,
nakutá'an va'a ra xí'in ñani ra ta Esaú

33 ¹Tá ta Jacob xini ra vaxi ta Esaú xí'in komí ciento taa, ta saá nata'ví ra naválí ko'on na xí'in si'i ñii ñii mij na, ná kúu ñáLea, ñáRaquel xí'in ovi náña'a kisa chiño noo ra. ²Chindoo va'a ra si'na náña'a kisa chiño noo ra xí'in sa'ya ná,

¹ 32:28 Israel: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “taa ta káni tá'an xí'in Ndios”. ^m 32:30 Peniel: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “mij noo Ndios”.

ta saá ndíkōn ñáLea xí'in sa'ya ñá, ta sondi'i ñáRaquel xí'in taJosé. ³Ta taJacob niya'a si'na ra ñoo nave'e ra yó'o, ña kuá'an ra nakutá'an ra xí'in ñani ra, ta xini ra vaxi ñani ra ta chindee ra ñoo ra ña kisa to'ó ra ñani ra, ta tuku lo'o kuá'an ra ta tuku ke'é ra saá, ta uxá yichi ke'é ra saá tãda ñixaa yatin ra ñoo yóo ñani ra. ⁴Ta saá taEsaú xíno ra vaxi ra nakutá'an ra xí'in ñani ra, ta kixaa ra ñoo ñani ra ta ñomi ra sikon ñani ra, ta nichito ra ñoo ra. Ta ovi ra saá xáku ra nómi tá'an ra. ⁵Ta saá xini taEsaú náña'a yó'o xí'in naváli, ta ñindaqa to'on ra taJacob:

—Ñani i, ta nayó'o, ¿yukú na? —káchí ra.

—Nayó'o kúu na taxi Ndios nda'a yi'i, yi'i tãa tã kisa chiño ñoo ún, ñani i —káchí taJacob.

⁶Ta saá náña'a ná kisa chiño ñoo taJacob xí'in sa'ya ná ñitõdaa yatin na ñoo taEsaú, ta chindee na ñoo na. ⁷Ta ñáLea xí'in sa'ya ñá ñitõdaa yatin na, ta ñii ki'va saá chindee na ñoo na ñoo ra. Ta sondi'i ñitõdaa yatin ñáRaquel xí'in taJosé, ta tuku nayó'o chindee na ñoo na ñoo ra. ⁸Ta ñindaqa to'on taEsaú:

—¿Ndachun si'na ti'ví ún ndi'i kití ñoo i, tí nakutá'an xí'in i yichi kaa?, ñani i —káchí ra.

—Xa'a ña naki'in va'a ún yi'i kúu ña ti'ví i rí xaa rí ñoo ún, ñani i, tí sání'i i yó'ó kúu rí —káchí taJacob.

⁹—On vása va'a saá, ñani mii i, yóo kuá'a ní kití sanã mii i. Va'a ná kindoo tí sání'i ún yi'i koo rí kuenda mii ún —káchí taEsaú.

¹⁰Ta taJacob ñika'an ra, káchí ra saá:

—On kivi saá, ñani i. Xáku ndá'ví i ñoo ún, naki'in ún kití sání'i i yó'ó, chi kúsi ñi ini i ña tuku xito i ñoo ún vitin; ndatán yóo ña xito i ñoo Ndios, saá yóo ña xito i ñoo ún, saá chi va'a ní naki'in ún yi'i vitin. ¹¹Xáku ndá'ví i ñoo ún naki'in ún kití kixaa xí'in i ta sání'i i rí yó'ó, chi Ndios kisa kuíka ra yi'i, ta on koó ña kumáni nda'a i —káchí taJacob.

Ñii toon ká'an taJacob tãda ñitõdaa ra sanoo ra ini taEsaú ña naki'in ra kití yó'o. ¹²Ta ndakuiin taEsaú, ñika'an ra xí'in ra:

—Ñani i, ñii káchí ná ko'yo vitin, ta yi'i ko'on i si'na ñoo ún —káchí ra.

¹³Ta ndakuiin taJacob:

—Ñani mii i, xini ún ndí naváli vitá ní na, ta ndixa ndí'i ini i xa'a ndikachi xí'in tisú'u xí'in sindiki xí'in sa'ya rí tí válí;

saá chi xa ndeé ní kúnnaa rí, ta tá inká kivi kō'on xá'á rí ta yiyo ní kivi ndi'i rí xí'in ña kunaa rí. ¹⁴Ñani i, va'a ka kō'on si'na ún nōo i, ta yi'i ta kisa chiño nōo ún, ta kuee kuee xaá i ndatán ñii ki'va kuee kuá'an naválí ta kuee kuá'an kití, saá xaá i nakutá'an i xí'in ún ñoo Seir —káchí taJacob.

¹⁵Ta nika'an taEsaú:

—Va'a va. Taxi ún ná sandakoo i nivi na kisa chiño nōo i ña chindeé na yó'ó, ñani i —káchí ra.

—On ke'é ún saá, ñani i. ¿Ndachun sandi'i ka i yó'ó? Xa ke'é ún ñava'a xí'in i chi naki'in va'a ún yi'i —káchí taJacob.

¹⁶Tá mií kivi yó'o taEsaú naki'in ra yichi ndikó ra kuá'an no'o ra ñoo Seir. ¹⁷Ta taJacob naki'in ra inká yichi ta kuá'an ra inká xiiña naní Sucot.ⁿ Tá nixaá ra xiiña yó'o, ta kisa va'a ra ñii ve'e koo ra xí'in nave'e ra, ta kisa va'a ra kuá'a tia'va nōo kundoo kití sana ra, ta xa'a ñayó'o xiiña yó'o naní ña Sucot.

¹⁸Ta saá kee taJacob xiiña naní Sucot ta va'a nixaá ra ñoo Siquem ña nákaa nōo ño'o Canaán, ta ña nixaá ra yó'o kúu ña sandi'i ra yichi ra, nōo si'na kee ra ñoo Padan-aram ta ndikó ra ndixaá ra ñoo ra. Ta yatin nōo yóo ñoo Siquem taJacob kata ndichi ra yiton ta katón ra ve'e mandiado ra, ta kindoo ra xí'in nave'e ra yó'o. ¹⁹Ñii ciento si'ún kaa kúu ya'vi cha'vi ra xa'a ño'o yó'o nda'a nasa'ya taHamor, ta kúu yivá taSiquem. Ta nōo ño'o sata ra yó'o yíta ve'e mandiado ra nōo kindoo ra xí'in nave'e ra. ²⁰Ta saá taJacob kisa va'a ra ñii nama yuu ña kasa to'ó ra Ndios, ta sakunaní ra nama yuu yó'o El-Elohe-Israel.^o

Ñayó'o ká'an xa'a ña nindo'o ñáDina xí'in taSiquem

34 ¹Ñii kivi ñáDina, sa'ya ñáLea xí'in taJacob, kuá'an ñá koto ñá náña'a kuáchí ná táku yatin ñoo yó'o. ²Ta taHamor ta kúu taká'no ñoo yó'o, sa'ya ñani síkuá taHev kúu ra, ta nixiyo ñii sa'ya taHamor naní ra Siquem. Ta taSiquem xini ra ñáDina ta kútoo ní ra xini ra ñá, ta tjin kútu ra ñá ta niki'vi ra kuachi xí'in ñá, ta saá kindaa ra ñato'ó ñá. ³Ta saá kachí taSiquem xí'in mji ra ndí ñáDina niki'vi ñá táku ñá níma ra. Ta nika'an ra to'on livi xí'in ñá xa'a ña ná kusii ini ñá koni ñá ra. ⁴Ta saá nika'an taSiquem xí'in yivá ra taHamor, káchí ra saá:

ⁿ 33:17 Sucot: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “kuá'a ní tia'va”.

^o 33:20 El-Elohe-Israel: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “Ndios taká'no nōo naIsrael”.

—Tata yivá i, xáku ndá'ví i noo ún, kuá'an ún ndukú ún ñálo'o yó'o noo yivá ñá, ña koo ñá ñásí'í i —káchí ra.

⁵Tá xini so'o taJacob ndasaá nindo'o sa'ya ra ñáDina, ta nda ñii to'on ni-ka'an ra xa'a ña on vá'a ke'é taSiquem anda kivi ndikó nataa sa'ya ra ve'e ra, chi xindoo na yuku xindaa na kití sana ra. ⁶Ta saá taHamor, xí'in sa'ya ra taSiquem, kuá'an na ta nixaá na ña ka'an taHamor xí'in taJacob ña ndukú ra ñáDina tonda'a ñá xí'in sa'ya ra.

⁷Tá mií saá nataa sa'ya taJacob ndee na yuku ndixaá na ve'e na, ta xini so'o na ña nindo'o ñáki'va na, ta kúchuchú ní ini na, ta nisaa ní na chi kuachi kini ní kúu ñayó'o noo nañoo Israel, chi taSiquem níki'vi ra kuachi xí'in ñasa'ya taJacob. ⁸Na lo'o on vása va'a níke'é ra saá! ⁸Ta taHamor níka'an ra xí'in taJacob ta xí'in nataa sa'ya ra, káchí ra saá:

—Tata Jacob, ká'an i xí'in ún xa'a sa'ya i taSiquem, saá chi xa níki'vi ñáDina sa'ya ún táku ñá níma ra. Ta vitin xáku ndá'ví i noo ún taxi ún ñá ná koo ñá ñásí'í sa'ya i. ⁹Va'a nduu ndó nave'e mii ndi, taxi ndó náña'a sa'ya ndó tonda'a ná xí'in ta sa'ya ndi, ta naki'in ndó náña'a sa'ya ndi tonda'a ná xí'in nataa sa'ya ndó. ¹⁰Ta kindoo ndó kutaku ndó noo ño'o yó'o xí'in ndi. Ta ño'o yó'o yóo ña nda'a ndó, ta kómí ndó ndayí ña kasa chiño ndó noo ña, ta yóo ndayí nda'a ndó ña sata ndó ño'o ña kóni mii ndó yó'o —káchí taHamor.

¹¹Ta saá taSiquem níka'an ra xí'in yivá ñáDina ta xí'in nataa ki'va ñá, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, xáku ndá'ví i noo ndó ña taxi ndó ñáDina tonda'a ñá xí'in i, ta yi'i taxi i ndi'í ña ndukú ndó noo i xa'a ñá. ¹²Ta va'a ndukú ndó ví'í va'a yá'vi ñá noo i, ta yi'i taxi i ndi'í ña ndukú ndó. Ta va'a taxi ndó ñálo'o tonda'a ñá xí'in i —káchí ra.

¹³Ta nataa sa'ya taJacob ndakuiin na yu'u taSiquem ta yu'u yivá ra taHamor, níka'an na to'on vatá ña sandá'ví ña'a na, saá chi taSiquem kindaa ra ñato'ó ñáDina, ¹⁴káchí na saá:

—On vá'a taxi ndi ki'va ndi nda'a ñii ta on ta'an kasa ndivi costumbre naní circuncisión.^p Saá chi tá ke'é ndi saá, ta ña kini ní niya'a ka'an kúu ña noo ndi. ¹⁵Ta saá tá ndixa ndi'í ndó kasa ndivi ndó circuncisión yó'o, ta va'a koo viko

^p 34:14 Costumbre circuncisión kúu tá'nda lo'o koñu sini ñatee ta.

tónḁa'a; ta saá ñii ñii ṭaa ñoo ndó xínì ñó'ó kasa ndivi ndayí yó'o, ndatán ñii kì'va kisa ndivi ndì ña. 16Ta saá kuchiño koo yichì tonda'a ndó xí'in náña'a sa'ya ndì, ta m̄i ndì tonda'a ndì xí'in náña'a sa'ya ndó; ta va'a kutakū ndì xí'in ndó, ta nduu yó ñii ñoo. 17Tá on x̄in ndó kasa ndivi ndó ndayí yó'o, ta kee ndì kō'on ndì inka ñoo, ta ñálo'o kì'va ndì kō'on ñá xí'in ndì —káchì nasa'ya taJacob.

18Ta taHamor xí'in sa'ya ra taSiquem kindoo ini ra xí'in to'on ña n̄ka'an na xí'in ra. 19Ta nda lo'o ni-xiin taSiquem kundati ra, ta xandikōn kee ra ku'a'an ra kasa ndivi ra ña n̄ka'an na xí'in ra, chi kúsij ní ini ra xíni ra ñáDina sa'ya taJacob. Ta síkón ní kánóo ñato'ó taSiquem noo ndi'i nañoo ra. 20Ta saá ku'a'an ra xí'in yivá ra taHamor, ta n̄xaa ovi tayó'o noo nákutá'an ndi'i n̄vi noo yóo yé'é ká'no ñoo na, ta n̄ka'an taHamor xí'in ndi'i ṭaa ndóo yó'o, káchì ra saá:

21—Ká'an i xí'in ndó'ó nataa yó'o, ndí taJacob xí'in nataa sa'ya ra va'a ní to'ó n̄vi kúu na xí'in yó, va'a ná kutakū na xí'in yó ta kasa chiño na noo ño'o ñoo yó, chi ndíkā ní noo ño'o, ta nataa sa'ya yó va'a tonda'a na xí'in náña'a sa'ya na, ta náña'a sa'ya yó taxi yó ná tonda'a ná xí'in nataa sa'ya nayó'o. 22Ta ña kuchiño kuu yó ñii laá ñoo xí'in na, xínì ñó'ó kasa ndivi yó ñii costumbre naní circuncisión, ndatán yóo ña ké'é m̄i na. 23Ta saá ndi'i ña kómí na xí'in ndi'i kitj̄ san̄a na nduu ña kuenda m̄i yó. Ta va'a kasa ndivi yó ña ndúkú na noo yó, ta saá kindoo na kutakū na xí'in yó noo ño'o ñoo yó —saá káchì taHamor, ñíndichi ra xí'in taSiquem sa'ya ra noo nañoo ra.

24Ta ndi'i nataa na ndóo xínì so'o, n̄xiyo yu'ú na kasa ndivi na ña n̄ka'an ovi tayó'o xí'in na, ta saá ndi'i nataa ñoo yó'o kisa ndivi na costumbre ña naní circuncisión. 25Ta n̄tonḁa kivi un̄i, ta ndeé ní xó'vi nataa ñoo yó'o ña kí'vi ní noo n̄ta'nda na, ta taSimeón xí'in taLeví, sa'ya taJacob, kì'va ñáDina kúu na, ñii ñii ra n̄tiin ra espada s̄in va'a, ta ku'a'an nayó'o ta n̄xaa na ta n̄kì'vi na ñoo yó'o. Ta xí'in espada yó'o xa'ni na ndi'i nataa, chi nataa ñoo yó'o ni-kuchiño na kani tá'an na xí'in na. 26Xa'ni na taHamor xí'in sa'ya ra taSiquem, ta saá ṭava na ñáDina ve'e taSiquem, ta ku'a'an no'o na ve'e taJacob. 27Ta k̄xaa inka nataa sa'ya taJacob ñoo yó'o noo n̄xi'ì nataa, ta ṭava na ndi'i ñakuíká nañoo yó'o xa'a ña on vá'a ké'é taSiquem xí'in k̄'va na. 28Ta ṭava na ndi'i kitj̄ tí kúu

ndikachi, sindiki, xí'in burro, ta tava na ndi'i ñakuíká ña yóo ñoo yó'o xí'in ña yóo yuku yatin ñoo yó'o, ta kuá'an no'o na xí'in ndi'i ña tava na. ²⁹Ta ñaki'in na ndi'i ñakuíká ña ñó'o ini ve'e ñivi ñoo yó'o, ta tjin na ndi'i nakuálí xí'in ndi'i násí'í kuá'an na xí'in na. ³⁰Ta saá ñika'an taJacob xí'in ovi ta sa'ya ra ta kúu taSimeón xí'in taLeví, káchí ra:

—Ndó'ó, ká'no ní kuachi chikaa ndó yi'i xa'a ña ke'é ndó. Saá chi vitin na ñoo yatin yó'o na kúu naCanaán xí'in naFerez kusaá ní ini na koni na yi'i. Tá nakaya tá'an na ta kani tá'an na xí'in i, ta yiyo ní ka'ni na yi'i xí'in ndi'i nave'e i, chi lo'o ní kúu nataa yóo xí'in mji yó —káchí taJacob.

³¹Ta ndakuiin na yu'u yivá na, káchí na saá:

—¿An va'a yóo ña ke'é ta ñoo kán xí'in ki'va ndi?, chi ke'é ra xí'in ña ndatán ké'é ta xí'in ñii ña'a ña kisin xí'in ndi'i ta —káchí na xí'in yivá na.

Ñayó'o ká'an, Ndios ñika'an ra ñava'a xa'a taJacob ñoo Bet-el

35 ¹Ta Ndios ñika'an ra xí'in taJacob: —Nakundichi ún ta ko'on ún kutaku ún ñoo Bet-el. Ta ñoo yó'o kasa va'a ún ñii nama yuu noo kasa to'ó ún yi'i, ta ta kúu Ndios ta nativi noo ún kivi kee ún xino ún noo ñani ún taEsaú —káchí Ndios.

²Ta saá taJacob ñika'an ra xí'in ndi'i nave'e ra ta xí'in ndi'i na ndóo xí'in ra, káchí ra saá:

—Tava ndi'i ndó ndios válí ña ndíso ndó ña kisa to'ó ñivi na inká ñoo, ta ndasa ndii xí'in mji ndó, ta nasama ndó tikoto ndixin ndó. ³Ta kama ko'yo ndaa yó anda ñoo Bet-el, chi kán kasa va'a i ñii nama yuu ña kasa to'ó i Ndios, ta ta chindee yi'i kivi xinakaa tondó'ó ká'no ní xí'in i, ta ñixiyo ra xí'in i ndi'i yichi noo ñixika i, ta yóo ra xí'in i vitin —káchí taJacob xí'in nata'an ra.

⁴Ta saá nataxi na ndi'i ndios válí ña ndíso na nda'a taJacob, ta nataxi na nda'a ra ndi'i síki so'o na ña xáni sinj na ndí kómí ña ndee ndáa ña na, ta taJacob sandúxun ra ndi'i ñayó'o xa'a ñii yiton ká'no tón naní tatá tón ñíndichi yatin ñoo Siquem.

⁵Ta saá kee na kuá'an na, ta Ndios ke'é ra ña kixi ña ñiyi'ví ní ndi'i ñivi na táku kuá'a ní ñoo yatin, ta ñivi yó'o ñi-xiin na ko'on na sata nave'e taJacob ña ke'é na ña on vá'a xí'in nayó'o.

⁶Ta taJacob xí'in ndi'i ñivi na kuá'an xí'in ra ñixaa na ñoo naní Luz, ta inká kivi ñoo yó'o kúu Bet-el, ña nákaa noo ñoo

Canaán. ⁷Ta kisa va'a ra ñii namā yuu, ta xiiña noo ke'é ra ñayó'o sakunaní ra ña El-bet-el, chi yó'o nativi Ndios noo ra kivi kee ra xino ra noo ñani ra. ⁸Ta saá nixi'i ñaDébora ña'a ñá xindaa ñaRebeca xikuu ñá, ta sandúxun na ñá xa'a ñii yiton tón naní tatá tón ñíndichi chí nino ñoo Bet-el. Ta taJacob sakunaní ra noo ninduxun ñayó'o Alón-bacut.^q

⁹Ta ku'a'a kuiya nixiyo taJacob ñoo Padan-aram, ta saá sandakoo ra ñoo yó'o. Ta ndikó ra ta ndixa'a ra ñoo ra, ta Ndios nativi ra inkā yichi noo ra, ta nika'an ra ñava'a xa'a ra, ¹⁰káchí ra saá:

Yó'ó vitin naní ún Jacob,^r
ta on kunaní ka ún saá;
ta vitin kunaní ún Israel,^s

káchí Ndios xí'in ra.

Saá nixiyo ña nāchinóo Ndios inkā kivi ra. ¹¹Ta nika'an Ndios xí'in ra saá:

Yi'i kúu Ndios Taa ta Kómí Ndi'i Ndee;
ná koo ku'a'a ní sa'ya ún
ta ná koo ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá ún.
Ta tixin nayó'o kaku ñii ñoo ká'no,
ta xa'a ñoo ká'no yó'o kaku ku'a'a ní ka ñoo ná'no,
ta tixin nas'ya ñani síkuá ún kaku ku'a'a ní narey.

¹²Ño'o ña taxi i nda'a xii ún taAbraham ta taxi i ña nda'a
yivá ún taIsaac,
ta tuku taxi i ña nda'a yó'ó,
ta nda'a nas'ya ñani síkuá ún taxi tuku i ña,

káchí Ndios xí'in taJacob.

¹³Tá Ndios ndi'i nika'an ra xí'in taJacob ta kee ra ku'a'an ra. ¹⁴Ta taJacob tjin ra ñii yuu ká'no ta kani ndichi ra ña noo nika'an Ndios xí'in ra; ta saá sakuchu ra satā ña xí'in aceite ta xí'in vino ña kisa yii ra ña. ¹⁵Ta saá sakunaní ra xiiña noo ñíndichi ra yó'o Bet-el,^t chi yó'o nika'an Ndios xí'in ra.

^q 35:8 Alón-bacut: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “tón yiton noo xáku ní na”. ^r 35:10 Jacob: To'on hebreo yó'o ñii kóni kutá'an ña xí'in to'on hebreo ña ká'an “ko'ndo xa'a yó”. Ta tuku kóni káchí ña “taa ta sándá'ví”.

^s 35:10 Israel: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “taa ta káni tá'an xí'in Ndios”. ^t 35:15 Bet-el: To'on hebreo yó'o kóni káchí ña “ve'e Ndios”.

Ñayó'o ká'ān xā'a ña nixi'i ñáRaquel

16Ta saá kee na ñoo Bet-el, ta kúmání ká xaa na ñoo Efrata, ta ñáRaquel kixá'á káku sa'ya ñá, ta xó'vi ní ñá káku sa'ya ñá. 17Ta xā'a ña xó'vi ní ñá, ña'a ñá sákaku sa'ya ñá nika'ān ñá xí'in ñá saá:

—Nana, on kuyi'ví ún, saá chi xa kaku inkā taa sa'ya ún —káchí ñá. 18Ta ñáRaquel xā'a ña yo'vi ní nixo'vi ñá xa yatin kivi ñá, ta sakunaní ñá talo'o kaku Benoni,^u ta saá nixi'i ñá; ta yivá talo'o yó'o sakunaní ña'á ra Benjamín.^v

19Saá nixiyo ña nixi'i ñáRaquel, ta sandúxun na ñá yu'u yichi ña kuā'an ñoo Efrata, ta vitin naní ñoo yó'o Belén.

20Ta taJacob tjin ra ñii yuu ká'no ta kani ndichi ra ña ñoo ninduxun ñáRaquel, ta andā kivi vitin ñíndichi ká yuu yó'o sáná'a ña ñoo ninduxun yikí koñu ñá.

21Ta taJacob^w naki'in ra kuā'an ra, ta kuā'an ndi'i nave'e ra xí'in ra, ta nixaā na ñii xiiña ña xíká ká ñoo naní Migdal-edar. Ta kātā ndichi ra yiton ta kátón ra ve'e mandiado ra xiiña yó'o.

Ñayó'o ká'ān xā'a nasa'ya taJacob

22Tá táku taJacob mii ñoo ño'o yó'o, ta taRubén sa'ya ra niki'vi ra kuachi ña nikisin ra xí'in ñáBilha ñá kúu ñii ñásí'í taJacob. Ta xini so'o taJacob yukía ke'é sa'ya ra yó'o.

Uxu ovi xikuu taa sa'ya taJacob. 23Sa'ya ra na nixiyo xí'in ñáLea xikuu taRubén tanoó; saá ndikon taSimeón, taLeví, taJudá, taIsacar xí'in taZabulón. 24Sa'ya ra na nixiyo xí'in ñáRaquel xikuu taJosé xí'in taBenjamín. 25Ta sa'ya ra na nixiyo xí'in ñáBilha, ñá kisa chiño ñoo ñáRaquel, xikuu taDan xí'in taNeftalí. 26Sa'ya ra na nixiyo xí'in ñáZilpa, ñá kisa chiño ñoo ñáLea, xikuu taGad xí'in taAser. Ndi'i nayó'o xikuu sa'ya taJacob na kaku ñoo Padan-aram.

Ñayó'o ká'ān xā'a ña nixi'i taIsaac

27Ta saá taJacob ndixaā ra ñoo yóo ve'e yivá ra taIsaac ñoo Mamre yatin ñoo Arba, ta yóo inkā kivi ñoo Arba yó'o naní ña

^u 35:18 Benoni: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “sa'ya i ta sakuchuchú ini i”. ^v 35:18 Benjamín: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “sa'ya ndee nda'a kua'á i”. ^w 35:21 TaJacob, inkā kivi ra kúu taIsrael.

Hebrón. Ñoo yó'o nixiyo taAbraham xina'á xí'in taIsaac. ²⁸Ta taIsaac xitaku ra ñii ciento komi siko kuiya. ²⁹Ta nixi'i ra, ta taxiku'a ní xikuu ra, ta sa'ya ra taEsaú xí'in taJacob sanduxun na ra.

Ñayó'o ká'an xa'a nasa'ya ñani síkuá taEsaú

36 ¹Nayó'o kúu nasa'ya ñani síkuá taEsaú, ta kómí ra inka kivi ra naní tuku ra Edom. ²TaEsaú tonda'a ra xí'in náña'a náCanaán; tonda'a ra xí'in ñáAda, sa'ya taElón ta kúu sa'ya ñani síkuá taHet; ta tonda'a ra xí'in ñáAholibama, kúu ñá sa'ya taAná ta sa'ya ñani taZibeón ta kúu sa'ya ñani síkuá taHev; ³ta tonda'a ra xí'in ñáBasemat, ñá kúu sa'ya taIsmael ta kiva taNebaiot kúu ñá. ⁴Kaku ta sa'ya ñáAda xí'in taEsaú, tayó'o kúu taElifaz; kaku ta sa'ya ñáBasemat xí'in taEsaú, tayó'o kúu taReuel. ⁵Ta nasa'ya taEsaú xí'in ñáAholibama kúu uní ta naní Jesús, Jaalam xí'in Coré. Ndi'i nayó'o kúu sa'ya taEsaú na kaku noo ño'o Canaán.

⁶Ta taEsaú kee ra xí'in náña'a násí'í ra, xí'in sa'ya ra ta xí'in sa'ya ra ña'a, xí'in ndi'i nivi na kisa chiño noo ra, ta ku'a'an na inka ñoo chi kóni taEsaú kuxiká ra noo ñani ra taJacob. Ta kee na ku'a'an na, ta ku'a'an xí'in taEsaú ndi'i kití sana ra xí'in ndi'i ñakuiká ña nakaya ra noo ño'o Canaán. ⁷Ku'a'a ní ñakuiká kómí taEsaú ta ku'a'a ní ñakuiká kómí taJacob, ta ñii ñii ra kómí ra ku'a'a ní kití sana ra, ta xa'a ñayó'o ni-kivi kutaku yatin na xí'in tá'an na; chi on vása ní-kunani noo ño'o kutaku ovi na saá xí'in ndi'i kití kómí na. ⁸Ta saá taEsaú, ta naní tuku Edom, kee ra ku'a'an ra, ta ku'a'an nave'e ra xí'in ra, ta nixa'a na táku na ñii yuku naní Seir.

⁹Yó'o vaxi kivi nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taEsaú; taEsaú yó'o kúu xii síkuá nivi naño Edom, na xitaku yuku naní Seir. ¹⁰Ñayó'o kúu kivi nasa'ya taEsaú: taElifaz, sa'ya ñáAda xí'in taEsaú; taReuel sa'ya ñáBasemat xí'in taEsaú. ¹¹Nasa'ya taElifaz kúu taTemán, taOmar, taZefo, taGatam xí'in taCenaz. ¹²Ta nixiyo ñii násí'í taElifaz sa'ya taEsaú; ñáyó'o naní Timna. Kaku ñii sa'ya ñá xí'in taElifaz naní ra Amalec. Nayó'o kúu sa'ya ñani ñáAda, násí'í taEsaú. ¹³Nasa'ya taReuel kúu taNahat, taZera, taSama xí'in taMiza. Nayó'o kúu sa'ya ñani ñáBasemat, násí'í taEsaú. ¹⁴Ta

ñáAholibama kúu inkā ñásí'í t̄aEsaú, ta sa'ya ñá kúu t̄aJeús, t̄aJaalam xí'in inkā t̄aCoré. ÑáAholibama kúu sa'ya t̄aAná, ta kúu ñá sa'ya ñani t̄aZibeón.

15-16 Ñayó'o kúu k̄iv̄i nasa'ya ñani síkuá t̄aEsaú na nduu naná'no noo ñii ñii ti'vi t̄ixin ti'vi ká'no na kúu sa'ya ñani síkuá t̄aEsaú. Ta k̄iv̄i naná'no yó'o kúu Temán, Omar, Zefo, Cenaz, Coré, Gatam xí'in Amalec. Ta naná'no yó'o kúu sa'ya t̄aElifaz, t̄a kúu tañoó sa'ya t̄aEsaú xí'in ñáAda. 17Ta k̄iv̄i inkā naná'no kúu Nahat, Zera, Sama xí'in Miza. Naná'no yó'o kúu sa'ya t̄aReuel, t̄a kúu sa'ya t̄aEsaú xí'in ñáBasemat. 18K̄iv̄i inkā naná'no kúu Jeús, Jaalam xí'in Coré, t̄a kúu sa'ya t̄aEsaú xí'in ñáAholibama, ñáyó'o kúu sa'ya t̄aAná. 19Ndi'i naná'no yó'o kúu sa'ya ñani síkuá t̄aEsaú, ta inkā k̄iv̄i t̄aEsaú kúu Edom. Ta ndi'i nayó'o kúu naná'no noo ñii ñii ti'vi ña kómí k̄iv̄i na.

20-21 N̄iv̄i naHor kúu na si'na x̄itaku noo ño'o Edom; nayó'o kúu sa'ya ñani síkuá t̄aSeir. Ta ñayó'o kúu k̄iv̄i nasa'ya ñani síkuá t̄aSeir na nduu naná'no noo ñii ñii ti'vi t̄ixin ti'vi ká'no na kúu naHor. K̄iv̄i naná'no yó'o kúu Lotán, Sobal, Zibeón, Aná, Disón, Ezer xí'in Disán. 22Sa'ya t̄aLotán kúu t̄aHori xí'in t̄aHemam. ÑáTimna kúu k̄i'va t̄aLotán. 23Nasa'ya t̄aSobal kúu t̄aAlván, t̄aManahat, t̄aEbal, t̄aSefo xí'in t̄aOnam. 24Sa'ya t̄aZibeón kúu t̄aAja xí'in t̄aAná. Ta t̄aAná kúu t̄a t̄a naní'i kuá'a ní pozo takuí yuku yichí k̄iv̄i x̄indaa ra burro sana yivá ra t̄aZibeón. 25Nasa'ya t̄aAná kúu t̄aDisón, xí'in ñáAholibama. 26Nasa'ya t̄aDisón kúu t̄aHemdán, t̄aEsbán, t̄aItrán xí'in t̄aQuerán. 27Nasa'ya t̄aEzer kúu t̄aBilhán, t̄aZaaván xí'in t̄aAcán. 28Sa'ya t̄aDisán kúu t̄aUz xí'in t̄aArán.

29Naná'no noo naHor kúu t̄aLotán, t̄aSobal, t̄aZibeón, t̄aAná, 30t̄aDisón, t̄aEzer xí'in t̄aDisán. Nayó'o kúu naná'no, ta yóo ñii ñii m̄ji na noo ñii ñii ti'vi t̄ixin nave'e naHor na x̄itaku noo ño'o Seir.

31Ñayó'o ká'an xa'a nataa na x̄ikuu rey ta xa'nda chiño na noo n̄iv̄i naño Edom k̄iv̄i on t̄a'an ka koo ñii rey noo n̄iv̄i naIsrael. 32T̄aBela sa'ya t̄aBeor, x̄ikuu t̄arey noo naño Edom, t̄año Dinaba x̄ikuu ra. 33K̄iv̄i n̄ixi'i t̄aBela, ta t̄aJobab sa'ya t̄aZera ñakuiso chiño ra noo ra; t̄año Bosra x̄ikuu tayó'o. 34K̄iv̄i n̄ixi'i t̄aJobab, ta t̄aHusam ñakuiso chiño ra noo ra; t̄año Temán x̄ikuu tayó'o. 35K̄iv̄i n̄ixi'i t̄aHusam, ta t̄a ñakuiso chiño noo

ra xikuu taHadad sa'ya taBedad xikuu ra, ta taHadad xikuu ta ta kündeé noo naMadián yuku Moab, taño Avit xikuu ra. ³⁶Kivi nixi'i taHadad ta ta nakuiso chiño noo ra xikuu taSamla, ta kixi ñoo Masreca. ³⁷Kivi nixi'i taSamla ta ta nakuiso chiño noo ra xikuu taSaúl, ta kixi ñoo Rehobot, ñoo ña nákaa yu'u yuta Éufrates kúu ña. ³⁸Kivi nixi'i taSaúl ta ta nakuiso chiño noo ra xikuu taBaal-hanán, sa'ya taAcbor xikuu ra. ³⁹Kivi nixi'i taBaal-hanán ta ta nakuiso chiño noo ra xikuu taHadar, ta taño Pau xikuu ra. Nási'i taHadar naní ñá Mehetabel ñá xikuu sa'ya taMatred, sa'ya ñani taMezaab xikuu ñá.

⁴⁰Ñayó'o kúu kivi naná'no noo ñii ñii ti'vi nivi na xikuu sa'ya ñani síkuá taEsaú. Nii ñii ti'vi nivi yó'o xitaku na noo ño'o Edom, ta xiiña noo xitaku ñii ñii naná'no yó'o kómí ña kivi na. Naní naná'no yó'o saá: Timna, Alva, Jetet, ⁴¹Aholibama, Ela, Pinón, ⁴²Cenaz, Temán, Mibzar, ⁴³Magdiel xí'in Iram. Ndi'i nayó'o xikuu naná'no noo ñii ñii ti'vi nivi na xitaku noo ño'o Edom. Nii kúu kivi naná'no yó'o xí'in xiiña noo xitaku na. Ta taEsaú, ta naní Edom, taxii síkuá ndi'i nivi naño Edom xikuu ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJosé xí'in nañani ra

37 ¹Ta taJacob kindoo ra táku ra noo ño'o Canaán, noo xitaku yivá ra. ²Ñayó'o ká'an xa'a nave'e taJacob. TaJosé kómí ra xa'on ovi kuiya, ta xí'in sava nañani ra kisa chiño ra ndáa ra ndikachi xí'in tísú'u sana yivá ra; nañani ra yó'o kúu nasa'ya ñáBilha xí'in nasa'ya ñáZilpa, náña'a yó'o kúu násí'i yivá ra. Ta taJosé ku'a ní yichi ndát'on ra xí'in yivá ra xa'a ña on vá'a ké'é nañani ra.

³Ta taJacob^x kí'vi ní ka ini ra xíni ra taJosé noo na inka sa'ya ra, chi tayó'o kaku ra kivi xa ku'a ní kuiya kómí taJacob. Nakán yivá ra kisa va'a ra ñii tikoto ña livi ní ndixin taJosé, tikoto ña kómí ku'a ní color kúu ña. ⁴Nañani ra kunda ini na ndí kí'vi ní ka ini yivá na xíni ra taJosé noo mii na, ta saá ndi'i nayó'o kixá'a na sáa ini na ta kisa kuini na xíni na ra, ta ni on vása xiin na ka'an ka na nda ñii to'on xí'in ra.

⁵Ta saá ñii ñoo kisin taJosé ta nixani ra ñii xani, ta ndát'on ra xani yó'o xí'in nañani ra; ta nayó'o nisa ní ka ini na xíni na ra, ⁶chi nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

^x 37:3 TaJacob, inka kivi ra kúu taIsrael.

(Génesis 37:1-11)

—Nañani i, koni so'o ndó, ná ndato'on i xí'in ndó ñii xani ña nixaní i. ⁷Nixaní i ndi'i yó ndóo yó yuku, kátón yó no'ni trigo; ta ñii no'ni ña kátón i ndakoo ña ta nakundichi ndakú ña, ta no'ni ña kátón ñii ñii ndó'ó xino nduu ndi'i ña noo no'ni ña kátón i, ta xikuxítí ndi'i ña noo no'ni ña kátón i —káchí taJosé.

⁸Ta saá ndakuijn nataa ñani ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Án ndixa ví xáni sini ún ndí yó'ó kuu ta ta ka'nda chiño noo ndi? —káchí na.

Ta saá ndeé ka nisa ini na xíni na ra xa'a ña nixaní ra ta xa'a ña ndato'on ra xí'in na.

⁹Ta saá tuku nixaní taJosé inka xani, ta ndato'on tuku ra ña xí'in nañani ra, káchí ra saá:

—Koni so'o ndó, tuku nixaní i, ta nixaní i ndí xini i ño'o xí'in yoó xí'in inka uxu ñii kimi, ta xikuxítí ño'o xí'in yoó xí'in uxu ñii kimi noo i —káchí ra.

¹⁰Ta ndi'i ndato'on taJosé xani ña nixaní ra xí'in yivá ra ta xí'in nañani ra, ta saá yivá ra kutée ra nika'an ra xí'in taJosé, káchí ra saá:

—¿Yukia kóni kachí ini ún xí'in ña xani nixaní ún? ¿Án xáni sini ún ndí yí'i xí'in sí'í ún xí'in nañani ún ñii kivi vaxi koni ñó'ó kuxítí ndi noo ún? —káchí yivá ra.

11 Ta nañani ta José ndeé ní ka chíkaa na ña kuíni ini na xíni na ra; ta yivá ra xáni ní ini ra xa'a ña nixani ta José.

12 Ta saá ñii kivi kee nañani ta José ku'a'an na ñoo ño'o ñoo Siquem, ñoo yóo yita kaxa'an ndikachi xí'in tísú'u sana yivá na. 13 Ta niya'a lo'o kivi, ta ta Jacob nika'an ra xí'in sa'ya ra ta José, káchí ra saá:

—Kúnda'a ini ún ndí nañani ún ndóo na yatin Siquem, ndáa na ndikachi xí'in tísú'u. Ta vitin ti'ví i yó'ó ko'on ún koto ún ndasaá yóo nañani ún —káchí ra.

—Va'a, tata yivá i, kasa ndivi i ña kóni ún —káchí ta José, ndakuijn ra.

14 Ta nika'an ta Jacob:

—Va'a, ku'a'an ún ta koto ún ndasaá yóo nañani ún, ta ndasaá yóo ndikachi xí'in tísú'u, ta kama ní ndikó ún ndato'on ún xí'in i —káchí ra.

Ta yoso ñoo Hebrón táku ta Jacob kivi ti'ví ra ta José ku'a'an ra, ta nixa'a tayó'o ñoo Siquem. 15 Ta José xíka ra yó'o ta ka'a, nándukú ra nañani ra ta ni-kuchiño naní'i ra na. Ta saá ñii ta nakutá'an xí'in ra, ta ta yó'o ninda'ka to'on ña'a ra:

—Yukía xíka ún nándukú ún?, ta lo'o —káchí ta yó'o.

16 —Tata, nañani i xíka i nándukú i. Xáku ndá'ví i ñoo ún saná'a ún yi'i míki'a ndóo nañani i ndáa na ndikachi xí'in tísú'u —káchí ta José, ndakuijn ra.

17 Ta ndakuijn tayó'o, káchí ra saá:

—Xa kee na ku'a'an na. Ta xini so'o i saá nika'an na: “Ko'yo ñoo Dotán”, káchí na —káchí ta yó'o.

Ta saá ta José naki'in ra ku'a'an ra nandukú ra nañani ra, ta naní'i ra nayó'o yatin ñoo Dotán. 18 Ta nañani ra xini na vaxi ra anda xíka, ta on ta'an ka kixa'a yatin ra ñoo na, ta nika'an tá'an na ndasaá koo ka'ni na ra. 19 Ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—iKoto yó, ka'a vaxi ta xaní ní! 20 Na'a ndó ná ka'ni yó ra; ta saá chíka'a yó yíki koñu ra ini pozo, ta ndato'on yó xí'in yivá yó: “Ñii kití yukú xaxi rí ta José”, káchí yó. iTa saá koto yó yukía keta kundo'o ra xí'in ña nixani ra!

—káchí na.

21 Tá xini so'o ñani na ta Rubén ña nika'an na, ta ta Rubén kóni ra sakaku ra ta José ñoo nañani ra, ta káchí ra saá:

—On ka'ni yó ra. ²²On kata ndó nii ra. Ta va'a ka ná chikaꝯ ndó ra ini pozo ña yóo yuku yichí yó'o, ta on satakué'e ndó yikí koñu ra —káchí ra xí'in nañani ra.

(Génesis 37:12-36)

TaRubén nika'an ra saá xí'in nañani ra, chi chikaꝯ ini ra ndikó ra tava se'é ra taJosé xa'a ña no'o tayó'o noo yivá ra. ²³Tá nixaꝯ taJosé noo ndóo nañani ra, ta tjin na ra ta tava na tikoto ña livi ndíxin ra, ²⁴ta chikaꝯ na ra ini pozo, ta ña yichí, noo on koó takuí ñó'o kúu pozo yó'o. ²⁵Ta xikundo na xíxi na. Ta saá xini na vaxi ku'a ní nivi na síkó, naMadián^y kúu na, na kee yuku Galaad, ta vaxi tícamello saná na ndiso rí ndutá tá xá'an támi xí'in bálsamo xí'in mirra, ña ku'a'an na síkó na noo nivi noo ño'o Egipto. ²⁶Ta nika'an taJudá xí'in nañani ra, káchí ra saá:

—On koó ñava'a naki'in yó xa'a ña ka'ni yó ñani yó, ta chikaꝯ se'é yó ña ke'é yó xí'in ra. ²⁷Va'a ka ná síkó yó ra nda'a naMadián, noo ña ka'ni yó ra, chi ñani mii yó kúu ra, ta ñii nii kómí ra xí'in yó —káchí taJudá.

Ta saá nañani ra kindoo yu'ú na xí'in ra, ²⁸tá mií vaxi na síkó, ta nañani taJosé nixa'an na tava na ra ini pozo, ta nisikó na ra nda'a naMadián, ki'in na oko si'un ñaplata xa'a ra. Ta saá ku'a'an taJosé xí'in na síkó yó'o ndá ñoo Egipto.

^y 37:25 NaMadián, inká kivi na kúu naIsmael.

²⁹Ta saá ndikó taRubén nixa'an ra noo yoo pozo, ta ni-naní'i ka ra taJosé ini pozo yó'o, ta ndata ra tikoto ra ña kúchuchú ní ini ra. ³⁰Ta saá ndikó ra ku'a'an ra noo ndoo nañani ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¡On koó ka talo'o José nákaa ini pozo! ¿Yukia ke'é i, ta yukia ndato'on i xí'in yivá yó vitin? —káchí ra xí'in nañani ra.

³¹Ta saá nañani ra tjin na tikoto ña xindixin taJosé, ta sakuchu na ña xí'in nij títisú'u lo'o tí xa'ni na; ³²ta ní'i na tikoto yó'o ku'a'an no'o na noo yivá na, ta ndixaa na ta nika'an na xí'in yivá na, káchí na saá:

—Tata, naní'i ndi tikoto yó'o. Vitin koto va'a ún án ndixa tikoto sa'ya ún kúu ña —káchí na.

³³Ta taJacob nakoni ra ña, ta nika'an ra:

—¡Ndixa tikoto sa'ya i kúu ña! ¡Kiti tityukú sakuáchi rí ra ta xaxi rí ra!

³⁴Ta saá taJacob ndata ra tikoto ra, ta nakundixin ra inka tikoto ndayí noo, ña kúchuchú ní ini ra, ta ku'a'a ní kivi kúchuchú ini ra ta xáku ra xa'a ña nixi'i sa'ya ra. ³⁵Ta ndi'i sa'ya ra, ta xí'in ña'a, nixaa na noo ra ña ndasa va'a na ini ra, ta taJacob ni-xiin ra sanduva'a na ini ra, ta ví'i ka xáku ra xa'a sa'ya ra, káchí na saá:

—Kuchuchú ní ini i xa'a sa'ya i anda kixaa kivi ko'on i nakutá'an i xí'in ra noo yoo na nixi'i —saá xáku taJacob xa'a sa'ya ra.

³⁶Tá nataa naMadián nixaa na ñoo Egipto, ta nisikó na taJosé noo ñii ta naní Potifar, ta kúu ñii ta kisa chiño xí'in taFaraón tarey ñoo Egipto. Ta taPotifar kúu ta xa'nda chiño noo natropa na ndaa ve'e chiño taFaraón.

Ñayó'o ká'an xa'a taJudá xí'in ñaTamar

38 ¹Tá mií kuiya yó'o taJudá kee ra kuxiká ra noo nañani ra, ta ku'a'an ra kutaku ra ve'e ñii ta naní Hira, taño Adulam kúu ra. ²Ta ñoo yó'o taJudá xini ra ñii ña'a sa'ya ñii taño Canaán naní ra Súa, ta tonda'a ra xí'in ñasa'ya tayó'o. Tá nikisin ra xí'in ñá, ³ta nikee sa'ya ñá, ta kaku ñii talo'o, ta sakunaní ñá ra Er. ⁴Ta tuku nikee inka sa'ya ñá, ta kaku inka talo'o, ta sakunaní ñá ra Onán. ⁵Ta tuku nikee inka sa'ya ñá, ta kaku inka talo'o, ta sakunaní ñá ra Sela; talo'o yó'o kaku ra kivi táku taJudá xí'in nave'e ra ñoo naní Quezib.

⁶Ta niya'a kua'a kuiya, ta taJudá ndukú ra ñásí'í taEr, sa'ya ra tanoó, ta taEr tonda'a ra xí'in ñii ña'a naní ñá Tamar. ⁷Ta Ndios^z on vása ní-kusií ini ra xíni ra kua'a ní ña on vá'a ké'é taEr, ta Ndios taxi ra ña nixi'i ra. ⁸Ta saá taJudá nika'an ra xí'in sa'ya ra taOnán, káchí ra saá:

—Va'a tonda'a ún xí'in ña'a ñá xikuu ñásí'í ñani ún, ta saá kasa ndivi ún ndayí ña kivi koo sa'ya taEr ñani ún —káchí ra.

⁹Ta taOnán kúnda'a ini ra, ndatán káchí ndayí nalsrael, ndí ta sa'ya noó ñá kaku xí'in ra, on sívi sa'ya mji ra kuu ra,^a ta sa'ya taEr kuu ra. Ñakán ndi'i saá yichi tá kisin ra xí'in ñáña'a ñá xikuu ñásí'í ñani ra, ta ndukú ra ndasaá kusun ra xí'in ñá ña on kee sa'ya ñá ta saá on koo sa'ya taEr. ¹⁰Ta Ndios on vása ní-kusií ini ra xíni ra ña on vá'a yó'o ké'é taOnán, ta Ndios taxi ra ña nixi'i tuku tayó'o. ¹¹Ta saá taJudá nika'an ra xí'in xano ra ñáTamar, káchí ra saá:

—Va'a on tonda'a ka ún ta kutaku ún ve'e yivá ún anda ná kua'no sa'ya i taSela ta kuu ra ñii taká'no, ta tonda'a ra xí'in ún —káchí ra xí'in ñá.

Chi taJudá xáni siní ra tuku taSela yiyo ní kivi ra ndatán nixi'i nañani ra. Ñakán ñáTamar kua'an no'o ñá kutaku ñá ve'e yivá ñá.

¹²Niya'a kuiya ta nixi'i ñásí'í taJudá, ñá kúu sa'ya taSúa. Tá niya'a kua'a ní kivi, taJudá sandakoo ra ña kúchuchú ini ra, ta xa nduva'a ini ra, ta ñii kivi kee ra kua'an ra ñoo Timnat, noo ndoo na ndáa ndikachi sana ra chi kivi yó'o xatá na yisi rí, ta ta va'a náta'an xí'in ra taHira, taño Adulam, kua'an ra xí'in ra. ¹³Tá ñáTamar xini so'o ñá ndí tasiso ñá kua'an ra Timnat ña xatá ra yisi ndikachi sana ra, ¹⁴ta nasama ñá siyo ñá ña kúu ña ndixin náña'a ná nixi'i yi, ta nakundixin ñá inká tikoto, ta xí'in ñii tikoto nakasi ñá siní ñá, tanga nakasi ñá sava noo ñá, ta nixa'a ñá xikoo ñá yé'é noo kí'vi nivi ñoo Enaim, yichi ña kua'an ñoo Timnat kúu ña. Ké'é ñá saá chi xa kúnda'a ini ñá ndí taká'no kúu taSela, ta taJudá on ta'an taxi ra tayó'o tonda'a ra xí'in ñá.

^z 38:7 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an. ^a 38:9 Tá nixi'i ñii ta ta on koó sa'ya ra ní-xiyo, ta ñani ra xini ñó'o tonda'a ra xí'in ñásí'í ta nixi'i, ta ta sa'ya noó ra xí'in ña'a yó'o kuu sa'ya ta nixi'i.

15 Ta saá taJudá kuá'an ra yichí yó'o, ta xini ra ñii ña'a ñá ndási sava noo, ta xáni siní ra ñá síkó xí'in mii noo ta kúu ñá. 16 Ta saá nixaa yatin ra noo ñá; on vása xíní ra tá xano ra kúu ñá, ta níka'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—¿An taxi ún kusun i xí'in ún? —káchí ra.

Ta ñáyó'o ndakuiin ñá, nindaka to'on ñá ra:

—¿Yukía taxi ún nda'a i ña kusun ún xí'in i? —káchí ñá.

17—Taxi i ñii tísú'u lo'o sana i nda'a ún —káchí taJudá, ndakuiin ra.

—Va'a va, tá saá. Ta vitin sandakoo ún ñii ñandáya'ví ndíso ún nda'a i anda ná kixaa tísú'u noo i —káchí ñá.

18 Ta nindaka to'on ra ñá:

—¿Yukía kóni ún sandakoo i nda'a ún? —káchí ra.

—Taxi ún sello ún^b xí'in yi'va ña tákaa ndaa ña, ta taxi ún taton tón ní'i ún yó'o ndoo ña nda'a i —káchí ñá, ndakuiin ñá.

Ta taJudá taxi ndi'i ra ña ndukú ñá noo ra, ta níksin ra xí'in ñá, ta níkee sa'ya ñá. 19 Ta saá ñáTamar kee ñá kuá'an no'o ñá ta naxaa ñá ve'e ñá, ta tava ñá tikoto ña nakasi siní ñá xí'in ñii sava noo ñá, ta tuku nakundixin ñá siyo ñá ña kúu ña ndixin náña'a ná níxi'i yi.

20 Ta saá taJudá ndixaa ra ve'e ra ta taxi ra tísú'u lo'o nda'a ta va'a náta'an xí'in ra, taño Adulam, ña taxi ra rí nda'a ñáña'a ñá níksin xí'in taJudá, ta saá kuchiño nataxi ñá ñandáya'ví sandakoo ra nda'a ñá. Ta taño Adulam yó'o kee ra kuá'an ra nandukú ra ñá, ta on koó ka ñáyó'o ní-naní'i ra.

21 Ta saá nindaka to'on ra nataa ñoo yó'o:

—¿Míchí kuchiño naní'i i ñáña'a ñá síkó xí'in mii, ñá yóo ndátí ta ndi'i saá kivi yichí yatin ñoo Enaim yó'o? —káchí ra.

—On koó nda ñii ña'a ñá ká'an ún xa'a yóo yó'o —káchí na, ndakuiin na.

22 Ta saá ndikó ra kuá'an no'o ra noo yóo taJudá, ta káchí ra saá:

—On koó ñáña'a ní-naní'i i, ta nataa ñoo kán ndato'on na xí'in i on koó nda ñii ña'a ñá síkó xí'in mii noo ta yóo ñoo na, káchí na —káchí ra xí'in taJudá.

23 Ta ndakuiin taJudá, káchí ra saá:

—Va'a, ná kindo ñandáya'ví sandakoo i nda'a ñá, xa'a ña on kusiki nanívi ñoo kán mii yó; ta ndakuiin ún xa'a i ndí

^b 38:18 Xí'in sello xikani na firma kuiya xina'á.

ndixa t̄i'v̄i ī ñii t̄isú'u nda'a ñá, ta on koó ñá ní-nani'í ún, saá kachí ún —káchí ra.

²⁴Ta niya'a un̄i yoo, ta kixi n̄ivi ndato'on na xí'in taJudá, káchí na saá:

—ÑáTamar, xano ún, xa ke'é ñá ña on vá'a chi n̄ikis̄in ñá xí'in ink̄a t̄aa, ta xa'a ñayó'o xa n̄ikee sa'ya ñá —káchí na.

—iTava ndó ñá ta ka'mi ndó ñá xí'in ño'o xixi ta ná kivi ñá! —káchí taJudá, chi n̄isaa ní ini ra xa'a ña xini so'o ra.

²⁵Tá kivi kixá'á n̄ivi táva na ñá ko'on ñá koko ñá, ta t̄i'v̄i ñá to'on ña ndato'on ñá xí'in tas̄iso ñá, káchí ñá saá: “Taa ta xí'in t̄aton, ta xí'in sello, ta xí'in yi'va ña tákaa ndaa ña, kúu yivá sa'ya ī ña ñó'o. Vitin koto ún, ¿yukú na xí'in kuenda ñayó'o?”, káchí ñá xí'in to'on t̄i'v̄i ñá. ²⁶Tá nakoni taJudá ndí kuenda m̄i ra kúu ña ká'an ñá xa'a, ta káchí ra saá:

—Ndixa va'a kisa ndivi ñáña'a yó'o, ta yi'i on vá'a n̄ike'é i, chi on vása ní-taxi i tonda'a ñá xí'in sa'ya i taSela —káchí ra.

Ta taJudá on vása ka ní-ndikó ra kusun ra xí'in ñáTamar.

²⁷Ta niya'a kivi, ta kaku sa'ya ñáTamar, ta kundaa ini n̄ivi ndí nakuátí kúu na kaku. ²⁸Tá mií kaku naválí yó'o, t̄alo'o ta si'na v̄axi kaku sanakaa ra nda'a ra. Ta ñáña'a ñá sákaku ña'á kama katón ñá ñii yi'va kuá'á nda'a ra, ta káchí ñá saá:

—Tayó'o si'na kaku —káchí ñá.

²⁹Ta niya'a ñii kán̄i lo'o, ta ta si'na v̄axi kaku yó'o tuku nasita ra nda'a ra, ta ink̄a ñani ra ta káku xí'in ra, si'na ka kaku tayó'o. Ñákán ñáña'a sákaku naválí yó'o sakunaní ñá Fares,^c ta kaku noó, ta káchí ñá saá xí'in t̄alo'o yó'o:

—iNdixa n̄akuiná ún yich̄i ún xí'in ndee ún!

³⁰Ta saá kaku ink̄a t̄alo'o ta nó'ni yi'va kuá'á nda'a, ta sakunaní ñá ra Zara.^d

Ñayó'o ká'an xa'a taJosé xí'in ñásí'í taPotifar

39 ¹Tá n̄ixaa taJosé noo ño'o Egipto, ta ñii taEgipto naní ra Potifar s̄ata ra taJosé noo naMadián.^e

Ta taPotifar kúu ñii t̄aa ta kisa chiño xí'in t̄arey Faraón, ta xá'nda chiño ra noo natropa na ndaa ve'e chiño taFaraón.

^c 38:29 Fares: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “yich̄i nóná”. ^d 38:30 Zara: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña kuá'á”. ^e 39:1 NaMadián, ink̄a kivi na kúu naIsmael.

²Ta Ndios^f yóo ra xí'in taJosé, ta va'a ní yóo ndi'i chiño ña kélé ra; ta taJosé táku ra ve'e tapatrón ra taEgipto. ³Ta tapatrón ra kúndaq ini ra ndí ndixa yóo Ndios xí'in taJosé, ta chindeé Ndios taJosé ña va'a ní kéta ndi'i chiño kisa ndivi ra. ⁴Ñakán kúsiq ini taPotifar xíni ra taJosé xa'a ndi'i chiño va'a kélé tayó'o, ta taPotifar sakuiso chiño ra taJosé ña kasa ndivi ra ndi'i chiño ve'e tapatrón ra. Ta saá taJosé kúu ta ndíso chiño noo ndi'i ña kómí tapatrón ra. ⁵Ta nda kivi kixá'á taPotifar sakuiso chiño ra taJosé xí'in ve'e ra ta xí'in ndi'i ña kómí ra, ta Ndios táxi ra ñava'a nda'a taPotifar ña yóo va'a ndi'i ve'e ra, ta Ndios táxi ra ña kéta va'a ndi'i ña kisa chiño ra noo ño'o ra. ⁶Chi taJosé vivíi ndáa ra ndi'i ña kómí taPotifar, ta saá taPotifar yó'o on vása ndí'i ka ini ra xa'a nda ñii chiño; ndasaá kuiti ña kuxu ra ndí'i ini ra xa'a.

Ta taJosé livi ní taa kúu ra, ta va'a ní ná'a ra. ⁷Ta saá niya'a kivi, ta ñásí'í tapatrón ra taPotifar xíto ní ñá noo taJosé, ta ñii kivi nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Na'a, kusun ún xí'in i —káchí ñá.

⁸Ta ni-xiin taJosé kasa ndivi ra ña ká'an ñá ndúkú ñá noo ra, ta ndakuiin ra, káchí ra saá:

—Koto ún, nana, tapatrón i sakuiso chiño ra yi'i ndi'i chiño ta xí'in ndi'i ña kómí ra. Ta ndi'i ñayó'o yóo ña nda'a i, ta on vása ndí'i ka ini ra xa'a chiño, ni xa'a ña kómí ra. ⁹Yi'i kúu ta xá'nda chiño ve'e yó'o, on koó inká taká'no ka noo i. Ta tapatrón i taxi ra ndayí nda'a i noo ndi'i ña kómí ra ve'e yó'o, ta noo ñii laá yó'ó kuiti, nana, kúu ña ni-taxi ra ndayí nda'a i, chi ñásí'í ra kúu ún. Ñakán, ¿ndachun ví ki'vi i kuachi ká'no ní xí'in ún noo Ndios? —káchí taJosé xí'in ñá.

¹⁰Ta ndi'i saá kivi ká'an ñá kélé ñá ra, ta kisa nduxa ñá xí'in ra ña kusun ra xí'in ñá. Ta ni-xiin ra kusun ra xí'in ñá, ta ni ni-xiin ra koo yatin ra noo yóo ñá. ¹¹Ta ñii kivi niki'vi taJosé ini ve'e taPotifar ña kasa chiño ra, ta nda ñii nivi na kisa chiño yó'o on koó na yóo mii kivi yó'o. ¹²Ta ñásí'í tapatrón ra xandikon tjin ñá tikoto ra, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Kusun ún xí'in i vitin —káchí ñá.

^f 39:2 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

Ta t̄aJosé kama x̄ino ra kēta ra kūa'ān ra, ta s̄andakoo ra nda'a ñá tikoto ra ña t̄iin ñá. ¹³Tá x̄ini ñá n̄indoo ndasaá kuiti tikoto ra nda'a ñá, ¹⁴ta n̄inda'yi ñá kana ñá na kísa chiño noo ñá, ta n̄ika'ān ñá x̄i'in na, káchí ñá saá:

—Koto ndó, tañoo hebreo ta t̄a s̄ata ȳi i, k̄ixaā ra yó'o ña kusiki ra m̄i yó. N̄ik̄i'vi ra noo k̄is̄in i ta k̄ixaā ra noo i, ta kóni ra k̄usun ra x̄i'in i, ta ȳi'i ndixa ndeé ní n̄inda'yi i. ¹⁵Tá x̄ini so'o ra ndí ndeé ní n̄inda'yi i x̄i'in ndi'i ndeé i, ta n̄iyi'ví ra ta kama kēta ra x̄ino ra kūa'ān ra, ta s̄andakoo ra tikoto ra yó'o —káchí ñá.

¹⁶Ta taxi va'a ñá tikoto t̄aJosé anda ndikó ȳi ñá ndixaā ra. ¹⁷Ta saá kama ndato'on ñá x̄i'in ra, káchí ñá:

—T̄aesclavo ún tañoo hebreo, t̄a k̄ixaā x̄i'in ún yó'o, n̄ik̄i'vi ra noo k̄is̄in i, ta k̄ixá'á ra kísa nduxa ra x̄i'in i ña k̄usun i x̄i'in ra, ¹⁸ta ȳi'i ndeé ní n̄inda'yi i x̄i'in ndi'i ndeé i, ta n̄iyi'ví ra ta kēta ra x̄ino ra kūa'ān ra, ta s̄andakoo ra tikoto ra yó'o. ¹⁹Saá ke'é taesclavo ún x̄i'in i —káchí ñá.

Ta tapatrón t̄aJosé n̄isaa ní ra xa'a ña x̄ini so'o ra to'on ndato'on ñásí' ra x̄i'in ra. ²⁰Ta saá xa'nda chiño ra ña tiin na t̄aJosé, ta saá t̄iin na ra ta ch̄ikaā na ra ini ve'e k̄aa, noo ño'o napreso tarey. Ta ini ve'e k̄aa yó'o, ²¹Ndios yóo ra x̄i'in t̄aJosé, chi kúnda'ví ini Ndios x̄ini ña'á ra, ta taxi Ndios ña sákusii t̄aJosé ini ta t̄a xá'nda chiño noo na ndáa napreso na ño'o ini ve'e k̄aa. ²²Ta tayó'o sakuiso chiño ra t̄aJosé ña ka'nda chiño ra noo ndi'i nataa na ño'o ini ve'e k̄aa. Ta ndíso chiño ra x̄i'in ndi'i chiño ña kísa ndivi na ño'o ini ve'e k̄aa. ²³Ta t̄a xá'nda chiño noo na ndáa napreso na ño'o ini ve'e k̄aa, on vása x̄ini ño'ó kundi'i ka ini ra xa'a ndi'i chiño ña xa sakuiso ra t̄aJosé, chi Ndios yóo ra x̄i'in t̄aJosé, ta va'a ní yóo ndi'i chiño ña ke'é tayó'o.

Ñayó'o ká'ān xa'a t̄a José, **ña va'a n̄andaxin ra x̄ani**

40 ¹Ta niya'a kuiya, ta ñii ta t̄a ch̄ikaā vino x̄i'i tarey, x̄i'in inka ta t̄a kísa va'a s̄ita va'a x̄ixi tarey, nayó'o ke'é na ña on vá'a noo tapatrón na, t̄a kúu rey noo naEgipto. ²Ta tarey Faraón yó'o n̄isaa ní ra x̄ini ra ovi nataa yó'o, ³ta xa'nda chiño ra noo natropa, ta t̄iin na ovi nataa yó'o ta taan ña'á na ini ve'e k̄aa. Ta ve'e k̄aa yó'o nákaā ña ini ve'e t̄a xá'nda chiño noo natropa na ndáa ve'e chiño t̄aFaraón. Ta m̄i

ve'e kaa yó'o nákaa t̄José. ⁴Ta t̄ xá'nda chiño yó'o s̄akuiso chiño ra t̄José ña kundaa ra na ɔv̄i t̄aa k̄ixaa ini ve'e kaa yó'o.

Ta saá xa ku'a'á ní k̄iv̄i ñó'o na ini ve'e kaa. ⁵Ta ñii ñóo ɔv̄i saá napreso yó'o n̄ixaní na, ta síin ká'an ñii ñii x̄ani n̄ixaní ñii ñii na. ⁶Ta n̄it̄ivi xit̄aan k̄ixaa t̄José koto ra na, ta n̄aní'i ra na ndí'i ní ini na, ta kúchuchú ní ini na ndóo na; ⁷ta saá n̄inda'ka t̄on ra na, káchí ra saá x̄i'in na:

—¿Ndachun chuchú ní x̄ito noo ndó? —káchí ra.

⁸Ta nd̄akuuin na, káchí na saá:

—N̄ixaní nd̄i x̄ani, ta ndí'i ní ini nd̄i chi kóni nd̄i kundaa ini nd̄i yuk̄iá kóni kachí ña n̄ixaní nd̄i, ta ɔn v̄asa x̄in̄i nd̄i yukú na kuchiño nandaxin x̄ani yó'o noo nd̄i —káchí na, nd̄akuuin na.

—¿An ɔn s̄iv̄i Ndios kúu t̄a nándaxin ndi'i x̄ani? V̄a'a vitin kivi ndat̄on ndó x̄i'in i yuk̄iá n̄ixaní ndó —káchí t̄José.

⁹Ta saá t̄aa t̄a ch̄ikaa vino x̄ixi'i t̄aFaraón ndat̄on ra x̄i'in t̄aJosé ña n̄ixaní ra, káchí ra saá:

—Ȳi'i n̄ixaní i si'a: x̄ini i ñii yit̄on tón uva, ¹⁰ta yóo un̄i nda'a nó. Ta yit̄on yó'o n̄andisín nó ta x̄and̄ik̄on v̄axi kana yita nó, ta yita yó'o kama nduu ña ku'a'á ní tíuva tí n̄ixino. ¹¹Ta t̄ijn i copa t̄aFaraón, ta k̄i'in i tíuva ta ko'ni i rí ini copa yó'o, ta saá tax̄i i copa nda'a t̄aFaraón ko'o ra —káchí t̄a ch̄ikaa vino x̄ixi'i t̄aFaraón.

¹²Ta t̄aJosé n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Ña x̄ani n̄ixaní ún kóni kachí ña saá: un̄i nda'a yit̄on tón uva kúu un̄i k̄iv̄i, ¹³ta t̄ixin ña un̄i k̄iv̄i t̄aFaraón kasa nani ra kuachi ún, ta tuku nataxi ra chiño nda'a ún ña chikaa ún vino ko'o t̄aFaraón, ndat̄an k̄isa ndivi ún tá'an si'na. ¹⁴Tá k̄ixaa k̄iv̄i ña kun̄ani v̄a'a x̄a'a ñayó'o, ta naká'an ún ȳi'i, ta xáku ndá'ví i noo ún ke'é ún ñav̄a'a x̄i'in i, ka'an ún x̄a'a i x̄i'in t̄aFaraón ña tava ra ȳi'i ini ve'e kaa yó'o. ¹⁵Saá chi tañoob hebreo kúu i, ta tá n̄ixiyo i ñoo i ta n̄ivi t̄ijn na ȳi'i, ta n̄is̄ikó kuí'ná na ȳi'i k̄ixaa i ñoo Egipto yó'o, ta ɔn koó kuachi ndíso i x̄a'a ña nákaa i ini ve'e kaa yó'o —káchí t̄aJosé x̄i'in t̄a ch̄ikaa vino x̄ixi'i t̄aFaraón.

¹⁶Tá t̄aa t̄a k̄isa v̄a'a s̄ita v̄a'a x̄ixixi t̄aFaraón kundaa ini ra ndí ña n̄ika'an t̄aJosé nandaxin ra x̄ani kúu ñav̄a'a x̄a'a t̄aa t̄a k̄isa chiño ve'e t̄aFaraón x̄i'in ra, ta saá n̄ika'an ra x̄i'in t̄aJosé, káchí ra saá:

—Ta ȳi'i, n̄ixaní i si'a: x̄ini i un̄i chikiva ta ñó'o s̄ita v̄a'a ini nó, ta nándoso un̄i saá chikiva yó'o s̄ini i. ¹⁷Ta ini chikiva tón

kánóo nda síkón nino ñó'o kua'a ní noo sítà va'a visi ña kuxu taFaraón, ta vaxi tísaa xáxi rí sítà va'a ñó'o ini chikiva yó'o —káchí tã kisa va'a sítà va'a xixixi taFaraón.

18Ta saá ndakuijn taJosé, káchí ra xí'in ra:

—Xani ña nixaní ún kóni kachí ña saá: ña unj chikiva kúu unj kivi, 19ta tixin ña unj kivi taFaraón kasa nani ra kuachi ún, ta ka'nda chiño ra ña chiko'ni na yo'o sikon ún, ta katakaa na yó'ó nda'a yiton ña kua'no ún anda kivi ún, ta kaxi kitj tí ndáchí koñu ún —káchí tãJosé xí'in ra.

20Ta tixin ña unj kivi nitondaa ña nixino taFaraón kuiya ra, ta sakana ra ñii viko ká'no ta nakutá'an ndi'i naná'no na kisa chiño xí'in mji ra. Ta noo xíto ndi'i nivi na nakutá'an yó'o, taFaraón xa'nda chiño ra noo natropa ña tava na ovi nataa na taan ra ini ve'e kaa kua'a ní kivi niya'a. 21Ta saá taFaraón xa'nda chiño ra ndí tã tã chikaa vino xixi'í ra tuku naki'in ra chiño xikomí ra ña chikaa ra vino ko'o taFaraón, ndatán nixiyo kisa ndivi ra tá'an si'na; 22ta taFaraón xa'nda chiño ra ña kivi tã tã kisa va'a sítà va'a ña xixixi ra, ta katakaa na ra nda'a yiton ña kua'no ra. Ta saá kundivi ndatán yóo ña nika'an taJosé nandaxin ra xani ovi nataa yó'o. 23Ta tã chíkaa vino xí'i taFaraón on vása ní-naká'án ka ra xa'a taJosé; nandoso ra xa'a tayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJosé, ña nandaxin ra xani taFaraón

41 1Ta saá niya'a ovi kuiya, ta nixaní taFaraón ndí ñíndichi ra yu'u yuta Nilo, 2ta noo yóo yuta yó'o kanakoo uxã sindiki si'í, livi ní rí ta ndu'u ní rí, ta xíxa'an rí yukú kuí yóo yu'u takuí yó'o. 3Ta saá kanakoo inkã uxã sindiki si'í, kini ní ñí rí ta leke ní rí, ta yíta rí yu'u yuta yatin noo yíta kitj tí livi ní yó'o. 4Ta tísindiki si'í tí kini ní leke yó'o kókó rí sindiki si'í tí livi ní ndu'u. Ta saá nakáxín ini taFaraón ta ndi'i xani yó'o.

5Ta tuku nikisin ra ta nixaní tuku ra si'a: xini ra ñii tón ndoo trigo tón kómí uxã yoko va'a ní livi xá'no. 6Ta saá xini ra kana inkã uxã yoko trigo ña on vá'a, ta ní ní ña, ta nikuyoó ndi'i ña chi saá ke'é tãchi xí'in ña, tãchi ña kixi chí noo vaxi kana ñó'o. 7Ta saá uxã yoko ña ní ní ta nikuyoó ndi'i yó'o, kókó ña uxã yoko ña livi ní yóo. Ta saá nakáxín ini taFaraón ta kundaa ini ra ñii xani kúu ña. 8Ta xitaan inkã kivi ndi'i ní ini ra, ta xa'nda chiño ra kixi ndi'i nataa na ndáku xí'in nataa

na ndíchí sini na táku ñoo Egipto, ta kixaa ndi'i nataa yó'o noo ra. Ta taFaraón ndato'on ra xani ña nixani ra xí'in na, ta nda ñii nataa yó'o ni-kuchiño na nandaxin na yukía kóni kachí xani nixani ra. ⁹Ta saá taa ta chíkaa vino xí'i taFaraón nika'an ra xí'in taFaraón, káchí ra saá:

—Tata rey, vitin náká'an i xa'a ña on vá'a ke'é i. ¹⁰Tá kivi nisaa ní ini ún xini ún yí'i ta nisaa ní ini ún xini ún taa ta kisa va'a sita va'a, ta xa'nda chiño ún ña taan na ovi ndi saá ini ve'e kaa, ña nakaa ini ve'e ta xá'nda chiño noo natropa na ndaa ve'e chiño mji ún. ¹¹Ta saá ñii ñoo ta kisa va'a sita va'a nixani ra ñii xani, ta yí'i nixani i inka xani, ta sín ká'an ñii ñii xani nixani ndi. ¹²Ta mji ve'e kaa yó'o nakaa ñii tal'o taño hebreo, ta kúu ra ta kisa chiño noo ta xá'nda chiño noo natropa na ndaa ve'e chiño mji ún. Ta ndato'on ndi xí'in ra ña nixani ndi ta nandaxin ra noo ndi yukía káchí xani ña nixani ñii ñii ndi. ¹³Ta ndi'i ña nandaxin ra noo ndi yó'o kundivi ña. Ta yí'i ndikó tuku i naki'in i chiño i noo ún, ta ta inka ta kisa va'a sita va'a katakaa na ra ta nixi'i ra —káchí ta chíkaa vino xí'i taFaraón.

¹⁴Ta saá taFaraón xa'nda chiño ra ña kixi taJosé, ta kama ní nixa'an na tava na ra ini ve'e kaa. Ta taJosé xandikon nixatá ra yisi noo ra, ta nasama ra tikoto ra, ta kixaa ra noo taFaraón. ¹⁵Ta nika'an taFaraón xí'in ra, káchí ra saá:

—Nixani i ñii xani, ta on koó nda ñii nataa kuchiño nandaxin na yukía kóni kachí xani ña nixani i, ta ndato'on na xí'in i ndi yó'o kúu taa ta kuchiño nandaxin xani ña xani nivi —káchí ra.

¹⁶—Tata rey, on sivi yí'i kúu ta nandaxin xani. Ndios kúu taa ta kivi nandaxin xani nixani ún —káchí taJosé, ndakuijn ra.

¹⁷Ta ndato'on taFaraón xí'in taJosé, káchí ra:

—Si'a nixani i: ñindichi i yu'u yuta Nilo, ¹⁸ta yuta yó'o kanakoo uxa sindikí si'i tí ndu'u ní ta livi ní rí, ta xixa'an rí yuku kuí yoo yu'u yuta yó'o. ¹⁹Ta saá kanakoo inka uxa sindikí si'i, kini ní ñii rí ta leke ní rí. Anda ñii yichi on ta'an koni i sindikí si'i tí kini ní leke ndi'i saá noo ño'o Egipto, ndatan yoo tíyó'o! ²⁰Ta saá sindikí si'i tí kini ní leke yó'o kokó rí uxa saá sindikí si'i tí livi ní ta ndu'u ní; ²¹vará nda kokó rí tí ndu'u ní yó'o, ta on vása tívi ná'a tixin rí noo ño'o tí kokó rí yó'o, saá chi ñii leke saá xito rí. Ta saá nakaxin ini i.

22'Ta tuku nixani i inka xani, ta xini i ñii tón ndoo trigo tón kómí uxa yoko ña va'a ní livi xa'no. 23'Ta saá xini i kana inka uxa yoko trigo ña on va'a, ta nii ní ña, ta nikuyoó ndi'i ña xí'in tachi ña kíxi chí noo vaxi kana ño'o. 24'Ta uxa yoko trigo ña nii ní ta nikuyoó ndi'i, kokó ña uxa saá yoko trigo ña va'a ní ta livi ní. Ta saá nakáxín ini yi'i. Ta ndato'on i xani yó'o xí'in nataa na ndáku, ta nda ñii nayó'o ni-kuchiño na nandaxin na yukía kóni kachí xani nixani i —káchí taFaraón.

25'Ta saá taJosé ndato'on ra xí'in taFaraón, káchí ra saá:

—Tata rey, ovi saá xani nixani ún, ñii ká'an ña. Ndios kúu taa ta ndato'on xí'in ún yukía kasa ndivi ra. 26'Uxa sindiki si'i tí livi ní, kúu uxa kuiya, ta uxa yoko ña livi ní, kúu uxa kuiya. Ñii ká'an xani ña nixani ún. 27'Uxa sindiki si'i tí leke ní ta kini ní ñii rí, tí kanakoo noo yíta tikití livi ní yó'o, kúu uxa kuiya. Ta ña uxa yoko trigo ña nii ní ta nikuyoó ndi'i xí'in tachi ña kíxi chí noo vaxi kana ño'o, kúu uxa kuiya. Ovi saá ñayó'o kóni kachí ña ndí uxa kuiya kunakaa ní soko. 28'Tata, ndatan yóo ña nika'an i xí'in ún saá kundivi ña, chi Ndios kúu taa ta ndato'on xí'in ún yukía kasa ndivi ra. 29'Vaxi uxa kuiya ña koo ku'a ní ña kuxu nivi na Egipto yó'o, 30'ta sata ñayó'o vaxi inka uxa kuiya ña kunakaa ní soko. Anda ñii nivi on naká'an ka na ña nixiyo ku'a ní ñaxíxi noo ño'o Egipto tá'an si'na, chi soko kuu ña kasa vichí ta kasa ndá'ví ndi'i ñoo yó'o. 31'Ta ña ku'a ní ñaxíxi nixiyo, ndi'i nivi nandoso na xa'a ña, chi ndeé ní káni soko. 32'Ta ña ovi yichi nixani ún ta ñii sáná'a ña, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí Ndios xa chika ini ra kasa ndivi ra ñayó'o, ta yachi ní kundivi ña.

33'Ta vitin, tata Faraón, ndato'on i xí'in ún ndí xini ño'ó ndukú ún ñii taa ta va'a ini ta ndíchí sini, ta taxi ún ndayí nda'a ra ña kuiso chiño ra noo ño'o Egipto yó'o. 34'Va'a kasa ndivi ún ñayó'o: ná kaxin ún ku'a taa, ta taxi ún ndayí nda'a nayó'o ña ko'on na ndi'i saá noo ño'o Egipto, ta ka'an na xí'in nivi ña nakaya na ndi'i trigo xí'in ndi'i ña chi'i na, ta ta'ví na o'on ko'ndo ndi'i ñayó'o, ta taxi na ñii ña o'on ko'ndo yó'o nda'a nataa yó'o ña koo va'a ña. Saá ke'é nivi ñii nii kuiya tixin ña uxa kuiya ña koo ku'a ní ña kuxu nivi. 35'Ta nataa na nakaya ndi'i ña taxi nivi nda'a na tixin ña uxa kuiya yó'o, ná taan va'a na ndi'i ñayó'o ñii xiiña noo kachí mii ún koo va'a ña, tata Faraón, ta saá kuchiño kuxu ndi'i nivi na táku ñii ñii ñoo. 36'Ta ndi'i ña nakaya nataa yó'o koo va'a ña kuxu nivi ña

on kiví na soko tixin ña uxá kuiya ña kunakaá ní soko noo ño'o Egipto —káchí taJosé xí'in taFaraón.

Ñayó'o ká'an ndí taJosé xá'nda chiño ra noo naño'o Egipto

³⁷Ña nika'an taJosé va'a ní sakusij ña ini taFaraón ta va'a ní sakusij ña ini naná'no na kisa chiño xí'in ra, ³⁸ta nika'an taFaraón xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—¿An ndixa ví kuchiño yó naní'i yó inka taa ndatán yoo taJosé yó'o?, chi kómí ra níma Ndios —káchí ra.

³⁹Ta saá nika'an ra xí'in taJosé, káchí ra saá:

—On koó ka nda ñii nivi na ndichí ní siní ta va'a ní ini ndatán yoo yó'o, chi Ndios taxi ra ña kúndaá ini ún xa'a ndi'i ña nika'an ún xí'in i. ⁴⁰Vitin sakuiso chiño i yó'o ña kuu ún taká'no xí'in i noo xá'nda chiño i, ta ndi'i nivi naño'o yó'o chikaá so'o na ta kasa ndivi na ndi'i ña ka'nda chiño ún noo na. Ta yi'i, ndasaá kuiti kuu i tanoó noo ún, chi yi'i kúu tarey. ⁴¹Ta vitin yó'o kúu ún taká'no noo ndi'i nivi naEgipto —káchí taFaraón xí'in ra.

⁴²Ta taFaraón tava ra se'e ra ña nákaa nduku nda'a ra, ña xini ñó'o ra ka'yi ra kivi ra ta kasa kútu ra chiño, ta chikaá ra se'e yó'o nduku nda'a taJosé. Ta saá xa'nda chiño ra noo na kisa chiño noo ra ña taxi na tikoto lino ña va'a ní ña kundixin taJosé, ta chikaá na ñii cadena ñaoro sikon ra. Saá ke'é na xí'in ra. ⁴³Ta taFaraón taxi ra tón carreta ña kánóo taJosé satá nó, ta tón carreta yó'o kúu tón ovi, chi taFaraón kómí ra tón carreta tón noo. Ta xa'nda chiño ra ña ko'on si'na nivi noo tón carreta taJosé ta nda'yi na ka'an ndoso na, kachí na saá: “¡Kuxítí ndó noo taká'no vaxi!” Saá ke'é na. Ta saá nduu taJosé ta ká'no ka noo ndi'i naEgipto.

⁴⁴Ta nika'an taFaraón xí'in taJosé:

—Tata, vará yi'i kúu tarey noo naEgipto, ta nda ñii nivi on kuchiño kasa ndivi na chiño tá on taxi ún ndayí nda'a na ke'é na saá —káchí ra.

⁴⁵Ta taFaraón sakunaní ra taJosé inka kivi xí'in to'on egípcio, ta sakunaní ña'a ra Zafnat-panea, ta taxi ra ñii ña'a ñá naní Asenat nda'a taJosé ta nduu ñá ñásí'i ra, ñáyó'o kúu sa'ya taPotifera ta kúu sutu ñoo naní On. Saá nixiyo kivi nduu taJosé taa ta xa'nda chiño noo naEgipto. ⁴⁶TaJosé kómí ra oko uxu kuiya tá kixá'a ra kisa chiño

ra noo taFaraón tarey naEgipto. Ta taJosé kee ra noo taFaraón, ta saá kixá'á ra kua'an ra ndi'i saá noo ño'o Egipto ña kasa ndivi ra chiño. 47Ta ña chí'i nivi noo ño'o Egipto ndeé ní va'a xá'no ña, ta kua'a ní ña nákaya na ñii ñii kuiya andá nixino uxá kuiya. 48Ta ndatán yoo ña kindo taJosé nakil'in ra nda'a nivi, saá nakil'in ra ndi'i trigo ña nixiyo noo ño'o Egipto tixin ña uxá kuiya yó'o, ta taxi ra koo va'a ña ñii ñii ñoo yatin noo nakaya na ña. 49Ta taJosé nakil'in ra kua'a ní trigo, ndatán yoo kua'a ní yotí yu'u mini, saá nixiyo ña. Ndeé ní kua'a kúu trigo nakaya na, ni-xiin na cho'on ka na ña chi on kundeé na ka'vi na ndasaá kúu ña.

(Génesis 41:46-57)

50Tá on ta'an ka tondaa kuiya ña kunakaá soko, taJosé xí'in ñási'í ra ñáAsenat kaku oví sa'ya na, ta ñási'í ra yó'o kúu sa'ya taPotifera, ta kúu sutu ñoo naní On. 51Ta taJosé sakunaní ra sa'ya ra tanóo Manasés,[§] chi nika'an taJosé saá: “Ndios chindeé ra yi'í ña nandoso i xa'a ndi'i tondíni i ta nandoso i xa'a ndi'i nivi nave'le yivá i.” 52Sa'ya ra taoví sakunaní ña'á ra

§ 41:51 Manasés: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña táxi nandoso yó xa'a ña nixoví yó”.

Efraín,^h chi nika'an ra saá: “Ndios taxi ra ña yoo nasa'ya i ñoo yó'o noo nixo'vi ní i.”

⁵³Ta niya'a uxá kuiya ña nixiyo kuá'a ní trigo noo ño'o Egipto, ⁵⁴ta kixá'á vaxi uxá kuiya ña kunakaá soko, ndatán nika'an taJosé, saá nixiyo ña. Ta ndeé ní nákaá soko ndi'i saá inká ñoo ná'no ña kúu ñoo xíyo noo xá'nda chiño inká nivi, ta saá ñii laá kuiti noo ño'o Egipto yoo ñaxíxi. ⁵⁵Tá kivi kixá'á nivi naño Egipto xí'i ní na soko, ta nixa'an na ndukú na trigo noo taFaraón. Ta saá taFaraón nika'an ra xí'in ndi'i nivi naEgipto, káchí ra:

—Kuá'an ndó koto ndó taJosé, ta kasa ndivi ndó ndi'i to'on ña ka'an ra xí'in ndó —káchí ra.

⁵⁶Ta soko, ndixa ndeé ní nákaá ña ndi'i saá noo ño'o Egipto. Ta taJosé nakuiná ra ndi'i yaka noo ñó'o va'a trigo, ta síkó ra ña nda'a nivi naEgipto, chi ñii ñii kuiya yá'a ndeé ka nákaá soko ñoo yó'o. ⁵⁷Ta vaxi nivi na kee ndi'i saá inká ñoo ná'no ña kúu ñoo xíyo noo xá'nda chiño inká nivi, ta kixaa na noo ño'o Egipto ña sata na trigo noo taJosé, chi ndi'i ñoo ná'no yó'o on koó ka ña kuxu nivi yoo.

**Ñayó'o ká'an xa'a nañani taJosé,
kivi kuá'an na noo ño'o Egipto**

42 ¹Tá kundaá ini taJacob yoo trigo noo ño'o Egipto, ta nika'an ra xí'in nataa sa'ya ra, káchí ra saá:

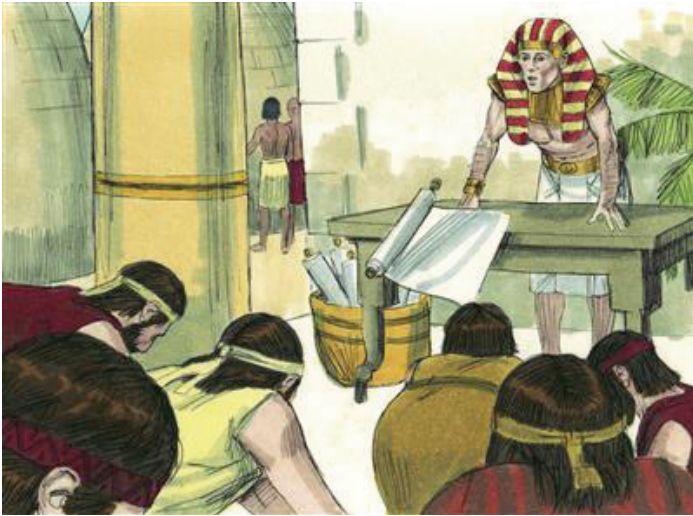
—¿Yukía ké'é ndó yó'o, xíto noo tá'an ndó ndóo ndó? ²Vitin koni so'o ndó ndí ndato'on nivi xí'in i ndí noo ño'o Egipto yoo trigo. Kuá'an ndó sata ndó trigo kuxu yó ña kutaku ka yó, koto kivi yó xí'in soko —káchí ra xí'in nasa'ya ra.

³Ta saá uxu nataa ñani taJosé kee na kuá'an na noo ño'o Egipto ña sata na trigo; ⁴ta taJacob ni-xiin ra taxi ra ko'on taBenjamín, ñani taJosé, chi xáni siní ra yiyo ní ndá ña on vá'a kivi kundo'o tayó'o yichi. ⁵Ta kivi kee nataa sa'ya taJacobⁱ kuá'an na, ta kuá'an na xí'in kuá'a ní nivi naCanaán nda noo ño'o Egipto ña sata na trigo, chi ndíka ní xiiña noo ño'o Canaán ndeé ní nákaá soko xí'in nivi.

⁶Ta taJosé kúu ta xá'nda chiño noo ño'o Egipto, ta kúu ra ta síkó trigo nda'a ndi'i nivi na vaxi ndi'i saá xiiña. Ta nañani ra

^h 41:52 Efraín: To'on hebreo yó'o kóni kachí ña “ña xína ní”.

ⁱ 42:5 TaJacob, inká kivi ra kúu taIsrael.

(Génesis 42:1-17)

kixaa na noo ra ta xikuxítí na anda nitondaa ta'ya na noo ño'o. 7Ta taJosé xandikōn nakoni ra ndí nañani ra kúu na; ta xito ra noo na ndatán xito ra noo nivi na on vása xíní ra, ta kue'e ní nindaqa to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ndó'ó nataa, imíkía kixi ndó?

Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Tata, ndi'i kee ndi noo ño'o Canaán, ta vaxi ndi sata ndi trigo noo ún —káchí na, ndakuijn na.

8Vará taJosé xa nakoni ra nañani ra kúu na, ta nay'o'o on vása ní-kuchiño na nakoni na ra. 9Ta saá taJosé naká'an ra xani nixani ra xa'a nañani ra kivi xikuu ra ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó vaxi ndó xito nani ndó ñoo ndi, ndasaá káa ña xa'a ña kundaqa ini ndó míchí kuchiño kivi ndó ñoo ndi —káchí ra.

10Ta ndakuijn na, káchí na:

—jOn sivi saá, tata! Na kisa chiño noo ún kúu ndi, ndasaá kuiti vaxi ndi sata ndi trigo noo ún. 11Ta yoo ndi'i mii ndi ñii kúu yivá ndi. Nivi na to'ó ini kúu ndi, anda ñii yichi on vása xíka ndi xito nani ndi ñoo inká nivi —káchí na.

12Ta nika'an taJosé, káchí ra:

—On sivi ñandaqa kúu ña ká'an ndó. Ndó'ó vaxi ndó xito nani ndó ndasaá kivi ndó ñoo ndi —káchí ra xí'in na.

13Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Tata, na kisa chiño noo ún kúu ndi. Uxu ovi ñani kúu ndi, ñii kúu yivá ndi'i ndi, ta táku ndi noo ño'o Canaán. Ñani ndi talo'o nindo'o ra xí'in yivá ndi, ta inká ra on koó ká ra táku xí'in ndi —káchí na.

14Ta tuku nika'an taJosé xí'in na:

—Ndatán xa nika'an i xí'in ndó, saá yóo ña; ndixa ndó'ó nataa na xító nani kúu ndó. 15Ta xí'in ñayó'o koto ndoso i ndó'ó án ndixa ká'an ndó to'on ndaa. Chíná'a i taFaraón, ña ndixa on vása taxi i kee ndó ñoo yó'o anda ná kixaa ñani ndó talo'o noo i yó'o. 16Vitin kuá'an ñii ndó'ó naki'in ndó ra ná kixaa ra. Ta ndó'ó na ndoo yó'o ko'on ndó ini ve'e kaa. Ta saá tá kixaa ñani ndó talo'o noo i, ta kundaa ini i ndixa ñandaa ká'an ndó; tá on vása kixaa ñani ndó talo'o noo i, ta chíná'a i taFaraón ndi ñivi na xító nani kúu ndó —káchí taJosé xí'in nañani ra.

17Ta taJosé taan ra ndi'i nataa yó'o ini ve'e kaa, xa uní kivi ñó'o na, 18ta kivi uní nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yí'i kisa to'ó i Ndios. Ta yí'i taxi i ña kutaku ndó, tá ndó'ó kasa ndivi ndó ñayó'o ña ka'an i xí'in ndó: 19tá ndixa ñivi na to'ó ini kúu ndó, ta taxi ndó ná ndoo ñii ñani ndó ini ve'e kaa, ta ndó'ó na ko'on ndíka, no'o ndó xí'in trigo ña kuxu nave'e ndó chi xí'i ní na soko. 20Ta saá ná kixi ñani ndó talo'o xí'in ndó, ta kundaa ini i ndixa ñandaa kúu ña nika'an ndó xí'in i. Tá on sivi ñandixa kúu ña nika'an ndó, ta saá kivi ndi'i ndó —káchí ra xí'in na.

Ta nataa yó'o kindoo ini na xa'a ña nika'an ra xí'in na, 21ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Koto yó, mii ñandixa on vá'a nike'é yó xí'in ñani yó taJosé, chi on vása ní-xiin yó chikaa so'o yó ña xaku ndá'ví ní ra noo yó ña kundá'ví ini yó koni yó ra, níkuu. Vará xito yó ña ndeé ní kuchuchú ini ñani yó, ta ni-xiin yó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a xí'in ra. Ñakán xó'vi ní yó yó'o vitin —káchí na xí'in tá'an na.

22Ta taRubén ndakuijn ra, káchí ra saá:

—Yí'i xa nika'an i xí'in ndó ña on satakué'e ndó talo'o; ta ndó'ó ni-xiin ndó chikaa so'o ndó ña nika'an i, ta vitin xó'vi yó xa'a ña on vá'a ké'é yó xí'in ñani yó —káchí ra.

23Ta nataa yó'o on vása xini na ndi taJosé kúndaa ini ra ña ká'an na, chi taJosé ká'an ra to'on egípcio xí'in na, ta ñii ta

ndíkó ni'i ra to'on noo ña ká'an nayó'o. ²⁴Ta ta José kee ra ña kuxíká lo'o ra noo nayó'o, ta kixá'á ra xáku ra ña kúchuchú ní ini ra. Ta saá ndíkó ra kixaa ra noo na, ta nika'an ra xí'in na ndí naxaxin ra ta Simeón kuu ta ndoo ini ve'e kaa, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña katón na ra, ta chikaa na ra ini ve'e kaa, ta nañani ra xito na ñayó'o. ²⁵Ta saá ta José xa'nda chiño ra noo na kisa chiño noo ra ña sakutú na trigo ndi'i tinda, ta taan na ini tinda yó'o si'un ña cha'vi nañani ra, ta taxi na ña kuxu nayó'o yichi noo ku'a'an no'o na. Saá kundivi ña. ²⁶Ta nañani ta José sakuiso na trigo tiburro sana na, ta kee na ku'a'an no'o na.

²⁷Tá nixaa na ñii xiiña noo kusun na, ta ñii tayó'o nakuiná ra tinda ra ña taxi ra ña kaxa'an tiburro sana ra, ta xini ra ñó'o si'un ra yu'u tinda. ²⁸Ta saá nika'an ra xí'in nañani ra, káchí ra saá:

—Koto ndó, sandikó na si'un i. Yó'o nákaa ña yu'u tinda i —káchí ra.

Ta ndi'i nataa yó'o niyi'ví ní na, ta nda nikisin xí'in mi na xa'a ña yí'ví na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukú ñayó'o ké'é Ndios xí'in yó?, ñani.

²⁹Ta saá naxaa na ve'e na noo ño'o Canaán, ta ndato'on na xí'in yivá na ta Jacob ndi'i ña ndo'o na noo ño'o Egipto, káchí na xí'in ra saá:

³⁰—Tata yivá ndi, ndato'on ndi xí'in ún, ta ta kúu ta xa'nda chiño noo na Egipto ndeé ní yo'vi nika'an ra xí'in ndi, ta chikaa ra kuachi sata ndi ndí xíka ndi xito nani ndi ñoo ra. ³¹Ta nika'an ndi xí'in ra, káchí ndi saá: “Tata, ni'vi na to'ó ini kúu ndi, ta nda ñii yichi on vása xa'an ndi xito nani ndi ni'vi xí'in ñoo na”, káchí ndi xí'in ra. ³²Ta ndato'on ndi xí'in ra ndí uxu ovi ñani kúu ndi, ta ñii kúu yivá ndi, ta ñii ñani ndi on vása táku ka ra xí'in ndi, ta inka ñani ndi talo'o ka nindo'o ra xí'in yivá ndi noo ño'o Canaán. ³³Ta saá ta xa'nda chiño yó'o nika'an ra xí'in ndi: “Xí'in ñayó'o koto ndoso i ndó'ó án ndixa ni'vi na to'ó ini kúu ndó. Vitin sandakoo ndó ñii ñani ndó ta kunakaa ini ve'e kaa yó'o, ta no'o ndó ta kuiso ndó lo'o trigo kuxu nave'e ndó. ³⁴Ta xini ñó'ó ndikó ndó ta ná kixi ñani ndó talo'o xí'in ndó. Ta saá kuu ña kandixa i ndó'ó ndí on si'vi na xito nani kúu ndó, ta ndixa na to'ó ini kúu ndó; ta saña i

kò'òn ndíkà ñani ndó tã nákaà ini ve'e kaa, ta taxi ì ndáyí ña ke'é ndó chiño ña kóni ndó ñoo yó'o", káchí ra —káchí na, ndátò'on na xí'in yivá na.

³⁵Ta saá, tá mií kóyo na trigo ñó'o ini tindaa na, ta xini na nákaà bolsa si'ún yu'ù tindaa ñii ñii na. Tá ndi'i mji nataa yó'o xí'in yivá na xini na bolsa ñó'o si'ún, ta niyi'ví ní na. ³⁶Ta saá taJacob ñika'an ra xí'in nasa'ya ra, káchí ra:

—Ndó'ó kóni ndó kindaa ndó ndi'i sa'ya ì. TaJosé on koó ka ra táku xí'in yó, ni inkà taSimeón on koó ra yó'o xí'in yó, ta vitin kóni ndó kindaa ndó taBenjamín noo ì. ¡Ndixa taa ta ndeé ní xó'vì kúu yi'ì! —káchí ra xí'in na.

³⁷Ta saá ñika'an taRubén xí'in yivá ra, káchí ra:

—Tata yivá ì, va'a taxi ún taBenjamín nda'a ì, ta yi'ì ndakuijn ì xa'a ra ña kundaa va'a ì ra, ta ndixa sandikó ì ra nda'a ún. Tá on vása kuchiño sandikó ì ra, ta kómí ún ndáyí ña ka'ni ún ovi sa'ya ì —káchí ra.

³⁸Ta ndakuijn taJacob:

—Sa'ya ì talo'o on taxi ì ko'òn ra xí'in ndó. Ñani ra taJosé xa nixi'ì ra, ta sijn laá tayó'o yóo xí'in ì. Táná ko'òn ra xí'in ndó ta kivi kundo'o ra ña on vá'a yichi noo ku'a'an ndó, ta saá ndó'ó nakuiso ndó ndi'i kuachi xa'a ña kuchuchú ní ini ì ta nda kivi ì —káchí ra.

**Ñayó'o ká'an xa'a taBenjamín,
ku'a'an ra xí'in nañani ra noo ño'o Egipto**

43 ¹Ta ndeé ní ka nákaà soko noo ño'o Canaán. ²Ta saá taJacob xí'in nasa'ya ra on koó ka trigo kuxu na, xa ndi'i ña sata na noo ño'o Egipto, ta saá ñika'an tuku taJacob xí'in na, káchí ra:

—Kua'an tuku ndó sata ka ndó lo'o trigo kuxu yó —káchí ra.

³Ta saá ndakuijn taJudá, káchí ra:

—Tata yivá ì, taa ta xá'nda chiño noo naEgipto kaxín ní ñika'an ra xí'in ndi: “Tá on vása vaxi ñani ndó talo'o xí'in ndó, ta on kixi ka ndó noo ì”, káchí ra xí'in ndi. ⁴Táná taxi ún ko'òn ñani ndi talo'o xí'in ndi vitin, ta saá ko'òn ndi sata ndi trigo; ⁵tá on xijn ún taxi ún ra ko'òn ra xí'in ndi, ta on kuchiño ko'òn ndi. Chi ta xá'nda chiño ñika'an ra xí'in ndi: “Tá on koó ñani ndó talo'o vaxi xí'in ndó, ta on kixi ka ndó noo ì”, káchí ra —káchí taJudá xí'in yivá ra.

⁶Ta saá nika'an taJacob:^j

—¿Ndachun ku'a ní ña on vá'a ké'é ndó xí'in i? ¿Ndachun ndato'on ndó xí'in ta xá'nda chiño noo naEgipto ndí yóo inka ñani ndó talo'o? —káchí ra.

⁷Ta ndakuiin na, káchí na saá xí'in yivá na:

—Mij ra kúu taa ta nindaka to'on ní ka xa'a mij ndi xí'in xa'a nave'e ndi, káchí ra saá: “¿Án táku ka yivá ndó? ¿Án yóo inka ñani ndó?”, káchí ra. On koó ka inka to'on ní-ni'i ndi ka'an ndi xí'in ra, ta kuiti ndakuiin ndi ndi'i ña nindaka to'on ra ndi'i. Nda lo'o on vása ní-xani sinj ndi ndi taa yó'o ka'nda chiño ra noo ndi ña kixi ñani ndi xí'in ndi noo ra —káchí na xí'in yivá na.

⁸Ta saá nika'an taJudá xí'in yivá ra taJacob, káchí ra:

—Tata yivá j, táná taxi ún ko'on talo'o xí'in ndi, ta xandikon tiká'an kuiti ko'on ndi ña sata ndi ña kuxu yó ta kutaku ka yó. Ta saá on kivi yó xí'in soko, ta saá, ni yó'ó, ni ndi'i, ni sa'ya yó on kivi na. ⁹Yi'i ndakuiin i xa'a talo'o ñani i. Tá on vása ndixaá ra xí'in i, ta yi'i kuu ta nakuiso kuachi noo ún ndi'i saá kivi. ¹⁰Ta xa na'á ní ká'an tá'an yó xa'a ñayó'o; tá on koó saá ké'é yó, ta xa nda ovi yichi nixa'an ndi ta ndikó ndi vitin, níkuu —káchí ra.

¹¹Ta saá ndakuiin yivá na, káchí ra saá:

—Tá on koó ka inka ña kivi ke'é yó, ta saá vitin kasa ndivi ndó ñayó'o: ná ko'on ñava'a kómí yó xí'in ndó ña saní'i ndó ña taa ta xá'nda chiño. Kuni'i ndó ñava'a ní ka ña yóo ñoo yó'o, ña kúu tatan naní bálsamo xí'in mirra, inka ña kúu ñoño, inka tiki xí'in almendra, ta inka nduta tá xá'an támi. ¹²Ta kuni'i ndó si'ún ña cha'vi ndó trigo xí'in inka si'ún ña naní'i ndó ini tindaá ndó, ta sandikó ndó ñayó'o nda'a mij ta xá'nda chiño. Saá chi ndákuiti sana ini nivi na kisa chiño noo ra taan na si'ún ini tindaá ndó. ¹³Ta vitin ná ko'on ñani ndó taBenjamín xí'in ndó, ña kuchiño ko'on ndó noo ta xá'nda chiño noo ño'o Egipto. ¹⁴Ta mij Ndios ta Kómí Ndi'i Ndee, ná taxi ra ña ná kundá'ví ini ta xá'nda chiño koni ra ndó'ó, ta saá tayó'o ná taxi ra ña kee ndíka taSimeón ñani ndó, ta saá ñii káchí ndikó taBenjamín xí'in ndi'i ndó ndixaá ndó noo j. Ta yi'i, vará tá saá ví koni ñó'ó ndañó'ó ndi'i sa'ya j noo j, ta saá ná koo ña —káchí ra.

^j 43:6 TaJacob, inka kivi ra kúu taIsrael.

15Ta saá nataa sa'ya ta Jacob nakuiso na ña nika'an yivá na saní'i na ta José, xí'in si'ún ña naní'i na ini tinda, ta xí'in inká si'ún ña sata na trigo, ta kee na ku'a'an na, ta ku'a'an ta Benjamín xí'in na nda noo ño'o Egipto. Ta saá nixaa na noo ta José. 16Ta ta José xini ra ta Benjamín nixaa ra xí'in na, ta nika'an ra xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e ra, káchí ra saá:

—Kua'an ún, ta ná ko'on ndi'i nataa yó'o xí'in ún ve'e i. Ta ka'ni ún ñii sindiki ta kasa ndivi ún rí, chi nataa yó'o kuxu na rí xí'in i ma'ño ndivi vitin —káchí ra xí'in ta ndiso chiño noo ra.

17Ta ta ndiso chiño kee ra ku'a'an ra kasa ndivi ra ndatan xa'nda chiño ta José, ta ku'a'an ndi'i nataa yó'o xí'in ra ve'e ta José; 18ta xandikon kixá'á na niyi'vi ní na ña ku'a'an na ve'e ta José, ta ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ñayó'o ndó'o yó vitin xa'a si'ún ña ku'a'an no'o xí'in yó. Ta vitin ta xa'nda chiño saxo'vi ní ra mii yó ta kasa nduxa ra xí'in yó ña kasa chiño yó noo ra, ta nda tiburro sana yó kindaa ra rí nda'a yó —káchí na.

19Ta saá nixaa na yé'le ve'e ta José, ta on ta'an ka ki'vi na, ta nitonaa yatin na noo ta ndiso chiño ña ká'an na xí'in ra, 20ta káchí na saá:

—Tata, ndixa ká'an ndi xí'in ún, ñanoó kixi ndi sata ndi trigo, 21-22ta kivi ku'a'an no'o ndi tá nixaa ndi ñii xiiña noo kusun ndi ñoó, ta nakuina ndi tinda ndi, ta yu'u tinda ñii ñii ndi ñó'o si'ún ña xa cha'vi ndi nda'a ndó xa'a trigo. Ta on vása xini ndi yukú nivi taan si'ún yó'o yu'u tinda ndi. Ta vitin yó'o tuku ndiso ndi si'ún yó'o, vaxi tuku ña xí'in ndi ña sandikó ndi ña, ta tuku ndiso ka ndi inká si'ún ña sata ka ndi trigo —káchí na.

23Ta ndakuiin ta ndiso chiño, káchí ra saá:

—On kundí'i ini ndó, ni on kuyi'vi ndó. Xa yóo va'a ndi'i chiño. Yi'i kúu ta nakí'in si'ún ña cha'vi ndó xa'a trigo kivi saá. Va kuiti Ndios, ta taká'no noo mii ndó ta noo yivá ndó, taan ra si'ún yu'u tinda ndó —káchí ra xí'in na.

Ta ta ndiso chiño tava ra ta Simeón ve'e kaa ta nixaa tayó'o nakutá'an ra xí'in nataa ñani ra; 24ta saá niki'vi ndi'i na ini ve'e ta José, ta ta ndiso chiño taxi ra takuií nakata na xa'a na, ta taxi ra ña kaxa'an kití sana na. 25Ta saá tava na ña ñó'o ndiso na saní'i na ta José, ta chiso ti'va na ña, ta kindoo na ndati na ña ndixaa ra ma'ño ndivi, chi kunda ini na ve'e yó'o kúu noo kuxu na xí'in ra.

26 Ta saá ndíxaā ta José ve'e ra, ta nataā yó'o saní'i na ndi'i ñava'a ndíso na nda'ā ra, ta xikuxítí na andā ñitondā ta'yā na noō ño'o. 27 Ta ta José ñindākā to'on ra na ndasaá yóo na, ta tuku ñindākā to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndasáá yóo yivá ndó, taxikua'ā ta ndato'on ndó xí'in i xa'ā? ¿An tákū kā ra? —káchí ra xí'in na.

28 Ta xikuxítí na noō ra ña kása to'ó na ra, ta ndakuin na, káchí na saá:

—Yivá ndi, tāa tā kása chiño noō ún, yóo va'a ra. Tákū kā ra, tata —káchí na.

29 Ta ta José xito ra noō ñii ñii na ta xini ra ta Benjamín, ñani mii ra ta kúu sa'ya si'í mii ra xí'in yivá ra, ta ñika'an ra xí'in na:

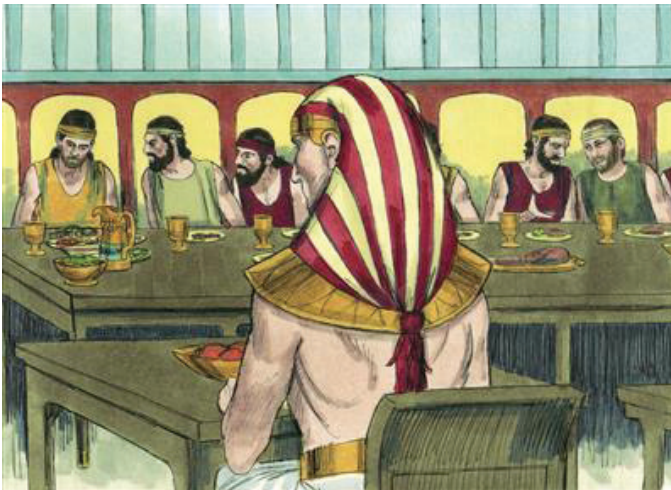
—¿An tayó'o kúu ñani ndó talo'o, ta ndato'on ndó xí'in i xa'ā?

Ta ta José ñika'an ra xí'in talo'o yó'o:

—Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ún, talo'o —káchí ra xí'in ta Benjamín.

30 Ta ta José kúsii ní ini ra andā ñikisin nímā ra xa'ā ña xini ra ñani ra, ta andā vaxi ndutā nduchu noō ra ña kóni ra kuaku ra. Ta saá kee ra ta kama ñiki'vi ra noō kísín ra, ta yó'o kixá'á ra xáku ní ra. 31 Tá ndi'i xáku ra ta ñakata ra noō ra xí'in takuí, ta tuku ndikó ra noō yóo nañani ra, ta saá xa'nda chiño ra noō na kása chiño noō ra, káchí ra saá xí'in na:

—Chikaā ndó ña kuxu ndi vitin —káchí ra.

(Génesis 43:1-34)

³²Ta chiso na ña xíxi taJosé noo ñii mesa, ta chiso na ña xíxi nataa sa'ya taJacob noo inka mesa, ta mji naEgipto na kixaa kuxu, xíxi na noo inka mesa, chi kúkini ini naEgipto kuxu na xí'in naño hebreo. ³³Ta nañani taJosé xikundo na noo mesa ndatán xa'nda chiño taJosé, kixá'á si'na tanoó, saá xikoo ñii ñii na ndikon sata ra, anda talo'o sondí'í, xikundo ndi'i na xíxi na; ta nayó'o naka'nda ini na, xito na noo tá'an na. Xáni siní na: “¿Yukú na xíní ndá mji yó kúu tanoó, ta yukú ta ndikon sata ra tandra tasondí'í?”, saá xáni siní na. ³⁴Ta ñaxíxi nándoso noo mesa taJosé, nata'ví na ña kuxu ndi'i ñani ra, ta taJosé xa'nda chiño ra ña chikaa na on yichi ka ñaxíxi ko'o taBenjamín noo ña chikaa na ña xíxi inka nañani ra. Ta taJosé xí'in nataa ñani ra xíxi na ta xí'i na, ta kúsi ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a copa taJosé

44 ¹Ta saá taJosé xa'nda chiño ra noo ta ndiso chiño xí'in ve'e ra, káchí ra saá:

—Sakutú ndaa ún trigo tinda ndi'i nataa yó'o, ndatán yóo ña kundeé na kuiso na no'o na, ta taan ún si'un ña cha'vi na yu'u tinda ñii ñii na. ²Ta chikaa ún copa i ñaplata yu'u tinda ñani na talo'o, ñii káchí saá kunakaa ña xí'in si'un ña xa cha'vi mji ra xa'a trigo —káchí ra.

Ta ta ta ndiso chiño xí'in ve'e ra kisa ndivi ra ndatán yóo ña xa'nda chiño taJosé. ³Ta inka kivi tá keta ño'o xitaan, ta ta ndiso chiño yó'o nindayi ra nataa ku'a'an no'o na, ta ku'a'an tiburro sana na xí'in na. ⁴On ta'an koo xíká ní noo ku'a'an na, ta nika'an taJosé xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e ra, káchí ra saá:

—Kama ku'a'an ún sata nataa na ku'a'an no'o; tá naní'í ún na ta ka'an ún xí'in na, kachí ún saá: “¿Ndachun cha'vi ndó xí'in ña on vá'a noo ñava'a? ¿Ndachun kisa kuí'ná ndó copa ñaplata? ⁵¿Án on sivi copa yó'o kúu ña xíní ñó'o ta xa'nda chiño noo i ña ko'o ra nduta ñó'o ini ña? Ta, ¿án on sivi copa yó'o kúu ña xíní ñó'o ra ña nandaxin ra xa'a ña yóo se'é? Ndixa on vá'a ke'é ndó xí'in ra”, kachí ún xí'in na —káchí taJosé xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e ra.

⁶Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e ra kama kee ra ku'a'an ra ta naní'í ra nataa yó'o, ta ndatán yóo to'on ña nika'an taJosé, saá nika'an ra xí'in na. ⁷Ta ndakuiin nataa yó'o, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an ún xí'in ndi tɔ'on yó'o? Anda ñii yichi on vása ní-ke'é ndi ña on vá'a ká'an ún xa'a. ⁸¿Ama ví ke'é ndi ña on vá'a saá? ¿An on sivi ñandixa kúu ña, ndi s'i'ún ña naní'i ndi yu'u tindaꝓ ndi, ta sandikó ndi ña nda'a ndó? ¿Ndasáá ví ke'é ndi ña on vá'a kasa kuí'ná ndi ñaplata án ñaoro ve'e ta xá'nda chiño noo ún? ⁹Vitin nandukú ún copa; tá naní'i ún ña nda'a ñii ndi, ta va'a ka ná kivi tayó'o, ta mii ndi na ndoo, ná nduu ndi na kasa chiño noo tapatrón ún —káchí na.

¹⁰Ta saá ta ndiso chiño nika'an ra, káchí ra:

—Va'a, kasa ndivi yó ña ká'an ndó. Tá naní'i i copa ndiso ñii tatá'an ndó, ta tayó'o nduu ra ta kasa chiño noo i, ta inká ndó'ó ko'on ndíka ndó chi on koó kuachi ndiso ndó —káchí ra.

¹¹Ta saá ñii ñii nayó'o kama ní sanoo na tindaꝓ na anda noo ño'o, ta nakuiná na ña. ¹²Ta ta ndiso chiño nandukú ra copa ini tindaꝓ nayó'o, ta kixá'á ra nándukú ra copa ini tindaꝓ tanoo, ta ndíkon ra nándukú ra ini tindaꝓ ñii ñii na anda nixaꝓ ra tindaꝓ talo'o tasondí'í, ta saá naní'i ra copa ini tindaꝓ taBenjamín. ¹³Ta nayó'o kixá'á na yí'ví ní na ta kúchuchú ní ini na, ta ndata na tikoto ndíxin na. Ta saá ñii ñii nataa yó'o sakuiso na tindaꝓ tíburro sana na ta nandikó tuku na ku'an na noo ño'o Egipto. ¹⁴Tá taJudá xí'in nañani ra nixaꝓ tuku na ve'e taJosé, ta tayó'o yóo ka ra ve'e ra, ta saá xikuxítí na anda nitondaꝓ ta'ya na noo ño'o noo ra. ¹⁵Ta taJosé nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¿Yu kúu tuku ña ke'é ndó? ¿An on vása xini ndó yi'i kúu ñii taꝓ ta nándaxin ña yóo se'é?

¹⁶Ta ndakuiin taJudá, káchí ra saá:

—¿Yu kúu tɔ'on kuchiño ndakuiin ndi yu'u ún, tata? On koó ña kuchiño ka'an ndi án ke'é ndi xa'a ña kundaꝓ ini ún ndi on koó kuachi ndiso ndi. Saá chi Ndios xini ra ndi na ndiso kuachi kúu ndi. Ta vitin yó'o yóo ndi nda'a ún; ta ndi'i ndi xí'in taꝓ ta xinaꝓaꝓ copa ini tindaꝓ nduu ndi na kasa chiño noo ún —káchí ra.

¹⁷Ta saá nika'an taJosé, káchí ra:

—On kuchiño kasa ndivi i ña ká'an ndó. Ñii laá kuiti taꝓ ta xinaꝓaꝓ copa ini tindaꝓ kuu ta ndoo kasa chiño noo i. Ta ndi'i ndó va'a ndikó ndó no'o ndó ve'e yivá ndó. On kundí'i ini ndó chi on koó kuachi ndiso ndó —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xá'a taJudá, xaku ndá'ví ra xá'a taBenjamín

18Ta taJudá nitondaa yatin ra noo taJosé, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Xáku ndá'ví i noo ún, tata, taxi ún ná ka'an selé lo'o i xí'in ún. Xáku ndá'ví i noo ún, on saa ini ún koni ún yi'i, chi ndatán yóo tarey Faraón, saá yóo mii ún. 19Chi yó'o nindaqa to'on ún ndi'i, ¿án yóo yivá ndi?, ta, ¿án yóo inka ñani ndi? 20Ta mii ndi ndakuiin ndi, káchí ndi, ndí ndixa yóo yivá ndi taxikuá'a, ta yóo inka ñani ndi talo'o, ta talo'o yó'o kaku ra kivi tá taxikuá'a ní kúu yivá ndi. Ta xí'in ñásí'í ra ñáRaquel kaku ovi sa'ya ra. Nii talo'o nixi'i, ta sijn talo'o yó'o kúu ta táku, ñakán kí'vi ní ini yivá ndi xíni ña'á ra. 21Ta mii ún nika'an ún xí'in ndi ná kixi talo'o yó'o noo ún, chi kóni ún koni ún ra. 22Ta nika'an ndi xí'in ún káchí ndi saá, ndí ñani ndi talo'o on kivi sandakoo ra yivá ra, chi táná sandakoo ña'á ra, ta yivá ra kivi ra xí'in ña kuchuchú ní ini ra. 23Ta mii ún nika'an ún xí'in ndi tá on kixi talo'o ta on taxi ún kixaa tuku ndi noo ún.

24Ta kivi ndikó ndi noo yivá ndi, ta ndato'on ndi xí'in ra ndi'i ña nika'an ún xí'in ndi. 25Ta saá yivá ndi xa'nda chiño ra noo ndi, káchí ra: “Tuku ndikó ndó sata ndó lo'o ka trigo kuxu yó”, káchí ra. 26Ta nika'an ndi xí'in yivá ndi: “Saá nika'an ta xa'nda chiño noo ño'o Egipto xí'in ndi: Tá on kixi ñani ndó talo'o xí'in ndó, ta on kixi ka ndó noo i, káchí ra xí'in ndi. Ta saá, tá on taxi ún ko'on ñani ndi talo'o xí'in ndi, ta on kivi ko'on tuku ndi noo ta xa'nda chiño noo ño'o Egipto”, káchí ndi xí'in yivá ndi. 27Ta yivá ndi nika'an ra xí'in ndi: “Ndó'o xíni va'a ndó ovi kuiti sa'ya i kómí i xí'in ñásí'í i ñáRaquel; 28ñii ra on ko'o ka ra táku xí'in i, anda kivi kee ra tанда kivi vitin on vása xíni i mí yóo ra. Xáni sijn i va kuiti ñii kití yukú sakuáchi rí ra ta xaxi rí ra. 29Tána ko'on inka sa'ya i yó'o xí'in ndó, tá tuku tayó'o kundo'o ña on vá'a, ta ndó'o kuu ndó na nakuiso kuachi xa'a ña xo'vi ní yi'i taxikuá'a, tанда kivi i xí'in ña kuchuchú ní ini i”, káchí yivá ndi.

30Chi xa'a talo'o yó'o kúu ña táku ka yivá i, tá on ndikó talo'o xí'in ndi, 31ta yivá i kivi ra xa'a ña on koni ka ra talo'o sa'ya ra. Ta saá mii ndi nakuiso ndi kuachi ña xo'vi ní yivá ndi chi taxikuá'a ní kúu ra, ta kuchuchú ní ini ra anda kivi

ra. ³²Niḱa'an i xí'in yivá i ndí yí'i ndakuiin i xa'a ṭalo'o yó'o, kačí i saá: "Tá on koo ṭalo'o ní ndikó xí'in i, ta yí'i kuu ta nakuiso kuachi noo ún ndi'i saá kivi", kačí i xí'in yivá i. ³³Ñakán xáku ndá'vi i noo ún, tata, ña taxi ún ndoo i noo ṭalo'o, ta kasa chiño i noo ún. Ta vitin xáku ndá'vi i noo ún, taxi ún ná no'o ra ve'e ra xí'in nañani ra. ³⁴Chi on kuchiño ndikó i tá on koó ṭalo'o kua'an no'o xí'in i ve'e yivá i. On kundeé ini i koto i ndasaá xo'vi ní yivá i tá on ndikó ṭalo'o xí'in ndi —káčí taJudá xí'in taJosé.

**Ñayó'o ká'an xa'a taJosé,
ndasaá taxi ra kundaa ini nañani ra yu kúu ra**

45 ¹Ta taJosé ni-kundeé ka ini ra noo ña kuaku ra ña koto ndi'i nivi na ndoo xí'in ra, ta niḱa'an ra xí'in nayó'o, kačí ra saá:

—iKee ndi'i ndó ta kuá'an ndó ke'e! —káčí ra.

Ta saá nda ñii na kisa chiño noo ra on koó ka na ni-ndoo xí'in ra, ta saá taxi ra kundaa ini nañani ra yu kúu ra. ²Ta kixá'a ra ñii ndá'yi ko'o ra xáku ra, ta naEgipto na kisa chiño noo ra xini so'o na ña xáku ra, ta ndato'on na ndasaá xáku ra ña kundaa ini inká naEgipto na ndoo ve'e chiño taFaraón. ³Ta niḱa'an taJosé xí'in nañani ra, kačí ra saá:

—Yí'i kúu taJosé! ¿Án táku ka yivá i? —káčí ra.

Ta nataa yó'o ndeé ní yí'vi na ndoo na noo ra, ta ni-kuchiño na ndakuiin na yu'u taJosé. ⁴Ta niḱa'an taJosé xí'in na, kačí ra saá:

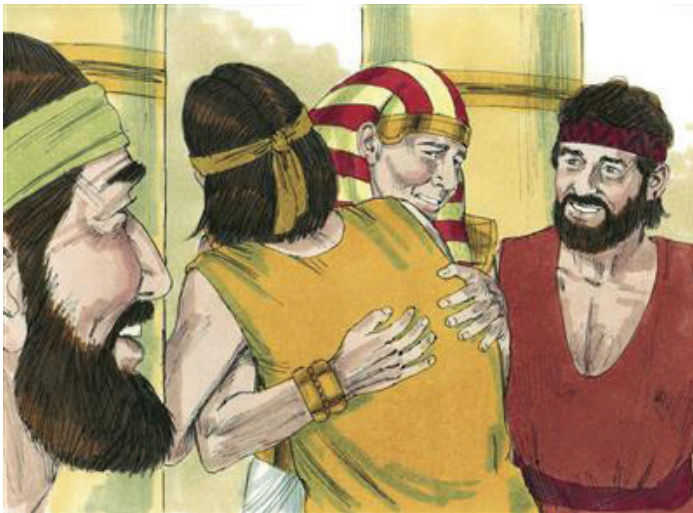
—Na'a yatin ndó noo i.

Ta saá kixaa yatin na noo ra, ta niḱa'an ra xí'in na, kačí ra:

—Yí'i kúu ñani ndó taJosé, ta ta nisikó ndó nda'a naEgipto yó'o; ⁵ta vitin on kuchuchú ini ndó, ni on saa ini ndó xí'in tá'an mji ndó xa'a ña nisikó ndó yí'i, chi Ndios ti'vi si'na ra yí'i kixaa i ñoo yó'o noo ndó'ó, ña sakaku i kua'a ní nivi. ⁶Xa ovi kuiya kúu ña nákaa soko noo ño'o yó'o, ta kumáni ka inká o'on kuiya ña on kivi ka chi'i nivi, ni on kivi nakaya na trigo. ⁷Ta Ndios ti'vi si'na ra yí'i kixaa i ñoo yó'o noo ndó'ó ña sakaku i ndó'ó, ta kuchiño kuina ndó ta kua'a ní kuu sa'ya ñani síkuá ndó ñoyívi yó'o. ⁸Ñakán Ndios kúu ta ti'vi yí'i kixaa i ñoo yó'o, ta on sivi ndó'ó kúu na ti'vi yí'i, saá chi Ndios sakuiso chiño ra yí'i ña taxi i to'on ndíchi sini taFaraón,

ta Ndios t̄axi ra ña kúu i t̄aká'no ve'e t̄aFaraón, ta nduu i t̄aa t̄a xá'nda chiño noo ndi'i naEgipto. ⁹Vitin kama ní no'o ndó noo yóo ve'e yivá i ta ka'an ndó xí'in ra, kachí ndó saá: “Tata, n̄ika'an sa'ya ún t̄aJosé, káchí ra saá: Ndios sakuiso chiño ra yi'i kúu i t̄aa t̄aká'no t̄a xá'nda chiño noo naEgipto. Na'a koto ún yi'i. Kama ní kixi ún. ¹⁰Tá kixaá ún ta kutaku ún noo ño'o naní Gosén xí'in ndi'i sa'ya ún, xí'in ndi'i sa'ya ñani ún, ta xí'in ndi'i ndikachi ta xí'in ndi'i t̄isú'u sana ún, ta xí'in ndi'i s̄indiki sana ún, ta xí'in ndi'i ña kómí ún, ta saá va'a kutaku yatin ún xí'in i. ¹¹Ta yi'i, taxi i ndi'i ña kuxu ún ta taxi i ña kuxu ndi'i nave'e ún, ta taxi i ña kuxu ndi'i na ndóo xí'in ún, ta on kumáni nda ñii ña x̄ini ñó'ó noo ndó; chi vaxi ka o'on kujya ña ndeé ní kunakaá soko, káchí sa'ya ún”, kachí ndó xí'in yivá i. ¹²Ñani i t̄aBenjamín xí'in ndó'ó kúu na ndakuijn xa'a i ndí yi'i kúu t̄aa t̄a n̄ika'an to'on yó'o. ¹³Ndato'on ndó xí'in yivá i xa'a ndi'i ña x̄ito ndó yó'o, ndí yi'i kúu t̄aa t̄a xá'nda chiño noo naEgipto. Kama ní ko'on ndó naki'in ndó yivá i ná kixaá ra yó'o —káchí t̄aJosé xí'in nañani ra.

¹⁴Ta t̄aJosé kixá'á ra nómi ra ñani ra t̄aBenjamín, ta xáku tuku ra. Ta saá tuku t̄aBenjamín xáku ra nómi ra ñani ra t̄aJosé. ¹⁵Ta t̄aJosé n̄ich̄ito ra noo ñii ñii nañani ra, ta xáku ra nómi ra na. Ta nda saá ndi'i nataa ñani ra kixá'á na ká'an na xí'in ra.

(Génesis 45:1-28)

16Ta nda ve'e chiño noo yoo taFaraón nixaá to'on ña xini so'o na ndi kixaá nañani taJosé, ta taFaraón xí'in naná'no na kisa chiño xí'in ra kúsi ní ini na xa'a to'on xini so'o na. 17Ta nika'an taFaraón xí'in taJosé, káchí ra saá:

—Ka'an ún xí'in nañani ún ña sakuiso na kití sana na ta ná ndikó na no'o na noo ño'o Canaán, 18ta saá ná sandakoo na ñoo Canaán ta ná kee na kixi na yó'o, ta kixi yivá ún xí'in ndi'i nave'e nañani ún xí'in ra, ta kixaá na yó'o. Ta yí'i taxi i nda'a na ño'o ña va'a ní ka noo ño'o Egipto, ta kuxu na ña va'a ní ka yoo noo ño'o ñoo yó'o. 19Ka'nda chiño ún ná ko'on carreta xí'in nañani ún ña kuiso nó náña'a násí'í na xí'in naválí, ta xí'in yivá ún, ña kixaá ndi'i na yó'o. 20Ta on kundí'i ini na xa'a ñava'a sandakoo na ñoo kán, chi ña va'a ka yoo noo ño'o Egipto yó'o nduu kuenda mji na —káchí taFaraón xí'in taJosé.

21Ta saá nataa sa'ya taJacob^k kisa ndivi na ña nika'an taFaraón. TaJosé taxi ra carreta ndatán yoo ña xa'nda chiño taFaraón, ta taxi ra ña kuxu nave'e ra yichí; 22ta taxi ra nda'a ñii ñii ñani ra tikoto xaá ña kundixin na, ta nda'a taBenjamín taxi ra uní ciento si'ún ñaplata xí'in o'on tikoto xaá ña kundixin ra. 23Ta nda'a yivá ra ti'ví ra uxu burro tí ndíso ña va'a ka ña yoo noo ño'o Egipto, xí'in inká uxu burro si'í tí ndíso trigo xí'in sita va'a xí'in inká ña kuxu yivá ra ña kixi ra yichí. 24Tá mií ndáyi ka taJosé nañani ra, ta nika'an ka ra xí'in na:

—On naa ndó xí'in tá'an ndó ku'a'an ndó yichí —káchí ra.

Ta saá ku'a'an no'o na. 25Kee na ñoo Egipto ta ndikó na ndixaá na noo ño'o Canaán noo yoo yivá na taJacob. 26Ta ndato'on na xí'in taJacob, káchí na saá:

—¡Tata, táku sa'ya ún taJosé! ¡Ta vitin kúu ra ta xa'nda chiño noo ndi'i naEgipto! —káchí na.

Ta on vása kúndaá ini taJacob yukía ke'é ra ni yukía ka'an ra, chi on vása kivi kandixa ra ña ká'an na xí'in ra. 27Ta nataa sa'ya ra yó'o ndato'on ndi'i na xí'in ra ndatán yoo to'on nika'an taJosé xí'in na, ta kivi xini taJacob tón carreta ti'ví taJosé xa'a ña kuiso nó na ko'on na ñoo Egipto, ta nda saá nataku níma ra ta kúsi ní ini ra. 28Ta saá nika'an ra xí'in nasa'ya ra, káchí ra:

^k 45:21 TaJacob, inká kivi ra kúu taIsrael.

—Vitin ndixa kándixa i táku t̄aJosé sa'ya i. Ta ko'on i koni i ra si'na ka noo ña kivi i —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJacob, kuá'an ra noo ño'o Egipto

46 ¹Ta saá t̄aJacob¹ kee ra kuá'an ra, ta kuá'an ndi'i ña kómí ra xí'in ra. Tá nixaá ra ñoo Beerseba, ta taxi ra ña sóko ra nda'a Ndios, t̄a kúu Ndios noo yivá ra t̄aIsaac. ²Tá mií ñoó yó'o xí'in ñii xani, Ndios nika'an ra xí'in t̄aJacob, káchí ra saá:

—¡Jacob! ¡Jacob!

Ta saá ndakuiin t̄aJacob, káchí ra:

—Yó'o yóo i, Tata.

³Ta nika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá:

—Yi'i kúu Ndios, t̄a taká'no noo yivá ún. On kuyi'ví ún ko'on ún noo ño'o Egipto, chi kán taxi i ña nduu nasa'ya ñani síkuá ún ñii ñoo ká'no. ⁴Ko'on i xí'in ún noo ño'o Egipto, ta yi'i, ñii kivi vaxi tava i ndi'i nasa'ya ñani síkuá ún ndikó na noo ño'o Canaán yó'o. Ta kixaá kivi kivi ún, ta t̄aJosé koo ra xí'in ún mi kivi yó'o —káchí Ndios.

⁵Ta nasa'ya t̄aJacob sandaa na yivá na xí'in sa'ya na, ta xí'in náña'a násí'í na ini carreta tón t̄i'ví t̄aFaraón ko'on na. Ta saá t̄aJacob kee ra ñoo Beerseba, ta kuá'an ra yichi. ⁶Ta saá t̄aJacob xí'in ndi'i nave'e ra kuá'an na noo ño'o Egipto, ta kuá'an ndi'i kití sana na, ta kuá'an xí'in na ndi'i ñakuíká xikomí na noo ño'o Canaán. ⁷Ndi'i sa'ya ra, t̄a xí'in ña'a, xí'in sa'ya ñani ra, t̄a xí'in ña'a, kuá'an na xí'in ra.

⁸Ñayó'o kúu kivi nasa'ya t̄aJacob xí'in nasa'ya ñani ra, na kuá'an xí'in ra noo ño'o Egipto.

T̄aRubén kúu sa'ya t̄aJacob tanó. ⁹Nasa'ya t̄aRubén kúu t̄aHanoc, t̄aFalú, t̄aHezrón xí'in t̄aCarmi.

¹⁰Nasa'ya t̄aSimeón kúu t̄aJemuel, t̄aJamín, t̄aOhad, t̄aJaquín, t̄aZohar xí'in t̄aSaúl; sa'ya ñii ña'a ñaCanaán kúu t̄asondí'í yó'o.

¹¹Nasa'ya t̄aLeví kúu t̄aGersón, t̄aCoat xí'in t̄aMerari.

¹²Nasa'ya t̄aJudá kúu t̄aEr, t̄aOnán, t̄aSela, t̄aFares xí'in t̄aZara. Ta t̄aEr xí'in t̄aOnán xa nixi'i na noo ño'o Canaán. Nasa'ya t̄aFares kúu t̄aHezrón xí'in t̄aHamul.

¹ 46:1 T̄aJacob, inka kivi ra kúu t̄aIsrael.

13 Nasa'ya taIsacar kúu taTola, taFúa, taJob xí'in taSimrón.

14 Nasa'ya taZabulón kúu taSered, taElón xí'in taJahleel.

15 Nayó'o kúu sa'ya ñáLea xí'in taJacob kuiya xitaku na ñoo Padan-aram, ta yóo inká sa'ya na ñáDina. Ta ndi'i sa'ya na xí'in sa'ya ñani na kúu na oko uxu uní nivi, ta xí'in ña'a.

16 Nasa'ya taGad kúu taZifión, taHagui, taEzbón, taSuni, taEri, taArodi xí'in taAreli. 17 Nasa'ya taAser kúu taImna, taIsúa, taIsúi, taBería, xí'in kiva na naní ñá Sera. Nasa'ya taBería kúu taHeber xí'in taMalquiel. 18 Nayó'o kúu sa'ya ñáZilpa xí'in taJacob. ÑáZilpa yó'o kúu ñá taxi taLabán nda'a sa'ya ra ñáLea kisa chiño ñá noo ñá. Nasa'ya na xí'in sa'ya ñani na kúu xa'on ñii nivi.

19 Nasa'ya ñáRaquel, ñásí'í taJacob kúu taJosé xí'in taBenjamín. 20 Nasa'ya taJosé xí'in ñásí'í ra ñáAsenat kúu taManasés xí'in taEfraín, na kaku noo ño'o Egipto. ÑáAsenat kúu sa'ya taPotifera, tasutu ñoo naní On xikuu ra. 21 Nasa'ya taBenjamín kúu taBela, taBequer, taAsbel, taGera, taNaamán, taEhi, taRos, taMupim, taHupim xí'in taArd. 22 Nayó'o kúu sa'ya ñáRaquel xí'in taJacob ta sa'ya ñani na, ta uxu komi nivi kúu na.

23 Sa'ya taDan kúu taHusim. 24 Nasa'ya taNeftalí kúu taJahzeel, taGuni, taJezer xí'in taSilem. 25 Nayó'o kúu sa'ya ñáBilha xí'in taJacob. ÑáBilha yó'o kúu ñá taxi taLabán nda'a sa'ya ra ñáRaquel kisa chiño ñá noo ñá, ta sa'ya na xí'in sa'ya ñani na kúu uxá nivi.

26 Ta yóo ndi'i na nixaa xí'in taJacob noo ño'o Egipto, ñii nii kúu ndi'i na xí'in ra, ta kúu na uní siko ino nivi, ta yóo ka inká náña'a ná kúu násí'í nataa sa'ya taJacob. 27 Nasa'ya taJosé kúu ovi ta kaku noo ño'o Egipto. Ta saá nitonda uní siko uxu nivi nave'e taJacob na kindoo noo ño'o Egipto.

28 Ta taJacob ti'ví ra taJudá ku'an si'na ra noo ndi'i na yichi ña ko'on ra koto ra taJosé, ña ka'an ra xí'in ra kixi ra naki'in ra na noo ño'o naní Gosén. Ta saá nixaa nave'e taJacob noo ño'o Gosén. 29 Ta taJosé xa'nda chiño ra noo nataa na kisa chiño noo ra ña kasa ndivi na tón carreta ña ko'on ra naki'in ra yivá ra nda noo ño'o Gosén. Tá taJosé nixaa ra noo yivá ra, ta nómi tá'an ovi ra saá, ta taJosé na'á ní xáku ra noo soko yivá ra. 30 Ta saá taJacob nika'an ra xí'in taJosé, káchí ra:

—Vitin xa va'a kivi i, chi xí'in nduchu noo i xíni i noo ún ta kúndaá ini i táku ún —káchí taJacob.

³¹Ta taJosé nika'an ra xí'in nañani ra ta xí'in nave'e yivá ra, káchí ra saá:

—Vitin ko'on i koto i taFaraón ña ndato'on i xí'in ra ndí nañani i xí'in nave'e yivá i na xítaku noo ño'o Canaán xa kixaa na kutaku na ñoo i; ³²ta kixaa ndikachi xí'in tisú'u sana na, xí'in sindiki sana na xí'in ndi'i ña kómí na, chi chiño noo na kúu ña ndáa na ta sakuina na kití. ³³Ta saá tá taFaraón kana ra ndó'ó kixi ndó noo ra, ta ndaka to'on ra ndó'ó, kachí ra: “Yukú chiño xíni ndó kasa chiño ndó”, ³⁴ta ndakuiin ndó, ka'an ndó xí'in ra: “Tata, xíni ndi ndasaá sakuina ndi tindikachi xí'in tisú'u, ndatán nixiyo chiño ke'é naxii síkuá ndi”, kachí ndó xí'in ra. Ta taxi ra kindoo ndó kutaku ndó noo ño'o naní Gosén, chi nivi naño Egipto on xii na kutaku na xí'in nivi na ndáa ndikachi —káchí taJosé xí'in nave'e ra.

47 ¹Ta taJosé ku'a'an ra ndato'on ra xí'in taFaraón, ta nixaa ra noo ra, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata Faraón, vitin yivá i xí'in nañani i na xítaku noo ño'o Canaán xa kixaa na noo ño'o Egipto yó'o, ta kindoo na noo ño'o naní Gosén, ndóo na yó'o xí'in ndikachi ta xí'in tisú'u ta xí'in sindiki sana na ta xí'in ndi'i ña kómí na —káchí ra xí'in taFaraón.

²Chi xa nakaxin taJosé o'on nataa ñani ra, ta kixaa na xí'in ra noo taFaraón ña koni ña'á ra. ³Ta saá taFaraón nindaka to'on ra nañani taJosé, káchí ra saá:

—¿Yukú chiño va'a xíni ndó kasa chiño ndó?

Ta ndakuiin na, nika'an na:

—Tata Faraón, mii ndi na kisa chiño noo ún, nivi na ndáa ndikachi xí'in tisú'u kúu ndi, ndatán nixiyo chiño xike'é naxii síkuá ndi, saá ké'é ndi. ⁴Vaxi ndi ndukú ndi ñava'a noo ún, taxi ún kutaku ndi noo ño'o ñoo yó'o, chi ndeé ní nákaa soko noo ño'o Canaán noo xítaku ndi, ta on koó ka yita kaxa'an ndikachi xí'in tisú'u sana ndi. Ta vitin xáku ndá'ví ndi noo ún, tata, ña taxi ún kutaku ndi noo ño'o Gosén —káchí na xí'in ra.

⁵Ta saá taFaraón nika'an ra xí'in taJosé, káchí ra:

—Yivá ún xí'in nañani ún xa kixaa na ña nakutá'an na xí'in ún. ⁶Ta xa xíni mii ún ndí ño'o Egipto yó'o yóo ña nda'a ún. Va'a taxi ún ño'o Gosén ña kutaku nave'e ún, chi

ño'o yó'o kúu ña va'a ka ñoo ndi'i ñoo ño'o Egipto. Ta yó'ó, ndixa xínì ún yukú nataa ñani ún xínì va'a ndasaá kundaa na kitì, ta saá sakuiso chiño ún nayó'o ña kundaa na kitì sana ì —káchí taFaraón.

⁷Ta saá taJosé nixa'an ra naki'in ra yivá ra taJacob, ta nixaa ra ñoo taFaraón. Ta taJacob nika'an ra ndukú ra ñava'a ñoo Ndios xa'a taFaraón. ⁸Ta taFaraón nindaqa to'on ña'á ra:

—¿Ndasaá kuiya kómí ún?, tata.

⁹Ta ndakuijn taJacob, káchí ra saá:

—Tata Faraón, xa kómí ì ñii ciento oko uxu kuiya. Lo'o ní kuiya kúu ña táku ì ñoyívi yó'o, ta ña yo'vì ní xikuu ña ñoo ì, ta on ta'an ka tonda ì kutaku ì ndatán kua'a ní kuiya xitaku naxijí síkuá ì —káchí ra.

¹⁰Ta saá taJacob tuku nika'an ra ndukú ra ñava'a ñoo Ndios xa'a taFaraón, ta ndi'i ke'é ra saá ta nindayi ña'á ra, ta kee ra kua'an ra. ¹¹Ta taJosé taxi ra ño'o ña va'a ka yóo ñoo ño'o Egipto ña kutaku yivá ra xí'in nañani ra, ndatán yóo ña nika'an taFaraón xí'in ra, saá kundivi ña. Ta saá ño'o ña naní Ramesés^m nduu ña kuenda mji yivá ra xí'in nañani ra. ¹²Ta saá taJosé ndi'i saá kivi táxi ra ña xíxi ndi'i nave'e ra, ndatán yóo ña xínì ñó'ó kuxu ñii ñii nave'e na, saá táxi ra nda'a na.

¹³Tá míí saá, ndi'i ñoo on koó ña kuxu ñivi yóo, chi ndeé ní ka nákaa soko ndi'i saá xiiña ñoo ño'o Egipto xí'in ñoo ño'o Canaán, ta xa'a ña ndi'i ña kuxu ñivi, kua'a ní ñivi kixá'á xí'i na. ¹⁴Ta taJosé naki'in ndi'i ra si'un nanivi ñoo ño'o Egipto xí'in nanivi ñoo ño'o Canaán ña cha'vi na xa'a trigo sata na ñoo ra, ta taan va'a ra ndi'i si'un yó'o ve'e chiño taFaraón. ¹⁵Tá nitonda kivi ña on koó ka si'un kómí ñivi naEgipto ni ñivi naCanaán, saá chi ndi'i ndaa si'un ñivi yó'o, ta saá naEgipto kua'an na ka'an na xí'in taJosé, ta nixaa na ñoo ra, ta káchí na saá:

—Xáku ndá'ví ndi ñoo ún, tata, ña taxi ún ña kuxu ndi. On taxi ún kivi ndi xí'in soko xa'a ña on koó ka si'un kómí ndi —káchí na.

¹⁶Ta ndakuijn taJosé, káchí ra:

—Va'a, tá on koó ka si'un kómí ndó, ta kúchiño taxi ndó kitì sana ndó, ta sama yó rí xí'in trigo —káchí ra.

^m 47:11 Ramesés, inká kivi ña kúu Gosén.

¹⁷Ta saá nanivi naEgipto nixa'an na nakaya na kití sana na, tí kúu kuáyí, ndikachi, tísú'u, sindiki xí'in burro ña taxi na rí nda'a taJosé, ta xí'in kití yó'o, cha'vi na xa'a trigo ña taxi ra kuxu na, ta saá nixiyo trigo xíxi nivi yó'o ñii kuiya. ¹⁸Ta niya'a kuiya yó'o, ta kixaq inka kuiya, ta tuku ku'a'an na ta nixaq na, ta nika'an na xí'in taJosé, káchí na saá:

—On kivi koo se'é ña xó'vi ndi, tata. On koq ka si'ún kómí ndi, ta kití sana ndi xa kití sana mii ún kúu ndi'i rí; on koq ka inka ña kómí ndi ña kúchiño taxi ndi nda'a ún, ndá ndasaá kuiti ño'o kómí ndi xí'in mii ndi. ¹⁹Vitin xáku ndá'ví ndi noo ún, ña sata ún mii ndi xí'in ño'o kómí ndi xa'a trigo ña kuxu ndi, ta nduu ndi nivi na kasa chiño noo taFaraón, ta saá xa'a taFaraón kasa chiño ndi noo ño'o ña xikomí ndi. Ta taxi ún ndikin chi'i ndi, ta saá kivi kutaku ka ndi, ta on ndoo vichí noo ño'o —káchí na.

²⁰Ta saá taJosé sata ra ndi'i ño'o ñoo Egipto xa'a taFaraón, saá chi nanivi ñoo Egipto nisikó ndi'i na ño'o na, chi ndeé ní nákaq soko. Nakán ndi'i ño'o naEgipto niya'a ña nduu ña ño'o taFaraón, ²¹ta nanivi naEgipto nduu na nivi na kisa chiño noo taFaraón.ⁿ Saá ndo'o nivi yó'o ndi'i saá xiiña noo ño'o Egipto. ²²Ta taJosé on vása ní-sata ra ño'o nasutu, chi taFaraón táxi ra ku'a'á ní ña xíxi nasutu, nakán ni-xini ñó'ó sikó na ño'o na, chi xíxi na ña táxi taFaraón nda'a na.

²³Ta saá taJosé nika'an ra xí'in nivi, káchí ra:

—Ta vitin kuenda taFaraón nduu mii ndó xí'in ño'o ndó, chi yi'i sata i ndó'ó ta sata i ño'o ndó xa'a taFaraón, ta vitin yó'o táxi i ndikin ña chi'i ndó noo ño'o. ²⁴Ta kivi nakaya ndó noo ña chi'i ndó, ta koni ñó'ó taxi ndó nda'a taFaraón ñii ko'ndo tixin ña o'on ko'ndo ña naki'in ndó. Ta inka komi ko'ndo kindoo ña nda'a ndó ña koni ñó'ó ndó chi'i ndó ta kuxu ndó xí'in nasa'ya ndó, ta xí'in ndi'i nivi na táku xí'in ndó —káchí ra xí'in na.

²⁵Ta saá ndakuiin na, káchí na saá:

—Tata, yó'ó kúu ñii taq ta va'a ní xí'in ndi, chi ndixa sakaku ún nima ndi. Vitin va'a nduu ndi nivi na kasa chiño noo taFaraón —káchí na.

ⁿ 47:21 Inka tutu ñayatá ká'an ña saá “Ndi'i nivi kee na ñoo válí ta ku'a'an na kisa chiño na ñoo ná'no”.

²⁶Ñakán taJosé chindú'u ra ndayí noo ndi'i nivi naEgipto ña káchí ndí xíní ñó'ó taxi na nda'a taFaraón ñii ko'ndo tixin ña o'on ko'ndo ña nakaya na noo ña chi'i na. Ta ndayí yó'o xá'nda chiño ka ña nda kivi vitin. Ta nasutu anda lo'o on vása chá'vi na ndatán chá'vi ndi'i nivi naEgipto, chi nasutu, ño'o mji na kúu ña kómí na.

²⁷Ta nivi naIsrael, na kúu sa'ya taJacob, kindoo na táku na noo ño'o Egipto, ta táku na ñii xiiña noo naní Gosén. Ta kaku kua'a ní sa'ya na ta kua'a ní nivi nduu na. ²⁸Ta taJacob xitaku ra xa'on ovi kuiya noo ño'o Egipto, ta nitondaa ra xikomí ra ñii ciento ovi siko uxá kuiya ra.

²⁹Tá xa kua'an kuyatin kivi taJacob,° ta saá kana ra sa'ya ra taJosé, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Sa'ya i, tá ndixa kóni ún ke'é ún ñii ñava'a xí'in i, chiná'a ún noo i ña ndixa kasa ndivi ún ña ndukú i noo ún. Xáku ndá'ví i noo ún ña on sanduxun ún yi'i noo ño'o Egipto yó'o. ³⁰Tá nixi'i i, ta tava ún yikí koñu i Egipto yó'o, ta ndikó ún sanduxun ún ña noo ño'o Canaán noo ninduxun naxii síkuá i —káchí ra xí'in taJosé.

—Va'a, tata yivá i, saá koo kasa ndivi i ña ndúkú ún noo i —ndakuiin taJosé.

³¹—Vitin chiná'a ún noo i ña nika'an yó yó'o —káchí taJacob.

Ta taJosé chiná'a ra noo yivá ra ña kindoo ra xí'in ra, ta saá taJacob nakundee noo ra sini xito ra.

Ñayó'o ká'an, taJacob ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a taEfraín ta xa'a taManasés

48 ¹Lo'o kivi niya'a, ta taJosé xini so'o ra ndí ndeé ní ndó'o yivá ra. Ta saá taJosé kua'an ra koto ra yivá ra, ta kua'an ovi sa'ya ra taManasés xí'in taEfraín xí'in ra, ta nixa'a na noo taJacob. ²Ta na ndóo xí'in taJacob ndato'on na xí'in ra, káchí na saá:

—Xa kixa'a sa'ya ún taJosé ña koto ra yó'ó, tata —káchí na.

Ta saá taJacob^p chika'a ra ndee ña ndani'i xí'in mji ra, ta kündeé ra xikoo ra noo xito ra. ³Ta ndato'on ra xí'in taJosé, káchí ra saá:

° 47:29 TaJacob, inka kivi ra kúu taIsrael.   p 48:2 TaJacob, inka kivi ra kúu taIsrael.

—Tata Ndios t̄a Kómí Ndi'i Ndee, ñii k̄iv̄i x̄in̄á'á nat̄iv̄i ra noō i ñii ñoo nan̄í Luz, ña nákaa noō ño'o Canaán, ta n̄ika'an ra ñava'a x̄i'in i, ⁴káchí ra to'on yó'o: “Yi'i taxi i ña koo kua'a ní sa'ya ún, ta sa'ya ñani síkuá ún tondaa na kuu na kua'a ní ñoo ná'no. Ta taxi i ño'o yó'o nda'a nas'a'ya ñani síkuá ún ña kuu ña ño'o m̄i na ndi'i saá kuiya ña vaxi”, káchí Ndios x̄i'in i. ⁵Ta vitin ká'an i x̄i'in yó'ó, sa'ya i taJosé, ndí sa'ya ún taEfraín x̄i'in taManasés na kaku noō ño'o Egipto yó'o k̄iv̄i on ta'an ka kixi i nakutá'an yó, ta ov̄i nas'a'ya yó'o vitin kúu na kuenda m̄i i, ta ndatán yóo sa'ya m̄i i, saá yóo na noō i, ta ñii k̄i'va ndatán yóo sa'ya i taRubén x̄i'in taSimeón, saá yóo na. ⁶Tána koo nas'a'ya ún na kaku k̄iv̄i vaxi, nayó'o kuu sa'ya m̄i ún, ta nayó'o naki'in na ñii tá'ví ño'o ña naki'in taEfraín x̄i'in taManasés. ⁷Saá chi ñii k̄iv̄i x̄in̄á'á kee i ñoo Padan-aram ta kua'an no'o i, ta n̄ixi'i ñásí'í i ñáRaquel noō ño'o Canaán, ñii xiiña ña yóo yatin ñoo Efrata. Ta sandúxun i ñáyó'o yu'u yichi ña kua'an ñoo Efrata, ta vitin ñoo yó'o nan̄í ña Belén —káchí taJacob x̄i'in taJosé.

⁸Ta taJacob x̄ini ra sa'ya taJosé, ta n̄inda'ka to'on ña'á ra:

—Ta nayó'o, ¿yu kúu na? —káchí ra.

⁹—Tata yivá i, nayó'o kúu sa'ya i na taxi Ndios nda'a i noō ño'o Egipto —nda'kuin taJosé.

Ta saá n̄ika'an yivá ra x̄i'in ra, káchí ra:

—Ná kixi yatin na noō i ña ndukú i ñava'a noō Ndios xa'a na.

¹⁰Ta taJacob t̄a xa x̄ikua'a ní kúu ra, ta saá lo'o ní tívi nduch̄u noō ra koto ra, ta saá taJosé sakuyatin ra na ov̄i t̄aa sa'ya ra noō yivá ra, ta taJacob n̄ich̄ito ra noō na ta nom̄i ra na. ¹¹Ta n̄ika'an ra x̄i'in taJosé, káchí ra saá:

—Sa'ya i José, on vása ka ní-xani s̄ini i koni i noō ún, ta vitin Ndios taxi ra ña va'a x̄ini i noō sa'ya ún ta noō m̄i ún —káchí ra.

¹²Ta taJosé sakuta'a lo'o ra na ov̄i t̄aa sa'ya ra noō kándú'u yivá ra, ta x̄ikuxití ra and̄a nitondaa ta'ya ra noō ño'o. ¹³Ta saá ñakundichi taJosé ta t̄iin ra nda'a ov̄i saá sa'ya ra; x̄i'in nda'a kua'á ra t̄iin ra taEfraín, ta x̄i'in nda'a yitin ra t̄iin ra taManasés, ta tuku sakuyatin ra nayó'o noō yivá ra. Ta taEfraín k̄indoo ra nda'a yitin taJacob, ta taManasés k̄indoo ra chí nda'a kua'á taJacob. ¹⁴Ta sanaka'a taJacob nda'a ra,

ta n̄asama tá'an ɔvɪ saá nda'a ra, ta chinóo ra nda'a kua'á ra sɪnɪ t̄aEfraín t̄a kúu t̄aɔvɪ, ta nda'a yitin ra chinóo ra sɪnɪ t̄aManasés vará t̄anoó kúu t̄ayó'o. ¹⁵Ta saá t̄aJacob ndukú ra ñava'a noo Ndios x̄a'a t̄aJosé, káchí ra saá:

Tata Ndios, t̄aká'no noo xii i t̄aAbraham, ta t̄aká'no noo yivá i t̄aIsaac,
ta yó'ó kúu t̄a ndáa yí'i nda kivi kaku i t̄anda kivi vitin.

¹⁶Ndatán ná'a ñii ñaángel, saá xina'a ún nativi ún noo i, ta chindeé ún yí'i ña kaku i noo ndi'i ña on vá'a.
Ta vitin ndukú i noo ún ña ná ke'é ún ñava'a xí'in ɔvɪ t̄ayó'o.

X̄a'a ɔvɪ t̄ayó'o va'a ná naká'an nivi kivi i,
ta ná naká'an na kivi xii i t̄aAbraham,
ta ná naká'an na kivi yivá i t̄aIsaac.

Ná t̄ondaa ɔvɪ nataa yó'o kukomí na kua'a ní sa'ya na, ta ná kutaku sa'ya na ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o,
káchí t̄aJacob, ndukú ra ñava'a x̄a'a ɔvɪ t̄a sa'ya t̄aJosé.

¹⁷Ta t̄aJosé on vása ní-kusii ini ra ña chinóo yivá ra nda'a kua'á ra sɪnɪ t̄aEfraín, ta saá t̄ijn ra nda'a yivá ra, ta kóni ra chinóo ra nda'a yó'o sɪnɪ t̄aManasés, ¹⁸ta káchí ra saá:

—Ó'on, tata, on vá'a saá. T̄ayó'o kúu t̄anoó. Chinóo ún nda'a kua'á ún sɪnɪ t̄ayó'o —káchí ra.

¹⁹Ta yivá ra ni-xiin ra kasa ndivi ra saá, ta ndakuiin ra, káchí ra:

—Xa xini va i, sa'ya mii i. Xa xini va i. Tuku t̄aManasés yó'o t̄ondaa ra kuu ra ñii ñoo ña xini ñó'ó ní. Ta saá ni, ñani ra t̄alo'o kuu ra t̄a ndeé ní ka koni ñó'ó noo t̄ayó'o, ta sa'ya ñani síkuá t̄alo'o yó'o t̄ondaa na kuu na kua'a ní ñoo ná'no —káchí t̄aJacob.

²⁰Tá mií kivi yó'o ña kúu kivi ndukú t̄aJacob noo Ndios ñava'a x̄a'a na ɔvɪ t̄a yó'o, saá tuku nika'an ra ñava'a x̄a'a na, káchí ra saá:

Kivi ña vaxi tá nañoo Israel ndukú na ñava'a noo Ndios x̄a'a ink̄a nivi,
ta kachí na saá:

“Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó,
ndatán ke'é ra xí'in t̄aEfraín ta ke'é ra xí'in t̄aManasés”,
kachí na.

Saá ke'é taJacob, sanduu ra taEfraín ta ká'no ka noo taManasés.

²¹Ta saá nika'an ra xí'in taJosé, káchí ra:

—Koto va'a ún, yi'i ndixa vaxi kuyatin kivi i; ta Ndios koo ra xí'in ndó, ta taxi ra ko'on ndó ñoo naxii síkuá yó. ²²Lo'o ka ño'o chínóo i táxi i nda'a yó'ó noo ña taxi i nda'a nañani ún; nda'a yó'ó táxi i ño'o ña kindaa i nda'a naAmor kivi kani tá'an i xí'in na —káchí taJacob xí'in taJosé.

**Ñayó'o kúu to'on ñasondí'i nika'an taJacob
xí'in nataa sa'ya ra**

49 ¹Ta saá taJacob kana ra nataa sa'ya ra vaxi na noo ra, ta kixaa nayó'o ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Na'a yatin ndó noo i, ta vitin ka'an i xí'in ndó yukia koo xí'in ndó kuiya ña vaxi.

²Ndó'ó nasa'ya mii i, kuyatin ndó noo i, ña koni so'o ndó ña ka'an yi'i yivá ndó xí'in ndó.

³Yó'ó, taRubén, sa'ya i tanoó kúu ún, ndee i kúu ún; yó'ó kúu ta ta sáná'a ndí yi'i kúu ta ta ndee. Nanivi kisa ká'no na yó'ó, ta síkón ní ñato'ó kómí ún, ta ña ká'no ní kúu ndee ún.

⁴Ndatán ndeé xíno ndoso takuí ku'a ní, ta on kivi koo yaa rá, saá yóo yó'ó; chi on vása ní-kisa to'ó ún yi'i, yi'i ta ta kúu yivá ún, ta ndaa ún noo xito i, ta nikisin ún xí'in ñii ñásí'i i. Ña ke'é ún saá kisa kini xí'in mii ún, ta on vása kuu ka ún sa'ya i tanoó.

⁵Ta ndó'ó, taSimeón xí'in taLeví, ñii ñani kúu ndó; ndíso ndó espada sijn, ta kama sándi'i ndó xa'a inká nivi.

⁶Ndi'i ña ka'an ndó ta nákooyu'ú ndó kasa ndivi ndó, on vása kóni i koni so'o i ña, ni on vása yóo níma i xí'in ndó. Saá chi xa'a ña ndasaá nisa kuiti ndó,

- ta x̄a'ni ndó n̄ivi,
 ta x̄a'a ña kúsij̄ kuiti ini ndó,
 ta n̄ixa'no ndó x̄a'a kūa'a ní s̄indiki.
- 7 Ña n̄itavi chi'ña kúu ñasáa ndó,
 chi ndiv̄a'a ní kini s̄aa ndó.
 Yi'i ká'an̄ ī kūit̄a ní'nó ndi'i sa'ya ñani síkuá ndó ndi'i saá
 xiiña noo ño'o Israel.
- 8 Ta yó'ó, taJudá, kundeé ún noo ndi'i n̄ivi na s̄aa ini
 x̄ini yó'ó.
 Ndi'i nañani ún kasa ká'no na yó'ó,
 ta kuxítí na noo ún.
- 9 Yó'ó, taJudá, sa'ya m̄ij̄ ī,
 ndatán yóo ñii tíleón lo'o, saá yóo ún,
 ta saá kutakū nasa'ya ñani síkuá ún.
 Saá chi ñii tíleón s̄andi'i rí x̄axi rí tí x̄a'ni rí,
 ta kándú'u rí and̄a noo ño'o.
 Ta saá nd̄a ñii n̄ivi on vása kūa'an̄ na sandi'i na t̄iyó'o.
- 10 And̄a ñii n̄ivi on kuchiño kindaa na ndee nda'a
 yó'ó taJudá,
 ni nda'a nasa'ya ñani síkuá ún,
 on kóo na kuchiño kindaa tat̄on tón ní'ndó,
 chi kúu nó tón s̄aná'a ndí kómí ndó ndayí;
 saá koo and̄a k̄iv̄i kixaa m̄ij̄ taká'no ta kómí ndi'i ndayí,
 ta ndi'i n̄ivi kuyatin na noo ra ña kasa ndivi na ña
 kóni ra.
- 11 Ta on kund̄i'i ini tayó'o x̄a'a ña koni ñó'ó ra,
 ta k̄iv̄i ña v̄axi katón ndaa ra t̄iburro lo'o san̄a ra yiton
 tón uva,
 noo kóon tíuva tí va'a ní livi,
 ta nd̄a kuchiño nakata ra tikoto ra x̄i'in ndut̄a tíuva,
 saá chi kūina ní tíuva noo ño'o ra.
- 12 Ta nduch̄u noo ra, toón ní ña,
 ndatán yóo ña kuá'á toón ndut̄a tíuva, saá yóo nduch̄u
 noo ra.
 Ta no'o ra, yaa ní ka yóo ña noo ña yaa ní leche.
- 13 Ta yó'ó, taZabulón, nasa'ya ñani síkuá ún kuu na kutakū
 yatin yu'u takuif̄ m̄ini,

noo va'a kivi kuita barco tón ná'no.
Ta noo xá'ño ño'o na, xaá ña anda ñoo Sidón.

14 Ta yó'ó, taIsacar, ndátan yóo ñii burro tí ndeé ní,
ta kándú'u rí kísín rí noo kísín tíkiti,
saá kutaku nasa'ya ñani síkuá ún.

15 Tá kúndaá ini rí ndí ña nakindée kúu ñava'a,
ta va'a ní noo ño'o noo kíndoó rí,
ta saá taxi rí mji rí ña kuiso rí ñaveé
ta chikaá ini rí kasa chiño rí chiño veé noo naná'no,
saá kutaku nasa'ya ñani síkuá ún.

16 Ta yó'ó, taDan, ka'nda chiño ún xí'in ñandaá noo
nave'e mji ún,

na kúu ñii ti'vi niyi tixin na uxu ovi ti'vi kúu naIsrael.

17 Ta yó'ó, taDan, nasa'ya ñani síkuá ún kutaku na ndátan
yóo ñii koo tí xati,

tí kándú'u yu'u yichi,

ta kaxi rí xa'a tíkuáyí,

ta tíkuáyí yó'o sanakava rí taá ta yóso ña'a

—káchí taJacob.

18 Ta nika'an taJacob xí'in Ndios, káchí ra saá: “Tata Ndios,^q
yóo i ndáti ka i ña sakaku ún yi'i.”

19 Ta tuku nika'an ra xí'in sa'ya ra, káchí ra saá:

Ta yó'ó, taGad, ti'vi ná'no nataa nakuí'na kixaá na kani
na nasa'ya ñani síkuá ún,

ta nasa'ya ñani síkuá ún kundikon na satá na kani

ña'a yó'o,

ta taxín ña'a na.

20 Ta yó'ó, taAser, nasa'ya ñani síkuá ún kukomí na ku'a
ní ñaxíxi,

ña va'a ní yasín ndátan yóo ña va'a ní yasín xíxi narey,

saá koo ña kuxu na.

^q 49:18 YHWH kúu kivi Ndios to'on hebreo, ta Jehová kúu kivi Ndios to'on sá'an.

- 21 Ta yó'ó, t̄aNeftalí, ndatán yóo ñii yusu si'í tí xíka ndíka,
 saá kutaku nasa'ya ñani síkuá ún,
 ta ka'an na ku'a ní to'on ndíchí ña livi ní.
- 22 Ta yó'ó, t̄aJosé, ndatán yóo ñii yiton tón uva tón ñíndichi
 noo yóo takuí,
 ta kóon ní ku'i nda'a nó,
 ta nda nándoso ndaa nda'a nó sata nama, saá koo ún.
- 23 Ta nasa'ya ñani síkuá ún, ñivi na sáa ini xíni ña'á, kani
 tá'an na xí'in na,
 ta na sáa ini yó'o xí'in kuxun kiní na nasa'ya ñani síkuá ún,
 ta ndi'i saá kivi sandi'i na ini nasa'ya ñani síkuá ún.
- 24 Ta nasa'ya ñani síkuá ún kukomí na nda'a ndeé ní,
 ta ñii toon tiin na yiton tón kuxun na,
 chi kukomí na ndee Ndios Taa taKá'no noo i.
 Chi Ndios kúu taa ta ndaa ñaño Israel,
 ndatán ndaa ñii taa ndikachi sana ra.
 Ndatán yóo ñii yuu ká'no kútu noo kúchiño ko'on se'é
 ñivi noo na kóni sandi'i xa'a na,
 saá yóo Ndios noo ñaño Israel.
- 25 Ta Ndios taa taká'no noo i, ná chindeé ra yó'ó xí'in
 nasa'ya ñani síkuá ún,
 ta mii Ndios yó'o, t̄a Kómí Ndi'i Ndee, ná taxi ra ñava'a
 nda'a ndó.
 Ná taxi ra ñava'a ña kíxi ñoyívi ñino nda'a ndó,
 ná taxi ra ñava'a ña kíxi noo kónó ní nda'a ndó,
 ta ná kaku ku'a ní sa'ya ndó,
 ta kití sana ndó ná kuina ku'a ní sa'ya rí.
- 26 Ta yi'i, taa t̄a kúu yivá ún, ñika'an i to'on ña va'a ní ka
 xa'a ndó
 noo to'on ña ñika'an yivá i xa'a mii i.
 Vará nda yukú ná'no ní kivi ndi'i xa'a ña,
 ta to'on va'a yó'o koo ña xí'in yó'ó t̄aJosé,
 ta xí'in nasa'ya ñani síkuá ún ndi'i saá kivi vaxi,
 chi Ndios nakaxin ra yó'ó tixin ñañani ún, kúu ún
 taa taká'no.
- 27 Ta yó'ó, t̄aBenjamín, ndatán yóo ñii ndiva'yí tí kama ní ta
 tí kue'e ní,

ta ña xitaꞑan xáxi rí tí xá'ni rí
 ta xikuaa náta'ví rí ña kíndꞑo xáxi rí xí'in títá'an rí,
 saá koo nasa'ya ñani síkuá ún

—káchí taJacob.

²⁸Ta ñayó'o kúu to'on nika'an taJacob xí'in ñii ñii na uxu ovi sa'ya ra na nduu uxu ovi ti'vi nivi nañoo Israel. Ta nika'an ra to'on ña ndato'on xa'a ndatán yóo mii níma ñii ñii nasa'ya ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJacob

²⁹Ta taJacob xa'nda chiño ra noo nasa'ya ra, káchí ra saá:

—Nasa'ya i, nda salo'o kuiti kúmáni, ta kixaꞑ ña kivi i. Ta ká'an i xí'in ndó, sandúxun ndó yi'i mii kavua noo ninduxun naxii síkuá i. ³⁰Kavua yó'o nákaꞑ ña noo ño'o Canaán; ta yóo ña ñii xiiña naní Macpela, ña xíto ndaa ñoo Mamre. Ta taAbraham ta xikuu xii mii i, noo taEfrón tasa'ya ñani síkuá taHet, sata ra kavua yó'o xí'in ño'o noo yóo ña, xa'a ña nduxun nave'e ra. ³¹Tixin kavua yó'o ninduxun taAbraham xí'in ñásí'í ra ñáSara, xí'in sa'ya ra taIsaac yivá i, ta xí'in ñásí'í ra ñá kúu sí'í i ñáRebeca, ta kavua yó'o yi'i sandúxun i ñásí'í i ñáLea. ³²Ño'o yó'o xí'in kavua ña yóo noo ña kúu ña sata taAbraham noo nasa'ya ñani síkuá taHet —káchí taJacob xí'in natꞑa sa'ya ra.

³³Tá taJacob sandi'i ra nika'an ra to'on yó'o xí'in nasa'ya ra, ta nachiso ra xa'a ra noo xíto, ta nixi'i ra.

50 ¹Ta saá taJosé chuchú xaku ra nomi ra yiki koñu yivá ra, ta nichito ra noo yivá ra. ²Ta xa'nda chiño ra noo na kisa tatꞑan na kúu na kisa chiño noo ra ña kasa ti'va na yiki koñu yivá ra taJacob. ^r Ta xí'in nduta tá kómí tatꞑan kisa ti'va na yiki koñu ra ña na'á ní koo ña ta on ta'yi ña. ³Na kisa tatꞑan yó'o xiní ñó'ó na ovi siko kivi ña kisa ti'va na yiki koñu taJacob. Ta naEgipto uní siko uxu kivi kúchuchú ini na ta xáku ní na xa'a ña nixi'i taJacob.

⁴Tá nixino uní siko uxu kivi yó'o, ta taJosé nika'an ra xí'in na ve'e chiño taFaraón, káchí ra saá:

—Mii ndó'ó tata, tá va'a kóni ini ndó xíni ndó yi'i, ta ndúkú i noo ndó ke'é ndó ñava'a xí'in i ka'an ndó xí'in

^r 50:2 TaJacob, inka kivi ra kúu taIsrael.

taFaraón. ⁵Kachí ndó saá xí'in ra: “Tata Faraón, taJosé káchí ra saá xí'in ún: Tata Faraón, tá on ta'an ka kivi yivá i, ta nika'an ra xí'in i ña chiná'a i noo ra ña sandúxun i yikí koñu ra tixin kavua ña kisa ndivi mji ra ña yóo noo ño'o Canaán. Xáku ndá'ví i noo ún ña taxi ún ko'on i sandúxun i yivá i; tá ndi'i sandúxun i yikí koñu ra ta ndikó i xí'in ún, káchí taJosé”, kachí ndó xí'in taFaraón —káchí taJosé xí'in na ve'e chiño.

⁶Ndatán yóo ña nika'an taJosé xí'in na ve'e chiño, saá nika'an na xí'in taFaraón. Ta ndakuiin taFaraón, káchí ra:

—Saá ka'an ndó xí'in taJosé: “Tata, va'a kuá'an ún sandúxun ún yikí koñu yivá ún, ndatán yóo ña ndukú ra ña chiná'a ún noo ra” —káchí ra.

⁷Ta saá taJosé kee ra kuá'an ra ña sandúxun ra yivá ra, ta na kuá'an xí'in ra kúu ndi'i na kisa chiño xí'in taFaraón, xí'in ndi'i naná'no noo ño'o Egipto, ⁸xí'in ndi'i na kisa chiño ve'e taJacob, xí'in nave'e taJosé ta xí'in nave'e nataa ñani ra, kuá'an ndi'i na xí'in ra. Ndasaá kuiti naválí nindo noo ño'o Gosén xí'in kití tí kúu sindiki ta xí'in ndikachi ta xí'in tísú'u. ⁹Ta kuá'an na xí'in taJosé, nivi xí'in carreta, ta nivi na yóso kuáyí, ta ndi'i nayó'o kuá'a ní nivi xikuu na. ¹⁰Ta nixaá na ñii xiiña noo kisa ndivi nivi trigo, ta xiiña yó'o naní Atad, ta ñayó'o nákaa ña yatin yuta Jordán. Ta saá nakutá'an ndi'i na yó'o, ta kixá'a taJosé kúchuchú ní ini ra ta xáku ní ra. Ñii ki'va saá kúchuchú ini ndi'i na yóo xí'in ra ta xáku ndi'i na, ta uxá kivi nixiyo na saá xa'a ña nixi'i taJacob.

¹¹Tá nivi naCanaán na táku yatin yó'o xini na ñayó'o, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndeé ní chuchú xáku naEgipto xa'a ñii nivi nixi'i —káchí na.

Ta saá nivi naCanaán yó'o sakunaní na xiiña yó'o Abel-mizraim,^s ta nákaa ña yatin yuta Jordán.

¹²Nasa'ya taJacob kisa ndivi na xí'in yivá na ndi'i ña ndukú ra noo na. ¹³Ndíso na yikí koñu ra nixa'an na nda noo ño'o Canaán, ta sandúxun na ña tixin kavua ña nákaa ñii xiiña naní Macpela, ña sata taAbraham noo sa'ya ñani síkuá taHet ta naní Efrón ña nduxun yikí koñu nave'e ra.

^s 50:11 Abel-mizraim: Tō'on hebreo yó'o kóni kachí ña “noo ndeé ní kúchuchú ini naEgipto”.

Ño'ò yó'o xí'in kavua ña yóo ñoo ña, nákaa ña yatin ñoo Mamre. ¹⁴Tá ndi'i sandúxun na yíkí koñu yivá na, ta taJosé ndikó ra ñoo ño'ò Egipto xí'in ndi'i nañani ra ta xí'in ndi'i inká na nixa'an xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJosé

¹⁵Ta vitin ña on vása táku ka yivá na taJacob, ta nañani taJosé xáni sinj na, ta ká'an na xí'in tá'an na:

—Vitin taJosé kusaa ini ra koni ra mji yó, ta yiyo ní kixá'á ra saxo'vi ra mji yó xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é yó xí'in ra.

¹⁶Ta saá ti'ví na to'on ña ka'an na xí'in taJosé, káchí na saá:

—Tata, si'na tá on ta'an ka kivi yivá yó, xa'nda chiño ra ñoo ndi ña ka'an ndi xí'in ún to'on mji ra, ña káchí saá: ¹⁷“Xáku ndá'ví i ñoo ún, ña kasa ká'no ini ún xa'a kuachi nañani ún ña kúu ña on vá'a ke'é na xí'in ún”, káchí yivá yó. Ta saá xáku ndá'ví ndi ñoo ún, ná kasa ká'no ini ún xa'a ña on vá'a ke'é ndi xí'in ún, chi ndi'i kúu na kisa chiño ñoo Ndios, ta taká'no ñoo yivá yó —saá ká'an to'on ti'ví na.

Tá mií xinj so'o taJosé ñayó'o, ta kixá'á ra kúchuchú ini ra ta xáku ní ra. ¹⁸Ta saá kixaa ndi'i nañani mji taJosé ñoo ra, ta xikuxítí na anda nitonda ta'ya na ñoo ño'ò, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Koto, tata, ndi'i kúu nataa na kisa chiño ñoo ún —káchí na xí'in ra.

¹⁹Ta taJosé ndakuijn ra, káchí ra xí'in na:

—Ndó'ó nañani i, on kuyi'ví ndó ñoo i. On sivi chiño ñoo mji i kúu ña kasa nani i xa'a kuachi ndó. Saá chi ñii laa Ndios kómí ndayí kasa nani ra xa'a kuachi nivi. ²⁰Xina'á ndó'ó xani sinj ndó ña on vá'a, ta ke'é ndó ña on vá'a xí'in i, ta Ndios sama ra ña on vá'a yó'o, ta ndasa ra ña ñii ñava'a ña xító yó vitin. Ta ñava'a yó'o kúu ña sakaku ra kua'a ní nivi ta on vása ní-xi'i na xí'in soko. ²¹Ta saá vitin on kuyi'ví ndó ñoo i. Yi'i kundaa i ndó'ó, ta taxi i ña kuxu ndó xí'in sa'ya ndó —káchí ra.

Ta saá taJosé sandúva'a ra ini nataa ñani ra, chi xí'in ndino'o ini ra nika'an ra to'on yó'o xí'in na.

²²Ta taJosé xí'in nave'e yivá ra kindoo na táku na ñoo ño'ò Egipto. TaJosé xitaku ra ñii ciento uxu kuiya, ²³ta kuchiño ra

n̄it̄ond̄aa ra x̄ini ra sa'ya ñani síkuá taEfraín. Ta taJosé, ndatán sa'ya m̄ii ra nduu nasa'ya taMaquir, ta kúu sa'ya taManasés.

24Ñii k̄iv̄i taJosé n̄ika'an ra x̄i'in nañani ra, káchí ra saá:

—Ndá salo'o kuiti kúmáni, ta kivi i, ta ndixa Ndios koo ra x̄i'in ndó ta chindeé ra ndó'ó, ta tava ra ndó'ó ñoo yó'o ña ko'on ndó x̄i'in ra ta xaa ndó noo ño'o ña n̄ika'an ra kindoo ra taxi ra nda'a taAbraham, ta nda'a taIsaac, ta nda'a taJacob —káchí taJosé x̄i'in na.

25Ta taJosé ndukú ra noo nañani ra ña chiná'a na noo ra, ña kasa ndivi na ña ndukú ra noo na, ta káchí ra saá x̄i'in na:

—Ndó'ó nañani i, ndixa Ndios koo ra x̄i'in ndó ta chindeé ra ndó'ó ña kee ndó ñoo yó'o. Tá k̄iv̄i saá, ná ko'on yikí koñu i x̄i'in ndó noo ño'o Canaán —káchí ra x̄i'in na.

26Ta saá n̄ixi'i taJosé noo ño'o Egipto, ta ña x̄itaku ra x̄ikuu ñii ciento uxu kuiya, ta k̄isa tatan na yikí koñu ra ña on ta'yi ña, ta saá chikaa na yikí koñu ra ini ñii xat̄on.